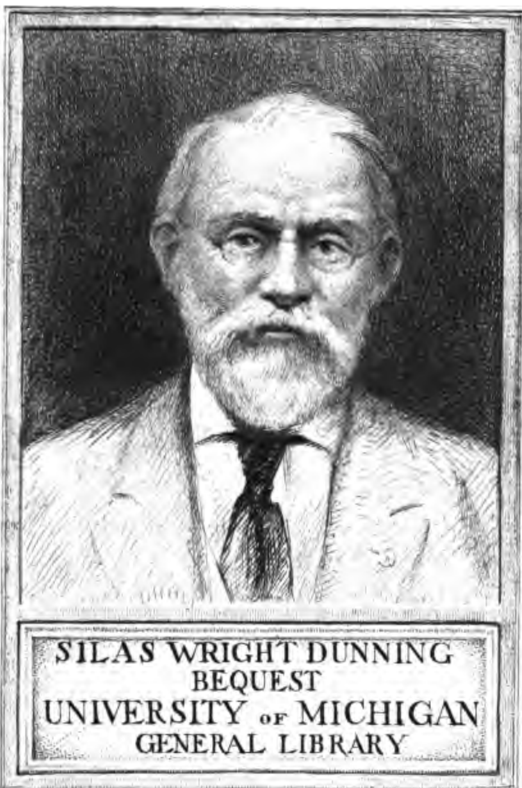
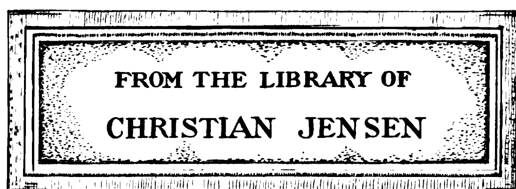

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY


FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

VENDSYSSEL

FOLK OG LAND

Historisk, topografisk Aarbog

I

Redigeret og udgivet
af
Anton Jakobsen

Sæby
Udgiverens Forlag
Vendsyssel Folkeblads Bogtrykkeri i Brønderslev
1908

VENDSYSSEL

FOLK OG LAND

Historisk, topografisk Aarbog

I

Redigeret og udgivet
af
Anton Jakobsen

Sæby
Udgiverens Forlag
Vendsyssel Folkeblads Bogtrykkeri i Brønderslev
1908

Fortale.

Som det vistnok er flere bekendt, blev der 1906 gjort Forsøg paa Dannelse af et historisk, topografisk Selskab for Vendsyssel til Indsamling og Udgivelse af historiske, topografiske Aarbøger for Vendsyssel i Lighed med, som der trindt om i Landet, særlig i Jylland (saaledes Ribe, Aarhus, Randers, Ringkøbing og Thisted Amter) allerede er dannet. Forsøget mislykkedes imidlertid og opgaves. Men da det er min Tro, at der her i Vendsyssel virkelig er mange Mænd og Kvinder, der levende interesserer sig for Landsdelens historiske og topografiske Forhold i Fortid og Nutid, saa har jeg fordristet mig til for egen Regning at vove Forsøget paa Udgivelse af en saadan Aarbog, hvoraf altsaa nu første Aargang foreligger, hvilken jeg beder Venner af Sagen vise Interesse og Overbærenhed for hvad Mangler, der mulig menes at være til Stede.

Sæby, den 1. Oktober 1908.

Anton Jakobsen.

Dronninglund Sogn.

Ved

Pastor E. Becker, Dronninglund.

Dronninglund Sogn er beliggende i Dronninglund Herred, Hjørring Amt. Sognet begrænses mod Øst af Kattegat, mod Nord af Albæk og Voer Sogne, mod Vest af Hellevad og Ørum Sogne og imod Syd af Aaløbet Gjeraa (1457 Gethara), der falder i Kattegat; dog findes ogsaa Syd for Gjeraa nogle Arealer (en Del af Melholt og nogle Enklaver i Rimmerne), der hører til Dronninglund Sogn, men i retslig Henseende under Kjær Herred. Grænserne dannes saaledes mod Øst og Syd af Havet og Aaen Gjeraa; paa de andre Sider af mindre Vandløb som Søraa Aa, Kvisselholt Bæk, Pulsbæk, eller for de øvrige Steders Vedkommende af større eller mindre Indsænkninger i Jordsmonnet.

Dronninglund Sogn er det største Sogn i Danmark. Dets Længde fra Vest til Øst, fra Klythuset i Vest til Søraa Aaens Udløb i Kattegat, er $2^1/_2$ Mil, og

Længden fra Syd til Nord, fra Gjettrup Bro til Indsænkningen Nord for Vesterdorf, er omtrent $1^3/_4$ Mil. Fladeindholdet er 33,824 Tønder Land eller rigeligt $3^1/_4$ □ Mil. Dronninglund Sogn er saaledes kun lidt mindre end Øen Møen, der tæller 7 Landsogne, større end Samsø, der tæller 5 Sogne, og større end flere Herreder i Danmark. Det udgør mellem $^1/_4$ og $^1/_3$ af hele Dronninglund Herred. Sognets Folkemængde var den 1. Februar 1906 6695.

Den sydlige Del af Sognet bestaar af store Eng- og Mosedrag, hvilke hist og her indeholder Levninger af flere Slags Træer (Trunter), der vidner om, at disse Egne i tidligere Tider har været bevoksede med Skov; men fra disse Strækninger hæver Terrænet sig efterhaanden imod Nord, indtil det omtrent $1^1/_2$ Mil fra Sydgrænsen naar Vendsyssels højeste Punkt, Knøsen (Knaghøj), der er beliggende i Dronninglund Storskov og er 432 Fod (136 Meter) høj, eller 48 Fod lavere end Himmelbjerget og 79 Fod lavere end Ejers Bavnehøj, der er Danmarks højeste Punkt. Fra den Aas, hvorpaa Knøsen danner et særegent og fremspringende Punkt, sænker Terrænet sig derefter mod Nord ned mod Voer Aa og mod Øst ned mod Havet.

Fra den nævnte Aas stræbe flere mindre Vandløb ud til Havet eller til større Vandløb. Asaa Aa løber saaledes mod Sydøst ud i Kattegattet, den Bæk, hvis Vand driver Røverstedbro Mølle, udmunder i Kvisselholtbæk, og den Bæk, hvis Vand driver Dorf Mølle, ender i Pulsbækken. Fra Storskovens sydlige Afhang udgaar Smedebækken, der, efter at den er løbet under Tusbro, iler videre, til den naar Hovedgaarden Dronninglund. Her løber den fra Vest til Øst paa en ret mærkelig Maade hen under den indre

Borggaard og derfra ud paa Kirkegaarden, herfra atter under Amtsvejen ind i Vandbassinet ved Gaardens Mølle. I sit fortsatte Løb driver den Dronninglund Mølle og derefter Øster Mølle, hvorefter den iler mod Syd, indtil den lidt Øster for Gjettrup Bro udgyder sig i Gjeraa Aa. Omtrent ligeløbende med Smedebækken flyder noget østligere en Bæk, der lidt Øst for Hjelmkjær udmunder i Gjeraa Aa. Fra Storskovens sydvestlige Del udgaar en Dalstrækning fortsættende sig gennem Thorup og Melvad ud til Sognets vestlige Grænser, hvor den forener sig med en lignende Nord fra kommende Dalstrækning, hvorefter disse to Strækninger gaar mod Sydvest; efter at endnu en Dalstrækning fra Gammelkirk gennem Tolstrup og og en mindre fra Byrvang har forenet sig med ovennævnte Strækninger, forenes disse Dales samlede Vandmasser sig til en Bæk, Klausholm Bæk, der løber mod Vest og udgyder sig i Ry Aa. Den nævnte Bæk drev ved sin Vandkraft indtil Aaret 1902 Hjallerup Mølle, der i Følge en Landvæsenskommissionsforretning da blev købt til Nedlæggelse; den ret store Mølledam er nu udtørret.

Hvad Sognets Jordsmon angaar, da er samme meget forskellig. Mod Syd findes de lave, fugtige Enge og Mosestrækninger; i Sognets Midte gode muldrige Jorder, men videre mod Nord og Vest i det derværende bakkede Terræn er Jorderne sandede og skarpe. I den nordøstlige Del af Sognet er Jorderne noget leragtig, og i den sydøstlige Del findes flere Hede- og Sandstrækninger.

Dronninglund Sogn har været beboet fra ældgamle Tider. De mange Redskaber af Sten, der er fundne og findes trindt om i Sognet (Kiler, Spidser, Økser o. s. v.) vidner om Beboelse allerede i Stenalderen, hvilken Periode, som bekendt, efterfulgtes af Bronce- og senere af Jernalderen. Af de Ting fra hine Tider, der er fundne her i Sognet, skal nævnes: en massiv Guldring til en Værdi af 1328 Kr., der 1872 fandtes i en Tørvemose mellem Asaa og Gjeraa tre Fod under Jorden; den skønnedes at være omtrent 2000 Aar gammel og at have stor Lighed med Guldringe fundne i det sydøstlige Rusland. Paa Tolstrupgaard (Ejerens Privatsamling) findes en ikke ringe Samling af Kiler, Spidser, Økser o. lign. af Sten; og i Nærheden af Bjørnlund Skole fandtes ved Skolens Indvielse, 23. Septbr. 1901, i en udgravet Kæmpehøj en Broncespids, rimeligvis Enden af et Spyd; ogsaa Stendysser, Jættestuer og Gravkamre hist og her vidner om en tidlig Befolkning. Af Gravhøje findes flere store, der iblandt den anselige Galgehøj i Nærheden af Gaarden Byrvang.

Dronninglund Sogn hed tidligere Hundslund Sogn og dets Kirke Hundslund Kirke; denne blev nedbrudt efter Reformationen, og Byen Hundslund, hvor Kirken havde staaet, benævnedes derefter Gammelkirkby, eller kortere Gammelkirk. Hvad Dronninglund Hovedgaard angaar, da er den opstaaet af det gamle Hundslund Kloster. Dette var en Bolig for Nonner af Benediktinerordenen. Hvad denne kvindelige Ordens Oprindelse angaar, da er Historikerne ikke enige. Heller ikke ved man noget bestemt om Nonnernes Ordensdragt. I nogle Klostre bar de samme Dragt som de regulære Chorfruer, i andre bar de sorte Klæder med

et Overslag af sort Linned. Nonnerne tilbragte en betydelig Del af Tiden med religiøse Øvelser og var underkastede en regelmæssig Ordning af det daglige Liv. Deres Forstanderinde kaldtes Priorinde, medens Klosterets verdslige Anliggender med Avling, Forvaltning o. s. v. bestyredes af en Prior; i Reglen en verdslig Adelsmand.

Hvornaar Klosteret er stiftet, vides ikke. Et Sagn beretter vel, at det skulde være grundlagt af Odinkar Hvide den ældre*); men dette Sagn har ingen historisk Grund. Første Gang Klosteret vides nævnt er i et Testamente af 1268, i hvilket Fru Groe, Enke efter Esbern Vogensen, der betænker flere Klostre med Gaver, ogsaa skænker en Gaard til Hundslund Kloster. I Aaret 1393 den 6. Juli giver Dronning Margrethe en Del Gods i Nørrejylland til Klosteret. Gavebrevet lyder saaledes:

„Vi Margareta med Guds Naade Sverrigs og Nor-es Dronning, ret Koning og Fyrstinde Rigens i Danmark, hilse alle de, som dette Brev se eller høre, kærlig med Gud, kundgøre dette alle, at af det Lehn og Gods, som Gud haver os undt og vi finge og købte af Henneke Lembek og Tymme Lembek, saa som er Aggathorp, Vrangeethorp, Riis, Snypægarth og Mwdestæth i Skovboherred**) i Nørre Jutland med al dette fornævnte Gods's Tilligelse, som er Ager og Eng, Fiskevand og Fægang, Skov og Mølle og Møllested og alt dette Gods's Tilligelse, vaadt og tørt, intet

*) Se Saml til Jydsk hist. og Topografi I.-III-260.

**) Agdrup og Vrangdrup i V. Brønderslev Sogn, Riis vistnok Højriis i Jerslev Sogn, Siegaard og Musted i samme Sogn. Skovbo Herred udgjorde en Del af det gamle Jerslev Herred og Dele af Børglum Herred.

undtaget, og med alle de Breve og Rettigheder, som vor Fader og vi derpaa have haft og have, hvad som helst er, da give vi og skjøde og afhænde med Beraad og fortænkt og god Villie (til) Guds og vor Frue og hellige Kors's Hæder fra os og vore Arvinger og Efterkommende med al Ret til evindelig Eje til Nonneklosteret i Hundslund, og alle Breve og Rettigheder, som vor Fader og vi til dette fornævnte Gods have haft og have; det antvorde vi Priorissen og Conventet i fornævnte Hundslund Kloster paa deres og Efterkommendes Vegne. Dog skal gøres derfor i Guds og vor Frue og det hellige Kors's Hæder i saa Maade, som herefter følger, som de ville ansvare for Gud, de skulle gøre dette, og Priorissen i fornævnte Nonnekloster i Hundslund skal lade gøre, som herefter følger. Først, at der skal snarest bygges et Alter i fornævnte Nonnekloster og vies det hellige Kors til, og holdes en sungen Messe af det hellige Kors hver Dag indtil Dommen, og medens Messen synges, skal brændes et Lys, og hver Dag snarest efter, at den Messe er sungen, da skal snarest derefter synges vor Frue Lov, som hedder: Salve Regina mie etc. Dette skal gøres for vor Fader og vore Forældres og vore Venner og vor Sjælegavn og Bestandelse, og skal gøres vor Fader og vore Forældres og vor Aartid (ɔ: aarlig Fest) hvert Aar anden Dagen efter det hellige Kors's Ophøjelsesdag (14. Septbr.), og den samme Dag skal Priorissen pleje Nonnerne det bedste, hun kan, til Mad og Øl. Til Forvarelse alle disse forskrevne Stykker, at de stadig og faste og udbrudne blive evindeligen for os og vore Arvinger og Efterkommende, og hvo herimod gør, han gør det imod Gud, vor Frue og det hellige Kors, da have vi vort

Secret ladet hænge for dette Brev, fordi at vi ej nu vort Insigle nær os have, og til Vidnesbyrd alle disse forskrevne Stykker, da have vi Sven med Guds Naade Biskop i Børglum og Pether, Biskop i Aarhus, og Kristiærn Wendelbo Ridder og Pether Nielssøn af Agarth og Hennecke Skarpenberg, og Anders Nielssøn af Asedal ladet vor Insigle hænge for dette Brev, som givet og skrevet er i Vordingborg efter Vorherres Fødselsaar Tusinde og tre Hundrede Aar halvfemtesindstyve Aar og paa det tredie Aar attende Dagen efter St. Pether og St. Pouls Dag Apostle (6. Juli 1393)."

I Henhold til denne Gave udstedte Hundslund Kloster derpaa følgende Brev:

„Vi Priorisse og Convent i Fruekiosteret i Hundslund hilse alle, som dette Brev se og høre evindelig med Vorherre. Vi kundgjøre det alle Mænd, at efter det, at ærlig Fyrstinde Fru Margrethe med Guds Naade Sverriges og Norges Dronning og ret Arving og Fyrstinde Rigens i Danmark haver undt og givet og skjødet til vort Kloster i Hundslund til evindelig Eje det Gods, som herefter stander skrevet, saa som er: Aggethorp, Wrangethorp, Riis, Snibegarth og Mudested her i Skovbo Herred i Nørre Jutland med dette fornævnte Gods's Tilligelse og den Ret, som fornævnte Dronning Margrethe og hendes Fader dertil købte, og hun og hendes Fader dertil have haft, i hvad det helst er, intet undtaget, med saa Skjel, at Priorissen, som nu er, og hvo herefter Priorisse i vort fornævnte Kloster vorde kan, skal lade dette gøre, som herefter følger, først, at der nu snarest bygges et Alter i vort fornævnte Kloster og vies det hellige Kors til, og holdes en sungen Messe af det hellige Kors, hver Dag indtil Dommen, og medens Messen synges, skal

brændes et Lys, dette skal gøres til fornævnte Dronning Margrethe og hendes Faders og hendes Forældres Sjæle og Gavn og Bestandelse, og skal gøres hendes Faders og hendes Forældres og hendes egen Aartid hvert Aar, anden Dagen efter det hellige Kors's Ophøjelsesdag, og den samme Dag skal Priorissen pleje Nonnerne det bedste, hun kan, til Mad og Øl, og skal hver Dag synges vor Frues Lov, som hedder: Salve regina misericordie etc., efter den fornævnte hellige Korsmesse, som hver Dag skal synges som tilforn er sagt. Alle disse forskrevne Stykker stadig og faste og ubrydelige at holde, at fuldkomne evindeligen i alle Maader, som nu tilforn stander skrevet, tilbinder vi Priorisse og Convent i Hundslund os og vore Efterkommende til med dette Brev. Til Forvarelse alle disse forskrevne Stykker, da have vi fornævnte Priorisse og Convent ladet vore Insigle hænges for dette Brev, og til Vidnesbyrd alle disse forskrevne Stykker, da have vi Sven med Guds Naade Biskop i Børglum og Provsten og Capitel i det samme Sted ladet vores Insigle hænges for dette Brev, som givet er efter Vorherres Fødselsaar Tusinde Aar og tre Hundrede Aar og halvfemsindstyve Aar og paa det tredie Aar attende Dagen efter Sct. Pethers og Sct. Povls Dag Apostle."

Efterhaanden udvidedes nu Klosterets Besiddelser og Ejendomme, saaledes udviser et Tingsvidne af 1451, at Melholt Enge samt Snørholt er Hundslunds rette Eje; og i Følge et Mageskifte-Skøde af 1457 mellem Hr. Anders Nielsen (Banner) i Kokkedal og Hundslund Kloster, erhvervede Klosteret et stort Antal Steder i Dronninglund Sogn, idet Anders Nielsen foruden sit Gods dersteds, som han gav i Bytte, desu-

den skændede alt sit øvrige Gods i Gethara (c: Gjeraa) og Hundslund Sogn „for sine Forældres Sjæle Skyld“. 1496 henlægger Biskop Niels i Børglum en Del Gods til Oprettelse af et Alter for Helligtrefoldighed i Hundslund Kloster, og det bestemtes, at Priorissen skulde have Renten af en Gaard i Aalborg, „for hun skal sjunge om Torsdagen til samme Messe“, som holdes ved Helligtrefoldighedsalteret*).

Det var dog ikke alene ved Godtgørelse for Sjælemesser, at Klosteret erhvervede sig Gods og Ejendomme. I Løbet af det 15. og i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede kom det ved Køb, Mageskifte, Gave og Hævd i Besiddelse af over 100 Gaarde, Boel og Huse, der laa spredte rundt i Vendsyssels forskellige Sogne, samt i Aalborg, af hvilke Fæsterne saa maatte svare den aarlige Landgilde til Klosteret.

Klosteret synes saaledes at have været et af Landets betydeligste Jomfruklostre hvad Jordegods angik; det havde store Ege- og Bøgeskove, Olden til over 1000 Svin, 800 Dages Høslet, udmærket Jagt og herligt indrettede Fiskedamme, hvoraf endnu en Del er tilbage ved Gaarden, der tillige med Strandfiskeriet forsynede Klosteret med Føde i Fastetiden. Strandfiskeriet fandtes mod Øst og mod Syd i Limfjorden ved Hals, der laa paa Klosterets Grund.

I Slutningen af det 14. Aarhundrede (1396?) fik Hundslund Kloster Pattronatsret (ɔ: Ret til at udnævne Præst) til Vadum Kirke i Kjær Herred, ligesom det alt tidligere havde faaet Birkerettighed, hvilken Rettighed stadfæstedes af Kong Frederik I. 11. Decbr.

*) Endnu kan tilføjes et Tingvidne af 1774, der siger, at 24 Mænd have Synet, at udi Hjallerup, Hundslund Sogn, ej er flere end 11 Byggesteder, som ere alle Hundslunds rette Eje.

1531, og Klosteret havde saaledes Ret til, frigjort fra Herredstinget, selv at beskikke en Dommer, der saa udøvede Dommermyndigheden over alt Klosterets Tilliggende i Hundslund Sogn.

Af det foranførte vil det kunne skønnes, at Forvaltningen af Klosteret og dets Ejendomme maatte kræve et stort Antal Funktionærer, saadanne som være beskæftige ved Markernes Dyrkning, Kvægets Røgt, Bøndergodsets Administration, Regnskabet og ikke mindst den store omfattende Husholdning. Klosteret stod under Tilsyn af Bispen i Børglum, og naar denne kom paa Visitats, blev der Travlhed paa Klosteret; thi Bispen kom med et stort Følge af Mennesker og Heste, der maatte underholdes af Klosteret undertiden i længere Tid. Navnlig skal Biskop Tucho (ved Aar 1330) have misbrugt sin Tilsynsret ved at besvære Klosteret med omfattende Indkvarteringer, en Gang blandt andre 160 Heste. I Kong Kristian III.s Ankeposter mod Bispen af Børglum var og den, at han havde pisket med Ris en Nonne af Hundslund Kloster, og udjaget Nonnerne af Klosteret.

I Aaret 1473 var Johanne Mogensdatter Priorisse. Af Priorerne vides: Laurentius 1418, Erngisel 1457 og 1472, Marquard Jul 1488, Niels Pedersen 1503, Marqvar 1516, Mester Anders Gyldenstjerne, Degn i Roskilde og Forstander i Hundslund Kloster 1533. Reformationsaaret 1536 blev Klosteret inddraget under Kronen, men Nonnerne forblev der og nød Underholdning indtil de efterhaanden døde, og at denne Underholdning har været rigelig, fremgaar af Kong Kristian III.s Forordning af 1445 om Jomfru-Klostrene, der er saalydende:

„Vi Kristian etc. gøre alle vitterligt, at som vi

tilforn have ladet vor aabne besejlet Ordinants udgaa, at alle Jomfru-Klostre skulle blive ved Magt holden, og at de Kloster-Jomfruer, som i nogen Kloster ere, skulde være deres Abbedisse og Priorisse hørige og lydige, og i alle Maader skikke dennem baade udi deres Omgengelse og Levned med hver andre indbyrdes, tugtige og hørsommelige, og ikke drage ud af Klostrene at ferdes omkring eller søge nogen Lav eller Gæstebud, eller have Omgængelse med løst Selskab, som de kunne være mistænkt for, som tilforn sket er, og derimod skulle vore Lensmænd eller andre Klostrenes Forstandere, som nogen Jomfru-Kloster i Værge og Forledning have, bygge og holde samme Kloster ved god Bygning og ved Magt, og besørge Jomfruerne, som i samme Kloster ere, deres tilbørlige Underholdning, hvad dennem bør med Rette have, saa forfare vi dog, at vor Ordinants i de Maader af begge Parter saa vel af Kloster-Jomfruerne som af deres Forstandere ikke ved Magt holdes; thi have vi nu med vort elskelige menige Danmarks Riges Raad overvejet samme Lejlighed, og gjort paa samme Jomfrukloster den efterskrevne Skik udi saa Maade, som her efter følger, at hver Kloster-Jomfru, som er sin Abbedisse eller Priorisse hørig og lydig, og vil blive udi sit Kloster og skikke sig efter vor Ordinants og Befaling, som forskrevet staar, den skulle samme Klosters Forstandere, som samme Kloster i Værge have, give hvert Aar til hendes Underholdning, først 5 Tønder Brød eller 25 Skæpper Mel, 14 Tønder Øl eller 2 Pund Malt*) og 10 Skjæpper Humle, 2 levende Svin, 6 levende Lam, 2 levende fede Faar, 6 levende Gæs,

*) Et Pund = 2 Tdr., 1 Tdr. = 12 Skp.

1 Fjerding Smør, 1 Fjerding saltet Sild, 2 Ol røget Sild, 1/2 Tdr. saltet Fisk, 150 tørre Hvillinger, 100 Flyndre, 1 Skp. Boghvedegryn, 1 Skp. Byggryn, 1/2 Skp. Havregryn, 1 Skp. Ærter, 1 Fjerding Eddike, 4 Skp. Lyneborg Salt, 10 Læs Brænde, 1/2 Læst Kul*), 1 Ol Æg, 12 Mark Penge til Sko og Klæder og hver 2 Jomfruer en levende Okse. Og derimod skal samme Klosters Forstander, som med samme Kloster forlenet er, have alt forskrevne Klosters Gods, som Priorissen og Jomfruerne selv, hertil udi Værge have haft, og deraf bygge og forbedre Klosteret og Klosterets Gaarde. Bedendes og bydendes der for alle vore Fogder, Embedsmænd og alle andre, som med nogen Jomfrukloster forlenet er eller i Værge haver, eller der med her efter forlenet bliver, eller her efter i Værge fangendes vorder, at I hvert Aar til god rede Tid give og fornøje hver forskrevne Kloster-Jomfrue for sin Person al Forskrevne Fetalje og Underholdning eftersom forskrevet staar, og sammeledes have godt Tilsyn, at Priorissen og Kloster-Jomfruerne holde dennem ærlige og tilbørlige baade efter vor Ordinants og udi andre Maader, som forskrevet staar, og undlader dette ingenlunde under vor Hyldest og Naade. Datum, Haffnie, Sancti Petri ad vincula Dag, 1545."

Dronninglund Hovedgaard er endnu den gamle, store og forsvarlige Klosterbygning.

Hvad angaar Hundslund Kirke, da laa den, som forhen nævnt, i Gammelkirk. Hvornaar den er opført eller af hvem, vides ikke. Et Sognevidne fra 1487 siger, at Hæstrup Kirke og By er bygt af Vrejlev Kloster, skulde maaske Hundslund Kirke paa lignende

*) En Læst = 12 Pund = 24 Td.

Maade være bygget af Hundslund Kloster? Et latinsk Brev fra 1400 siger, at Karen Andersdatter, Christen Muncks Efterleverske, gav Brev paa en Gaard i Jetsmark og en i Hune til Sancte Clemindtz Kirkes Bygning i Hundslund. Og i Registraturer over Breve fra Aalborg Hus nævnes: Kong Hanses Beskærmelsesbrev over Hundslund og Vadum Kirker. Kirkegaarden laa omkring Kirken paa samme Sted, hvor der endnu ses Rudera, saavel af Kirken som af Kirkegaarden, og da der i et af de første Aar af det 20. Aarhundrede skulde anlægges en ny Vej forbi Tomten, beskar denne Kirkegaarden, saa de gamle Graves Linier tydeligt kom til Syne.

Den nuværende Dronninglund Kirke var Kirke for Klosteret, men den Gang meget mindre end nu. Murene var lavere, og Længdeskibet kortere, ligesom de nuværende Tværskibe slet ikke fandtes, men som forhen berørt, indeholdt Kirken dog flere Altre. En Klokke fra Klostertiden fandtes i Kirketaarnet indtil 1906. Indskriften paa den var: „sancta maria ano domini MCCCCLXXXXIII". Da den imidlertid havde faaet en Revne, omstøbtes den 1906 af det Smithske Klokkestøberi i Aalborg, men beholdt Indskriften fra den katolske Tid, og ophængtes atter i Kirketaarnet.

Præstegaard var der i Klostertiden ingen af; thi Præsten boede i Klosteret og fik der hele sit Ophold. Han forrettede Gudstjenesten i Sognekirken og i Klosterkirken og var Nonnernes Skriftefader. I Aaret 1458 nævnes en Hr. Mattz i Hundslund, hvilken uden Tvivl har været Præst. Og senere i Følge Præsteindberetningerne af 1553 nævnes: Hundslund, der ligger til Hundslund Kloster, har ingen Præstegaard, men Præsten har opbrudt saa meget i Heden, at han

kan saa 3 Tønder Korn og avle 7 Læs Hø. I Sognet findes 76 Gaarde og 1 Boel. Præsten har i Tiender $25\frac{1}{2}$ Td. Rug, $26\frac{1}{4}$ Td. Byg og 2 Td. $3\frac{1}{2}$ Skp. Havre: og i Kvægtiende 15 Lam, 18 Kid, 16 Grise, samt i Penge 3 Mark 4 Skilling (omtr. 4 Kr. 44 Ø.). Hans Offer beløber sig til 1 Daler (ca. 4 Kr. 10 Ø.). Degnebolig fandtes der ingen af; men Degnen havde ligeledes brudt nogen Hede op, saa han kunde saa 1 Td. Korn. I Indberetningen beder Præsten om, at Jakob Brochenhus (den Gang Stiftsbefalingsmand over Vendelbo Stift), vilde tilskrive Eskild Gjøe (der den Gang havde Hundslund Kloster som Pantelen af Kongen) om at hjælpe ham til en Gaard, thi, hedder det, Præsten skal holde Kapellan, og er en fattig, gammel Mand. Der er Hede og Eng nok til at grunde en Præstegaard med. Om Kirken beretter Kirkeværgerne, at de har hørt, at der ligger en Gaard i Hvetbo Herred, som hører til Hundslund Kirke*), men deres Skyld og Herlighed er tagen fra Kirken og lagt til Klosteret, ligesom ogsaa dette eller vel nok rettere Lensmanden af Klosteret har tilegnet sig Kongens Part af Kvægtienden, som Hans Majestæt havde skænket til Degneembedet.

For at raade Bod paa Præsternes Klager over deres ringe Indtægter, bestemte Kong Kristian III. i de saakaldte Klammebreve af 1555, hvilke Forbedringer, der skulde foretages i saa Henseende, og for Hundslunds Vedkommende bestemtes det, at Præsten skulde have en Præstegaard af Hundslund Klosters Gaarde, og at den altid skal være til Præstegaard og

*) Jævnfør fornævnte Meddelelse om Karen Andersdatter, der skænkede 2 Gaarde i Hvetbo Herred til Kirken.

nyde al Præsterenten og ingen Afgift deraf at give til Hundslund Kloster.

I Aaret 1568 befalede Kong Frederik II. alle Superintendenterne gennem Provsterne og Præsterne at erhverve en Fortegnelse over samtlige Herregaarde, Gaarde, Boel og Huse i deres Stifter, og derefter indsende samme til Kancelliet. I Følge denne Befaling viser Fortegnelsen over Hundslund Sogn, forfattet af Sognepræsten, at der i Hundslund Sogn fandtes 93 Gaarde, 80 Boel og 33 Huse.

I en Indberetning af 1571 i Bispearkivet*) hedder det: Hr. Madz Jensen i Hundslund haver et Sogn og en Præstegaard, hvortil kan saaes 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 6 Tdr. Havre, samt avles 20 Læs Enghø, men han beklager, at Gaarden ikke er saa god, at han kan føde sig paa den, og føjer til, at alle Gaardens Jorder var tilsaaet. Hans Tiende udgjorde: $1^1/_2$ Læst Rug, 1 Læst Byg og 8 Tdr. Havre. Kvægtienden var 20 Lam og 15 Kid. Ofret var 15 Mark. Degnen havde da Degnebolig, hvortil kunde saas 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre, og Degnerenten udgjorde 20 Tdr. Rug.

Af foranførte fremgaar det, at Klammebrevets Befaling om at skaffe Præsten en Præstegaard er bleven opfyldt, om det end efter Præstens Indberetning er sket noget karrigt.

I Dronninglund Præstearkiv findes en Kristian IV.s Bibel, og paa et af de første Blade af denne findes en Fortegnelse over de første Sognepræster i Dronninglund Sogn efter Reformationen, hvilke her

---

*) Om disse Indberetninger se Wulff: Statistisk Bidrag til Vendelbo Stifts Historie.

til Slut skal anføres (se ogsaa Vibergs Præstehistorier):

1: Hr. Svend, Præst 1536. Han havde været Nonnernes Skriftefader, og det hedder, at han var af adelig Byrd; men efter som den katolske Lære „stak endda for dybt i Hjertet", resignerede han frivilligt, byggede sig en Hauge med et lidet Hus, kaldet „Svends-Hauge", levede og døde der som privat Mand.

2: Hr. Gabriel fulgte efter Hr. Svend, havde været Munk i Vestervig Kloster, førte et noget forargerligt Levned og døde i Nygaard (rimeligvis den Gaard med opbrudt Hedejord, der omtales i Indberetningen 1553).

3: Hr. Søren, Præst, da en af Familien Podebusk havde Hundslund Gods som Pantelen.

4: Hr. Matz Jensen. „Ham forgik hans Mæle, maatte holde Kapellan i mange Aar", blev maaske afsat, boede og døde siden i Aalborg, skal have været gift med Oluf Gyldenmunds (den anden lutherske Superintendent i Vendelbo Stift) Enke.

5: Hr. Jens Hugger Coldingensis var først Informator for Hans Johansens Børn, blev derefter Kapellan hos Præst Nr. 4 og døde 1606 (Hans Johansen (Lindenav) blev 1581 Ejer af Hundslund ved Mageskifte med Kongen).

Om

Hovedgaarden Dronninggaards

og

Præstegaarden Lundagers Tilblivelse.

Meddelt af

L. Th. Fogtmann.

Følgende Andragende fra Provst Brorson af Lundager Præstegaard til Grev Molkte paa Dronninglund giver et lille Indblik i Præsternes Stilling til Herskabet paa Herregaardene for $2^1/_4$ Aarhundrede tilbage. Tillige giver Andragendet historiske Oplysninger om Dronninggaard og Lundager Præstegaard (Afskrift fra Dronninglund Godsarkiv):

„Deres Højgrevelige Excellence, Hr. Gehejmeraad, naadige Herre!

Næppe har jeg nogen Tid sat Pen til Papir mere rørt af en hellig Ærbødighed for Deres Højgrevelige Excellence, og mere nedslagen af en sand Undseelse

end denne Gang. Paa en Side kunde mit understaaende Andragende anses som en Prøve paa et nedrigt Gemyte, der undser sig ej ved Bettelstaven og Tiggerbreve, hvor noget kan være at fortjene. Paa den anden Side kunde jeg mistænkes for en Rabulist (Snakkebroder) og Lovtrækker, der betjener sig af alle Kneb til at naa hans uretfærdige, men indklædte Sigte. Nej, naadigste Herre! Det første har jeg haft Afsky til fra min Barndom af, og af det sidste bliver jeg en uforsonlig Fjende ind til Døden. Tænk hellere, naadigste Herre, at Nøden udfordrer mig til at skrive, at Billighed fører Pennen, at den understaaende Fortrolighed til Deres Højgrevelige Excellences Naade, og understaaende Forsikring om Deres retfærdige Tænkemaade, opliver Haand og Hjerte til at nedlægge denne min understaaende Memorial, kort sagt, anse mig Menneskeven for en Sollicitant (en som søger sin Ret), der trænger haardt, men tillige for en Sollicitant, der i sin Trang forestiller Grunde til naadigste Overvejelse. Min understaaende Ansøgning angaar Indkomster i en Sag, der altid har været mig modbydelig at tale og skrive om. Den stilles til Deres Højgrevelige Excellence og Herre, som jeg aldrig har med mit Vidende været før denne Gang i slige Tilfælde til nogen Besværing. Den angaar tvende adskilte Parter. Den første om Offer. Den anden om Udvisning.

I) Offeret angaaende, da har jeg ej siden Hr. salig Siverins Dødsfald*) eller rettere indtil Gaardens Salg til S. T. Hr. Greve Wedel**) faaet det, som mig

*) Islandsk Købmand Jakob Severin, Søn af Borgmester Søren Nielsen i Sæby, var Ejer af Dronninglund fra 1736 til sin Død 1753.

**) Grev Wedel blev Ejer af Godset efter Jakob Severins Død.

i mine ringe Tanker kunde tilfalde. Ved Hr. Greve Wedels Afsked sendte han mig sit Offer for tvende Offerdage med det Tillæg, at Offeret ikkun var som Forpagter, ej som Herskab. Herskabets Offer kunde jeg vente anden Steds fra; siden den Tid har jeg aldrig hørt tale om Højtidsoffer fra Herskabet, mindre faaet det; ja, Forpagterens Offer blev endog borte i nogle Aar, saa længe Hr. Würenfeldt, der holdte Dug og Disk paa Lerbæk, var Forpagter. Vel har jeg nogle Gange *gratia aliud agendo* talt derom med Hr. Cammerraad Raasen*), som erklærede, at han ingen Ordre havde til slige Udgifter, og om jeg vilde have videre Besked, fik jeg at adressere mig til det høje Herskab selv. Men hellere vilde jeg miste end give det høj-grevelige Herskab Anledning til at mistænke mig for Egeninteresse. Nu tvinger Nøden mig dertil og derfor understaaende spørges: Kan og Præsten tilkomme Højtidsoffer af det Herskab, som ej bor paa Gaarden? Jeg svarer hverken Nej eller Ja Nej, vilde jeg svare, dersom jeg fandt mindste Grund dertil; men den savner jeg. Ja, burde jeg svare, dersom jeg ej skulde ved mit uaftvungne, og altsaa utidige Gensvar underkaste mig det høje Herskabs Unaade og Misgunst. Gensvaret overlader jeg understaaende til Deres Højgrevelige Excellence. Samme skal være mig en hellig og uforanderlig Regel. Jeg anser det for Lykke nok, at jeg underdanigst tør forestille de Grunde, som synes at decidere i Sagen, disse ere:

*) Kammerraad Rosen var Godsforvalter paa Dronninglund i Grev Molktes Tid. Købte senere Gaarden Eskjær, Hjørring Amt. 17. Februar 1777 blev Sæby Kirkes bedste Ligklæde udlejet til hans Begravelse for 3 Rdlr. (Sæby Kirkes Regnskb.)

a). At det saaledes er reguleret af det kongelige Herskab*), da Gaarden var i deres Hænder, urykkelig holdt af S. T. Hr. Overkammerherre von Plessen**), af Hr. Jakob Severin og siden af hans Arvinger, indtil Gaardens Salg, som før er meldet.

b). At saaledes er brugeligt over alt i Landet, at der ej alene af de høje Herskaber, men endog af de ringere Ejere, betales af hver fri Gaard, som er i Sognet, 2 Rdlr. hver Offerdag. Befaler Deres Højgrevelige Excellence, at jeg skal bevise, hvad jeg skriver, skal Deres naadigste Ordre ufortøvent vorde efterkommet. Saa meget ved jeg, at Deres Højgrevelige Excellence har paa andre Deres Godser v. gr. Lindenborg***) har holdt Offeret helligt, og ej fraværende glemt nogen af dem, som Offer skulde tilkomme.

c). At der endog for faa Aar siden er befalet Hr. Overkrigskommissær Clausen, der nægtede at betale Offer af Ullerup Gaard paa Morsø her i Stiftet, fordi han ej beboede Gaarden, aarlig af bemeldte sin Gaard til Præsten at erlægge 6 Rdlr. og til Degnen en tredie Del. Langt fra mit Sind at søge min formente Rettighed paa andre Steder. Jeg holder mig ikkun allene til Deres Højgrevelige Excellence, hvis Hjertelav er Gud og hver Mand i Landet bekendt. Endelig kunde jeg anføre

d). Lovens 2. Bog 23. Cap. 11. Artic., der formodentlig mener Offer, samt et kgl. allernaadigst Recript, der tydeligt bestemmer Offer for hver fri

*) Dronninglund ejedes af Dronning Charlotte Amalia fra 1690—1714; derefter af Kong Fr. IV. til 1716 og af Prinsesse Sofie Hedevig til 1729.

**) von Plessen ejede Godset fra 1729 til 1736

***) Grev Adam Gottl. Molkte ejede Lindenborg fra 1753 til 1762.

Herregaard til 6 Rdlr. om Aaret, enten Herskabet bebor Gaarden eller ej. Men begge Dele forbigaar jeg, da den elvte Articel i Loven er tvivlsom og Recriptets Aar og Datum er mig ubekendt.

II. Den anden Post er angaaende Udvisningen. Den Sag forholder sig saaledes: Hr. Jacob Lindenov*), da Ejer af Godset, fandt Behag i at oprette en Ladegaard til Dronninglund eller Hundslund. Hertil vilde han betjene sig af Skovsgaard, der bestod af 3 Bøndergaarde i Bolle By. Hans Anslag blev iværksat. Bøndergaardene blev nedbrudte. En ny Ladegaard opbygt, og alting efter hans Sind i Rigtighed.

Imidlertid var Præstegaarden, Sønderled kaldet, ham en Torn i Øjet; og dens Beliggenhed med Ager og Eng en daglig Fortræd i hans ny tiltagen Rettighed. Lykken undte ham, at Præsten døde. Successoren (d. e. Eftermanden) blev kaldet med de Vilkaar, at Sønderled med sin prustige Avl, Eng og Tørvebjerring skulde indlemmes under den ny Ladegaard. At Lundager, da et Gadehus, skulde udvælges til Præstegaard. At dertil skulde lægges noget af Dronninglund Marker, hvilket er Aarsag til, at Lundager endnu ligger under Dronninglund Hovedgaards Takst**). At han i Æqvivalent (d. e. Erstatning) for Tørvemosen skulde nyde fornøden Udvisning af Skoven etc. Stiftsbogen melder derom saaledes: Af Skoven har Præsten al fornøden Udvisning.

---

*) 1581 mageskiftede Kronen Dronninglund Gods til Hans Johansen Lindenov, i hvis Families Besiddelse det forblev til Jakob Lindenovs Død 1672, da det af Arvingerne solgtes til Kansler Peder Reedtz.

**) 1852 udbødes Lundager Præstegaard til Bortforpagtning med et Tilliggende af 228 Tdr. Land og et betydeligt Høavl.

Denne fornødne Udvisning var endnu ej determineret (fastsat) og gav derfor daglig Fortrædeligheder. For at forekomme samme, behagede det Hendes Majestæt Dronningen, Salig og højl. Ihukommelse, Charlotte Amalia, ved Reglement at fastsætte, at Præstens Deputat aarlig skulde være 24 Skovlæs Bøgebrænde og 6 Skovlæs Eg til Brug i Gaarden. Dette Reglement har fra den Tid af staaet fast og urokkelig, indtil Hr. Greve Wedel blev Ejer af Godset. Om jeg fik noget af min Deputat i hans Ejendomstid, tvivler jeg om. Folk sige, at Skoven endnu er i min Gæld for benævnte Aar, *sed hvi transeant cum cateris*. I følgende Aaringer er mig ikkun tillagt 15 Skovlæs Bøg og 6 Skovlæs Eg. Der er mig frataget det ene Slax Træ med det andet for 2 Rdlr. hvert Skovlæs, som det vist kan beregnes, naar det hjemføres med egen Vogn, saa mit Tab i min aarlige Indkomme er betydelig og føleligt. Mere betydeligt og føleligt bliver Tabet, da jeg ej har haft Brænde til Fornødenhed noget Aar, men aarlig har maattet købe mange Favne. Allermest krænker det mig, der er ærekær, at Skammen følger med Skaden. Thi Hr. Birkedommeren ved Dronninglund, der med mig stod under en Takst efter det høje kgl. Herskabs Reglement, nyder sin Deputat ubeskaaret, og jeg uforskyldt skal miste min. Deres Højgrevelige Excellences Unaade føler jeg. Gid jeg maatte erkyndiges over Grunden. Min underdanigste Erklæring skulde oplyse Dem om min Uskyldighed. Endnu tillægger jeg, at da Provsteretten skiftede Naadensaaret mellem min salig Formands Enke og mig, blev Udvisningen ligesom de andre Indkomster delte mellem os efter Loven. Hverken salig Hr. Severin, ej heller Enken havde noget derimod. Mig kommer det des-

aarsag for, som et sikkert Bevis, at Patronen, Enken og Retten, ansaa Udvisningen som en af Kaldets visse Indkomster, der burde i Følge Loven deles, og igen en Gang efter min Død bør deles.

(Mit allerunderdanigste Andragende er derfor):

I. At mig naadigst maatte gives Vederlag for den afkortede Deputat i Udvisningen. Hvormeget for hvert Skovlæs Eg og Bøg, indstilles underdanigst til Deres Højgrevelige Excellences milde Hjerte og retfærdige Kendelse.

II. At mig naadigst maa tillægges fra den Tid af Deres Højgrevelige Excellence købte Dronninglund 2 Rdlr. af hver fri Herregaard hver Højtidsdag, som af Dronninglund og Dronninggaard er aarlig 12 Rdlr.

III. At Deres Højgrevelige Excellence naadigst vil betrygge mig, at den underdanigste begærte dobbelte Naade maa vedvare, saa længe jeg lever. Min Tid er vel kort, og kan ske, at Deres Højgrevelige Excellence kan befries fra Løftet før man venter. Jeg er Senior imellem Provsterne i Landemødet. Har ikkuns 14 a 15 ældre i Præsteembedet end jeg, og gaar daglig med et maadeligt Helbred. Mit daglige Tankesprog er: *Viator pete Sepulericum**)!

Dette er min tredobbelte underdanigste Begæring. Mine Grunde til dem alle er anførte. Begge gelejdes med den oprigtigste Forestilling om den yderste Nødvendighed. Fra første Øjeblik af, at Deres grevelige Excellence blev Ejer af Godset, kunde jeg have gjort forestaaende underdanigste Forestilling. Men saa længe jeg kunde slaa mig igennem uden Hjælp, bluedes jeg ved at besværge andre, allermest Deres Høj-

---

*) Paa Dansk: Du Vandringsmand, stræb mod Graven.

grevelige Excellence med Ansøgning. Nu er Nøden over Hovedet, formedelst Dyrtid og især Ekstraskatten, formindsket Offer, Tiendepengene slaa fejl, Skatterne forøges, andre Udgifter tage til, Capellanens Løn skal betales, mine Børn skal fremholdes, ja, min Nød er bleven saa stor, at min hele Ind- og Udbo er lagt Beslag paa og forseglet indtil mine Bøger inclusive; hertil kommer, at ingen af mine Egne har Evne, endskønt Villie nok, hvorom deres Taarer vidner, til at hjælpe mig fortrængte og kummerfulde.

Store Vældædere! Dem søger jeg i den underdanigste Fortrolighed paa Hænde. Bønhør, Deres Højgrevelige Excellence, naadigst min underdanigste Begæring, da er jeg sluppen af Ulvens Mund. Men hvor bestandig, hvor uafladelig, hvor inderlig, hvor alvorlig skal jeg og alle mine, fra Barnet i Vuggen, indtil min gamle 80 Aars Fader, bruge vore Munde, opløfte vore Hjerter, anvende vore Tanker til at velsigne, takke og ophøje Deres Højgrevelige Excellence og Højgrevelige Familie for saa stor Naade og Bevaagenhed. I den underdanigste . . . mission lever og dør jeg. Deres Højgrevelige Excellence, Højbaarne naadigste Herre, Deres underdanigste Tjener og uafladelige Forbeder hos Gud.

Lundager, den 2. Februar 1772.

Broder Brorson.“

Toldvæsenets Jagt

efter

Bøndernes Brændevinsredskaber.

Ved

Anton Jakobsen.

I gamle Dage fandtes som bekendt i saa godt som et hvert Hjem paa Landet et Brændevinstøj, der bestod af Destillerkeddel, Piber og Hat, altsammen mestendels af Kobber. Men saa fik Regeringen Øje paa, at den Brændevinsbrænden paa Landet virkede skadeligt til „Kjøbstadhandelens Forringelse, Konsumptions Intradernes Afgang, Sabatens Overtrædelse og Landmændenes Drukkenskab“, hvorfor der allerede $^{4}/_{6}$ 1689 udkom Forbud mod Brændevins Brænding paa Landet; men uagtet Regeringen ofte i de efterfølgende Aar gentog og skærpede Forbudet, saa sporedes dog ikke noget til, at Forbudet virkede; selv da Forordningen af $^{30}/_{4}$ 1734 meget strængt paabød, at ingen Brændevinsredskaber tre Maaneder efter

denne Forordnings Dato maatte findes paa Landet hos Møllere, Bønder og Husmænd under en Bøde af 6 Rdlr. og Brændevinsredskabernes Ituslaaning, saa sad Befolkningen den dog de fleste Steder overhørig.

Men ved senere Forordninger af $^{2}/_{9}$ 1773, $^{26}/_{4}$ 1776 og $^{2}/_{8}$ 1786 m. fl. skærpedes Straffen betydeligt, idet Bøden steg til 30. Rdlr. og Brændevinsredskabernes Konfiskation; og kunde Bøden ikke betales, skulde vedkommende lide paa Kroppen med Fæstningsarbejde; paa samme Tid indskærpedes alle kgl. Embedsmænd. men især da Konsumptionsbetjentene, om at være virksomme for at finde Brændevinstøjerne hos Bønderne.

Disse skærpede Forhold synes at have virket, særlig da hos Konsumptionsbetjentene og Godsejerne, der hver især blev meget virksomme i at inkvisitere hos Bønderne, idet de tilfaldt saavel Bøderne som de konfiskerede Redskaber. Bønderne derimod synes ikke at have hastet med godvillig at aflevere eller ituslaa, hvad de havde af den Slags Kobbertøj. Men at disse var almindelige i snart hvert et Hjem paa Landet, ses deraf, at f. Eks. Holger Reedtz Thott til Voergaard $^{24}/_{11}$ 1783 indstævner for en Gæsteret ved Voergaards Birketing 65 af Voergaards Bønder for ulovlig Brændevinsbrænding, hvilket de alle tilstod at have øvet. Dagen efter var indstævnet 67 Bønder, som ligeledes tilstod at have handlet imod kongelig Forordning. Dommeren, Hr. Peder Langebæk, kendte for Ret: at 2 Møllere bødede 60 Rdlr. hver, de andre 30 Rdlr. hver, men nogle faa, der ikke havde brændt Brændevin, men derimod solgt Brændevin, bødede 20 Rdlr., men de, der havde baade brændt og solgt Brændevin, idømtes 50 Rdlr.; tillige skulde hver af de

dømte betale 3 Mk. i Sagsomkostning, og Brændevinsredskaberne konfiskeredes.

Hvis nu Bønderne alle kunde magte at betale disse Bøder og Sagskomstninger, hvilket vistnok langt fra var Tilfældet, og saa Godsejerne var haardhjertet nok til at inddrive Beløbene, saa var det jo unægteligen en pæn Skilling efter Datidens Forhold, Godsejeren her lavede sig paa en Gang; men jeg tror nu ikke, at disse Domme skal tages alt for bogstavelig. Godsejeren har temmelig sikkert faret med Læmpe; og Formaalet har vistnok kun været at sikre sig Bøndernes Brændevinsredskaber, for at disse ikke skulde falde i Hænderne paa Konsumptionsbetjentene; thi saa var Bødernes Inddrivelse eller Fæstningsarbejde mere sikker til stor Tab for Godset. At Bønderne ogsaa har forstaaet Situationen saadan — om end noget modvilligt —, at Godsejeren handlede i deres velforstaaende Interesse, synes at fremgaa deraf, at de ingen Modstand gjorde, hverken som Benægtere eller ved Drillerier, hvad de altid var meget slemme til hver Gang, Konsumptionsbetjentene var efter dem. Ja, at det ikke altid blev endt med Drillerier, men ogsaa gik til Vold mod Toldbetjentene ses deraf, at Kongen 12. Marts 1784 udsatte en Belønning for den, der kunde give Oplysninger om, hvem der havde haft Del i det voldelige Overfald, der skete i Vendsyssel Natten til den 4. December 1783 over Peder Wormstrup, Controlør Lysholt og 4 Mænd af Aalborg og Nørresundby paa deres Hjemrejse efter fuldendt Inkvisition efter Brændevinsredskaber paa Landet.

I Sæby var der 1778 en Konsumptions Controllør ved Navn Anders Grønbek. Hans nærmeste Virkefeldt, naar han var paa Jagt efter Brændevinstøjer,

var Bønderne under Sæbygaard og Stenshede (det nuværende Ottestrup); og det er meget interessant at læse om i de gamle Aktstykker, hvorledes han fortrædigedes og forhindredes i at inkvisitere hos Bønderne og i at faa Dom over dem, — hvilket saaledes ogsaa bekræfter foranstaaende Slutning, at Godsejerne mere optraadte som Forsvarere for Bønderne end som strænge Lovhævdere —; det var ikke Bønderne selv, som kunde øve nogen virksom Hinder mod Hr. Grønbek, det var Bøndernes Herskab Hr. Oberst Arenfeldt til Sæbygaard og Stenshede, der var virksom for at stænge Vingerne paa Hr. Grønbek, hvilket han havde saa meget lettere ved, som Grønbek skulde have Dom over Bønderne ved Sæbygaards Birketing, hvortil Oberst Arenfeldt havde Patronatsret; og her mødte tilsyneladent Grønbek den Modstand, som Bønderne, Godsejeren og Retten kunde byde, idet man faar Indtrykket af, at denne sidste optraadte partisk til Fordel for Bønderne og Godsejeren. Den egentlige Dommer ved Sæbygaards Birk var da Gunde Meldahl (d. $^{30}/_{1}$ 1782), der tillige var Byfoded i Sæby og Herredsfoged ved Børglum—Jerslev Herreder, samt Birkedommer ved Voergaards Birk; men han sad ikke i Retten, naar disse Sager behandledes og paadømtes; i hans Sted fungerede med kongelig Tilladelse Gunde Meldahls Fuldmægtig Peder Rasmussen af Sæby.

I Julen 1778 lod Oberst Arenfeldt ved Ridefogden Morville og Birke-Skriveren, Jens Christensen Woldahl af Volstrup, med to Vitterlighedsmænd gøre Inkvisition hos en Del Bønder og rejse Tiltale mod Fæsteren Laurs Hansen af Dahl i Understed, hvor de fandt et Trælaag over Bryggerkedelen, der bar Udseende af at være klinet til med Ler. Laaget var af „saa-

dan Skikkelse, at det ventelig kunde bruges til Brændevinsbrænding, tvert imod kgl. Maj. Befaling og Herskabets alvorlige Villie, at faa det paa deres Godser en Gang for alle afskaffet.“ Laurs Hansen sagde, at det ogsaa en Gang i tidligere Tider havde været brugt til dette, dog ikke de sidste 4—5 Aar, idet han da havde skilt sig af med de øvrige Redskaber, og nu kun brugte Laaget, naar de kogte Tøj i Kedelen.

Den 8. Maj 1779 lod Arenfeldt indstævne 37 af Godsets Bønder, som sigtet for ulovlig Brændevinsbrænden; af disse mødte 6 med deres Brændevinsredskaber, 18 forklarede, at de for flere Aar siden havde ejet saadanne, men havde skilt sig af med Redskaberne for længere Tid tilbage, 10 havde aldrig ejet sligt, en forklarede, at han for et Aars Tid siden havde solgt sit til Kobberføreren, af hvem han havde faaet det, og en anden foregav, at han havde solgt sit til en Person, der lavede Fyrtønder og Pibehytter med andre Smaaredskaber. De slap alle for videre Tiltale paa en nær, Jens Christensen Krætterup af Volstrup, mod hvem hans egen Tjenestefolk, Karl og Pige, vidnede, at der hos deres Husbond var brændt Brændevin siden Jul. Jens Christensen selv paastod, at han ingen Brændevinsredskaber havde ejet i dette Aar; thi det, han forhen havde ejet, havde han solgt til Kobbersmeden i Sæby, Jens Munchgaard, og han fremviste i Retten en Kvittering og Tilstaaelse fra Munchgaard herpaa, dateret 6. Decbr. 1778, og i en efterfølgende Retsdag indleverede han et skriftlig Indlæg, hvori han railerede en hel Del over Retten og Ridefogden, der optraadte paa Arenfeldts Vegne. Ridefogden vilde, paastod han, hævne sig paa ham, fordi det Rygte var kommen ud, at Jens Christensen var

Angiver til Konsumptions Kontrolløren om den i svanggaaende Brændevinsbrænding paa Godset; og saaledes forvoldet, at 3 Bønder i April Maaned var bleven tiltalt; ja, endog „at Ridefogden Hr. Morville et Par Dage efter under Nidkærhedens Maske maatte trække ud og give sig i Bataille med en Snes fejge og forsagte Brændevinstøjer, som endelig efter en Dags Fægtning maatte overgive sig paa Naade og Unaade og overlade sig udi en uforsonet Erobrers Hænder, hvor de endnu skal sidde under stærk Bevogtning, med mindre nogen af dem derfra skal være undvegen og taget Flugten af Frygt for Mishandling efter den allerstrængeste Retfærdighed.“

Dette sidste skal vel nok være Ironi og synes at være Hentydninger til, at en Snes Bønder af Forskrækkelse for Sagsanlæg har skyndt sig med at aflevere deres Brændevinsredskaber til Ridefogden for at blive fri for Tiltale. Selv kunde Jens Christensen Krætterup, siger han, ikke gøre saaledes, uden at han skulde have købt sit Brændevinsredskab tilbage hos Kobbersmeden.

I Retten oplystes det, at Jens Christensen Krætterup hverken kunde læse eller skrive, og at Konsumptions Kontrolløren, Anders Grønbek, havde affattet Forsvarsindlæget for ham, hvilket unægtelig var ret ejendommeligt, og gav Citanten, Hr. Morville, Lejlighed til at udtale, at det „stred mod Hr. Grønbeks høje Embedspligt og berømmelige Person“; iøvrigt gjorde Hr. Morville gældende, at kgl. Forordninger af $^{2}/_{9}$ 1773 og $^{26}/_{4}$ 1776 ikke skulde forstaas og omgaas saaledes, at Folk kunde gaa til Købstaden med deres Brændevinstøj og der faa en Seddel paa, at de var solgt, og saa endda paa en eller anden Maade beholde

det. Resultatet blev, at Jens Christensen idømtes den sædvanlige Bøde, 30 Rdlr., hvilken Dom Konsumptions Kontrolløren søgte at redde ham for ved at sende en Bønskrivelse til Godsejeren, hvilket dog ikke frugtede noget.

Den 1. Maj 1779 stævner Hr. Grønbek Bonden Christen Mortensen af Volstrup By og Sogn, „fordi han siden sidste Nytaar og uden sønderlig Ophør til Dato haver befattet sig med Brændevins Brænden og følgelig havde det saa højt forbudte Brændevinstøj,“ hvilket var i Modstrid med Forordningen og til „Afbræk i kgl. Maj. Consumptions Intrader og Sæby Bys Borgere til Indgreb i deres borgerlige Handel og Rettigheder.“ Til at møde i Retten var tilsagt en Del Vidner, hvoraf nogle mødte og andre udeblev; men de mødte vidste intet at fortælle om, at Chr. Mortensen brændte Brændevin, og Grønbek lod da Sagen falde.

Kort Tid efter lod Oberst Arenfeldt inkvisitere hos Christen Mortensen, og fandt da hos ham „en liden Brændevins Hat;“ Chr. Mortensen blev nu indkaldt for Birkeretten. I Stævningen hedder det: „I hvorvel Consumptions Kontrollør Grønbek skal for nogen Tid siden have anlagt Sag mod bemeldte Chr. Mortensen for utilladeligt Brændevins Brænding, og til den Ende udtaget Rettens Stævning; men som bemeldte Hr. Grønbek paa en upassende Grund skal have frafaldet dette Søgsmaal, og derved ligesom tilsidesat sine Pligter, allerhelst da Vidnerne ikke alle kom for Retten for deres Vidnesbyrd at aflægge og ventelig ikke gjorde den Virkning, som allernaadigste befalet er, men formodentlig underhaanden blev afgjort.“

Da Stævningen hermed indeholdt en Anklage mod

Grønbek, saa blev han ogsaa indstævnet for at forsvare sig, om hans Navn skulde blive nævnt. Vidnerne, der var tilkaldt, sagde for Retten, at Chr. Mortensen havde udtalt til dem, at han havde lovet at køre Grønbech en Villigheds Rejse, og det havde de forstaaet saaledes, at det var fordi, han slap for videre Tiltale forleden. Naturligvis protesterede Grønbech mod denne Udtalelse, og beklagede sig, at Dagen efter, at han havde indstævnet Chr. Mortensen, da tog Sæbygaard fat paa Inkvisitionen hos Bønderne, og Følgen blev, at 20 Brændevinsredskaber eller flere med Bøder og samt gik tabt, som ellers vilde være falden i Hans Majestæts Betjenters Hænder, og tillige adspurgte han Vidnerne, hvornaar Inkvisitionen efter Brændevinstøjerne havde været mest effektiv, enten naar han eller Godsejeren lod saadan afholde, men her gik Vidnerne imod ham og erklærede, at der var kommen de fleste Brændevinsredskaber til Sæbygaard efter de Inkvisitioner, Herskabet havde ladet holde; tillige vidnede de, at mange Bønder havde solgt deres Kobbertøj til Sæby og Fladstrand. Iøvrigt gik det meget varmt til i Retssalen, idet Parterne, Ridefogden og Grønbech, maalte hinanden Skæppen fuld. Som en Prøve herpaa skal anføres Ridefogdens Omtale af Grønbechs Fortid: „Han var i nogle Aar hos sin Fader synden Aalborg, hvor han skænke Øl og Brændevin. Efter denne Information kom han til Langholt, som en af de ringeste Drenge eller Skopudsere, hvor han i nogle Aar forblev. Efter denne gode Information og Opdragelse kom han til Hjermitslevgaard og skulde bære Navn af Foged. Dette høje og betydelige Navn satte efter Beretning Drengen Giftegriller,

var ogsaa saa heldig at overtale en (Kvinde*), dernæst begav han sig i Forpagterstanden**), hvor han var i et Aar, kom lykkelig og vel ud af denne Stand, og ariverede at sidde til Huse i en Bondeby, hvorefter han blev Konsumptionsbetjent i Sæby." Sagen endte med, at Christen Mortensen fik den sædvanlige Bøde paa 30 Rdlr. og Akterne toges beskreven for at kunne tilstilles Grønbechs Overordnede.

Den 22. Juli 1779 lod endvidere Hr. Arenfeldt (ved sin Ridefoged) Morten Jakobsen af St. Grønheden og Ole Larsen af Krætterup samt Hr. Grønbech indstævne for Retten; de to første sigtede for Brændevins Brænding og den sidste for at have taget mod Bestikkelser af de to første, da han kort i Forvejen havde dem tiltalt for Retten for ulovlig Brændevinsbrænding. I Ole Larsens Sag blev der vidnet, at han havde brændt Brændevin siden Nytaar, og selv tilstod han, at da han var bleven indstævnt af Hr. Grønbech, gik han til ham og beklagede sig, hvorpaa Grønbech svarede, at han skulde give sig til Freds, de skulde nok komme til Rette. Brændevinsredskaberne havde han ikke forlangt.

Og i Morten Jakobsens Sag vidnedes der, at han brændte Brændevin og ejede Redskaber dertil af Kobber; selv tilstod han, at da han var bleven indstævnet af Grønbech, havde han indfundet sig hos ham og beklaget sig, at det vilde blive hans Ruin, naar han ikke alene skulde miste sit Kobbertøj, men endda betale Mulkt, hvorpaa Grønbech havde svaret, at han

---

*) nemlig Dorthe Marie Schmidt af Løkken (se Klitgaard: Hvetbo Herred).

*) var Forpagter af Rævkjærgaard i Jetsmark Sogn (se Klitgaard: Hvetbo H., Side 528).

ikke forfulgte ham for Pengenes Skyld, men fordi det var ham forebragt, at han befattede sig med Brændevins Brænding; hvorpaa han tilbød at eftergive Mulkten, naar Morten Jakobsen vilde køre en Tur med ham til Nejsum i Skæve.

At Situationen hermed tog sig mindre godt ud for Hr. Grønbech, var han selv klar over, og han lod derfor udtage Stævning mod Ridefogden, fordi han „af Mangel paa fornødne Befordring med Heste og Vogne, ligesom blev sat ud af Stand til at opfylde, hvad han efter allernaadigste Ed og Pligt tilkommer med Brændevin og andre befalede Inkvisitioner paa Landet," idet han var hleven underrettet om, at Ridefogden var „Skyld og Aarsag hertil ved at forbyde eller hemmelig underhaanden at tilkendegive Sæbygaards Bønder sin Uvillie mod, at de kørte for ham," skønt der var tilbudt fuldkommen og promte Betaling, og der ingen Vognmandslag var i den „liden og fattige By Sæby." „Saa paa det at høje Vedkommende ikke i sin Tid enten skulde beskylde eller drage ham i Tvivl for Efterladenskab, har han funden fornøden til Værn og Beskyttelse at udtage et lovligt Tingvidne for at oplyse og bevise Rigtigheden af foranstaaende."

Som Vidner indstævnte han 20 af Sæbygaards Bønder, samt sine 2 Betjente. Bønderne mødte ikke alle den første Retsdag, men de, der mødte, vidnede i Favør af Ridefogden, og det oplystes, at der i Sæby var 8 af 9 Borgere, der holdt Heste og Vogne, men af disse var der kun 3, der lod sig leje til at befordre Folk, og Ridefogden var ondskabsfuld nok til at foreslaa, at Grønbech passende kunde udnævnes til Oldermand for disse, saa var han vis paa, at Folk kom ud at køre. Anden Retsdag, Sagen behandledes, for-

langte Birkeskriveren 8 Mark i Salærum, for hvad han havde skrevet i Anledning af første Retsdag, og da Grønbech ikke vilde betale disse, eller maaske ikke havde dem hos sig, nægtede Dommeren at afhøre de tilsagte Vidner. Tredie Retsdag blev til et rent Skændemøde, hvor Parterne mundhuggedes efter bedste Evne, og det anføres, at Grønbech brugte høj Røst og hastig Fart frem og tilbage ad Tingstuegulvet med udstrakte Arme, og i den Positur sagde han, at alt det, der blev tilført Protokollen efter at han var gaaet, var Løgn, hvorpaa han for ud af Døren og rejste bort. Dommeren hævede derpaa Sagen.

Før og efter den Tid indstævnede Grønbech adskillige af Sæbygaards Bønder for Birkeretten for ulovlig Brændevins Brænden, men han kom ingen Vej med dem, enten havde Herskabet kort i Forvejen afhentet Redskaberne eller de ingen havde haft. Men Følgen blev ofte, at Oberst Arenfeldt ved sin Ridefoged fik Lejlighed til at rejse Kontrasag mod Grønbech og paa den Maade paaføre ham adskillige Processer. Tilsidst gik det saa vidt, at naar Grønbech stævnede en af Godsets Bønder, som mistænkt for ulovlig Brændevinsbrænding uden i Forvejen at have inkvissiteret hos ham „paa Grund af, at han ingen Befordring kunde faa til Inkvisitationen,“ saa forsvarede Ridefogden den indstævnte under Foregivende, at Søgsmaalet kun var „nedrig Opførsel“, sat i Scene for at chikanere hans Herskab, Oberst Arenfeldt, ved at holde Bønderne fra deres lovlige Arbejde, eller ogsaa Dommeren nægtede ham Protokoltilførsler. I disse vanskelige Forhold sendte Generaltoldkammerkollegiet ham Konsumptionsforvalter Christoffer Hendrich Lau til Hjælp. Men heller ikke han formaaede

at bryde gennem det Sammenhold, der synes at være til Stede mellem Godsejeren og hans Bønder. Naar Bønderne blev af Konsumptionsbetjentene tiltalt som sigtet eller angivet for utilladelig Brændevinsbrænding, saa benægtede de ikke Rigtigheden deraf, men angav, at de kort forinden Stævningen havde afleveret deres Kobbertøj til Herskabet, eller dette havde afhentet det hos dem.

1780 blev Anders Grønbech*) forflyttet til „et andet og lignende Embede", han synes iøvrigt ogsaa at være bleven helt umulig der paa Pladsen. Efter den Tid tog Stævningerne mod Bøndernes utilladelige Brændevinsbrænden saa godt som helt af. Der var vistnok ogsaa ryddet godt op blandt Brændevinsredskaberne; men Bønderne kunde dog ikke derfor forlade egen Tilvirkning af den kære Drik, og de søgte derefter at omgaa Forbudet ved at laane Brændevinsredskaberne af Borgerne i Sæby, for hvilket de ikke saa sjældent blev tiltalt.

At Regeringen, trods Forbudet, ikke saadan ligestraks opnaaede at faa Brændevinsredskaberne paa Landet udryddet ved jo alle. Kampen fortsattes i ca. 70 Aar efter foranførte Tid; idet det vel først op mod 1850 kan siges, at Brændevins Brænding paa Landet var helt ophørt.

---

*) Ogsaa Ridefogden Peder Christensen Morville forlod straks efter Skuepladsen, som det synes i 1781 eller 82, og bosatte sig som Borger i Fredericia. Anders Grønbech blev forflyttet til Varde (se Klitgaard: Hvetbo Herred).

Bidrag

til

Hovedgaarden Havens Histore.

Ved

Anton Jakobsen.

Hovedgaarden Haven i Hørby Sogn, Hjørring Amt, kan næppe henregnes til de ældre Hovedgaarde i Landet, men hvornaar den fra at være en almindelig Bondegaard er bleven ophøjet til Herregaard med Hovedgaards Friheder, er der vel næppe nogen historiske Efterretninger om; dog at dømme efter, hvad nedenstaaende skal meddeles, kan dette tænkes at være sket i Tiden lidt før Aaret 1668. Traditionen siger, at Haven i ældre Tider var Køkkenhave til Sæbygaard, og at dens Navn deraf skal udledes. Om der ligger Sandhed deri, er meget tvivlsomt; men sandt er det i alt Fald, at den i ældre Tid laa under Sæbygaard, og var da en almindelig Bondegaard; thi da Kronen 6. Juli 1560 mageskiftede

Sæbygaard og Gods bort til Otto Rud mod dennes Gods paa Sjælland, da nævnes en Gaard i Haven i Hørby Sogn, som tilskødedes Otto Rud; derefter synes Gaarden i længere Tid at have været under Sæbygaasd og fulgt dennes skiftende Ejere indtil 1668. Dette Aar solgte Mandrup Brahes Enke, Birgithe Trolle, Sæbygaard til Admiral Niels Juel; men alt det daværende Bøndergods til Sæbygaard medfulgte ikke i Handelen, saaledes ikke Haven med mange flere Bøndergaarde i Hørby Sogn, og vistnok ogsaa Gods i Understed Sogn og i Agersted, Voer Sogn. Thi samme Aar som Birgithe Trolle solgte Sæbygaard, solgte hun, 18. November 1668, Haven med en Del Bøndergods og Skove til Kronen*), hvilket ikke synes at være kendt, vel nok paa Grund af, at Kronen ikke havde den i Eje mere end 1½ Aar, nemlig til den første Maj 1670, til hvilken Tid den atter synes at være gaaet over i Birgithe Trolles Eje.

I de 1½ Aar, Kronen ejede Haven, omtales Gaard og Gods ofte i Sæbygaards Birketingsprotokoller, i Anledning af flere optagne Synsforretninger og Tingvidner etc., af hvilke her skal anføres følgende:

Lørdag den 28. Novbr. 1668. Morten Michelsen i Mølgaard paa kongl. Majestæts Vegne efter Amtsskriverens Befaling havde inden Tinge i Dag 4 Synsmænd, som havde været Syn til alle Hafuens tilliggende Skove i Hørby Sogn og i Hestvang Skov i Understed Sogn, saa og en Skovpart i Agersted Skov

---

*) Saavidt her vides, medfulgte Haven i det Jordegods, som Birgithe Trolle udlagde til Kong Fr. III. som Magelæg mod dennes Gaard Rantzausholm, det nuværende Brahetrolleborg, Svendborg Amt.

i Voer Sogn, som Hans kongl. Majestæt nu købt (haver), hvorledes enhver Skov forefandtes.

Saa fremkom for Retten disse efterskrevne 4 Synsmænd, efter som de var opnævnt her af Tinget i Dag otte Dage, nemlig: Jens Pedersen i Bredmose, Christen Jensen i Badskær, Hans Jensen i Estrup og Anders Christensen ibidem, og hjemlede som følger:

Først var de i Agersted Skov, der saa de 3 vissen Bøge-Skovstubber, som var ustemplede*). Dernæst var de i Badskjær, Scherping Sigen, Scherping Skov, Havens Mark, der fandtes intet hugget, som var ustemplet. Nok saa de Vester Estrup Mark, Estrup Lund og Broens Mølleskov, nok i Mølgaards Skov, der fandtes heller intet hugget, som var ustemplet; nok saa de Svej Mark, der fandtes heller intet hugget, som var ustemplet; og i Hestvang Skov, der fandtes 5 Bøgestubber, som var ustemplede, hvortil Christen Thordsen i Hestvang mødte og svarede, at samme 5 ustemplede Bøge var udvist af Søfren Clemmensen**) paa Haven til Velbaarne Fru Ellen Rosenkrands til Stenshede***) og til Knud Jensen i Kiis i Understed Sogn, som det var brændt for. Dette afhjemlede de for et fuldt Syn.

Lørdagen den 26. Juni 1669. Morten Michelsen.

---

*) Hvilket var Bevis for Skovtyveri.

**) Søren Clemmensen var antagelig enten Ridefoged eller eller Forpagter paa Haven, da denne ejedes af Birgithe Trolle; han nævnes 23. Oktober 1669 som boende i Rugtved i Understed Sogn; 4. Marts 1671 nævnes han som Herredsfoged i Børglum Herred og da boende samme Steds.

***) Hun var Enke efter Preben Banner til Stenshede (nu Ottestrup) i Volstrup Sogn.

i Mølgaard paa Amtsskriverens Vegne paa Aalborg Slot havde inden Tinge 4 Synsmænd, som den 22. Juni havde været Syn til Kongens Tjenere i Understed Sogn, deres Huses Brøstfældighed og Kornsæden paa Marken. Derefter følger Synsforretningen, hvorefter de 4 Mænd havde foretaget Syn over 8 Gaarde i Skibtved, 7 Gaarde i Kiis, 1 Gaard i Knappen, 2 Gaarde i Krattet og 1 Gaard i Holtet.

Lørdagen den 2. Oktober 1669. Morten Michelsen i Mølgaard paa Mogens Willemsens Vegne i Aalborg havde inden Tinge 6 Synsmænd, som havde synet alle Havens Skove, hvad der havde været hugget, stemplet og udvist af Morten Michelsen i forgangen Aar:

Agersted Skov, der fandtes at være hugget 29 Bøge, smaa og store, men Halvparten deraf at have været vissen og affalden; i Bastkier og Brodsholt 46 smaa Bøge; i Clemmensholt 11 Bøge; i Havens Mark og Scherping Skov 26 Bøge, smaa og store; i Estrup Fælled 31 Bøge; i Vester Estrup Endels 11 Egeschaier (ɔ: udgaaede Træer) og to smaa Bøge; i Broens Mølleskov 3 Bøge og 4 smaa Røller; i Estrup Lunde 7 Bøge; i Mølgaard Skov 10 smaa Bøge Røller; i Svei Krat 12 smaa Bøge Røller, som 4 til et Læs; i Roesenshaves Mark 1 Bøg; i Hestvang Skov 48 smaa Bøge, saa store som 4 til et Læs, og siden fandtes at være hugget ulovlig: i Bastkier og Scherping Sigen 4 Bøgeschaier og i Estrup Fælled 5 smaa Bøgeschaier. Dette afhjemlede Synsmændene for et fuldt Syn.

Lørdagen d. 6. November 1669. Morten Michelsen i Mølgaard efter ærlig og velfornemme Mand Mogens Willemsen, Kongl. Majestæts Amtsskriver

paa Aalborg Slot, hans Befaling havde inden Tinge 4 Synsmænd, som var udnævnt, af Tinget til at syne alt Hafuens tilliggende Gods, hvad Brøstfældighed der fandtes paa Husene.

Først var de paa Hafuen, der saa de Stalden, som staar norden i Gaarden, som er med murede Vægge, men Tømret brækkede og var sat Støtter under. 3 Fæhuse, det ene af Bøgetømmer og var forraadnet, og var sat Støtter under dem alle tre, men paa Ler og Tag ved Magt.

Dernæst afhjemlede de Syn over 3 Gaarde i Vester Estrup, 1 Gaard paa Toften, 12 Gaarde (vistnok nærmest i Øster Estrup), 1 Gaard i Faurholt, 1 Gaard i Bunkhule, 1 Gaard i Svangen, 1 Gaard i Klemmen, „Ved Fellerbroen et Hus af øde opbygt og kun fattes 2 Læs Tag“, 1 Gaard i Baskjær, 1 Gaard i Bredmose, „Ropperheden, Jens Søfrensen og Frands Lausen, af øde opbygte, Jens Søfrensen 2 liden Huse, det ene tækket med Tørv, Frands Lausens oprejst og fattes Tag“, 1 Gaard i Lille Skjerping, 1 Gaard i Lille Fjemb, 1 Gaard i Broens Mølle, 1 Gaard i Roenshave, 3 Gaarde i Svej, 2 Gaarde i Mølgaard, 4 Gaarde i Agersted, Voer Sogn. I Uneersted Sogn: 2 Gaarde i Hestvang, 8 Gaarde i Skibtved, 7 Gaarde i Kiis, 1 Gaard i Knappen, 1 Gaard i Krattet, og 1 Gaard i Plettisholt (Holtet).

Samme Dag havde Morten MIchelsen i Mølgaard paa Mogens Willemsens Befaling 6 Synsmænd inden Tinge, der havde været Syn til alle Hafuens tilliggende Skove, hvad der havde været hugget i enhver Skovpart i forgangen Aar og var bleven stemplet og udvist af Morten Michelsen:

Agersted Skov, der fandtes hugget 28 Bøge;

Badskier Skov 46 Bøge, den største som til 4 Læs; Havens Mark og Scherping Skov 54 Bøge; Estrup Fælled 26 Bøge; Vester Estrup Endel 10 smaa Ege; Broens Mølle Skov 7 smaa Bøge; Estrup Lunde 5 Bøge; Mølgaard Skov 9 smaa Bøge Røller, saa store som 2 til et Læs; Hestvang Skov 45 Ege, den største som til 4 Læs; nok fandtes at være hugget ulovlig i Badskjær Skov og Skjærping Sig 4 smaa Bøge Røller, som til 2 Læs; og i Estrup Fælled 3 smaa Bøgeschaier, som til 3 Læs; og var den største Part af samme Bøge, som nu meldt er, vissen og affalden.

Saa fremlagde Morten Michelsen en Fortegnelse over, hvortil samme Træer var hugget og udvist efter Mogens Willemsens Befaling til Hans Majestæts Tjeneres Fornøden Husbygning og udi andre Maader, og nogle udvist efter Velb. Fru Birgithe Trolles Sedler.

Af denne Fortegnelse skal anføres følgende: Huggen til Aalborg Slottes Stalde til Bolle 10 Bøge; Jens Søfrensen og Frands Lausen, som byggede Ropperheden af øde, 8 smaa Bøge paa 16 Læs; Havens Gærder 35 smaa Bøge, og til Ildebrand og anden Gaardsens Fornødenhed 19 Bøge; til en Kulmile til Haven og Havens Gærder 6 Bøge; til Broens Mølle 4 smaa Egetræer til Pille under Møllehuset; (til Ejler Ejlersen paa Knudseje 2 Egeschaier)*), og til Broens Mølle til Pille 5 smaa Røller.

Lørdagen den 7. Maj 1670. Var skikket Peder Nielsen i Ørslev paa Niels Søfrensens*) Vegne i Sæby og havde inden Tinge 6 Synsmænd, som havde sy-

---

*) Det indklammede er overstreget.

**) Niels Sørensen forrettede Fogedtjeneste for Birgithe Trolle; han synes at være Søn af Bogmester Søren Nielsen i Sæby.

net alle Hafuens Huses Brøstfældighed, saa fremkom for Retten disse efterskrevne Synsmænd, nemlig: Christen Christensen i Galtrup, Peder Jensen i Trye, Christen Jensen, Terchel Lausen, Jørgen Hansen ibd. og Niels Jensen i Elsthafuen.

Først saa de Rollingen; den var forfalden baade paa Tømmer og Tag, saa nær som 2 Bindinger over den søndre Stue; dernæst saa de Stalden norden i Gaarden, som var med murede Vægge, Tømret var brækket og sat Støtter under; et lidet Fæhus vesten for var slet forfalden baade paa Tømmer og Tag; to liden Huse midt i Gaarden, det ene, af Bøgetømmer, var raaden og slet forfalden, det andet fattes 2 Læs Tag. Laden paa Tømmer ved Magt, men paa Taget kunde fattes 10 Læs; et Fæhus ved øster Ende af Laden ved Magt; nok saa de et lidet Hus østen i Gaarden, var afstøed paa Støtter. Dette afhjemlede de for et fuldt Syn.

Samme Dag havde Birgithe Trolle inden Tinge de foranførte 6 Synsmænd, som havde synet alle Hafuens tilliggende Skove, hvormange Træer der er bleven hugget fra den 18. November 1668 til den 1. Maj 1670, imens det haver været til Hans Majestæt, og haver været stemplede og udvist af Morten Michelsen i Mølgaard, som da haver været Skovfoged. Af denne Synsforretning skal anføres følgende:

I Estrup Fælled og Peder Lausens Mark var hugget 47 Træer, deraf var udvist 32 efter Mogens Willemsens Anvisning, og de 17 af disse var kommen Havens Bønder til Gode og 15 gaaet til Aalborg til Bolle til Øxenstalde; 2 Træer var anvendt til Kul til at beslaa Høyfuel Broen (?) med, kom til Aalborg. I Feldens Mark og Bunchholt var efter Mogens Willem-

sens Anvisning hugget 9 Træer, deraf var 2 anvendt til et Hus, som blev bygt af øde østen for Svangens Mark. I Klemensholt var hugget 14 Træer og i Bradsholt 15 Træer, deraf var 5 Træer udvist til Frands Lausen og Jens Søfrensen paa Roperheden, der havde bygt af øde. I Bastkier Skov var hugget 45 Træer, deraf blev de 13 førf til Aalborg efter Befaling. I Scherping Sigen 23 Træer, hvoraf Mogens Willemsen lod hugge de 14, der kom til Aalborg. I Vester Estrup Endel var hugget 23 Træer, deraf 2 Træer til en Vogn til Mogens Willemsen.

I den Tid Kronen ejede Haven, ses det af efterstaaende, at Gaarden var bortforpagtet.

Lørdagen den 21. 'Maj 1670. Morten Michelsen i Mølgaard paa Erich Pedersen, forrige Forpagter paa Hafuen, hans Vegne havde inden Tinge 4 Synsmænd, der havde synet nogle Enge, kaldet Løgtueds Enge, og havde været bjærget til Hafuen i Hørby Sogn en Tid lang, og nu i sidst forgangen Aar, som fornævnte Erich Pedersen havde Hafuen i Forpagtning, er samme Enge bleven bjerget til Sæbygaard, og afhjemlede de, at den Eng, som kaldes Løgtueds Eng og blev bjærget fra Hafuen og til Sæbygaard i sidst forgangen Aar, synes dem at være 20 Karls Slet.

Endnu skal anføres, at ikke alt det foranførte Jordegods, der laa under Haven, da Kronen ejede den, medfulgte ved Overdragelsen til Birgithe Trolle; dette gælder blandt andet Hestvang Skov i Understed Sogn; thi den 10. April 1672 havde Morten Michelsen i Mølgaard paa Mogens Willemsen i Aalborg hans Vegne inden Sæbygaards Birketing 4 Synsmænd, der havde været Syn til Skoven for at erfare, hvormange Træer der var hugget; disse saa først,

der var hugget 26 Bøgerøller og smaa Træer; nok saa de, at der var hugget 30 smaa, visne og forraadnede Bøgetræer, som kunde været 2 eller 3 til et Læs; nok saa de en Plads imellem Hestvang og Schibtved, som siges, at der skulde have været en Mølle i gamle Dage, som ingen kan mindes, der nu lever.

Hvorlænge Hestvang Skov, der nu er forsvunden, forblev under Kronen, kendes ikke; men 1715 ejedes den fremdeles af denne; thi dette Aar den 30. Marts mødte Skovfoged Peder Jensen i Hestvang paa Sr. Christen Pedersens Vegne, Kongl. Majestæts Skovrider, boende i Mølholt i Hals Sogn, paa Sæbygaards Birketing og begærede Tingvidner angaaende vindfaldne Træer i Skoven, og da afhjemlede 4 Mænd deres Synsforretning saaledes: at de den 28. Marts efter Sr. Christen Pedersens Befaling indfandt sig i Hestvang Skov og forefandt efterskrevne Vindfælder: Vesten Græsgaarden 2 grønne Træer, begge til 2 Læs; 2 Schaier i samme Vonning, og et i Studsskoven alle 3 til 2 Læs; nok 2 til Ildebrand i Vesterlund, begge til et Læs, hvilket var alle de Fald, som fandtes.

Da Birgithe Trolle atter, 1670, var bleven Ejer af Haven, bortforpagtede hun Gaarden til Laust Nielsen Tamstrup, der forhen havde været Forpagter paa Store Stenshede (nu Ottestrup) i Volstrup Sogn, hvilken Forpagtning synes at være ophørt paa Grund af en noget vidtløftig Trætte med Ejerinden, Ellen Rosenkrands, Enke efter Preben Banner. Skønt denne Trætte egentlig ikke vedkommer Havens Historie, skal der dog meddeles følgende herom: Den 9. Oktober 1669 var Otte Olsen fra Dal i Understed efter Ellen Rosenkrands' Befaling paa Stenshede for at

drage Fisk i „Parken i Goesgorden“; „da kom Laust Nielsen Tamstrup og hans Datter, og Mette Lausdatter overfaldt Velb. Jomfru Jytte Banner med mange ufine Ord; da gik Fruen hen og satte sig paa Grønningen, og traadte Laust Nielsen Tamstrup hen til hende“, hvorefter de to kom i Skænderi, der endte med, at Laust Nielsen Tamstrup sagde til Ellen Rosenkrands: „Der løj I som en gammel Hore.“

„Da rejste Fruen sig og sagde: Han kalder mig en gammel Hore.

Og Laust Nielsen svarede: Ja, Guds Død gjorde jeg saa.

Da kom Mette Lauritsdatter*) frem og sagde: Ja, min Fader kaldte Velb. Fruen en Hore, fordi hun kaldte min Fader en gammel Tyv.“

For disse ærerørige Ord fik Laust Nielsen Tamstrup baade Hjemtingsdom ved Børglum-Jerslev Herred og en Landstingsdom (henholdsvis 2. Novbr. 69 og 16. Februar 70). Men L. N. Tamstrup var ikke rask til at efterkomme Dommen, og Ellen Rosenkrands, der skulde indløse denne fra Viborg, synes at have haft lidt med Penge. Den forannævnte Niels Sørensen i Sæby, der var gift med L. N. Tamstrups Datter, Margrethe, benyttede da Lejligheden den 26. Marts 1670 til paa Stenshede at forlige Parterne paa de Vilkaar, at L. N. Tamstrup skulde betale Ellen Rosenkrands en Del Penge og nogle Varer for, hvad hun havde kostet paa Sagen, samt give hende en Tilbagekalds-Erklæring for de ærerørige

*) Mette Lauritsdatter Tamstrup blev senere gift med Farver Jørgen Jørgens Lovsøn i Sæby (Se min „Sæby Købstads Historie).

Ord. Forliget blev skrevet paa simpel Papir, som Niels Sørensen fik med sig hjem til Sæby og lovede at faa omskrevet paa stemplet Papir. Dette undlod han imidlertid, og i det Sted tog han paa en Handelsrejse til Lybæk. Ellen Rosenkrands maatte nu indløse Landstingsdommen, og paa Basis af det i Mindelighed indgaaede Forlig fortsattes Trætten, under hvilken Ellen Rosenkrands tilbød at staa ved den indgaaede Overenskomst, naar L. N. Tamstrup yderligere vilde betale hendes hafte Omkostninger siden og saa kvittere Forpagtningen af Stenshede til Philippe Jacobi Dag 1671. Dette Tilbud har antagelig L. N. Tamstrup gaaet ind paa, for kort Tid efter skønnes han at være fratraadt Forpagtningen af Stenshede, hvilket han maa have haft saa meget lettere ved, som han allerede da havde tiltraadt Forpagtningen af Haven, og nævnes som en Mand, der led af Alderdom og Svaghed.

Birgithe Trolle boede ikke paa Haven, hvilket er ret forstaaeligt, naar Tanken henledes paa Gaardens simple Bygninger; hun opholdt sig paa Rantzausholm, som hun omkaldte med Navnet Brahetrolleborg. Men derfor lod hun ikke Godset i Vendsyessel ude af Syne. Hun synes endog at have ført en temmelig streng Justits med Bønderne her. Hendes Foged var den titnævnte Niels Sørensen i Sæby, som blandt andet 6. Juli 1671 fik Ordre til at rejse Tiltale mod to Bønder, Niels Sørensen og Niels Jensen i Estrup, fordi de uden hendes Minde og Vilje havde opbrudt Jord i Estrup Lunde og Fælled og deri saaet 11 Tdr. Korn. Det hjalp ikke, at Niels Sørensen i Retten fremlagde sit Fæstebrev, hvori bl. a. hed, at han maatte gøre sig den indfæstede Gaard saa nyttig, som

han kunde; de blev begge dømt til „at lide og straffes som vedbør"; og Niels Sørensen, der ikke i rette Tid havde betalt sin Landgilde, dømtes yderlig til at have sit Fæste forbrudt, hvilket vel var fuldt lovligt, men dog noget vilkaarligt i Betragtning af, at Flertallet af Bønderne i hin Tid sjældent betalte Landgilden i rette Tid efter Recessen, og derfor ikke kan forklares anderledes, end at han havde faaet Herskabets Uvilje mod sig.

Aaret efter, 1672, solgte hun Haven til Holger Pedersen i Rugtved. Men de betydelige Skove, som da laa til Haven, og som det maaske var Birgithe Trolles Bevæggrund at frede om, da hun saa haardt straffede Bonden Niels Sørensen i Estrup, er nu paa lidt nær forsvunden. Det er gaaet dem, som det er gaaet Hestvang Skov, de er afhugget og har givet Plads for Agermarken; dog synes dette at være sket ikke saa faa Aar efter hin Tid, idet flere af de efterfølgende Ejere af Haven ofte ses at have offentlig lyst Skovene i Fred mod løsgaaende Svin, Geder, Faar etc. Og af en Synsforretning over Skovene 1715, som den daværende Ejer, Hans Bugge, lod afholde over Gaardens Skove, skjønnes det, at disse ikke var, ialtfald væsentligt forringet. Estrup Fælled vurderedes da til at kunne give Olden til 44 Svin; Fellerholt og Benholt til 17 Svin; Klemmensholt 7 Svin; Bradsholt 13 Svin; Badskjær 48 Svin; Grybæksholt og Skjærpingsigen 45 Svin; Havens Mark, Porthøjen, Dybvadsholm og Rechelsen (?) 12 Svin; Vester Estrup Mark og Estrup Endel 10 Svin; Tamstrup Skov 16 Svin; Mølskov 3 Svin; Mølgaards Skov og Estrup Dale 4 Svin.

Volstrup og Understed Kirker i det 17. Aarhundrede.

Ved

Anton Jakobsen.

Paa Sæbygaard er fundet Volstrup og Understed Kirkes Regnskabsbøger fra det 17. Aarhundrede*), efter hvilke jeg her skal give nogle Meddelelser og Uddrag, som sikkert vilde kunne paaregne historisk Interesse, al den Stund det er saa faa Oplysninger, der haves om Landets ældre Kirkers, særlig da Landsbykirkers, Tilstand og Administration i gamle Dage, og de Forandringer, de i Tidernes Løb er undergaaet.

Volstrup Kirkes Regnskabsbog begynder med Aaret 1605 og slutter med 1672. Den er indbunden i Pargament og foræret til Kirken af „Erlige och Welbørdige Frue, Fru Sophia Brahe Peder Munckis til Sæbygaardt.“

---

*) De er senere overgivet til Provinsarkivet.

Kirkens aarlige Indtægter i det anførte Tidsrum ses at have været: Fæsteafgiften af Tienden 16 Tdr. Rug og 16 Tdr. Byg, Landgilde af Kirkens Enge, Kvægtienden og Lejerstedspenge for Lig, hertil kom Stedmaalspenge ved hvert nyt Fæste af Tienden og Engene.

Hele Indtægten var en 70 Rdlr., idet Rugen i Almindelighed betaltes med 1½ a 2 Rdlr. Tønden, Byggen lidt mindre. Landgilden var en fast Sum, 2 Mk. 6 Sk., og hidrørte fra „Kirkens Enge liggende under Aasen“, som 1605 „Welb. Peder Munck (til Sæbygaard) i Brug och hafuer i Handt och Heft,“ og som Breben Banner til Stenshede (nu Ottestrup) senere, 1657 og følgende Aar, ses at have haft i Fæste. Kvægtienden og Lejerstedspenge varierede lidt, men androg i Almindelighed ca. 10 Rdlr.

Kirken ejedes af Kronen, hvorunder den var kommen ved Reformationen; og Bogens første Regnskabsaar udviser, at Rigsraad Peder Munck til Sæbygaard havde Tienden til Fæste eller Len; men Stedsmaalspengene herfor, 32 Rdlr., naaede han ikke at faa betalt; de anføres stadig som Restancer; og først efter Hr. Peder Muncks Død betaler hans Enke, Sophia Brahe, 1624, Beløbet. 1642 har der fundet et nyt Fæste Sted af Tienden; vistnok fremdeles til Sæbygaardsejere; thi da hedder det, „annammet Stedsmaalspenge 48 Daler.“ Og 1667 skete der atter et nyt Fæste; og da dette Fæstebrev er anført i Bogen, skal det her gengives:

„Jeg Paulus Moth Dr. kongl. Ma. til Danmark och Norge Liv och Hof-Medicus og denne til Rb. Proust ofuer Wendsøssel Provstj, gjør vitterligt, at jeg paa min Allernaadigste Herres och Konges Vegne hafuer

stedt och fæst Edle, Erlige och Velb. Frue Birgite Trolle, Sal. Mandrup Brahes til Thorbenfeld, Volstrup och Hørbye Kirchers Anpart af Korntienden, som hun schal nyde och beholde hendes Lifstid, och det med følgende Condition. At hun deraf aarligen schal gifue til Wolstrup Kirche: Roug sexten Tønder, Biug sexten Tønder, og aarligen schal gifue til Hørbye Kirche: Roug Thi Tønder, Biug Thi Tønder, Hafre fire Tønder, och samme Afgifter aarligen inden hver Nytaarsdag i det senist at yde och lefuere udj got rent ydeferdigt och ustraffeligt Korn med Landgildemaal efter høytbemeldte hans Kngl. Ma. Naadl. Anordning udi Sebye eller paa de Steder udi forn. Proustj, jeg selfuer eller min Fuldmægtig derom tilsigendes vorder, under dette Fæstebrefs Fortabelse och Fæstes Forlis. Hendes Velb. schal uden al Kirchens Bekostning lade føre til beggj Kirchers Bygning och Vedligeholdelse alle Materialia, detz Midler behøfues kan. Hun schal och gifue Wolstrup Kirche til Stedtzmaal af samme Tiende Trædve och tou Rixdlr., och Hørbye Kirche Tive och tou Rixdlr, och dennem til min Fuldmægtig strax lefuere, at han kan føre Kirchen dennem til Regnschab efter Recessen, som det sig bør, og dette Fæstebref i Kirchens Bog indføre. Thj beder och paa høyebemeldte min allernaadigste Herres och Konges Vegne, byder och befaler jeg alle forn. Wolstrup och Hørbyes Sognemænd, och de som Afuel bruger i begge Sogne, at I retter Eder her efter retfærdeligen, at Thiende efter Recessen, saa fremt I ikke derfor ville straffes och staa til Rette som vedbør, om nogen Forseelse bliver befundet. Thil Vidnesbiurd under mit Zignet. Datum Kiøbenhafn den 18. Juli 1667.

Paulus Moth D.

Dette forskrevne at være en rigtig Copi af Originalen, vinder Claus Nielsen med egen Haand."

Paulus Moth er kendt af de fleste som Fader til Sophia Amalia Moth, Kong Kristian den 5. Frille, og Stammoder til Greverne Daneskjold-Samsøe; mindre kendt er sikkert derimod Claus Nielsen. Han nævnes i flere Aar som Rektor ved Sæby Latinskole og var 1636 dep. fra Slangerup Latinskole (imm. 25. Novbr. under Navn af Claus Nicolai Sæbyensis). Den 23. Oktober 1655 vidnede en Del Præster om Sæby Latinskoles slette Profect og Rektorens Negligence, hvorefter han blev fjernet fra Skolen. Siden blev han Fuldmægtig hos Regnskabsprovsten over Vendsyssel Stift, Doktor Paulus Moth. Han var gift med Rasmus Wilsbechs*) Enke af Sæby og døde og blev begravet København.

Da de fleste af Landets Kirker ved Reformationen kom ind under Kronen fik de en lokal valgt Bestyrelse, Kirkeværger, nemlig to menige Sognemænd eller også en „velbyrdig" Mand. Saaledes var Vogn Vognsen til Stenshede Kirkeværge for Volstrup Kirke fra 1622—1626, og efter ham blev Fru Sophie Brahe til Sæbygaard det „og det efter den gode Frues egen Begæring." Hun var Enke efter Peder Munck, men da hun giftede sig med Malthe Sehested, synes Værgemaalet at være gaaet over til ham, der herefter anføres som Kirkeværge indtil 1637, hvorefter atter to menige Sognemænd indtræder som Værge. Over Kirkeværgerne stod Regnskabsprovsterne, der hver i sit Stift havde

---

*) Rasmus Wilsbech døde 27. Jan. 1645. Han var Fader til Præsterne Otto Sasmusssen Wilsbech i Mosbjerg-Hørmested og Frederik Rasmussen Wilsbech i Torslev-Lendum.

Tilsyn med Kirkerne, og som enten selv eller ved deres Fuldmægtig paategnede Aarsregnskaberne. Volstrup Kirkes Regnskaber i det nævnte Tidsrum er fra 1615—1632, underskrevet af Suendt Piersen*); fra 1633—34 af Knud Thomsen af Sæby paa „erlig och velachte Mand, Daniel Lecht**), udi Helsingør“, hans Vegne; fra 1635—37 af 3 Mænd paa Holger Bildes Vegne; for 1638 af Christen Hansen paa „Philip Juli Bornemanns“ Vegne; fra 1639—45 af Hans Sefrensen, fra 1646—47 af Søfren Jørgensen paa „Phillip Jullj Bornemands“ Vegne; for 1648 har Hr. Bornemann selv underskrevet; 1649—52 underskriver Peder Galschøtt***) paa Bornemans Vegne. Det sidste Aar hedder det: „Paa Gudfrøgtig Matrone Hedevig, Hr. Philip Bornemanns, Vegne, som Proustiet nærværende Aar ad Gratium hafuer nøt;“ 1653—54 underskriver Hans Sefrensen paa „Dr. Poul Moths“ Vegne; 1655—56 Anders Madsen paa sammes Vegne; 1657—68 af Claus Nielsen paa sammes Vegne; og fra 1669—71 af Jens Jochumsen.

I Traps „Danmark“ staar anført om Volstrup Kirke: „Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod Nord. Den er opført af store, røde Mursten; oprindelig stod her vistnok en Kirke af hugget Granit, af hvilken enkelte Levninger (Sokkelsten med Skraakant, rundbuede Vinduessten o. s. v) nu findes indmurede i den nuværende Kirkes Sokkel og Østgavl, men denne Bygning blev senere nedbrudt og erstattet

*) I Understed Kirkes Regnskabsbog skrives Svend Pedersen til Lunderagger.

**) Andet Steds skrives Navnet Daniel Lugt.

***) Peder Thomsen Galschiøtt boede paa Kornumgaard i V.-Brønderslev Sogn.

med den nuværende til forskellige Tider opbyggede, i sen gotisk Stil. Koret blev forlænget til omtrent den dobbelte Længde."

Denne ovenfor omtalte Formodning om en Om- og Tilbygning til Kirken, der vistnok udelukkende støtter sig til arkitektoniske Iagttagelser, bekræfter Regnskabsbogen. Det hedder saaledes for Aaret 1622:

„Niels Murmand og Pier Murmand, begi Borger i Seby, for ganske Kirchen paa sønder Side af ny at opmure, desligeste for Kierken paa adskillige Steder med Kalk och Sten at forferdige, Pendinge 50 Dlr., Roug 4 Tdr."

Af Materialer til denne Murs Opførelse angives at være anvendt 15 Læster Kalk, men kun 3700 Mursten, saa en Del Stenmaterialer af den gamle Mur maa være bleven anvendt i den ny Mur. Stenene hentedes i Stenshede. Tækningen fik ogsaa Eftersyn. Det hedder herom: „Anders Blytækker i Vadum for 12 Skipund og 8 Lispund Bly at smelte och oplægge paa sønder Side Kirken, Pending 12 Dlr. Och Las Sur, Borger i Aalborg, for 8 Skipund og 5 Lispund Bly, af hvilken de 2 Skipund og 8 Lispund til forskrefne Arbejd forbrugt er, for hver Sipund 11 Dlr."

Tilbygningen til Koret er sket 1626—27, hvilket ses af følgende:

„Wolstrup Kierkes Regnschab som Erlig ock Velbiurdige Mand Maltj Sested til Røehaffue*) ved sin dertil Fuldmegtige, Knud Thomesen i Sebye, lod giøre for Aar 1626, disligeste for Aaret 1627 indtil den Thid beregnet, at Rigets Fjender desuerre blef Landet megtigen."

---

*) Rydhave i Ringkøbing Amt.

. . . . Gifuet for adskillige Varer til Kirchens den ny Bygning ofuer Jorden anvendt och bekostet er. For Halffierdsindstiuffue Thusinde Murstien, for huert Thusind Thi slette Daler, er Pendinge 700 slette Daler. Vognleje af samme Stien fra Sebye til Kirchen, en half Mil, af et huert Hundret 1/2 Mk., er Pendinge 87 1/2 Dlr. For 44 1/2 Lester Murkalck, for hvert Lest 10 Mk., er Pendinge 111 Dlr. 1 Mk. Vognleje af samme Kalck fra Sebye til Kirchen, af hver Lest 2 Mk., er Pendinge 22 Dlr. 1 Mk. For 250 Thagstien 3 1/2 Dlr. 1 Mk. Vognleje af samme Stein at føre fra Sebye til Kirchen 2 1/2 Mk. Pasche Murmester i Aalborg for forschrefne Murarbejde, ved hvilke Kirchen er forlenget, for Kost, Løn pluds Folk och alt, Pendinge 100 slette Daler, Malt 2 Td. er 3 1/2 Dlr. slet, Flesch 2 Sider, er 2 Dlr. slet. — For 2 Egir Bielcher, 20 Egir Sparer, 4 Egge Murleder, Støchet 1/2 Mk., er Pendinge 3 Dlr. 1 Mk. . . . ."

Kirkens samlede Udgift i Anledning af dette Byggeforetagende med andre løbende Udgifter viser den efter Datidens Forhold store Sum af 1091 slette Daler 1 Sk., og da Indtægten var trukken fra Udgiften, viser Regnskabet en Gæld til Kirkeværgen, Malte Sehested, Sæbygaard, paa 1021 Dlr. 9 Sk. Dette Gælds-Beløb blev saa afdraget Aar efter Aar, indtil det, som følgende viser, blev kvitteret 1638, idet der herom er anførf i Regnskabet:

„Lignet och lagt Indtægten imod Udgiften, da ofuer alt befindes Kirchen at blifue sin Verge skyldig til videre Regnskab, Penge 534 Dlr. 3 Mk. 6 Sk., hvilke forn. 534 Dlr. 3 Mk. 6 Sk. Erlig och Velb. Mand Malthie Seeiste til Røehauffue, som da var Kircheverge, och hans S. Hustrues Arfuinger efter

den S. Frues Begiering hafuer efterlat ech tilgiffuet med slig Condition, at forn. Malthi Seiste schal hafue nyde och beholde hans Begraffuelse och Leyersted, udi forn. Volstrup Kirche hos hans S. Hustru, Fru Sophie Brahe*), uden al Modsigelse och Forhindring paa di Steder udj Coret, som den nu forferdiget er."

Samme Aar, 1638, blev Muren paa Kirkens Vestende ommuret; herom hedder det:

„Givet en Bud, som gich til Sejlstrup for at begere Syn af Lehnsmanden 1 Mk.; noch til Ridefogden self sifuende, som var Synsmand til Kirchens Bygfeldighed 3 Dlr. For 1000 Mursten, som blev hentet udi Steenshede af Vogn Vognsen af de 8550 Mursten, han var Kirchen skyldig, givet Vognleje af 19 Læs, 1 Dlr. 12 Sk. . . . Givet Murmesteren for Kirken at forfærdige paa Kirchekammen, item for Kirchemuren at opmure paa den Synder Side och sin Vestre Side fra Grunden af, 48 Dlr. . . . Item 4 Karle 1 Dag, som nedbrød Muren och gjorde rydelig for Murmesteren 1 Dlr."

Som det fremgaar af foranstaaende har Kirkens Mure i det nævnte Tidsrum været ombygget saa nær som Nordmuren. Tillige viser Regnskaberne, hvad ingen nu synes at ane, at Kirken har haft et temlig stort Tverskib, Korskirke, med 18 Kirkestole, herom hedder det 1649:

„Den 15. Juni gifuet Knud Holst i Sebye for 5 Tylter Deller**) til alle Stoelene i Korskirken, Penge 10 SDlr.

---

*) Sophie Brahe døde 1. April 1638.

**) Benævnelsen „Deller" forekommer stadig som Benævnelse for Brædder i begge Kirkers Regnskabsbøger. Ordet er nu ukendt i Vendsyssel.

Den 19. Juni gifuet Olluff, Snedker i Karup, for samme Fiel at arbejde i atten Stoelle paa hans egen Kost 12 Dlr. Blev dertil forbrugt Huorn-Limb for 1 Mk.

Den 16. May gifvet Lauritz Christensen i Sæby for 3 Pd. og 4 Mk. Jern til Hengsler och Sømb 7 Mk. 11 Sk. 1 Alb. Smeden til Arbejdsløn for 36 Hengsler at slaa saavel som Sømb dertil och nogen Speggre $3^1/_2$ Dlr. 1 Mk."

Vaabenhuset eksisterede ogsaa den Gang og nævnes ofte; blandt andet hedder det 1645: „Murmesteren for en Bænk at ferdige i Vaabenhuset 3 Mk." 1639 blev der paa Kirkegaarden opført et nyt Klokkerhus, en Stabel af Træ, og det blev forskønnet med Stang og Fløj til $6^1/_2$ Dlr. 1661 blev der bygget et nyt Benhus eller ogsaa det gamle fik en større Reparation. 1667 blev der bygget et Kalkhus. Kirkekammene nævnes ofte, saa det kan antages, at Kirken har haft kamtakkede Gavle.

Kampestensdigerne omkring Kirkegaardene antages i Almindelighed at være meget gamle; dette synes dog ikke at være Tilfældet for Volstrup Kirkes Vedkommende; de synes nemlig at være opførte 1649 helt eller delsvis. Det nævnte Aar hedder det:

„Gifuet for 124 Les Kampesten at føre fra Geiberig (d. e. Gedebjerg) och til Volstrup Kirche, for Leset 8 Sk., Penge $15^1/_2$ Dlr. Christoffer Jacobsen, Murmester i Moesberig, for Kirchegaardsdiget at lege fra Jorden och op, som er 155 Fafne, for hver Fafn paa sin egen Kost 2 Mk., er $77^1/_2$ Dlr. Givet for 2 Vogne at føre Thøre til Kirchegaardsdiget i 2 Dage, saa og fire Karle, som lagde samme Thøre paa Diget, til Kost och Løn, Penge 3 Dlr."

Om Kirkens Inventarium er kun anført, at der 1662 blev lavet en ny Ligbaare, der kostede 2 Mk.; men i Regnskabet for 1658 er anført:

„Kirchens Inventarium och Ornamenter findes indschrefuet Folia 2, Libri Hujus, som det befandtes Aar og Dag, som derom meldes, och under Sognepræstens Haand angifuet."

1665 er anført: „Der Velb. och nu Sal. Mand Præben Banner (til Stenshede) var i Herren hensovet, forærede hans Efterladte gode Frue, Fru Ellin Rosenkrandtz et Par Voxlius, vejed 1 Pund."

Kirkens finantsielle Kaar maa have været anset for gode; thi det ses ikke, at den nogen Sinde har modtaget af de saakaldte Benaadningspenge, hvorimod den har ydet saadanne i ikke ringe Udstrækning til Præster og Præsteenker, der var i Nød. Til Opbygning af nedbrændte Præstegaarde og forfaldne Kirker i alle Landets Dele. Til Prinsesseudstyr og Studieskat m. m., og da „Fjenden var Jylland mægtig" i 1643 blev dens Tiende eftergivet Tiendefæsteren, hvilket for Resten vist nok var meget almindeligt for de fleste af Landets Kirker, og fulgte vel nærmest deraf, at Tiendefæstere ingen Tiende erholdt af Tiendeyderne.

1639 hedder det: „Til Mariager Kirche 1½ Dlr." 1640: „Udlagt til Soer Bøgning 1½ Dlr. 1646: „Til Dronningborg Kirches Reparation 2 Dlr.; til Hr. Hans i Ulstede 1 Dlr." 1650: „Til Hr. Hans i Ulsted efter kgl. Ma. naadigste Brev til Brandstød ½ Dlr. Noch skal udleges til et Børnehus i Olborg 2 Dlr. Til Nykøbing Kirke 1 Dlr. Her foruden schal mere rigtig bevises (naar Ordre kommer, hvor heden bygges) fraa Volstrup Kirche til betrængte Kircher her

udi Proustiet til Hjælp." 1654: „Er meddelt Hr. Jens i Vang i Tye, som hafuer lidt Schade af Ildebrand, efter Kongl. Maj. Bref, 1 Dlr." 1662: „Efter Kgl. Ma. Benaadning til Hr. Niels Christensen Thoft 1 Dlr. 2 Mk. Hr. Oluff i Randers 1 Dlr. 2 Mk." 1663: „Efter Kongl. Ma. naadigste Benaadning til Sl. Mester Frantz Rosenbergs efterladte Enke*) 1 Dlr. 2 Mk. Hr. Lauritz Andersøn i Laurberg 1 Dlr. 2 Mk. St. Bodels Kirche i Aalborg 1 Dlr. 2 Mk." 1664: „Hr. Jens i Vammen 1 Dlr. 2 Sk. Princesinde Styre af Kirkens Tiende for de tvende første Cvartaler 12 Dlr. Efter Kgl. Ma. naadigste Paabud til den Kirches Opbyggelse i Fredericia 3 Dlr. Til Princesinde-Styre til det tredie Cvartal 6 Dlr." 1665: „Til Princesinde-Sthyre**) den fjerde Termin 6 Dlr. Til den Kirches Opbyggelse i Fredericia 3 Dlr." 1666: Til Vudt och Thyrested***) Kirchers Reparation 3 Dlr. Paa Thors Kirches Vegne udlagt til Vudt och Thyrsted Kirches 1 Dlr. 2 Mk." 1667: „Til Hr. Niels i Sønderholm 3 Dlr. Studieskat 1 Dlr. 2 Mk.†). Til nu sidst paabuden Princesind-Styre I. Termin 6 Dlr. Til Princesind-Styr II. Termin 6 Dlr." 1668: „Princesind-Styr de 2 sidste Terminer 12 Dlr. Til Korsør Kirches Reparation 4 Dlr. 2 Mk." 1670: „4 Kvartaler Princesind-Styre 24 Dlr." 1672: „For Bispens Kurkobe 3 Mk. Til Skalder††) Præstegaards Opbøgning, som var brændt, efter hans Maj. Benaadning 6 Mk."

*) Biskop i Viborg. Denne Benaadning gentager sig i de efterfølgende Aars Regnskaber.

**) Prinsesse-Udstyr.

***) Udt og Tyrsted ved Horsens.

†) Denne Udgiftspost gentager sig i de efterfølgende Regnskabsaar.

††) Skallerup, Hjørring Amt.

— Om Volstrup Kirkes Enge „liggende under Aasen" skal til Slut efter nogle Tingvidner fra Sæbygaards Birketings Ret 1671, som Admiral Niels Juel lod udtage, som det synes umiddelbart efter, at han af Kronen erholdt Skøde paa Kirken, anføres, at der umiddelbart ved disse og i Nærheden af Kirken, synes at have ligget en hellig Kilde, kaldet „Sanct Mortens Kilde", hvilket atter kan lede Tanken hen paa, at Kirken mulig kan have hedt St. Mortens Kirke. Traditionen ved dog ikke nu noget at fortælle om en hellig Kilde der.

Sagen var den, at Kirkens Enge i længere Tid havde været bortforpagtet til Stenshede, hvorom Regnskabsbogen ogsaa fortæller, og da Niels Juel købte Kirken, skulde Kirkens Enge jo følge med, og der opstod nu Trætte mellem ham og Preben Banners Enke, Ellen Rosenkrantz, til Stenshede, om hvor Engene laa, og hvor store de var o. s. v.

I den Sag afhjelmede 6 Mænd følgende Syn „over en Del Kirkeenge under Oesen, hvoraf Høet var aftaget. Først et Stykke Eng, østen under Oesen, kaldes Nafuerschafted*), hvorpaa kunde blive et Læs Hø. Nok et Stykke sønden under Oesen fra en Fuer og Skjelsten til Aaen, hvorpaa kunde blive 5 Læs Hø: Nok endnu et Stykke Eng vesten for Møllekrogen op mod Kialdtved, som kunde blive 2 Læs Hø.

Flere Vidner afhørtes i Sagen, blandt andre Laust Nielsen, Tamstrup, der da var Forpagter paa Haven i Hørby Sogn, og forhen havde været Forpagter af Stenshede, og han vidner, „at imidlertid jeg Steins-

*) Naverskaftet ligger nu til Sæbygaard og bærer endnu samme Navn.

hedegaard i Forpagtning havde, nød jeg ikke nogen af de Enge, som ligger under Oesen, at bruge eller bjerge, eftersom Fru Ellen Rosenkrands lod dem da fra mig udvise at være Kirke-Enge, uden aleneste tvende Stykker, et Stykke liggendes ved Møllekrogen, som naar fra et Skel, som er en Fuer og til Landet, derforuden et lidet Stykke Eng beliggendes ved Sancte Mortens Kielde, de øvrige Enge lod Fru Ellen Rosenkrands aarligen slaa og Høet indbjerge, foregivende, det var Kirchens Enge, som hun i Fæste havde og ikke tilhørende Stienshedegaard."

Endvidere beviste Ridefogden paa Sæbygaard, Matis Pedersen*), af Tingbogen fra 1667, at da havde „Velb. Jacob Sparre ved Peder Nielsen i Ørslev haft tiltale til Claus Nielsen i Sæby, da Regnskabspræst for samme Kirkeenge, han havde ladet bruge, saavel som til dennom Høet havde ofført, eftersom Velb. Jacob Sparre samme Enge da i Fæste havde efter Tingbogens Formeldning,"

Om Kirkeengene kan yderlig meddeles, at 26. August 1693 vidnede Jørgen Pedersen, „at det er hannem udi Guds Sandhed vitterligt, at Hr. Niels Juel for 21 Aar siden har lagt samme Volstrup Kirkes Enge til en Del af Øxenhede Bymænd, som mindst havde Enge, der samme Steds, og det er hannem og vitterligt, at samme Enge er takseret og indberegnet til fornævnte Mænds Gaarde og Boliger ved Landmaalingen, og at de deraf haver skattet baade før og efter Landmaalingen."

To Aar derefter, 1695, fik Holger Pax til Sæby-

*) Senere Herredsfoged i Kjær og Hvetbo Herred og Ejer af Halv-Herbylund (se Klitgaard: Hvetbo Herred).

gaard Skøde af Kong Kristian d. 5. paa at maatte lægge „tvende Bole og Enges Hartkorn udi Volstrup Sogn, som udi gammel Matrikul haver været indført uden for Hovedgaardens Takst; men ved den ny Landmaalings Matrikuls Indrettelse uden Bevilling, der under indberegnet, nemlig: Liden Memhave 2 Td. 2 Skp. 2 Alb.; Agerledet 6 Skp. 1 Alb., samt Volstrup og Karup Kirkes Enge 5 Skp. 1 Alb. Tilsammen for 3 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn . . . . imod at han til vores kgl. Kammer betaler for hver Tønde Hartkorn 35 Rdlr. . . . . hvorfor han skal og maa, have og nyde, bruge og beholde bemeldte tvende Bole og Enges 3 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn med al detsens Ejendom skattefri under bemeldte Sæbygaards Takst ligesom det øvrige Gaardens Hartkorn, som da efter bemeldte Landmaalings Matrikul med Skov og Mølle indberegnet skal beløbe sig til 64 Td. 3 Skp. 1 Alb. Hartkorn, og derpaa nyde alle de Friheder og Privilegier, som andre adelige Hoved- og Sædegaarde her udi vort Rige Danmark nu haver og nyder eller herefter nydendes og bekommendes vorder, dog at Tienden af bemeldte 3 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn til os, Kirken og Præsten svares i rette Tid, herefter ligesom tilforn o. s. v."

Understed Kirkes Regnskabsbog

begynder med Aaret 1627 og slutter med Aaret 1688. Den er med 168 paginerede og gennemdragne Blade, hvoraf dog de første 25 mangler, og indbunden i Pergament.

Kirkens aarlige Indtægter i det anførte Tidsrum var Stedsmaalspenge for hvert nyt Fæste af Tienden,

Fæsteafgift af Korn- og Kvægtiende, samt Landgilde og Lejerstedspenge.

Stedsmaalspengene angives til 39 SDlr. og Korntienden var 12 Td. Rug, 12 Td. Byg og 4 Td. Havre indtil 1676, da den forhøjedes til 13 Tdr. Rug, 13 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre. Kvægtienden androg fra 2—4 Dlr. aarlig. Landgilden varierede en Del. Det hedder om den 1645: „Jordskyldspenge til Understed Kirke, som gifues af efterskrefne Mænd aarlig och herefter føres til Regnskab: Hr. Peder Mørk i Understed Præstegaard af et Hus,som er bygt paa Kierkens Jord 36 Sk.D.; Niels Andersen i Dall, Penge 6 Sk. danske; Anne Lunnovs, Penge 6 Sk. danske, Degnebollet, Christen Andersen iboer, Penge ½ Rdlr; Peder Søfrensen, Penge 2 Sk.; Bend Torsen i Schibtued 6 Sk.; Niels Michelsen, Rasmus Sørensen ibd. ½ Rdlr; Anders Ollufsen och Niels i Vrangbech 4 Sk.; Hans Laursen och Christen Erichsen i Rotued 2 Mk. 8 Sk.“ 1681 hedder det: „Jordlejepenge bidrager sig aarlig 2 Dlr. 2 Mk. 8 Sk., men kan formedelst den Afdrag, som sker ved øde og forarmet Ryttergods i Aar allene bekommis, Penge 1 Dlr. 2 Mk. 8 Sk.“ Og 1687 hedder det: „Af Kirkens Jordskyld, som aarlig bidrager sig 10 Mk. 8 Sk. er intet indkommen videre end 1 Dlr. 3 Mk. 4 Sk., saa som Kirkeværgerne foregiver, de øvrige 3 Mk. 4 Sk. ej kan bekommes formedelst, de er Rytterbønder og en Del forarmet.“ Og 1688: „Belangende Hr. Højværdigheds Erindring om den resterende Jordschyld, da meldes der til dette, at de resterende Penge stod hos Sl. Vigil Pedersen och Søfren Mortensens Boliger, hvilke forn. Mænd, som de begge, den ene for 2 Aar, den anden for 3 Aar siden, er bortdøde, og Boligerne stod øde, vidste man intet ved Rettens Midler at kunne indrifves, saa som intet fandtes paa Steden uden Ryt-

terens Mundering og noget Kueg, som dennem af Majesteten self var gifven."

Lejerstedspengene var ganske ubetydelige; kun 2 Aar er de opført med nogen nævneværdig Sum. Saaledes gav 1659 Christen Tordsen af Hestvang 20 SDlr. „for sin Sal. Hustrus, Ingeborg Andersdatter, sig selfuer och et deres Børns Lejersted i Kirken hos forn. den salig Kvinde, naar Gud dennem efter hende fraa dette syndige naadelign vil bortkalde." Og 1687 er „ført til Indtægt for afgangen Leutenant Hayes och hans Barns Lejersted i Kirchens Begravelse efter hans højærværdigheds Ordre 6 Dlr."

Kirken ejedes af Kronen. Og Bogens første Regnskabsaar viser, at Korntienden da var forpagtet til Rigsraad Peder Munck til Sæbygaard. 1640 er der indbetalt Stedsmaal af Tienden, saa der er fundet et nyt Fæste Sted; antagelig er det sket 1638, da Sophie Brahe døde og Sæbygaard overgik til hendes Broder, Otto Brahe; Tienden synes da at være bleven bortfæstet til Otto Skeels Enke til Hammelmose. 1648 bortfæstedes Tienden tll Fæstebonden Christen Thordsen i Hestvang under Stenshede Gods; det hedder herom: „Anno 1648 stede Christen Tordsen i Hestvang Understed Sogns Kirketiende, som Erlig och Velb., nu Sal. Frue Birgette Lindenau, Sal. Hr. Otto Skeels til Hammelmose, hafde tilforn i Feste och fradøde. Och schal forn. Christen Tordsen, saalænge han samme Thiende nyder, føre eller føre lade Kirchens Materialer, som til Kirchens Reparation fornøden gjøres, udens Kirchens Omkostning i alle Maader. Og skal han gifue til Stedsmaal 26 Dlr., hvilke Penge skal i nestfølgende Aars Regnskab til Indtægt føres, Kirchen til bedste." 1649 hedder det: „Annammet til

Stedsmaal af bemeldte Christen Tordsen for Understed Sogns Kirketiende, han fest hafr, Penge 39 SDlr.*)." 1662 oplod Christen Tordsen Fæstet af Tienden til „menige Sognemænd" for den samme aarlige Afgift, han selv gav. Men Sognemændene viste sig som daarlige Betalere af Fæsteafgiften, saa at Fuldmægtigen, Claus Nielsen, paa Regnskabsprovstens Vegne i flere Aar truede med at fratage dem Fæstet, hvilket ogsaa synes at være sket, for 1676 og følgende Aar er den bortfæstet til Stedets Præst, Hr. Baltzer Jensen Hals, med en Forhøjelse af 1 Td. Rug og 1 Td. Byg aarlig.

Kirkens Værger var to menige Sognemænd**); og Underskriverne paa Regnskaberne er de samme, som ved Volstrup Kirkes Regnskaber; efter den Tid er paa Provsti Herrens Vegne fra 1672—77 Regnskaberne underskrevet af Peder Pedersen Frost; fra 1678—85 af Søfren Nielsen Lunge, og fra 1686—88 af Wigel Nielsen Lunge.

I Traps „Danmark" sidste Udgave er Understed Kirke beskrevet saaledes: „Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod Syd. Af den oprindelige, romanske Kirke staar nu kun en Del af den nordlige Mur i Koret og Skibet tilbage; det øvrige er ombygget senere. Korets Nordmur har Lisener og Rundbuefrise, der bæres af Konsoller med Menneske- og Dyrehoveder og et lille rundbuet Vindue. Skibets Nordmur har ligeledes Lisener; to store rundbuede nu tilmurede Vinduer kunne skimtes. Kirkens vestlige Del er vistnok blevet forlænget i gotisk Tid. Ved

*) 1 Dlr. = $1^1/_2$ SDlr.

**) Sognepræsten Baltz. Jensen Hals var dog ene Kirkeværge fra 1669—75.

den i nyere Tid foretagen Ombygning af Kirken ere Gavlene, den sydlige Sidemur og til Dels Vaabenhuset blevne nedbrudte og paa ny rejste. Skib og Kor har Bræddeloft. I Skibets Nordmur ses en tilmuret spidsbuet Dør; en Tilsvarendende i Sydmuren fører ind til Vaabenhuset."

Til Sammenligning med foranstaaende skal af Regnskaberne anføres følgende, der viser, at de af Traps „Danmark" anførte Ombygninger synes at have fundet Sted i det Tidsrum, Regnskaberne omhandler; ligesom det ogsaa synes at fremgaa af disse, at Stendigerne om Kirkegaarden er rejst i samme Tidsrum.

Saaledes ses Koret at være restavreret 1634 med Afstivning af Tagværket og Omsætning af Sydmuren, idet denne synes at være falden ind i Kirken og spærret Gangen til Alteret for Præsten. Tillige opføres samtidig to nye Piller. Det hedder herom:

„Giffuet Johan Marchordsen i Sæby for 14 Td. Limb*), hver Tønde 21 Sk. Noch gifued Giertrud Jacobsdatter udi Sæby for 10 Td. Kalk, for hver Td. 22 Sk. Gifuet Velb. Vogn Vognsen til Stienshede for 100 Murstien 1 Dlr. Gifuet Laust Kolbroe udi Sæby for 1 Td. Limb 24 Sk. Gifuet for Mursand och Kamstien at fylde udi Muren, Leer och Vand at føre til Murmesteren 12 SDlr. Gifuet Murmesteren paa sin egen Kost och Løn och Folk for 2 ny Piller och Muren paa den søndre Side Kirken fra den øster Ende af Koret och saa vidt, som Koret stræcher sig, at nedertage och igen af ny fra Grunden och til det øfversted at opsette 70 SlDlr. och $1^1/_2$ Td. Roug. Gifuet Las Andersen i Kis och Christen Andersen i

*) det saakaldte Limkalk.

Kollisdall for den ganske nederfalden Mur at udføre af Kirchen, saa Presten kunde komme til Alteret, och føre det af Kirchegaarden 2½ SDlr. Gifuet for 6 Td. Kalk at føre fra Steienshede och til Kirchen 1 Mk. For 2 Bielcher som blev sønderschoren och sat under Bielcherne til Stifr 1½ Mk. 4 Sk. Gifvet 2 Karle med Heste och Vogn i 1 Dag, hafr hogit Stifr til at afstifue Kirchen med och for samme Trer 3 Mk. 12 Sk. For en Dreng, som udi 4 Dage hafr opløst Kalck, som hafr værit i de gamle Piller, til Kost och Løn 1 SDlr. Gifuet 2 Stefningsmend, som stefned for Seilstrup*) Port for Siun til Kirchen 1 Dlr. Endnu gik samme Karl til Børlum Herredsting 2 Gange 1 SDlr."

Samme Aar opførtes et nyt Kalkhus, hvorom det hedder:

„Gifuet for 2 Deller 1½ Mk.; for 2 Ege Threr 2 Mk.; for 2 Fur Threr 20 Sk.; for 2 Fur Ther 3 Mk.; for 1 Fur Bielche 1½ Mk.; for 8 Ege Threr 1 Dlr. 4 Sk.; for 3 Fur Sparrer och 1 Ege Sparre 18 Sk.; hvilket forskrefne Themmer er kommen til et Kalckhus. Gifuet Søfren Themmermand i Gadholt for Kalchhuset at aphugge och ferde 5 Dlr. Gifuet Christian Andersen i Kollis Dall at udføre gammel Grus och Kalk och Sylden at lege under Kalckhuset 2½ SMk.

Aaret efter, 1635, synes Kirken ligeledes at have faaet en betydelig Restauration; blandt andet indsattes et nyt Vindue og Murene forsynedes med 6 Ankre, hvorom det hedder:

„Gifuet for 3 Læster Limb 11 Dlr. 1 Mk.; Vognleje fra Sæby och til Kirchen med samme 3 Læster

*) Sejlstrupgaard; her boede den kgl. Lensmand.

Limb $1^1/_2$ SDlr.; Glarmesteren for et nyt Vindue 5 Dlr.; for 15 Td. Kalk 4 Dlr. $1^1/_2$ Mk.; for 10 Schippund Stangjern til Muranker paa den sønder og norder Side Kirchen 10 SDlr.; for 6 Ankere at slaa 6 Mk.; for 4 Tdr. Kuol 2 Mk.; Murmesteren for de 6 Ankere at indhugge igennem 3 SDlr."

Derefter er der Fred for større Udgifter til 1639, hvilken Aar Kirkens Loft og Stole med mere fornyes, nemlig:

„Gifuet 7 Vogne, som førte Jord och Vand til Murmesteren 9 Dlr.; gifuet Murmesteren 28 Dlr.; gifuet Snedkeren for 25 nye Stole i Kircen at ferre paa sin egen Kost 21 Dlr.; nok gifuet Snedkeren for Kircheloftet at lege 7 Dlr.; for et Vindue til Kirchen 3 Mk.; for 9 Thølter Deller med Vognleje, som kom til Loft och Stolene 16 Dlr. $1^1/_2$ Mk."

De efterfølgende Aar viser:

1645: „2600 Murstien er kommen til Kirchens Bøgning $32^1/_2$ Dlr.; $3^1/_2$ Læst Kalch 8 Dlr. 3 Mk. 4 Sk.; gifuet Murmesteren for Kirkens Arbed 16 Dlr. og 1 Td. Roug; for 3 Td. Kalch 1 Dlr. 8 Sk."

1647: „Gifuet Morten Barthus i Olborg for 1 Schippund och $1^1/_2$ Lispund Bly til Kirchen 20 SDlr. 8 Sk.: for 3 Læs Trer at smelte Blyet ved; 1 Læs Sand och Ister*) til Blymesteren $3^1/_2$ Dlr. Gifuet Christoffer Blymester af Vrensted for 16 Schippund ÷ 3 Lispund at omstøbe, nyt och gammelt, och lege paa Kirchen 16 Dlr. ÷ 1 Mk.; gifuet Knud Holst i Sæby for 4 Tylt tørre Deller til Korit 8 SDlr.; for 2 Ege Trer $2^1/_2$ Mk.; 3 Thi Al. Fur Trer 30 Sk.; af Laurs Rus**) 40 Fur Trer 18 Sk.; Peder Andersen, Murme-

*) Svinefedt i raa Tilstand benævnes Ister; men om dette her forstaas saaledes, kendes ikke.

**) Laurits Nielsen Rhuus, Borgmester i Sæby.

ster i Sæby, for Kirkechammene paa vester Ende af Kirchen at opmure saa och schielffuet Kirchen ofuer alt, hvor Behof giøres, 5 SDlr."

1649: „Gifuet Christoffer Murmester for et Stykke Arbed fra Grunden til øverste af sønder Hjørne paa Kirchekammene at ferdige och nogle Piller at ferdige 61 Dlr."

1652 er den øvrige Del af Kirkens søndre Mur ombygget, hvorom det hedder:

„Gifuet Christoffer Murmester for sønder Side af Kirchen fra Grunden at opmure 150 Rdlr."

1661 blev Vaabenhuset restaureret, nemlig:

„Gifuet Niels Søfrensen i Sæby for 100 Tagstien, blev lagt paa Vaabenhuset och andet Murarbed paa Kirchen 24 Dlr.; Chr. Thordsen i Hestvang for 1500 Murstien 22 Dlr. 2 Mk.; Chresten Andersen i Sæby for 6 Læster Kalch 18 Dlr."

1663 blev Kirkens østre Gavl omsat fra Grunden af; det hedder herom:

„Chresten Chrestensen i Sæby for Kirchens den gansche øster Ende, som var forfalden, af ny och fra Grunden igien at opmure, saavel och sønder och nør Side af Kirchen baade inden och uden at forfærdige 80 Dlr.; til samme Arbed blev forbrugt Murstien, foruden forrige indkiøbte, 1500, kostede 22 Dlr. 2 Mk.; Kalch 13 Læster 3 Tdr.; de 6 af første Beholdning; de 7 Læster 3 Tdr. kosted 21 Dlr. 3 Mk."

1665 slog Lynet ned og antændte Kirken; Ilden blev dog slukket af tililende Folk; der anføres nemlig:

„Efter Akord imellem Christen Murmester af Sæby och Kircheværgerne, som skede den 20. Søndag efter Trinitatis udi Sognepræstens och Sognemændenes Ofuerværelse, om Kirchens Mur, som af

Thorden var nedslagen, igien at opmure, som och nu igien er forferdiget, hafuer Christen Thordsen i Hestvang betalt hannem paa Kirchens Vegne, Penge 27 Dlr. Til samme Kirchens Reparation er blefuen forbrugt, foruden af Kirchens eget, som følger: Kalch 1 Læst 4 Tdr., kosted 4 Dlr.; Murstien 300, kosted 4 Dlr. 2 M.; Tagstien 140, kosted 3 Dlr. 1 Mk. 2 Sk.; dobelt Loftesøm 200, kosted 1 Dlr.; Stenlægter 2 Tylter, kosted 1 Dlr.; Gaf de Got Folch, som kom Kircken til Hielp, da den var af Liunild optændt, Penge 1 Mk. 8 Sk.“

Af Reparationer 1672 nævnes:

„Gifuet Christoffer Murmester af Sæby for Kirchens Mur nest Vabenhuset, item Vabenhuset, samt vester Hiørne af Kirchen och Kammene der samme Steds at reparere, saa vel som Kirchen indvendig at døniche och kalche, 24 Dlr.“

1683 synes Lynilden atter at være slaaet ned i Kirken, for da hedder det:

„For et Sparre, som af Thorden og Liunild var opbrændt, at skarre, 1 Mk. 4 Sk.“

1685 sættes der ny Støtter under Koret, som i det hele taget synes at være meget brøstfældig, det hedder:

„Gifuet Roland Glarmester*) for et nyt Vindue ved Prædikestolen af ny at giøre 1 Dlr. 1 Mk.; kiøbt 2 Egestolper til Støt under Koret, som stod paa Fald

*) var hjemmehørende i Sæby; maaske er han Stamfader til Glarmester- og Rakkerfamilien Roland, der florerede i Vendsyssel i 1. Halvdel af det 19. Aarh. (se Gaardboe: De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel). Her skal dog anføres, at der ogsaa en Del Aar senere nævnes en Fæstebonde i Øxenhede ved Navn Roland.

1 Dlr.; 1 Tværbielche over fornævnte Stolper til at opholde Koret med, 10 Alen lang af Fur 3 Mk."

Kirkens Gavle synes at have været kamtakkede med 7 Kamme paa hver Gavl; herom fortælles 1687:

„Kiøbt af Roland Glarmester 2 ny Vinduer, blev indsat i Altergulvet 3 Dlr.; hafuer Værgerne efter Kirchens Forsvars Tilladelse ladet somme Kammene, hvor mest fornødent giordes; men som Murmesteren, der traadte til Arbeidet, skulde rense og nedtage det forfaldne Mur, faldt de andre 5 Kamme ned indtil den øfverste, som endnu staar brøstfældig, efter Murmesteren, Jacob Jensens Atest af Dato 18. Marts 88 dents vidre Formelding, hvorfor Sognepræsten hafr efter Kircheværgernes Beretning ladet samme Kamme af Kirchens Beholdning igien opmure, hvilket tilhaabe androg 44 Dlr. 4 Sk."

Nogle Aar efter ses Vaabenhuset at være bleven ombygget eller restaureret, det hedder nemlig:

„Och hafr Værgerne efter det den 13. Marts Anno 89 tagen Siun at lade Vabenhuset, som staar paa Fald, forferdige af Kirchens Beholdning for det billigste og muligste ske kan."

1650 synes den første Begyndelse til Sætning af Stendiget omkring Kirkegaarden at være sket; det hedder nemlig:

„For 30 Fafne Kirchegaardsdige at oplege af ny fra Grunden med Sten och Sand dertil at føre 19 Dlr. 1 Mk."

Fortsættelsen er saa fulgt i 1672, hvorom det hedder:

„Gifuet Stenpikkeren efter S. Jørgen Jocombsøns Ordre for 50 Fafne Kirchegaardsdige at oplege 25 Dlr."

Og afsluttet 1673, hvorefter det skønnes at Kirkegaardsdiget har haft en Længde af 130 Favne:

„Gifuet for 50 Fafne af Kirchegaardsdiget at oplege 18 Dlr. 3 Mk.; dertil blev brugt Kampesten 23 Læs à 4 Sk., er 1 Dlr. 1 Mk. 12 Sk.; Tørfue at aage og grafue 20 Læs, 3 Mk. 12 Sk."

Klokkehuset eller Klokkestabbelen blev 1644 afstivet med 4 ny Træer; og 1661 synes det at være bleven helt eller delvis fornyet; det hedder herom:

„For Thi Thi-Alen Træer til Klangerset, 3 Tylter Furdeller, 14 Stenlechter kosted tilsammen 9 Dlr. 3 Mk. 14 Sk. For 4 Pd. Jern 2 Dlr. 2 Mk.; deraf blev giort Beslag til Klocheaxel, som til Schuret ofver Klangerset m. m., hvor Niels Smed i Daall fik for Kuol och samme Smedearbed at giøre 1 Dlr. 2 Mk.; gifuet for et Egetræ til Klocheaxlen och for en Bielche 2 Dlr.; Lauritz Hiulmand for Klangerset at forferdige 2 Dlr. 2 Mk."

Denne Klokkestabbel stod dog ikke længere end til 1674, da den i en Storm, der ogsaa gjorde stor Skade paa Kirchen, blæste om, og Klokken synes at være gaaet itu, hvorfor der nævnes Anskaffelse af en ny Klokke, over hvilken der dog ingen Udgiftspost er fundet:

„Kirchens Theche, som af den store Storm var nedslagen, at lade reparere; dertil blev forbrugt 150 Tagstien 4 Dlr. 2 Mk.; Kalch 6 Tdr. 2 Dlr. 2 Mk. 8 Sk.; Suin Haar*) 11 Mk. à 3 Sk. er 2 Mk. 1 Sk.; gifuen for 17 Blytafler, som var nedblæst, igien at oplege 1 Dlr. 2 Mk.; kiøbt til Klochehuset 4 store

*) I begge Kirkers Regnskaber nævnes ofte Svinehaar, der synes at være brugt til som Bindemiddel at blande i den Kalk, Tagsten understryges med.

Egestolper à 5 Mk., er 5 Dlr.; Løsholter 8, er 3 Dlr.; Remstykker 4 er 1 Dlr. 2 Mk.; Deller til Techet, 2 Tylter, er 3 Dlr.; Jern och Kul och Arbedsløn til samme Arbed 1 Dlr. 2 Mk.; gifuet 3 Mand for at schille det gamle nedfalden Tømmer ad och det siden med Heste och Vogne at føre til Tømmermanden 3 Mk.; gifuet Tømmermanden for det ny Klochehus med egen Folch och paa egen Kost 15 Dlr.; gifuet for Klochen at ophenge, saa med den nogenledes kan ringes, indtil den ny blev ferdig, 1 Mk. 12 Sk. Egetømmer som til Klochehusets Bygning blev forbrugt: Korsbaand 16 a 1 Mk. 4 Sk., er 5 Dlr., 4 store Mellem-Stolper 1 Dlr. 3 Mk., Udhengsbielcher 2, er 2 Mk.; et stort Fyrtræ til 2 Spand 1 Mk. 4 Sk.; 6 Sparer 3 Mk.; 16 smaa Dverre-Stolper 2 Dlr.; 14 Buchhofveder 3 Mk. 8 Sk.; Deller til Vindschir och Mønning 2 Mk. 8 Sk.; tvende store Egestolper at henge Klochen udi 3 Mk.; til Kirchens Tag paa Nør Side at lade reparere kiøbt Tagstien 50, derfor 1 Dlr. 4 Sk.; Kalch til samme Arbed saavel som til Taget, som moxen ofver alt af Stormen var brudt 3 Tdr., er 3 Mk. 6 Sk.; forbrugt til Blyet paa sønder Side, item Mønningen 200 Søm for 3 Mk.“

I den Tid, Regnskabsbogen omhandler, synes Kirchen ofte at have været hjemsøgt af Tyve; derom fortælles:

1650: „Er giort ny Kalch och Disch til Kirken, eftersom den gamle blev bortstollen forleden Aar; dog Præsten, som boer ved Kirchen och nyder sit Korn for Vin och Brød*) den billigen burde at for-

*) Regnskaberne viser, at Præsten fik 5 Tdr. Byg aarlig af Tiendekornet for at levere Vin og Brød til Kirken.

vare. I saaledes paa min Principals Behag alligevel godt giort Værgerne for 24 Lod Sølfver efter Bevis, er 18 Dlr., Arbedsløn 3 Dlr. Paa Fillippus Julius Bornemans Vegne. Peder Galschiøtt."

Præsten synes i det hele taget at have været enten noget uheldig eller ogsaa vist Kirkens hellige Kar ringe Varetagelse, for da Tyvene var løben med disse, og Præsten maatte tage Karup, Annekskirkens, hellige Kar i Brug for begge Kirker, saa sker der undervejs mellem Kirkerne Brud paa denne Kirkes Kalk. Det hedder nemlig:

1651. „For Karup Kirches Kalch at forferdige, som undervejs er brudt mellem Kircherne, da Understed Kirches var bortstollen 1½ Dlr. 1 Mk."

Derefter har Præsten vel nok passet noget bedre paa Kirkens hellige Kar, saa Tyvene ikke saa let har kunnet løbe med disse, da det næste Tyveri 1668 fandt Sted; de har da maattet nøjes med Kirkens Lys og Alterklædet. Det hedder:

„Bekostet 2 Voxlius for 5 Dlr; samme Aar blev disse Lius bortstollet af Kirchen, strax blev 2 Lius af ny giort och indsat, kosted 5 Dlr. Alterdugen blev och samme Tid bortstollen, bekosted en anden dertil igen, kosted 1 Dlr. 2 Mk. Peder Glarmester i Trøgdrup for Vinduet igien at færdige, som Thiven hafde igiennembrøt 1 Mk."

Den bortstjaalne Alterdug var anskaffet 1660 og var lavet af „6 Alen Sleising Lærred", der var købt hos Jens Lausen i Sæby for 1 Dlr. 3 Mk. 8 Sk."

1876 har der atter tiltrængt en ny Alterdug, men om det var paa Grnnd af Tyveri, meldes der intet om; denne Gang købtes hertil 8 Alen fin Drejl, der kostede 3 Dlr."

1681 var Tyvene atter paa Spil, denne Gang løb de med Messeklæderne, hvori der 1660 var sat Sølvspænder til Værdi 1 Dlr. 12 Sk. Det hedder herom:

„Kiøbt til en Messesærk Lærit 13½ Alen 5 Dlr. 3 Mk. 10 Sk.; for fornævnte Messesærk at sy 1 Mk. 12 Sk.; Gifuet til Beredning och Arbedsløn for en ny Messesærk, som kom til Karops Kirche, saa som den forrige Messehagel kom til Understed Kirche i Steden for den som blev bortstollet, 3 Dlr. 1 Mk. 4 Sk."

Derefter har der maaske ikke mere været Lejlighed til Indbrudstyveri, men saa tog Tyvene lejlighedsvis, hvad de kunde faa; saaledes nedfaldt 1686 Klokkekneblen, og den blev straks stjaalet, saa der maatte anskaffs en ny, der kostede 2 Mk. 4 Sk.

Om Kirkens Inventarium m. m. skal anføres følgende:

1633: „For 1½ Schippund Jern til 2 Kirchegaards Rister og andet 27 SDlr." 1639: „Træ och Arbedsløn til en ny Ligbaare 1½ Dlr. 4 Sk.; for et nyt Alterklæde 3 Dlr." 1641: „Snedkeren for Funten och Stolene at ferdige 4½ Dlr. 8 Sk." 1647: „Gifuet for 13 Al. Lerrit til en Messesærk 9 SlDlr.; for samme Messesærk at sy 1½ Mk." 1649: „Til Kirche Rister udi Stetterne 10 Pd. Stangjern 6 Dlr. 1 Mk.; Smeden paa egen Kost och Løn for Risterne at giøre och adskelligt Arbed ved Laagerne 4 Dlr. 3½ Mk." 1650: „For en ny Alterbog 1 Dlr.; for et nyt Messingbechen at sætte i Funten 4½ Dlr." 1656: „For en ny Kalch och Disch at besøge Syge med 8 Dlr., Arbedsløn herfor 1½ Dlr. 10 Sk." 1658: „Kirchens Inventarium och Ornamenter: 1 Sølf Kalch och Disch paa 24 Lod; 1 liden Sølf Kalch och Disk at besøge de syge

med, kosted 9 Dlr. 3 Mk. 10 Sk.; 1 gl. Messesærk; 1 gl. Messehagel af rød Fløjl med sorte Blommer, besat med guld och sølf Kniplinger; 1 gl. och fast ubrugelig Forheng for Alteret af sort och hvidt; 2 gl. Thræ Liusestager, drejede och med Farver Staferet; 1 Manual; 1 Gradual; 1 Stenfunt med trøgt Messing Bechen udi, Værdi 4½ Dlr.; 1 Pengebloch; 1 gl. Egekiste at forvare Messeklæderne udi; 1 Ligbaare; 1 Kloche med en Jernlænche udi hengende i Klochehuset paa Kirchegaarden." 1664: „1 ny Bibel in kvarto 6 Dlr. 2 Mk." 1684: „Gifuet Thomas Snedker af Sæby for Himlen ofr Prædichestolen, som gansche var forraadnet och fordervet, at ferdige moxen af ny, samt Prædichestolen at reparere, 6 Dlr." 1685: „For 1 Exp af den ny Ritual, som Prousten til sig tager, 2 Dlr. 2 Mk." 1688: „1 Ny Alterbog 1 Dlr. 3 Mk."

Af Benaadningspenge og lignende, som Kirken i det nævnte Tidsrum har ydet, skal anføres: 1637: „Haver Kircheværgerne lefveret Ridefogden paa Seilstrup til de kristne Fanger 23 Dlr. 1 Mk. 2 Sk. Til Velb. Holger Bille 4½ Dlr." 1639: „Til Mariager Kirche 12 Dlr." 1640: „Til Kiøbenhafns Kircher 5 Dlr." 1650: „Til Præsten i Ulsted efter Kgl. Maj. Bref 2 Dlr.; til Børnehuset i Aalborg 1 Dlr.; til Nyekiøbing Kirche i Falster 1 Dlr." 1661: „Efter Kgl. Maj. Benaadning til Hr. Oluf i Randers 1 Dlr. 2 Mk.". 1662: „Efter Kgl. Maj. Benaadning til tvende Præster 3 Dlr." 1663: „Benaadning til Sl. Mester Frandtz Rosenbergs Enche 1 Dlr. 2 Mk. (denne Benaadning gentager sig Aar efter Aar til 1670); til St. Boels Kirche i Aalborg 1 Dlr. 2 Mk.; Hr. Stygge Christophersøn, som nylig er kommen til Kaldet, til Rejse, Ordination och Collation 4 Dlr. 2 Mk." 1664: „Hr.

Jens i Vammen 1 Dlr. 2 Mk.; gifvet til Prinsesindstyre af Kirchens Tiende Korn for de tvende første Kuartaler 9 Dlr. 3 Mk.; Prinsesindstyre de 2 sidste Therminer 9 Dlr. 3 Mk.; Hr. Baltzer til Rejse, Colladtz och Ordination 6 Dlr." 1666: „Til Vudt och Thyrrested Kirchers Reparration 3 Dlr.; til forn. tvende Kircher paa Karup Kirches Vegne udlagt 1 Dlr. 2 Mk." 1667: „Til Prinsesindstyre de 2 første Therminer 9 Dlr. 3 Mk.; Hr. Niels i Sønderholmb til Brandstød 3 Dlr." 1668: „Prinsesindstyre de 2 sidste Therminer 9 Dlr. 3 Mk.; Studieskat 1 Dlr. 2 Mk.*); til Korsør Kirches Reparration 3 Dlr." 1669: „En Præst af Selland Hr. Hans Castensen 3 Dlr." 1670: „4 Kuartaler Prinsesindstyre 19 Dlr. 2 Mk." 1672: „Hr. Thøger i Schaldrup Brandstød 1 Dlr. 2 Mk." 1673: „Hr. Hans i Oebye (Aaby) Brandstød 1 Dlr. 2 Mk." 1674: „Hr. Thøgers Brandstød i Schaldrup**) 1 Dlr. 2 Mk.; Hr Peder Ægidisøns Brandstød 1 Dlr. 2 Mk." 1677: „Efter Hans højerverdige Biscopens Ordre udlaant til Karops Kirche 30 Dlr.; Hr. Just i Saltum Bandstyr 2 Mk. 4 Sk." 1679: „Brandstød til Hr. Ejler i Leerup 1 Dlr. 2 Mk.; Brandstød til Hr. Palle i Sindalh 1 Dlr. 2 Mk.; Brandstød til Hr. Rasmus Fog 1 Dlr. 2 Mk.; Brandstød til Hr. Rasmus paa Seyerøe 1 Dlr. 2 Mk.; Brandstød til Hr. Albrecht i Wulstrup***) 1 Dlr. 2 Mk." 1680: „Brandstød til Jællinge Kirche 1 Dlr.; Brandstød til Præsten i Ellidtzhøj 1 Dlr." 1681: „Brandstød til Hr. Niels Fog 1 Dlr. 2 Mk.; Benaadningspenge til Hr. Jørgen Ofuesen 1 Dlr. 2 Mk." 1682: „Brandstød til Hr. Laurs i Hals 1 Dlr,

*) Studieskatten gentager sig de efterfølgende Aar.

**) Skallerup,

***) Volstrup.

2 Mk.; bortlaant efter Kirchens Forsvars Ordre til Karup Kirche 30 Dlr." 1684: „Benaadningspenge til Tronhjem Kirche for Anno 83 och 84 3 Dlr." 1685: „Brandstød til Lembevigs Kirche 1 Dlr. 2 Mk.; Benaadningspenge til Hr. Mathias Bendixen 3 Mk." 1686: „Efter Befaling af Dato 22. Februar 87 om Hjælp til Christianshaufns Kirches Opbyggelse i Kiøbenhafn, at hver Kirche skal betale aarlig 2 Dlr. de første 10 Aar, af hvilken er i Aar de første gifuet 3 Dlr.; til Fladstrands Capels Opbyggelse 1 Dlr. 2 Mk.; Brandstød til Hr. Peder i Hiardemaal 1 Dlr. 2 Mk.; denne Kirche hafr i Aar laant til Karop Kirche efter Kirchernes Forsvars Ordre, Penge 20 Dlr." 1687: „Til Christianshafns Kirches Opbøgelse 6 Dlr. 3 Mk.; til Karop Kirche til fornævnte Christianshafns Kirches Opbøgelse 3 Dlr. 3 Mk." 1688: „Til Christianshafns Kirche 6 Dlr. 3 Mk.; Brandstød til Hr. Knud Skott i Soeborg 1 Dlr. 2 Mk.; denne Kirche forstrækker Karops Kircke til Christanshafns Kirches Opbyggelse 3 Dlr. 3 Mk."

— — —

Et Kongebrev og en Forligsakt, der er indført bag i Bogen, skal til Slut meddeles:

„Christian den fierde med Guds Naade Danmarkis, Norgis och Goters Koning.

Vor Gunst tilforn. Eptersom der foregives, at de, som hafue Kierchernis Thiender udj Wendsysel Proustj, som de naadigst medforlendt er, udj Feste, formener, at de icke pligtig ere at yde Kierchernis Afgift anden Steds end i Sognene til Kierchevergerne med hvad Maal, de vil, och ondt och gaat Korn, som de self lyster. Da Epterdi saadant er ubilligt, vil vi, at Du schal thilholde dennem som hafuer samme

Kierchethiende udj Feste, at de endten schal yde Afgiften paa de Steder, hvor befales och det udj god ustraffeligt Korn med Landgildemaal ligesom med Afgifterne af Vor och Cronens Thiender holdis, eller och Thienderne quitere; hvilket du siden til andre hafuer at feste, som tilbørligen der med vil omgaas. Hvad Kiercernes Biugning under samme Proustj liggende sig belanger, dermed schal forholdes epter vores naadigste udgangen Forordning om Kierkernes Indkomme och Biugning, hvormed du god och fligtig Inseende schal lade have. Naar nogen Kierketiende falder for Feste, da ville vi, at du eller din Fuldmægtig den schal bortfeste det højeste du kan, Kierken til Gafuen och Beste, hvorefter Du och din Fuldmægtig hafuer eder at rette och forholde, dermed scher vor Vilie. Befalendes Dig Gud. Schrefuet paa vort Slot Kiøbenhafn den 3. Maj Anno 1641. Under vort Zignet. Christian.

At dette er en rigtig Copi efter Orginalen, bekiender jeg underskr. med egen Haand. Hans Søfrensen.

— — —

Anno 1648 den 16. Jan. var vi Efterskr. Peder Mørch, Predicher til Understed och Carop Kierker, Chresten Tordsen i Hestvang och Christen Jensen i Høyerholt [med Hiellsen ombedet, at ofvervære en venlig Forening imellem Jens Pallesøn i Sønder Knuden och Vigill Tyriesøn i Nør Stienshede her i Sognet, om begge deris Rette Kaaele-Stoelstaade, som til deres Boesteder af Arildstid tilliget hafuer her i Understed Kierke. Da blef de herom forligt som efterfølger, at efter den Dag, det yderste Stoelstaade i den nest vesterst Stoel ofver for Kierkedøren hafuer

hørt af Arildstid och endnu med Rette hører til forn. Nør Stienshede, hvor forn. Vigill Tyriesøn nu er boesiddendes. Dog efterdi forn. Jens Pallesøn, som er en bedaget Mand och med Bevilling hafuer staaet yderst i forn. Stoel nogen rum Tid, hafuer begiert af forn. Vigill Tyriesøn, som er en ung Mand, at han maa nyde det forn. yderste Staade saa længe, som han lefuer, hvilchen forn. Jens Pallesøns Begiering forn. Vigill Tyriesøn samtøche och bejaede, dog under den Condition, at imidler Jens Pallesøn lefuer, schal forn. Vigill søge Jenses Staad, saa ofte hannem gansche synis, och naar Jens Pallesøn ved Døden er afgangen, schal forn. yderste Staade i forn. Stoel følge ulast och paakieret i alle Maader til forn. Vigill Tyriesøn eller hans Efterkommere, som udi forn. Nør Stienshede boesiddendes vorder. Det til vitterlighed bekiender ieg Peder Mørch med min egen Haand schrefuet och underschrefuet och vi efterschrefne Chresten Tordsen och Christen Jensen med voris Boemerke her under tegnet. Actum Understed Sogn. — Ste (?) et dio ut supra.

Peder Hansen Mørch, egen Haand.

Ulvenes Udryddelse i det nordlige Jylland.

Af

C. Klitgaard.

Det vil formodentlig være de fleste Læsere bekjendt, at af de „glubende Dyr“, der har hørt til Danmarks Dyreverden, var Ulven det, der længst holdt Stand. Bjørne, Losser og Vildkatte have næppe levet her i den historiske Tid, og Vildsvinet blev udryddet i det 18. Hundredaar, men det maa dog bemærkes, at det i Jylland var udryddet i det 16. Hundredaar, og at Frederik den 2. atter indførte Vildsvin, „paa det, at dette Vildt atter maatte være at bekomme i Jylland.“

Endnu i Tiden 1780—1790 var der enkelte Vildsvin i Østvendsyssels skovrige Egne, saaledes skød en Smed i Ulsted ca. 1783 en Vildbasse ved den sydøstligste Gaard der i Byen, og efter at have faaet Dyret læsset paa en Vogn drog han stolt op til Gammel Vraa for

at aflevere sit Bytte til Jagtherren, Greve Holck, idet han selvfølgelig ventede sig en god Belønning for den sjældne Fangst, men Greve Holck viste sig i dette Tilfælde at være en sparsommelig Mand, han honorerede den drabelige Jæger med en Rigsort (24 Skilling), et Beløb, som den duelige Smed, der bl. a. i sin Ungdom havde lavet Smedearbejdet til „Muretbro“ i Aalborg, hurtigere kunde have tjent i sin Smedie end ved at ofre en Dag paa at rejse op til Gammel Vraa.*)

Det sidste Vildsvin i Vendsyssel skal 1787 være bleven skudt af Fru Kammerraadinde Duus fra Hals Ladegaard, og 1801 skal det sidste Vildsvin i Jylland være bleven skudt ved Silkeborg.

Derimod er det endnu ikke 100 Aar siden den sidste Ulv maatte lade sit Liv, og omkring Aar 1800 bleve adskillige fældede i Jylland, men om det har været Ulve, der have haft hjemme her, og ikke Strejfulve, der enten over Isen ere komne fra vore Nabolande eller gjennem Slesvig og Holsten fra de nordtyske Skove, lader sig næppe paavise.

Det er jo bekjendt, at Ulvene følge i Troppeafdelingernes Fodspor, og under de Krige, der omkring Aar 1800 rystede Evropa, vare Tropperne jo i Bevægelse i næsten alle Lande, saa det sandsynligste er, at de Ulve, der i Tiden 1800—1813 viste sig i Midtjylland vare Strejfdyr.

Det har været antaget, at den sidste Ulv af jysk Stamme blev nedlagt 1769 af Justitsraad de Lichtenberg (til Bistrup) mellem Hovlbjærg og Bistrup Skove, men dette er dog næppe rigtigt, thi i Tiden 1775—80

*) Velvilligst meddelt af Overretssagfører J. K. Larsen, Rottrup.

skal der endnu have været Ulve i Rold Skov og ligeledes i Tjele Skov, og endnu senere omtales Ulve i Skovene ved Silkeborg og Kolding, medens de i Slesvig var udryddet 1778.

Allerede i Christian den 3. Tid blev Ulvejagten givet fri, saa en Mand af Almuen havde altsaa Lov at fælde en Graaben, medens han derimod efter samme Reces (af 1558) skulde have sine Øjne udstukne, hvis han gav sig af med anden Jagt; en sølle Mand, der havde fældet en Ræv, blev saaledes 1635 ved Hvetbo Herredsting idømt denne barbariske Straf og tillige blev han, fordi han havde hjembaaret Ræven, dømt for Tyveri.

Christian den 4. paabød 1630, at enhver, der havde Jagtrettighed i Jylland, skulde aarlig i 3 Aar levere 3 Ulveskind til Tøjhuset, og denne Bestemmelse bidrog til at indskrænke Antallet af Ulve, der var steget foruroligende stærkt under det fjendtlige Indfald i Aarene 1627—29, medens disse Skadedyr havde været forholdsvis sjældne i Jylland i Tiden omkring Aar 1600, hvis man da ellers i saa Henseende tør fæste Lid til Historikeren Slange.

Da de 3 Aar vare omme tiltog Ulvenes Antal atter, og værre blev det, da de to Svenskekrige bragte Forstyrrelse i alle Forhold.

I Aarene efter 1660 var Tilstanden i Jylland højst bedrøvelig, store Dele af Halvøen laa hen udyrkede, fordi Beboerne vare forarmede og udplyndrede af Svenskerne og vore Allierede; Landevejene gjordes usikre af alskens Pak, der i større eller mindre Bander drog rundt paa Røveri; der indtraf Misvækst, strænge Vintre og Kvægpest; kort sagt, alt var i For-

fald, og Ulvene fik Lov at formere sig, saa de næsten ogsaa blev en Landeplage i Jylland.

Saa begyndte Regeringen atter at tage sig af Sagen; der blev ansat kongelige Ulvejægere (1677), og der udkom Forordninger om, at Bønderne skulde holde Ulvejagter og straffes med Pengebøder, hvis de ikke gav Møde, naar de tilsagdes ved slige Jagter (1681 og 1683), og endelig udkom 1688 $^{8}/_{12}$ de Bestemmelser vedrørende Ulvejagt, som vedbleve at være gjældende, indtil Dyrene vare udryddede.

I denne Forordning fastsættes det bl. a., at den, der fældede en Ulv, skulde bringe den til Herredstinget, hvor Skindet skulde aftages og Kadaveret ophænges. Endvidere skulde den heldige Jæger nyde 4 Rigsdaler for en gammel og 1 Rigsdaler for en ung Ulv samt have Lov at beholde Skindet. Beløbet skulde betales af Herredsbønderne.

Der blev sikkert nu mere Jagtiver blandt Befolkningen, thi i hine Tider var 4 Rigsdaler jo mange Penge, og er det for saa vidt endnu for en fattig Mand. Da det sikkert kan antages, at alle eller dog næsten alle de efter dette Tidspunkt nedlagte Ulve ere blevne fremstillede ved Tinget, kunne Tingbøgerne, for saa vidt de ere i Behold, give gode Oplysninger om Ulvenes Tilstedeværelse m. m. og en Del Uddrag af Tingbøger fra det nuværende Ringkøbing Amt fra Aarene 1689—1709, ere da ogsaa meddelte af Storgaard Pedersen i „Hardsyssels Aarbog 1907“, ligesom jeg forhen i Aalborg Stiftstidende Nr. 66 for 1902 har meddelt nogle tilsvarende Uddrag af Kjær og Hvetbo Herreders Tingbøger 1689—1709. Da det tør formodes, at Flertallet af Læserne ikke have Kjendskab til de i nævnte Artikel fremkomne Efterret-

ninger om Ulvedrab i det sydlige Vendsyssel, optrykkes Fortegnelsen her.

1689 $^{22}/_{11}$ lod Povl Nielsen i Sulsted fremstille en fuldvoksen Ulv, som han havde skudt i „Vodskov Skov". Til slige skadelige Dyrs Udryddelse var af Retten paalignet hver Gaard i Herredet 1 Skill., hver Halvgaard $^{1}/_{2}$ Skill. og hvert Boel $^{1}/_{3}$ Skill., hvilke Penge Jægeren havde Ret til at opkræve for hver Ulv, han nedlagde.

1690 $^{6}/_{6}$ førte Jakob Jensen i Sulsted Vidner, at han ved Paasketid skød en stor Ulv mellem Heden og Vestbjærg. Ulven blev „afklædt" og opsat paa en Stage ved Vestbjærg.

1691 $^{9}/_{1}$ mødte Korporal Jakob Hennig ved Tinget med en Ulv, som han havde skudt i Ø.-Hassing.

1695 skød Chr. Munk vor Frue Dag før Paaske en gammel Hunulv ved Ulstedlund i Ulsted Sogn.

1695 skød Jens Mørk af Bjørum i Ugen før Jul en gammel Hunulv.

1702 $^{24}/_{3}$ fremviste Jens Nielsen, Skytte paa Rødslet, en gammel Hunulv, som han havde skudt sønden for Svinbjærggaard i Vadum Sogn.

1702 $^{19}/_{5}$ fremviste Skytten fra Røgild en gammel Hanulv, som han havde skudt i Østerende af Ulvskoven i Aaby Sogn.

1703 $^{12}/_{1}$ fremviste en Karl paa Bjørum en Han- og en Hunulv, som han havde skudt ved denne Gaard.

1704 skød en Mand fra gl. Vraa en gammel Hunulv ved Nordkjær, fremvist $^{8}/_{2}$.

1704 $^{7}/_{3}$ blev fremstillet en gammel Hunnlv, som faa Dage i Forvejen var bleven skudt ved Grinsted.

1704 $^{25}/_{7}$ fremviste Thomas Laursen i Toftegaard en Ulvehvalp, som han havde „ødelagt" i Nærheden af Gaarden.

1706 skød Skytten paa Vang en gammel Hunulv mellem Vang og Hvorup, han fremviste den $^5/_2$, og Raden blev som sædvanlig ophængt paa en Stage ved Tinget.

1706 $^{28}/_9$ skød en Mand fra Biersted og en Mand fra Aaby en gammel Hunulv paa Haldager Enge.

1708 $^{16}/_1$ skød Skytten paa Gl. Vraa en gammel Hanulv uden for Gaarden, og $^{25}/_6$ samme Aar skød han en ung Hanulv og en gammel Hunulv i Vraa Nørbirk.

1708 $^{26}/_6$ skød Skytten paa Vang en gammel Hanulv, hvilken han fremviste paa Tinget $^{29}/_6$. Det ses, at der da var paalignet hver Gaard i Herredet 6 Skill., hver Halvgaard 3 Skill., hvert Boel 2 Skill. og hver Husmand, som havde Kreaturer, 1 Skill. til Afholdelse af Udgifterne til Skytten.

Sammentæller man de i denne Aarrække noterede Ulvedrab faas altsaa kun 18, hvoraf den overvejende Del synes at have været Hunulve. Under Hensyn til, at der er Huller i Tingbogsrækken, ligesom enkelte Ulvedrab kunne være oversete, synes det gjennemsnitlige Antal dræbte Ulve at kunne sættes til ca. 1 om Aaret, et forbavsende ringe Tal, naar man tager i Betragtning, at Kjær og Hvetbo Herreder jo omslutter den store Vildmose og den Gang i højere Grad end nu vare dækkede af Skov. Sammenligner man dernæst ovenstaaende Efterretninger med de i Hardsyssels Aarbog meddelte, falder det i Øjnene, at næsten alle Ulvene i Kjær og Hvetbo Herreder fældedes ved Skud, medens man i Ringkjøbing Amt navnlig fangede Ungerne i Ulvegrave. Man kunde antage, at sidstnævnte Fangst skete ved at udgrave Ulvenes Huler paa samme Maade, som man i vore

Dage fanger Ræveunger, men enkelte Udtryk i Tingbøgerne, som „hans Ulvegrav“, lader formode, at Fangsten ogsaa skete i særlig dertil indrettede Faldgruber, af hvilke man ogsaa her i Vendsyssel har haft adskillige. Af gamle Ulve dræbtes der kun faa i Ringkjøbing Amt i den nævnte Aarrække, og man kan slutte, at der omkring Aar 1700 har været stærk Tilbagegang i Nord- og Vestjylland, hvad denne Dyrebestand angaar.

Efter Døden vistes der Ulvene en særlig Ære, om man saa maa sige, de bleve, naar de vare præsenterede ved Tinget, ophængte i en Galge ligesom andre Tyve, og der fik de Lov at hænge, indtil de ved Forraadnelsen faldt ned Stump for Stump. I Almindelighed bleve de ophængte i Nærheden af Tinget, vel paa Galgebakken, men undertiden ophængtes de dog andet Steds, hvorom der saa førtes Vidne ved Tinget; muligt er det, at Navnet Ulvbak, Ulvhøj o. l. er opstaaet ved, at den paagældende Bakke har nydt den Ære at bære en Galge med en „afklædt“ Ulv.

Hvad angaar Vendsyssel skal anføres, at Udryddelsen sikkert fandt Sted ved det 18. Hundredaars Midte. Ganske vist siges i „Danske Atlas“, Bind 5, der udkom 1769, at Vildmosen var Tilholdssted for Ulve, men da de fleste af de Kilder, der ligger til Grund for nævnte Bind, ere fra Tiden omkring 1740, tør man næppe tillægge dette Udsagn andet Værd, end at Vildmosen tidligere havde været Tilflugtssted for Ulve.

Biskop Bircherod i Aalborg beretter i sin Dagbog 1705 $^{10}/_{2}$, at der holdtes „en lystig Ulvejagt“ i Vendsyssel, men han beretter ikke om Jagtens Udbytte,

saa man kan ikke deraf slutte noget om Ulvenes Talrighed her oppe.

Et Sagn siger, at en „klog“ Kone eller mulig Mand ved Trolddom samlede alle Ulvene i Vendsyssel paa nær èn, der var halt, og trak af med dem syd paa til Øland eller til Limfjorden, hvori de druknede. Den halte, der var bleven tilbage, skal i mange Aar have hinket omkring ved Barkholt i Skæve Sogn. Dette Sagn synes at vise hen til, at Ulvenes Udryddelse i denne Landsdel er foregaaet saa at sige med et Slag, og man kunde maaske deraf formode, at der i Vendsyssel har været en ondartet Epidemi blandt dem, ligesom der skal have været Epidemi 1742 baade blandt Ulve og Hunde paa Aarhusegnen.

Pastor Friis i Horne meddelte 1866 i Jydske Samlinger en Del Sagn om Ulve i Vendsyssel, saaledes fra Bjergby, Bindslev, Tornby, Storskoven, Øland og flere Steder, men det vilde føre for vidt nærmere her at omtale dem, og tilmed have flere af dem det til fælles med andre Sagn, som ogsaa Friis bemærker, at det samme berettes fra andre Egne af Landet, saaledes Historien om Spillemanden, der om Natten faldt i en Ulvegrav ved Kjølskegaard, hvori der sad en fangen Ulv, og som reddede Livet ved at spille, indtil Dagen brød frem og der kom Hjælp.

Henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede fandtes der endnu Ulve i det sydlige Jylland (1770—1780), men ved Aarhundredskiftet fandtes der næppe nogen Ulvebestand længere i Jylland; de Ulve, der senere ere forekomne, maa antages at have været Strejfulve, der sydfra ere komne herop.

I Januar 1803 saas en Ulv ved Havnø, man anstillede Jagt efter den, men fik den ikke; kort Tid

efter optraadte en Ulv paa Viborgegnen, og i Marts Maaned blev der holdt Klapjagt for at faa den dræbt, men den undslap i Retning af Mønsted.

Det følgende Aar var der atter i Januar en Ulv paa Spil ved Viborg, men det var sandsynligvis den samme, der havde foruroliget Viborgegnen det foregaaende Aar. Den havde Tilhold i Viborg Krat og ernærede sig især af Faar og Geder. I Maj Maaned 1804 lykkedes det endelig at faa den fældet, og den blev i Viborg beset med Interesse af flere Hundrede Mennesker. Den havde under sit Ophold paa Viborgegnen dræbt adskillige Stude, Køer og Ungkvæg foruden Faar, Geder, Svin og Hunde, saa den var bleven en sand Plage for Egnen.

1809 mente man, at der var Ulve paa Spil i Egnen mellem Silkeborg og Viborg, men noget afgjørende Bevis er ikke fundet, det har maaske været Hunde, der have ihjelrevet Faar.

I Maj Maaned 1811 var der dog atter en Ulv paa Viborgegnen, den ihjelbed Plage, Føl, Kvier og Faar og var til megen Plage, men i Slutningen af Aaret lykkedes det endelig at forgive den med Arsenik ved at henlægge et forgiftet Faar i Nærheden af dens Tilholdssted, og Steen Steensen Blicher skrev 1836 i „Diana“, at den var den sidste Ulv, der dræbtes i Danmark, hvad den dog ikke var.

Den sidste Ulv, der med Sikkerhed vides at være bleven fældet i Jylland, blev skudt i Juni 1813 i Nærheden af Estvadgaard ved Skive. Det var en stor Hanulv, der havde dræbt mange Plage, Ungkvæg og Faar. Skindet blev afleveret til Herredskontoret Holstebro og Belønning for Drabet udbetalt. Mulig blev der i Vinteren 1814 set to Ulve i Lodskov ved

Hovedgaarden Vognstrup, og det ene af Dyrene blev anskudt, men undløb. Da Sneen om Foraaret borttøede, mente man at have fundet Levningerne af den i Stokkebjerg Skov. Senere Efterretninger om Ulve i Jylland, saaledes 1829 fra Gadbjerg ved Vejle, paa Nibeegnen 1841 (se nedenfor), fra Frisenborgskovene i Vinteren 1864—65 og ved Aarhus og Grenaa i Slutningen af Tredserne er for lidt oplyste til at kunne anses for at være paalidelige.

Endnu skal jeg kortelig omtale en Begivenhed, der fandt Sted i Hjeds i Marts Maaned 1841.

En Dag saa en lille Pige et hende ubekjendt Dyr, der stod og aad af Aadslet af et Faar. Hun fortalte det til sin Fader, der boede i Nærheden af Hovedgaarden Albæk, og han skød Dyret, som blev antaget for at være en Ulv, hvorfor han henvendte sig til Herredskontoret i Nibe for at faa udbetalt Præmien for skadelige Dyrs Udryddelse (se Aalborg Stiftstidende 19. og 20. Marts 1841). Dette Ulvedrab er mange Steder blevet omtalt paa Tryk i den forløbne Aarrække, men i Tillæget til Nationaltidende for 6. Marts 1885 meddelte Redaktøren af Jagttidende, at en Indsender til Frederiksborg Amtsavis med Bestemthed erklærede, at Ulven fra Hjeds var en Hund.

Nævnte Indsender var paa hin Tid paa Stiftamtmandens Kontor i Aalborg. Stiftamtmand Bluhme, der var en ivrig Jæger, havde modtaget Skindet af den formentlige Ulv fra Hornum-Fleskum Herredskontor, og havde foretaget de nødvendige Skridt for at Manden fra Hjeds kunde faa sin Præmie udbetalt. Da Bluhme imidlertid stadig var noget tvivlende om, hvorvidt Skindet virkelig var af en Ulv, og da en anden Jæger bestyrkede ham i denne Tvivl, lod han

Skindet undersøge af Bundtmager Hermann af Aalborg, der erklærede, at det af Kløernes Form og Haarenes Længde og Farve fremgik, at Skindet ikke var af en Ulv, men af en stor Hund.

Kilder: Saml. til jydsk Historie og Topografi I. R. 1. Bd.; Historisk Tidsskrift IV. R. 2. Bd.; Hardsyssels Aarbog 1907; Bircherods Dagbøger ved Molbech; Kjær og Hvetbo Herreders Tingbøger; Erslev: De glubende Dyrs Undergang; Erslev: Jylland; Jydske Efterretninger 1803—11; Aalborg Stiftstidende 1841 og 1902; „Danske Atlas“ V. Bd.

Ulve- og Vildsvinejagt i Vendsyssel.

Ved

L. Th. Fogtmann.

I sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede ejedes Dronninglund, Droninggaard og Hals Ladegaard med tilhørende Bøndergods en Tid (til 1772) af den bekendte Statsmand, Grev Adam Godtlob Moltke til Bregentved, og denne lod, som Skik var i hine Tider, afholde store Jagter paa sit vidtstrakte Gods. En Del af disse Jagtresultater er opbevaret og findes i Dronninglund Godsarkiv; idet den daværende Godsforvalter over forn. Gods, Christian Friderik Rosen, har afgivet Beretninger herom til sin Herre. Af disse fremgaar det, at Ulve og Vildsvin da var forholdsvis ret talrige i Østvendsyssel; ogsaa anden Vildtbestand fortælles der om, som kan have Interesse for den vendsysselske Fauna i hine Tider.

Godsforvalter Rosen beretter saaledes, at der 1754 den 7. Februar blev afholdt Klapjagt i Hals

Skov, og Resultatet blev, at der nedlagdes 3 Harer og 4 Ræve, og at der blev set 35 Raadyr, 10 Vildsvin og 3 Ræve.

Dagen efter, den 8. Februar, fortsattes Jagten, og da nedlagdes: 1 Hare, 1 Ræv, 2 Ræve kvæstede, og der blev set 61 Raadyr, 31 Vildsvin, 24 Harer og 2 Ulve.

Den 5. Marts samme Aar var der Klapjagt i Hov Skov, ved hvilken Lejlighed der dog intet Vildt nedlagdes, men der blev set 8 Vildsvin, 12 Raadyr og 7 Harer; desforuden saas uden for Skoven paa Heden 7 Raadyr.

Ved en Klapjagt den 9. Marts i Strand-Skoven blev skudt 2 og kvæstet 3 Ræve, og set 32 Harer, 7 Raadyr og 3 Ræve.

Ved en Klapjagt i Boller Skov den 12. Marts blev skudt 2 Ræve og kvæstet 1, samt set 11 Raadyr og 10 Harer.

Ved en Klapjagt den 13. Marts i Bredholt Skov, „hvilken grændser til bemeldte Boller Skove,“ blev skudt 1 Hare og 1 Ræv, samt set 7 Raadyr og 2 Harer.

Ved en Klapjagt i Storskoven paa Skovfoged Jens Larsens Skovpart den 15. Marts blev skudt 1 Hare, kvæstet 1 Ræv og set 8 Raadyr, 5 Harer og 2 Ræve.

Ved en Klapjagt ligeledes i Storskoven, men i Skovfogderne Christen Skiødts og Anders Thøgersens Skovparter, blev den 19. Marts skudt 1 Ræv og set 6 Raadyr og 6 Harer.

Og ved en Klapjagt ligeledes i Storskoven i Anders Madsens og Jens Pedersens Skovparter blev den

20. Marts skudt 1 Ræv og kvæstet 3 Ræve, samt set 3 Raadyr, 1 Hare og 3 Ræve.

I et Efterskrift i Indberetningen til Grev Moltke føjer Forvalter Rosen til: „For 2 Dage siden er set 1 Ulv i Hals Nørre Skov og 2 dito strax uden for Stor Skoven paa Voergaards Grund; for at ødelægge disse skadelige Creaturer, som nu ved Fjorlæg er kommen over fra Himmersyssel, haver jeg foranstaltet Landjagt, som strækker sig overalt imod 5 Mile og endes ved Hals Skov, vedvarer i Dag den 21. Marts og i Morgen den 22. Marts, hvis Udfald jeg med første Post underdanigst skal indberette; ellers er til denne Ulvejagts Fortsættelse 7 Kirkesogne tilsagte."

Fire Dage derefter, den 25. Marts, beretter Forvalter Rosen saa om, hvorledes Ulvejagten forløb:

„Den 21. Marts begyndtes samme af Dronninglund Sogns Beboere med den højere Arm ved vestre Ende af Dronninglunds Nordre Skov og strækker med den venstre Arm Vesten og Norden om bemeldte Skov lige til en Bondeby i Voer Sogn, kaldet Betteby, hvor Voer og Albæk Sognes Beboere mødte med deres den højere Arm, som strækker sig Norden om Voer og Albæk Skove, og med den venstre øster paa lige ned til Havet; og blev saa jaget i bemeldte Dronninglund, Voer og Albæk Skove til Melholt Aa, som løber imellem Droninglund og Ulsted Sogne, hvor da en Del Bønder, som ikke havde været med paa Jagten, bleve satte paa Vagt Natten over for at Ulvene ej igen skulde gaa tilbage.

Om Morgenen derpaa, den 22. Marts, begyndte Jagten igen ved bemeldte Aa, og blev da forrettet af Hals, Østerhassing, Vesterhassing og Horsens Sogne, og strækkede da den venstre Arm lige fra Havet,

norden om Melholts Skove og den højre Arm lige vester til Ulstedlund i Ulsted Sogn; derpaa jaget lige til synder Ende af Hals Nordre Skov, hvor Skytterne vare opstillede, og blev da set 4 Ulve, hvoraf den ene blev skudt og de to kvæstede, i Synderlighed den ene, at man ikke tror, den kan leve, hvilke begge løb ind i Hals Syndre Skov, og den fjerde løb tilbage igen i Nørre Skov igennem Klapperne. I samme Saat blev skudt 4 Ræve og set 3 do.

Derpaa blev Klapperne afsat synden om Hals Syndre Skov, og Skytterne staaende hvor de tilforn stode, og blev saa jaget i bemeldte Syndre Skov nord paa, hvor da blev skudt en Ulv og ej flere set.

Ere da tilsammen skudt 2 Ulve og 4 Ræve, kvæstet 2 Ulve og set 1 Ulv og 3 Ræve.

Hans Exellence Gehejmeraad Holch*), som paa min underdanigste Begæring lod beordre de fremmede Sogne efter Sædvane til slige Jagters Holdelse, var ved denne Jagt nærværende, og blesserede han en af Ulvene, og ellers har lovet, at naar jeg forlangte Ulvejagt, vilde han i Henseende til de fremmede Sogne dertil lade føje Anstalt.

Siden Skovfogderne ved Hals Skove have eftersøgt Ulvespor, har der i Gaar gaaet en Ulv i Hals

*) Baron Ivar Holch var Stiftsbefalingsmand over Aalborg Stift og Amtmand over Aalborg Hus, Sejlstrup, Aastrup og Børglum Amter. Og Ulvejagten ses at være foranstaltet i Henhold til en kongelig Forordning af 23. Juni 1688, saalydende: „Paa det at Ulvene, som vores Undersaatters Kvæg og Bæster i vort Land Jylland udi en og anden Maade stor Skade tilføjer, desto bedre kunne blive ødelagte, skal der holdes Ulvejagter, ved hvilken Bønderne skulle møde. Udeblivelse straffes med en halv Rigsdalers Bøde."

Synder Skov, saa at jeg førstkommende Torsdag og Fredag, som er den 28. og 29. Marts, om Vejrlighen bliver derefter, igen foranstalte Ulvejagt, dens Udfald underdanigst skal blive indberettet.

Vintervejret vedbliver med stærk Frost, og har her i lang Tid været meget haard Vinter."

Om denne Jagt indberetter Rosen senere, at der den 28. og 29. blev nedlagt 1 Ulv, 12 Ræve og kvæstet 8 Ræve, samt fundet 3 døde Raadyr.

Aaret efter, 1755, indberetter Rosen følgende om en Jagt, der fandt Sted den 10. Marts:

„Mandagen den 10. Marts begyndtes Jagten Nord paa fra Dronninglund imod Voergaard ved Ørum, Hellevad, Hellum og Voer Sogne, som derefter drev igennem Dronninglunds Skov ned til Melholts Aa, hvor Albæk Sogn mødte, som var befalet der at holde Vagt om Natten, paa det Ulvene ikke skulde gaa tilbage igen, og havde da Klapperne dreven omtrent 2 Mil i Længde og Brede. Om Morgenen derpaa blev Dronninglund, Horsens, Vester og Øster Hassing samt Hals Sogne opsatte langs ved bemeldte Melholts Aa sydvest imod Ulsted, som ligge ud for Hals Nordre Skov, og derefter dreven lige igennem bemeldte Skov til Vesterheden, som ligger strax der uden for, hvor Skytterne vare opsatte, og var i den Saat ingen Ulve set; men fire Ræve blev fældede.

Derefter blev Folkene igen afsatte synden for Hals Syndre Skov og dreven Nord paa igennem Skoven. I den Saat blev ingen Ulv set og intet fældet; ellers menes her, at de Ulve som her var set ere gaaede vester op ad Landet.

Hans Exellence Hr. Gehejmeraad Baron Ivar Holck bivaanede Jagten, og bad mig, at formelde sin

Respekt til Deres Højgrevelige Exellence, og ellers lovede, at her igen maatte holdes Ulvejagt saa snart, de lod sig se, hvis forventede Opdagelse jeg har føjet Anstalt til.

Ved det jeg drev igennem Hals Nørre Skov med Klapperne, fandt jeg 4 Vildt-Polle, som var døde af Hunger, da de ved denne stærke Frost, som endnu vedvarer, lider Mangel for Næring."

Den 3. Februar 1757 blev der atter afholdt en 2 Dages Landjagt paa Ulve; men, indberetter Rosen, paa Grund af stærk Sne, saa Klapperne ej kunde komme rigtigt frem, blev kuns iagttaget 1 Ulv, som ikke blev fældet, grundet paa, at Skytternes Geværer blev vaade.

Kong Frederik VII.s Rejse i Vendsyssel 1852.

Af

Anton Jakobsen.

I Sommeren 1852 foretog Kong Frederik VII. med sin Dronning, Grevinde Danner, en Jyllandsrejse, der kom til at forme sig som et sandt Triumftog, som næppe nogen Konge før han havde været Genstand for her i Landet, og som vakte Opmærksomhed langt ud over Landets egne Grænser.

Men denne Hyldest, de kongelige her blev vist, særlig da Dronningen, vakte en Storm af Uvilje i Kjøbenhavn blandt Bourgeoisiet, og der udviklede sig heraf en hel Blad og Piece Literatur, hvori Jyderne fik vældigt paa Hovedet, for den „Loyalitet og Smiger", de havde vist de kongelige Personer. Et mægtigt Moment i Forargelsen var Kongens et godt Aars Tid i Forvejen indgaaede morganatiske Ægteskab med

Grevinde Danner, som Jyderne havde tilladt sig at hylde som en virkelig Dronning.

Naturligvis bed Jyderne fra sig saa godt de kunde og lod de forargede Kjøbenhavnere vide, at det var deres egen Biskop, Mynster, der havde viet Kongeparret og han kendte vel nok til, hvad der var passende; tillige kendte Jyderne deres Danmarkshistorie saa godt, at de vidste, at Kong Kristian IV. havde været ægteviet med venstre Haand til Christine Munk, og at Kong Frederik IV. ligeledes havde giftet sig under sin Stand, da han ægtede Anna Sophie Reventlov. Men iøvrigt var det slet ikke Jydernes Sag at nære Sympati for eller imod Kongens Ægteskab. Ægteskabet var en Kendsgerning, og de brød sig ikke om, at Ettikettereglerne ikke var overholdt. Mangel paa Høflighed mod Kongens Hustru ansaa de som en Fornærmelse mod Kongen selv. Jyderne havde hyldet Landets Kongepar og Grundlovens Giver*). At Høfligheden paa et eller andet Sted kunde have haft Anstrøg af Smiger, indrømmede de, men dette skulde ikke i al Almindelighed lægges Jyderne til Last; thi i saa Tilfælde var Skylden Embedsstandens, hvoriblandt der var saavel Kjøbenhavnere som Øboere.

Efterfølgende skal gives en Skildring af Kongens Rejse gennem Vendsyssel, saaledes som Meddelelser herom fortælles i de da eksisterende nordjyske Blade i Forbindelse med andre Kilder.

Med Damperen „Ejderen“ tog de kongelige med

*) I Nykøbing paa Mors indfandt en Deputation fra 16 Sogne paa Mors sig hos Kongen og overrakte ham en Adresse med 1000 Underskrifter paa, hvori de takkede for Grundlovens Given.

Følge Søndag den 13. Juni ud fra Skodsborg, og naaede Hals anden Dags Morgen. Her var Stiftamtmanden og Aalborg Kommunalbestyrelse m. fl. Aftnen i Forvejen sejlet dem i Møde paa Damperen „Limfjorden“ og bød dem det første Velkommen til Jydernes Land.

Kl. 11 Formiddag lagde Skibene til ved Aalborg, hvor saa godt som alle Aalborg Bys Indvaanere med mange flere var til Stede ved Stranden og tog mod Kongeparret med „et folkeligt Velkommen“. Byen var festsmykket. Her skal dog ikke nærmere omtales Kongebesøget i Aalborg, men kun anføres, at det første Kongen og Følget foretog sig, da de steg i Land, var til Fods at begive sig til Gudstjeneste i Budolphi Kirke, hvor Biskoppen prædikede.

Mandag Morgen Kl. 6 begav Kongen med Følge sig til Vendsyssel ad Hjørring til, og langs Vejen her var rejst 5 Æresporte, og Kongen maatte standse 9 Steder for i Form af Tale og Sang eller paa anden Maade at modtage Folkets Hyldest. Ved Vestbjerg, hvor den første Æresport var rejst, holdt Pastor, Kaptain Møller af Sulsted en Velkomsttale til Kongen og Dronningen, som derpaa under Hurraraab eskorteredes videre af 70—80 Bønder til Hest med vajende Dannebrogsfaner.

Ved Amtsskjellet var den næste Æresport, og her holdtes Velkomsttaler af Amtmanden og Amtsforvalteren. Ved Brønderslev Kro steg Kongen af Vognen og underholdt sig i nogen Tid med flere af den forsamlede Mængde. Ved Serritslev holdt Pastor Rasbeck en Tale til Kongeparret og en velindøvet Sang blev afsunget af Bønderpiger. Ved Vrejlev Mølle, hvor der ligeledes var rejst en Æresport,

holdt Pastor Jantzen en Tale, og følgende Sang af den „Vendsysselske Digterinde“, Bondepigen Ellen C. Jensen*) af Aassendrup, blev afsunget:

Velkommen Landets Fader, Danmarks Konge,
Soldatens Ven og Dannerigets Haab!
Nu alle Høje, Lave, Gamle, Unge,
Vor Konge hilse kan med Fryderaab.
Med Hjærtens Fryd, med Tak til Gud for Freden,
Skjærsommer os tilsmiler dobbelt skøn;
Vort lille Danmark synes os et Eden, —
De danske Heltes Laurbærkrands er grøn.

Velkommen Fred'rik! Dine brave Jyder
Vil gerne deres kære Konge se;
Af Hjertet alle Dig Velkommen byder:
Gud skjænke Dig dit Folkes Kjærlighed!
Med Tak til ham, der troner i det Høje,
Vor gode Konge hilse kan sit Land!
— Ham, i hvis Navn sig alles Knæ skal bøje,
Vi nu med glade Hjærter prise kan.

Han gav vor Konge Mod i Farens Dage,
Han styrkede den danske Krigers Arm;
Vil han i Himlen Sværdet for os drage,
Hvad frygter vi da Fjendens Vaabenlarm?

---

*) Ellen C. Jensen, der var en Søster til min Fader, drog nogle Aar efter til Amerika som Mormon. Hun skrev mange Lejlighedsdigte, hvilket hun efter Sigende kunde gøre paa staaende Fod, men saavidt her vides er ingen opbevarede. Til Redaktør Camillo Bruun i Hjørring stod hun i Venskabsforhold, og det er ham, der kalder hende „Vendsyssels Digterinde“. Selv siger hun i Breve fra 80'erne, at der er ingen i Amerika, der har forstaaet hendes „Tankers Flugt“ saadan som Camillo Bruun.

Udgiveren.

Ja, Himlens Hjælp vort Danmark har fornummen
I Trængslers Tid, i Farens mørke Stund!
Og derfor nu et jublende „Velkommen!"
Genlyder til vor Konge fra hver Mund.

Da Kongen med Følge drog videre efter at have nydt en Forfriskning, strøede festklædte Bønderpiger Blomster foran Kongens Vogn.

Ved Vennebjerg Herredsskjel var ogsaa rejst en Æresport, men da Kongen ankom hertil noget før end det var ventet, saa gaves der ingen Anledning til Ophold. Lidt norden for Hæstrup modtoges de høje Gæster af en Skare Ryttere, bestaaende af Herrer fra Hjørring og Omegn, der herfra satte sig i Spidsen for Toget.

Ved Ankomsten til Hjørring ringede Byens Kirkeklokker, og ved Indkørslen til Byen var rejst en smagfuld Æresport, til hvilken paa hver Side støttede sig en grønklædt Tribune, hvorpaa hvidklædte Damer paa den ene og Herrer paa den anden afsang følgende af Redaktør Camillo Bruun forfattede Velkomstsang:

Elskede Fyrste! velkommen Du være,
Venlige Hjerter i Møde Dig slaa,
Modtag vor Hyldest, som Tonen vil bære,
Løftet af Kærlighed, op mod det blaa.
Sangen vi byder,
Fattig kun lyder,
Skønt den fra Hjerternes Rigdom udsprang,
Troskab og Kærlighed mer Dig betyder,
Elskede Konge, end Stemmernes Klang.

Elskede Konge! hav Tak for Du gæster
Ogsaa vor lille, men venlige Stad;
Ikke Din Fryd er i glimrende Fester,
Hjerternes Højhed kun stemmer Dig glad;
Den skal Du finde
Med Gemalinde;
Hjørring er lille, dens Troskab er stor,
Hjerternes Rigdom skal Kranse Dig binde,
Selv Du jo saaede til Hjerternes Flor!

Efter at By og Herredsfogden, Hr. Overauditør Timm i Byens Navn havde budt Kongen og Dronningen Velkommen, og Formanden for Borgerrepræsentanterne hertil havde knyttet nogle Ord, tog Kongen Ordet og udtalte, at det ikke var første Gang, han besøgte Hjørring, at han nemlig som Kronprins havde været der før, og endnu bevarede Erindringen om at have nydt den samme venlige Modtagelse, der nu i sin Gentagelse dybt rørte ham og gjorde hans Hjærte godt. Den store Menneskemængde, der var til Stede kvitterede for Kongens Tale med vedholdende Hurraraab.

Klokken 12 drog Kongen ind i Byen, hvor hvert Hus var smykket med Grønt og Dannebrogsflag, og tog Ophold paa Amtmandsboligen, medens hans Følge blev anvist Aftrædelsesværelser forskellige Steder i Byen. Embedsstanden blev dernæst stedet til Kur, først hos Kongen og siden hos Dronningen, hvorefter Kongen gav almindelig Audients. Kl. 3 var der Festmaaltid paa Raadhuset, hvori deltog 80 Deltagere, alle de Raadstuesalen kunde rumme. Paa Vejen hertil tog Kongen Amtsforvalter, Justitsraad Juels sjældne Oldsagssamling i Øjesyn. Ved Bordet var Kongen

og Dronningen anbragt saaledes, at de havde fri Udsigt til Torvet og Menneakemængden, der i en lang sammenhængende Kæde passerede Stentrappen og nød Synet af Kongen og Dronningen. Følgende Sang skrevet af Camillo Brun blev afsunget:

Læs, Konge, i hvert Øje, som Du skuer,
Og i hvert Velkomstraab, der er Dig bragt,
Læs paa hver Kind, der af Begejstring luer,,
Hvad denne Sang kun tolker alt for svagt,
Læs der, at her er Hjærtefryd til Stede,
At Kærlighedens Sprog er ogsaa vort,
Og ser Du nogen Kummer i vor Glæde,
det er fordi, saa snart Du drager bort.

Og ser Du Øjets Trang til Dig at finde,
Og ser Du, hvor man forsker i Dit Blik,
det er fordi, man vil Dit Billed' binde
Fast til Dit Navn, der Plads i Hjærtet fik.
Og Hjærtet svulmer ved, hvad det maa gemme,
En bedre Gave ej det kunde faa,
Og aldrig vil vor Sjæl Dit Navn forglemme,
Og altid skal Dit Billede bestaa!

Alt dette ser Du; thi Dit klare Øje
Dig lader skue, hvad Dit Hjærte ved,
Og Du er glad; thi Styrken for Din Møje
Du finder jo i Folkets Kærlighed.
Og er det danske Folk i Tal kun ringe,
Det er dog stort ved Dig, Kong Frederik!
Kan Folkets Kærlighed Dig Styrke bringe,
Hvad Under da, at Kraft ved Dig det fik?

Vor Hilsen gælder ogsaa Dem, Grevinde,
Der er vor ædle Konges Hjærte nær,

Men samme Plads har Folket vidst at finde,
Og folkebaaren blev De Kongen kær;
Thi Deres Hjærtensgodhed Kongen kendte,
I ædel Handling, Folket har den set:
Naar Armod sig til Dem, Grevinde, vendte,
De stedse var med hjælpsom Haand beredt.

Saa hav da Tak, Kong Fred'rik, Folkekære,
At ej vor lille By, Du drog forbi,
Hvor der er Hjerterum er godt at være,
Og Hjærterum Du fundet har deri.
Gid snart igen vi se Dig her til Stede,
Forund os da et Ophold ej saa kort;
Thi er der nogen Vemod i vor Glæde
Det er fordi, saa snart Du drager bort.

Der blev nu holdt Taler og udbragt Skaaler; for Kongen af Amtmand Esbensen, for Grevinde Danner af Byfoged Timm, for Danmark af Postmester Hartmann, for Handel og Skibsfart af Konsul Chr. H. Nielsen, og Provst Djørup talte takkende i Folkets Navn for Kongeparrets Nærværelse. Kongen takkede hver enkelt Taler paa egne og Grevinde Danners Vegne og udbragte et „Længe Leve“ Fædrelandet og Hjørring By. Efter Maaltidet, der hævedes Kl. 6, nnderholdt Kongen og Dronningen sig i nogen Tid med Gæsterne i det tilstødende Værelse, hvor der serveredes Kaffe. Imidlertid var Ekvipagerne kørt for Døren for at befordre de kongelige tilbage til Amtmandsboligen; men Kongen sagde: „Lad bare Vognen køre, jeg og min Kone vil gaa“, og saa tog han Grevinden under Armen og vandrede Vejen til Fods; men dette vakte stor Tilfredshed hos Bønderne, der i Tu-

sindvis var strømmede til Byen; og — skriver Justitsraad Lønborg-Friis i sin Bog: „Vendsyssels Nationaldragter og Vendelboerne“, man tænke sig deres Glæde og Overraskelse, da Hs. Majestæt kom ud paa Trappen ved Amtsmandsboligen og gav sig til at tænde sin store Merskumspibe, idet han raabte ud over den forsamlede vældige Folkemasse: „Se saa, Børn, kom I nu kun nærmere og se paa mig lige saa meget, I har Lyst til.“ Et tordnende Hurra var Svaret, og derefter talte Kongen saa med en, saa med en anden af de nærmest staaende, idet han jævnlig sagde: „Farvel, Børn, og hils hjemme; kan I nu gaa lidt væk, at de der bag ved ogsaa kan komme til.“ Grevinden stod ogsaa ude paa Trappen, og da Majestæterne omsider var gaaet ind, lød det som fra en Mund: „Det var dog en mageløs Konge! Ja, det var en rigtig Konge!“ o. s. v., og han blev straks „saa berygtet, fordi han var saa gemen“, hvilket vil sige, at han blev „saa berømt, fordi han var saa ligefrem.“

Kl. 7 om Aftenen foregik Afrejsen gennem Æresporten ud ad Østergade ad Frederikshavn til, ledsaget af Folkemængdens Jubel og Hurra; og de samme ridende Herrer, der havde modtaget Majestæterne ved Hæstrup fulgte dem til Hørmested.

Endnu skal bemærkes om Hjørring, at Æresporten her havde følgende Indskription ud mod Vejen: „Drag ind, hvor alles Hjerter Dig modtager“; og ind mod Byen: „Dig følger Kærlighed hvorhen Du drager“. Og at Lønborg Friis i sin nysnævnte Bog fortæller, at Sjælen i det festlige Arrangement var Købmand og Konsul Chr. H. Nielsen.

Ved Ankomsten til Hørmested var der rejst en Æresport og Byfoged, Overauditør Steenstrup fra

Frederikshavn bød Majestæterne Velkommen. Da der her blev gjort Ophold, naaede Toget først til Frederikshavn Kl. $11^1/_2$ om Aftenen. Indtoget skete gennem en Æresport, hvorover læstes i Transparent: „Velkommen", og der istemtes følgende Sang, forfattet af Translatør Vald. Møller:

Paa Sjølunds Ø, hvor Nattergale bygge,
Og Sangen toner højt mod Himlens Blaa,
Fra Haugens Hæk og Lundens brede Skygge —
I Bøgens Ly en Kongeborg mon staa.
Og Borgens Drot har Landets Vel for Øje,
Hans Hjerte kun for Danmarks Lykke slaar,
Og ved, at Folket først er ret fornøjet,
aar han i Jubelskarens Midte staar!

Du skænkte, Frederik, Dit Folk en Gave
Mens Septret blev i Dine Hænder lagt,
Et Frihedstræ i Danas fagre Have
Du plantet har, og Danskens „Jeg" blev vakt.
Thi staar han uforsagt naar Landets Fare
Udkræver Sværd i Haand og Mod i Bryst,
Han med sit Liv vil Land og Drot forsvare
Naar Fjenden ægger ham til blodig Dyst.

Thi se han ved, at Frederik den danske
Vil stedse holde Haveledet lukt,
Ej fremmed Ukrudt Sæden skal forvandske,
Som trives og som modnes her saa smukt;
Ja Sydens List end ej Dig kunde hilde,
O danske Frederik! i sledske Baand;
Mens dansk i Sind Du Folket vise vilde,
At Borgerliv maa smykke Borgeraand!

Hvor Danmarks Halvø sig ved Havets Bølger
Indkniber smal mod Skagens krumme Le
Det danske Hjerte ej sin Jubel dølger,
Ved Folkekongen i sin Kreds at se.
Modtag vor Hilsen, hør vor Jubeltone,
O ædle Drot, som har dit Folk saa kær!
Og vid, at Folkekærlighedens Krone
Er Dig en Løn af uskattelig Værd!

Kongen takkede rørt for den gode Modtagelse og blev under Folkets Hurra og Jubel ledsaget ind i Byen, der var illumineret. Her steg de høje Gæster af ved „Hotel du Nord", der udelukkende var indrettet til deres Modtagelse. Endnu samme Aften blev Embedsmændene stedte til Kur, hvorefter Majestæten og Gemalinde indtog Souper, hvortil nogle faa var indbudte, og derpaa efter den meget anstrængende Dag, begav de sig til Hvile. Ved Ankomsten til Hotellet blev ude fra Gaden af afsunget efterfølgende Sang, forfattet af F. H., og hvorfor Kongen takkede gennem et aabenstaaende Vindue:

I Kreds af Fyrsten tro, hengivne Jyder,
Højagtet Konge! er det ædle Navn!
Velkommen vær! Din jydske Søn Dig byder,
En særlig Velkomst til Dit Frederikshavn!
I nordligst Del er ej de smukke Egne,
Ej frodig Vækst, som i Dit Danmarks Syd;
men varme Hjærter slaa dog alle Vegne
med Bøn for Kongen, Danmarks ædle Pryd!

Der er en Blomst i Danas smukke Have!
For Kongen bærer den et kærligt Navn!
Og Folkets Agt skal værne om den Gave,
Naar Blomstens Smil er Kongens ædle Gavn!

Som Fyrstens Vel er Folkets bedste Eje,
Som Landets Held beror i Kongens Haand,
Saa skal vi kærligt styrke Kongens Veje!
Saa skal vi kærligt styrke Venskabs Baand!

Ved Folkets Tillid krones skal Din Hæder,
Ved Folkets Aand belyses Fyrstens Færd!
Dit Hjærtelag i kærlig Daad fremtræder
Og vidner om Kong Fred'riks ædle Værd!
Velsignelser for Kongen vi nedbeder!
Velsignelser af Hjærtets rene Grund!
Om Kongens Liv vil Herren venligt frede
Til Danmarks Held, til sildigst Aftenstund!

Næste Morgen, den 15. Kl. 6, foregik Rejsen videre ad Skagen til, hvilket Camillo Brun fortæller om saaledes: „Omtrent midtvejs var arrangeret en Dejeuner med Østers, som det behagede Hs. Majst. og Gemalinde at deltage i. Ankomsten til Skagen var Kl. 11—12, og Indtoget skete gennem en Æresport. Hs. Maj. med Gemalinde og Følge tog lige ud paa Grenen til det Punkt, hvor begge Have brydes, vendte derpaa tilbage og besaa Byens Kirke, derefter Ruinerne af den ved Sandflugt begravede Kirke i Gammel-Skagen, tog en Manøvre med Redningsapparaterne i Øjesyn, aftraadte derpaa hos Byfogden, hvor der blev holdt Taffel, og tiltraadte endelig Tilbagerejsen."

Til Frederikshavn var Damperen „Waldemar" lige indkommet paa Rejse fra København, og da Frederikshavnerne jo ogsaa gerne vilde vise Kongen den Ære at følge ham paa Vej og sandsynligvis bedre har forstaaet at ride en Planke end en Hest, saa gik de Hundrede Mand stærk ombord i „Waldemar" lidt op

ad Formiddagen, og naaede Skagen samtidig med Kongen; de havde Musik med, og „Waldemar“ havde ombord en Skyder, hvor med den salutterede Kongen.

En langt fyldigere Skildring af Kongens Besøg paa Skagen, som falder temmelig nøje sammen med ovenstaaende af Camillo Bruun, har imidlertid Hr. Arkitekt S. Hoffmeyer i Aalborg 1907 meddelt Bladet „Nordjylland“ og med Forfatterens Tilladelse skal denne her gengives:

„Ved i disse Dage at læse om Hs. Maj. Kongens Besøg paa Skagen i Anledning af den nye Havns Indvielse, er jeg kommen til at tænke paa nogle Smaabegivenheder, som jeg erindrer fra den Gang, Kong Frederik den Syvende med Grevinde Danner i 1852 besøgte Skagen, og som maaske kan have nogen Interesse for Offentligheden.

Jeg var den Gang kun 12 Aar gammel, men ikke desto mindre staar denne Begivenhed, Kongens Besøg, saa tydeligt for min Erindring; den har naturligvis gjort et dybt Indtryk paa mig den Gang, især ved, at jeg selv ligesom spillede en Rolle med.

Min Fader var Byfoged og Sandflugtskommissær, som det den Gang hed, i Skagen, og beboede i sidstnævnte Egenskab den Gaard, som ligger i Plantagen. Han kom til Skagen i 1846 og forblev der til sin Død i 1854. — Den Gang var jo rigtignok Forholdene i Skagen end Del anderledes end nu. Skagen var endnu ikke „opdaget“, og det var ret sjældent, at der kom Fremmede, naar de ikke absolut var tvungne dertil. Der eksisterede den Gang ingen egentlig Gæstgivergaard, og det var temmelig almindeligt, at Fremmede, som af en eller anden Grund kom til Skagen, boede hos os, der havde god Plads, og som, sandt

at sige, var meget glade ved at modtage Besøg. Jeg erindrer saaledes, at Marinemaler Anton Melbye en Gang boede hos os i længere Tid. Det var under disse Forhold givet, at naar Kongen kom til Skagen, var vort Hjem det eneste Sted, hvor han kunde tage ind, og hvor Festlighederne for ham kunde afholdes, saa meget meget mere, som min Fader jo var den øverste Embedsmand paa Stedet.

Kong Frederik den Syvende havde allerede som Kronprins besøgt Skagen, vistnok i 1847, men derom erindrer jeg ikke andet, end at han helt var min Faders Gæst, hvad der ikke var Tilfældet, da han var der som Konge, hvor han førte sit eget Køkken med.

For dem, der ikke har kendt Skagen i gamle Dage, skal jeg bemærke, at der den Gang ikke eksisterede nogen egentlig Landevej mellem Aalbæk og Skagen. Man maatte paa dette Stykke dels køre lange Strækninger langs med Kattegattets Strand, hvad der ofte ikke var ganske uden Fare paa Grund af Kvægsand, som hyppigt fandtes lige i Strandkanten, og dels maatte man køre op gennem Klitterne, ofte gennem det rene Flyvesand, hvor Vognhjulene sank dybt i og hvor der ikke var Tale om at køre anderledes end Fod for Fod; det var saaledes ikke særlig behageligt at berejse denne ca. 2½ Mil lange Strækning, og der var selvfølgelig ikke Tale om at benytte lukkede Vogne, men kun ganske simple smalsporede Fjællevogne med en eller to Agestole i. Det var hyppigt nødvendigt, at Passagererne i en saadan Vogn maatte trænge sig over i den ene Side af Vognen for at holde den paa ret Køl, naar dens Hjul paa den anden Side sank for meget ned, særlig naar man kørte langs Stranden.

Det var altsaa under saadanne Forhold, at Kongen besøgte Skagen, og man vil let forstaa, at de idylliske Forhold, som til daglig fandtes paa Skagen, i høj Grad blev forstyrrede, om end paa en glædelig Maade, ved en saadan Begivenhed, og der blev selvfølgelig gjort store Anstrængelser for at gøre Kongens Ophold saa behageligt for ham som muligt.

Som ovenfor bemærket, førte Kongen sit Køkken og sin egen Betjening med sig, og dette ankom til Skagen Dagen forud, hvor der kom en Mængde Køkkenbetjente og Lakajer med en vældig Bagage, som tog hele vor egentlige Bolig i Besiddelse, medens vi maatte fortrække over i de heldigvis ret rummelige Sidebygninger. Der udvikledes en storartet Travlhed. Der bagtes og brasedes efter en større Maalestok, og jeg kan saaledes erindre, at jeg, da jeg fik mig listet ind i Køkkenet, blev meget forbavset over at se vort Komfur ganske gloende, saaledes at man kunde koge paa det uden at være henvist til Hullerne alene. Bordet, hvor Kongens Taffel skulde finde Sted, blev dækket i vor Havestue, et Værelse, hvor der vel højst kunne dækkes til 20 Personer. Bordet blev meget festlig dækket med Sølvservice, som Kongen førte med sig.

Kongen skulde komme fra Frederikshavn, og der var opført en i alt Fald meget stor Æreport, hvorigennem han skulde passere, lige i Byens Udkant, og hvor jo Modtagelsestalen skulde holdes af min Fader. Det var Meningen, at min Fader skulde modtage Kongen ved sin Jurisdiktions Grænse, og i denne Anledning var Faders bedste Vogn bleven malet op, og vor Kusk havde flere Dage i Forvejen maattet

øve sig i at køre 4 Heste, for paa en saa standsmæssig Maade som muligt at køre Kongen ind til Skagen. Dette gode Forsæt blev imidlertid ikke til noget. Det kongelige Vogntog var formodentlig kørt tidligere fra Frederikshavn end ventet. Telegraf eksisterede jo ikke, og det oven i Købet paa et Sted, hvor Vejen gik ind imellem Klitterne, og hvor Fader med sit Firehestespænd kun med det største Besvær kunde faa Køretøjet vendt. Hvorledes Kongen var bleven befordret fra Frederikshavn til Aalbæk, hvor der var en nogenlunde god Landevej, ved jeg ikke, men faktisk er det, at da Fader mødte Kongen, kørte denne i en endogsaa overordentlig tarvelig Bondefjællevogn med Grevinden ved sin Side, og da Fader vilde have dem over i sit forholdsvis elegante Køretøj, afslog Kongen dette med de Ord: „Nej, kør De kun foran og vis os Vejen, vi sidder godt nok her.“ Jeg vil her indskyde den Bemærkning, at Fader endnu var Rekonvalescent efter et meget alvorligt Benbrud Aaret i Forvejen og endnu kun kunde bevæge sig med Vanskelighed og ved Hjælp af en Krykkestok. Fader kørte altsaa i Forvejen med 4 for, og Kongen kom bagefter agende med 2 temmelig tarvelige Heste.

Ankommen til Æresporten, som jo ogsaa denne Gang, ligesom nu forleden, var smykket med Fiskeredskaber, skulde Fader jo holde Velkomsttalen, men forud for denne blev der afsunget en Sang, som gik paa Melodi: „Holmens faste Stok“. Jeg kan desværre kun erindre de fire første Linjer, men da de dog kan give et lille Begreb om Sangens Karakter, vil jeg anføre dem her; Digterens Navn har jeg desværre ogsaa glemt. De fire første Linjer lød saaledes:

Vær velkommen her
Elskte Konge med Din Frue;
Stranden var vel tvær,
Bedre Plads er bag vor Bue.

— — — — —

Faders Tale eller Kongens Svar kan jeg naturligvis ikke erindre noget af, men da Velkomsthilsenerne var udvekslede, kørte Kongetoget videre, og saa vidt jeg erindrer, straks gennem Byen ud til Fyrtaarnet (det gamle), som besigtedes, og derfra videre ud til Grenen. — Ankommen her skulde naturligvis Skagens, den Gang nye, Redningsbaad og Regningsraketter forevises, men her indtraf det Uheld, at Raketterne var fugtige og altsaa ikke kunde brænde, et Uheld, som Hs. Majestæt var meget vred over, hvilket forøvrigt ikke var saa underligt. Derpaa kørtes tilbage gennem Byen til Byfogedboligen, hvor der jo nu skulde spises. Udenfor Indkørselen til denne — en lille Allè førte ind til den gennem Plantagen — var Byens Brandvæsen opstillet med Byens 2 vistnok meget tarvelige Sprøjter. Om der var Sprøjteøvelse, erindrer jeg ikke, men Brandmandskabet gjorde jo skyldig Honnør for Kongen, da han kørte forbi.

Som ovenfor nævnt var Festtaflet dækket i vor Havestue, men da ikke alle Deltagerne kunde faa Plads her, var der dækket et mindre Bord paa en Plæne nedenfor Havestuedøren. Vejret var smukt Sommervejr. Da Kongen saa Bordet paa Plænen, udtalte han, at hans Bord ogsaa skulde flyttes ud paa Plænen, til stor Bestyrtelse for alle hans Taffeldækkere. Jeg erindrer saa tydeligt, hvorledes disse gjorde Forsøg paa at transportere det fuldt opdækkede Bord ud af Salen og ned ad nogle Trappetrin til

Plænen, men da dette bestod af løse Plader, kunde det naturligvis ikke lade sig gøre; man maatte pænt afdække Bordet og dække op igen, efter at det var flyttet. Om dette end skete med største Hurtighed, tog det dog ikke saa kort Tid. Denne benyttede Kongen til med Grevinden, ledsaget af mine Forældre, at foretage en Spadseretur i Plantagen, og paa denne Tur kom de ogsaa op paa en Udsigtshøj. Ankommen her, hvor man tog Plads paa en Bænk, ytrede Grevinden, at hun frøs og bad Fader om at hente et Shawl til sig. Det skulde Fader vist have gjort personlig, men da han, som ovenfor omtalt, var meget daarlig tilbens, tillod han sig at anmode en anden Tilstedeværende, nemlig mig, om at gøre det, hvad ogsaa skete; men det skulde Fader vist ikke have gjort.

Da man kom tilbage fra denne Spadseretur, skulde man jo gaa til Bords. Nu stod hele det pragtfuldt opdækkede Bord ude paa Plænen, og hele Skagens Befolkning stod udenom i tætte Skarer. Det saa overordentlig festligt ud, og selvfølgelig var Skagenserne meget glade ved at faa Lov til at se Kongen spise m. m. Min Moder førtes til Bords af Kongen, medens Fader førte Grevinden. Hvem der ellers var til Bords, har jeg ikke Spor af Erindring om, kun de to ovennævnte Par har gennem Aarene kunnet faa Plads i min Hukommelse, formentlig fordi min Opmærksomhed udelukkende har drejet sig om disse Personer. Jeg erindrer, at Kongen, og for den Sags Skyld ogsaa Grevinden, var de tarveligst paaklædte Personer ved Taflet, Kongen i Uniform af groft Soldaterklæde, Grevinden i en graa Dragt og med en vældig stor Hat efter Datidens Mode, hvilken var meget forskellig fra Nutidens. En Lakaj stod selvfølgelig bag Kongens

og en anden Lakaj bag Grevindens Stol. Jeg holdt mig saa nær ved Moders Stol, som jeg turde, og det var tilstrækkelig til at jeg blev bemærket af Kongen, der spurgte Moder om, hvem den Dreng var. Da hun sagde, at det var hendes yngste Søn, gjorde Hs. Maj. mig den Ære, at kalde mig hen til sig, spurgte mig om mit Navn og min Alder, og endte med at sige til mig disse uforglemmelige Ord: „Du kan blive en rask Soldat, min Søn!" Hvorpaa jeg belevent svarede: „Jeg takker, Deres Majestæt!" Jeg ved ikke, om Grevinden var bleven opmærksom paa denne Samtale, men kort efter tog hun en Appelsin af en af de paa Bordet opstillede Appelsinpyramider, hvor den øverste var pyntet med 2 Dannebrogsflag og 2 Tøjblomster. En saadan tog hun, satte den paa en Sølvtallerken og gav den til sin Lakaj med de Ord: „Bring den ind til den Lille i Huset." Da jeg var den yngste, tilfaldt denne Gave senere mig. Min et Par Aar ældre Søster fik derimod senere af Grevinden en Guldbrosche med tilhørende Ørenringe og Bandelokker i olnordisk Stil. Jeg tror ikke, den var særlig kostbar.

Da nu Tiden var skredet saa langt frem, at Talerne kunde begynde, aabnede Fader Talerens Række ved at udbringe en Skaal for Majestæten. Talen paafulgtes naturligvis med vældige Hurraraab fra Folket, der stod udenom, og alt var saare godt, men da Fader kort efter atter rejste sig og vilde udbringe en Skaal for Grevinden, indtraf et Tilfælde, som temmelig sikkert blev lagt Fader til Last, som noget af ham arrangeret, hvad det absolut ikke var. Men da Stemningen for Grevinden jo ganske vist ikke var særlig god, kunde det let faa Udseende af, at det var en arrangeret Demonstration. Min Fader havde nemlig

kun faaet sagt nogle ganske faa Ord, da man blandt Tilskuerne hørte en kraftig Stemme raabe: „Ja længe leve Hans Majestæt Kong Frederik den Syvende", efterfuldt af endeløse Hurra, der vedvarede saa længe, at Fader maatte sætte sig ned, og saa vidt jeg erindrer, blev Grevindens Skaal derefter slet ikke udbragt. Dette skal jeg dog ikke paastaa; det er muligt, at Fader fik holdt en lille Tale til hende bagefter, da Hurraraabene var ophørte. — Dette var jo en meget ubehagelig Tildragelse, og min Fader var meget ked af det passerede; den blev naturligvis drøftet meget senere, og jeg erindrer, at alle, — maaske Kongen undtaget — var overbeviste om, at det hele kun var et Tilfælde og aldeles ikke skulde være en Demonstration. Den paagældende, som udbragte dette Leve for Kongen, har maaske slet ikke hørt eller forstaaet, hvor Fader vilde hen med sin Tale; maaske har han ikke været ganske ædru, har tænkt, at nu skulde der raabes Hurra igen, og han har vel saa ment, at for Kong Frederik den Syvende kunde der ikke raabes Hurra for mange Gange.

Hermed slutter egentlig mine Barndomserindringer om dette Kongebesøg. Hvad der senere passerede, erindrer jeg intet om. Kongen rejste jo samme Dag tilbage til Frederikshavn, og jeg tror nok, at han benyttede min Faders Vogn med Firspandet for til Aalbæk.

Jeg skal kun sluttelig bemærke, at medens, som bekendt, Kongen paa sin Rejse gennem Jylland den Gang udstrøede en Mængde Ordener og Titler, navnlig til Herreds- og Byfogder, saa fik min Fader ingen af Delene, og hertil bidrog formentlig de forskellige ovenfor bestemte Uheld, nemlig det, at Fader kom

for sent til Kongens Modtagelse, at Raketterne slet ikke kunde brænde, hvilket ikke sorterede under ham, at han lod mig hente Grevindens Shawl i Stedet for selv at humpe hjem efter det, og endelig Uheldet under Taflet.

Det er muligt, at jeg har husket fejl om et eller andet i de ovenfor beskrevne Begivenheder, jeg beder i saa Tilfælde om Undskyldning, og beder i det hele hele taget mulige Læsere velvilligt erindre, at jeg kun var 12 Aar gammel, og at det altsaa nu er 55 Aar siden, det passerede. Skulde disse Barndomserindringer være bleven læste med Interesse, skal det være mig kært."

„Berlingske Tidende" har ogsaa refereret Kongebesøget paa Skagen, men den er ikke bleven opmærksom paa Kongens Vrede over, at Raketapparaterne ikke var holdte i Orden, hvilket kan undskyldes, da Bladet vel nok har faaet sin Viden fra senere underhaanden indhentede Meddelelser. Det hedder herom:

„Ved Forsøgene med Raketapparatet og Redningsbaaden undersøgte og udtalte Hs. Maj. sig med Sagkundskab meget nøje om al Ting. Og som et Bevis paa sin Tilfredshed lod Kongen til Mandskabet i Redningsbaaden uddele 50 Rbd. til derfor „at gøre sig en glad Dag". Forbjergeren, Bertel Andersen, der i en Aarrække, ligesom før ham hans Fader, med megen Raskhed og en sand Dødsforagt oftere havde vovet Livet for at frelse Mennesker og Skibe, medens han tillige har indlagt sig stor Fortjeneste af Redningsvæsenets nuværende Organisation, og hvem ogsaa næsten alle søfarende Nationers Fyrster have

ladet tilstille Ordner og Medallier, lod Hs. Maj. sig forestille og indbød selv ham til Taffels."

Den af Hr. Hoffmeyer anførte Sang lød i sin Helhed saaledes:

Vær velkommen her
Elskte Konge med din Frue!
Stranden var vel tvær,
Bedre Plads er bag vor Bue;
Thi vor By er stor,
Men — dens Bro er slet planeret,
Sand er endnu hvor,
Oftere Du har passeret!
Du det vide jo,
Tog dog med din Gemalinde,
Komme begge to
Til Skagens ringe Bo!
Hav Tak derfor, Hurra!

Se, af Sandet dog
Grønningen saa venligt titter,
Og til sit Vov-Vov
Havet bryder vore Klitter,
Fyret med sin Top
Knejser over sandig Mile,
Klarer Natten op
Mens paa Bølgen Snekker ile,
Og i Lunden Skøn
Myldrer Blomster, grønnes Træer
Under svale Løn
Træd ind! Det er vor Bøn
Vor Konge god, Hurra!

Konge Sømands Sang
Jubler Dig med Fryd i Møde,
Forhen under Klang
Kæmped vi, og Oprør døde!
Nu i Fredens Ly
Troskabs Pantet den dig byder,
Skjønt i Skagens By
Simpelt nok dens Toner lyder
Tag til Takke, thi
Stort vi ikke dig kan yde
Men i Hjærtet vi
Med Troskab bære dig!
Velkommen vær, Hurra!

Til Taffels hos Kongen var endvidere indbudt Byens Embedsmænd og Borgerrepræsentanter med deres Fruer. For Byfoged Hoffmeyers Tale for Kongen og Grevinden takkede Hs. Majestæt og udtalte, at han oftere havde været paa Skagen, første Gang med højsalig Kong Frederik den Sjette, senere med sin højsalig kongelige Fader, atter senere som Kronprins og nu endelig som Konge. Det glædede ham at se, at Byen bestandig gik fremad; thi det vidnede om, at dens Beboere med deres øvrige herlige Egenskaber forenede Driftighed og Vindskibelighed. Hvilken Farer og Anstrengelser de idelig udsatte sig for for at frelse Medmenneskers Liv og Ejendom, og med hvilken Raskhed og Uforfærdethed de gjorde det, vidste han, der selv var Sømand, fuldt vel at vurdere og paaskjønne, og han vilde derfor udbringe et Leve for de kække og brave Skagboere.

I Forbindelse med Kongens Ros af Skagboen og Hr. Arkitekt Hoffmeyers Barndomserindring, saa-

vel som Sangens beskrivende Indhold, kunde det maaske ikke være af Vejen at meddele en mere udførlig Beskrivelse af Skagen i den Tid. En saadan er nemlig tilsendt og optaget i Bladet „Dannevirke“ samme Aar, som Kongens Rejse fandt Sted. Det hedder her:

„Skjønt Skagen er Købstad fra Erik af Pommerens Tid, ligner den i sit Udseende intet mindre end en Købstad; den strækker sig omtrent en kvart Mil paa den sydlige Kant af den Jordtunge, der skiller Nordsøen og Kattegatet fra hinanden, og ligner en vidt adspredt Landsby med enkelte Tegltækte Huse. Ingen Gader eller Stræder findes her, ja ikke engang nogen ordentlig indkastet Vej; der gaar blot nogle Hjulspor hist og her paa Kryds og tvers imellem Husene og de af fire Længer sammenbyggede Gaarde; og den Fremmede, der paa egen Haand en mørk Aften vover sig ud, vil snart blive nødt til i det første det bedste Hus, han kommer til, at søge sig en Vejviser. Der er kun Sand at vade i, intet andet end Sand; og mange Steder skille høje Sandklitter den ene Nabo fra den anden. Disse Klitter blive dog Tid efter anden bortskaffede.

I dette Sand pløjer og saar man Rug, Byg og Havre, og naar det træffer ind med vaad Sommer, kan endog Bygget give en paafaldende frodig Afgrøde. Dette skyldes imidlertid den kraftige Gødning med Fiskeaffald, men den maa gentages hvert Aar. Stene findes der aldeles ikke, i det mindste ikke en Gang saa store, at de kunne anvendes til Brolægning, og derfor maa Beboerne, naar de vil have et lille brolagt Fortoug uden for deres Hus eller inde i deres

Gaard, som jo enkelte have, faa Stenene dertil hidsendte til Søs andre Steder fra.

Kommer man søværts til Skagen, maa man finde sig i at stige til Hest paa en Skagboes Ryg et langt Stykke ude i Kattegat, og saaledes ride i Land; thi Skibsbro eller Havn findes ikke her mindste Spor af. Fisk for oven og Fisk for neden, tænkte jeg, første Gang jeg gik langs Byen og Strandbredden, hvor jeg saa Fisk i Tusintal baade i Havstokken liggende i Sandet og hængende i Luften til Tørring.

Hele Dagen og somme Tider Natten med beskjæftiger Skagboerne, der alle er Fiskere i Ordets egentlige Betydning, baade gamle, unge, Kvinder og Børn, sig med Fiskeri. Nogle skyde Baadene u hvorved de maa gaa i Havet til midt paa Livet, Vinter og Sommer, medens andre sætte Garnene næsten en Fjerding Vej fra Land, og atter andre drager Garnene i Land. Saaledes gaar det fra Morgengry til Aftens Ende, Aar ud og Aar ind. Naar nu det kolossale Fiskerige Garn endelig bliver trukket op til Strandbredden, fyldt med flere Hundrede, ja Tusinde Fisk (der skal have været det Tilfælde, at der i et Garn paa en Gang er fanget 10,000 Fisk) af forskjellige Slax og forskjellige Størrelser, er det et imposant Syn at se denne Fiskevrimmels Sprætten og Pladsken. Fiskene blive aldrig talte, men delte i Dynger saa mange som Garnets Ejere beløbe sig til, og saa delte ved Lodtrækning. Strax efter, at Garnet er renset for Fisk, sættes det ud igen, og saaledes bliver man ved med et evigt Fiskeri, at sige naar Vejret nogenlunde tilsteder det. Dette Fiskeri drives derfra, hvor Byen begynder, og lige ud til Grenen — 1/2 Mil fra Skagen — hvor Landet ender i en Spids.

Byens Beboere, der som sagt alle er Fiskere, bestaa af et Laug, som tæller 600 Interresenter, der tillige er Bjærgere; sex er med en Baad med dertil hørende Fiskeredskaber og Garn etc., og Bjergninger besørges efter Tur og Omgang. Udbyttet af denne fordeles lige efter Part til alle 600, enten de have været med eller ej, og en saadan Bjergeløn kan undertiden beløbe sig til en 5—6000 Rbd.

Grenen er bogstavelig talt en Spids, Pynt kan man ikke kalde den; thi den er ganske flad, saa man kan staa paa et Sted og spytte i Nordsøen og Kattegat. Man skulde synes dette var underligt nok, at denne Spids ikke bliver bortskyllet af Havet; men Sagen er, at Bølgerne gerne, især med vestlige Vinde, løber langs begge Strandbredderne og saaledes mødes ved Spidsen af Revet, der rækker over en halv Mil ud. Ved stærk Kuling slaaes her Nordsøens og Kattegattets Bølger saaledes sammen, idet de mødes, at de taarne sig højt op i Luften, hvilket afgiver et saare sjældent og imposant Syn, der vistnok noget nær er det eneste i sit Slax, i det mindste her til Lands. Denne Møden af Søerne er Aarsag til, at Grunden, der bestaar af bar Sand, vedbliver at danne Spidsen, Grenen. Man ser tydelig Forskellen paa Nordsøens og Kattegatets Bølger eller Søer; idet de første er meget længere og større end de sidste.

Man paastaar i Skagen, at Fiskeriet er i Aftagende, som en Følge af, at Hajer var kommen herind efter Stimerne fra Nordsøen. Ikke desto mindre kan man endnu daglig ved at spasere ud til Grenens Pynt se Flynder og Kuller etc. ligge nylig optrukket paa Sandet i Tusind Tal. Afsætning paa Fisken mangler der for Resten ikke paa. Her ligger jævnlig

ja næsten daglig, svenske Baadførere, der købe den strax, foruden danske Kvassefiskere, der opkøbe mange Rødspætter levende, som de sejle til København med. Hvad der ikke saaledes sælges, tørres. Om Vinteren tørres Fisken hos mange smaa Familier inde i Stuen ved Kakkelovsvarmen; i saa Fald kan man da let gætte sig til Atmosfærens Tilstand der.

Skagboerne er haardføre og i Almindelighed stærkt byggede. De spise sædvanlig Fisk tre Gange daglig. Formanden for „Bjærgerne", en rask, ung Mand, har foruden Dannebrogskorset og den danske Sølvmedalie for ædel Daad, en stor fransk Guldmedalie, en mindre svensk dito, samt en preussisk og en russisk Sølvmedalie. Omtrent Hundrede af Bjergerne have ligeledes Medalier for Mod i Fare ved at redde Skibbrudne, hvortil her alt for ofte frembyder sig Lejlighed. Flere Steder ser man Levninger af Skeletter af strandede Skibe staa paa Grundene. Det er et smukt Syn, at man næsten daglig ser Skibe i Hundrede Tal sejle forbi ud og ind af Kattegat.

Hvad der er ret mærkeligt her, er et smukt lille Skovanlæg, der dog kuns bestaar af Elletræer og enkelte Popler, omkring Byfogdens Bopæl. Det trives mod al Forventning. Det er ogsaa mærkeligt, at der flere Steder findes under Sandet, hvoraf hele Omegnen bestaar, ypperlige Tørv, der her benævnes Martørv. Desuden er der Nord for Byen en temlig stor hedeagtig Mose, hvor Tørv findes helt oppe i Jordskorpen.

To Mil nær Skagen har Landet et sørgeligt Udseende: Intet uden Sandklitter, somme Steder bevoxet med Marehalm, men andre Steder et stort Sandhav, hvor Flyvesandet fyger omkring som et stærkt Snefog,

naar det blæser, og danner en fast uoverstigelig Sandørken, der har Lighed med en snedækket Mark; og endskønt Plantning af Marehalm sker aarlig, er endnu store Stykker ubeplantet. Skibbrudne opholde sig ofte her i længere Tid, og om Sommeren kommer ikke sjældent Rejsende hertil for at se denne nordligste Pynt af Danmark."

Her slutter Beskrivelsen af Skagen, og vi vender tilbage til Kongen og hans Følge, hvis Afrejse fra Skagen fandt Sted efter Taffelets Slutning hos Byfogden. Ved Aalbæk tog Kongen en Østersbaad med alt til Østersfiskeriet tilhørende Redskaber i Øjesyn, og uddelte et Pengebeløb til Baadelauget, for at ogsaa de i Lighed med som Skagboerne kunde holde sig en glad Dag. Kl. 12 om Aftenen ankom Toget atter til Frederikshavn, der ligesom den foregaaende Aften var illumineret, og hvor en bølgende Folkemasse modtog Hs. Maj. og Gemalinde og under høj Jubel ledsagede dem til Hotellet, hvor de udbad sig Tilladelse til at afsynge en Sang til Kongeparrets Ære; men da Majestæterne var meget trætte af den anstrengende Dag, frabad de sig dette. Næste Morgen Kl. 8 var der Audiens hos de Kongelige, og Kl. 10 gik Kongen til Fods ud til Fæstningen med Grevinde Danner under Armen, efterfulgt af en stor Masse Mennesker. Og da Kongen ved en saadan Lejlighed yndede at snakke til de nærmeststaaende ved blandt andet at sige: „Jeg takker Dem mange Gange for al den Kærlighed, De viser mig og min Kone", „Det gør Kongehjertet saa godt at se sig omringet af sine Børn", „Gud velsigne Dem alle", „Hils hjemme lille Børn" o. s. v., saa brød Folkemængden ud i vild

Jubel og kendte ikke Lovtaler nok over den Ligefremhed, hvormed han bevægede sig og tiltalte Folk.

Ogsaa Havnen blev taget i Øjesyn, idet de kongelige i et lille Fartøj sejlede en Tur om i Havnen og uden for Molerne, medens der paa Havnemolen musiceredes og blev given Kongesalut med 27 Skud, efterfulgt af et vedholdende Hurraraab. Om disse Skud afgaves fra Fæstningen eller ad anden Vej, melder Historien intet om, men skal vi tro „Hjørring Amtstidende“, var Fæstningen nok allerede ved den Tid slemt reduceret, thi 14. Septbr. samme Aar lagde det svenske Kongeskib „Thor“ sig med den svenske Konge om Bord under en Storm til Ankers ud for Byen, hvor det passeredes af den norske Damper „Kristiania“, der saluterede Kongeskibet, medens Fæstningen undlod dette, for, som Camillo Bruun vittigt bemærker: „Den vel havde Krudt, men ingen Kanoner“. Officielt nedlagdes Fæstningen 1864.

Ved Havnen var rejst en med mangfoldige Flag smukt udstyret Æresport, og paa Vejen fra Havnen nedlagde Kongen en Gave i Bombebøssen, der var smukt dekoreret; der blev nu indtaget en Collation hos Byfogden, hvorpaa Kongen med Gemalinden uden at vende tilbage til Hotellet herfra steg til Vogns og fortsatte tillige med Følge under Kanonsalut igennem en Æresport under Folkemængdens Hurraraab og ledsaget af mange af Frederikshavns Indvaanere til Vogns og til Hest Vidererejsen til Sæby.

Om Ankomsten til Sæby har de stedlige Blade ikke noget videre at berette; men da der endnu lever flere ældre Mænd og Kvinder, som husker Tildragelsen, har disse herom fortalt saaledes:

Fiskere og Fiskehandlere, ledet af Købm. Schaar,

der boede, hvor nu Købm. N. Kongsbak boer, drog Kongen i Møde lidt Nord for Byen, afsyngende Nationalsange; de var iklædt kort blaa Trøje, hvide Bukser og blank Hat, og ved Mødet med Kongen, der kom i Karet med seks Heste for, udbragte de det første Hurra for Kongeparret.

Ved Møllebroen var rejst en Æresport af Grønt og Dannebrogsfaner. Her stod Folk fra By og Land i stor Mængde. Guldsmed Hansen var Formand for Borgerrepræsentanterne, og som saadan var det overdraget ham her at byde de kongelige Velkommen i en Tale, hvilken han ogsaa meget samvittighedsfuldt havde instuderet. Til Stede var ogsaa en Mand ved Navn Niels Poulsen, der boede i Søndergade, hvor han holdt en Ko, lavede ubrændte Mursten og lidt Træarbejde, som Skovle o. l., som han af og til gik og forhandlede. Han brugte til Stadighed som et Mundheld Ordet „Follen" i næsten al Tale. Da nu Kongens Vogn ankommer til Æresporten, trænger Niels Poulsen sig frem til Kongens Vogn og spørger: „Er Do Kongen?"

Herpaa svarede Kongen: „Ja."

„Saa skal Do", fortsatte Niels Poulsen, „vær' valkommen, Do store Landsens Fader! Ka' Do li' de Follen?"

Kongen svarede hertil: „Tak min Søn."

Men Formanden for Borgerrepræsentanterne glemte over denne Begivenhed helt sin Tale, eller ogsaa han fandt, at den nu var overflødig efter det Velkommen, Kongen allerede havde faaet.

Kongen boede hos By- og Herredsfoged, Kancelliraad Gad, og spiste til Taffels paa Raadhuset,

hvortil var indbudt Byens Embedsmænd med Fruer samt Borgerrepræsentanterne.

Sæby Havn var den Gang som nu Byens kommunale Smertensbarn; og med Henblik paa dette ytrede Kongen i sin Tale ved Bordet, „at det vilde glæde ham, om hans Ønske maatte gaa i Opfyldelse, nemlig at Sæby snart maatte faa sit Havnevæsen ordnet, og at Handel, Skibsfart og Vindskibelighed maatte blomstre der“. Kongens Modtagelse kostede Byens Kæmnerkasse 103 Rbd. 1 Mk. 9 Sk.

Kl. 7 forlod de kongelige Sæby og rejste ad Aalborg til, fulgt af ridende Bønder, hvis Skare voksede for hver Landsby, der naaedes. Paa Dybvadgaard gjordes et Ophold efter Indbydelse af Godsejer Winkel; her var der ogsaa rejst en Æresport, og efter at der var indtaget en Forfriskning og beset den smukke Have rejste Kongen videre, idet han ytrede sin Tilfredshed over ogsaa at have gæstet en Landmands Hus.

I Allerup ved „Fjedermose“ Bakke blev Kongen og Grevinden af Formanden for Hellevad-Ørum Sogneforstanderskab, Hr. Propr. Lundby til Nørre Raunstrup, budt Velkommen. Hvorefter Pastor Høst i Bredkjær Præstegaard traadte frem og i Omegnens Beboeres Navn frembar Ønske og Bøn om, at Kongen vilde tillade, at dette Sted i Fremtiden maatte benævnes „Dannerhøj“ efter Grevinden. Kongen gav med Glæde sin Tilladelse hertil; han var jo aldrig mere glad, end naar hans „kære Børn“ vilde vise sin Opmærksomhed mod hans Kone. Selv steg han og Grevinden op paa Bakkens Top, hvor der var foretaget en Planering, og hvorpaa der var rejst en Stang med en Dannebrogsfane, og her, 280 Fod over

Havfladen, slog han ud med Haanden og udtalte med høj Røst: „Og saa vil jeg da nu her fra „Dannerhøj" udtale det Ønske, at mine brave. tro og hengivne Jyder maa leve lykkeligt. Et Leve og et tredobbelt Hurra for enhver tro Jyde."

Men „Fjedermose" Bakke har siden den Tid hedt „Dannerhøj".

Rejsen fortsattes nu videre, og Ankomsten til Aalborg fandt Sted Kl. 1 om Natten. Fra Nørresundby ledsagedes de kongelige under Jubelraab ned til Færgebaadene, og i Aalborg modtoges de af Fakkeltog, der førte dem op til Slottet; her opholdt Kongen sig en Dagstid, deltog i et Borgerbal og blev i det hele vist en ualmindelig stor Hyldest,

Rejsen gik derpaa ad Limfjorden vester paa, og da Gjøl passeredes, gjordes der et Ophold, hvor Sejldybet gaar Øen nærmest, da der ogsaa her var beredt Kongen og Gemalinde en festlig Velkomst, som bestod deri, at den agerdyrkende Del af Beboerne til Hest med svingende Faner hilste Majestæterne med Jubelraab og fulgte med langs Strandbredden, indtil Skibet forlod Øens Kyst; medens den søfarende Del af Øens Beboere i en lang Række havde opstillet deres Baade med vajende Dannebrogsfaner, og paa den midterste af disse anbragt Kongens Navnetræk omgivet af Kranse, Guirlander og Dannebrogsflag. En Deputation, bestaaende af Sognepræsten, Sognefogden og et Medlem af Sogneforstanderskabet, gik ombord i Kongeskibet og bragte Kongen Beboernes Hyldest, hvilket glædede Kongen meget.

Kongen gæstede nu Limfjordsbyerne, Viborg m. fl. og sluttede Rejsen i Aarhus, hvorfra han afsejlede den 5. Juli tilbage til København. Men endnu lever

Minderne hos Befolkningen om den folkekære Konges Besøg. At han ved denne Lejlighed betænkte en Del, vel særlig Embedsmændene, med Ordner eller Titler, dog ikke i Overflod, skal til Slut anføres. Saaledes udnævntes Amtmand Esbensen til Ridder, Kancelliraad Gad til Justitsraad og Byfoged Timm i Hjørring ligeledes til Justitsraad; Byfogden i Frederikshavn sendte Kongen en egenhændig Skrivelse i Anledning af Opholdet der i Følge med to ligesaa smukke som værdifulde Sølvkandelabre, som Modtageren anmodedes om at opbevare som et Minde om Kongen. Og til en fattig Husmandskone, Mette Thomasdatter fra Lørslev i Ugilt, som St. Hansdag fyldte 100 Aar, sendte han gennem Redaktør Rêê i Aalborg 15 Rbd.

Endnu skal her benyttes Lejligheden til at rette en fejlagtig Tradition om, at Kongen paa denne Rejse overnattede i „Frederikshvile“ ved Hjallerup. Dette var nemlig sket en Del Aar i Forvejen, da Kongen som Kronprins gæstede Vendsyssel. Den nuværende Ejer af Frederikshvile, Hr. Hasselbalch, har fortalt mig denne Tildragelse omtrent saaledes:

Kronprinsen med Følge forlod Sæby ad Aalborg til, bestemt paa at overnatte paa Herregaarden Haven, hvis Ejer, Hr. Jægermester Undall, en Tid før skulde have haft Ansættelse ved Hoffet, og saaledes kendt af Kronprinsen. Men da Kronprinsen og Følge kom ridende ind i Gaarden, og ingen kom ud for at tage imod ham, saa vendte Kronprinsen sig om mod sit Følge og sagde: Her er vi nok ikke velkommen, lad os drage videre. Rejsen fortsattes saa til Hjallerup Kro, hvor de overnattede, og Kronprinsen udhvilede sig i Kromandens, Jesper Kjærs, egen Seng. Næste

Morgen udbad Kromanden sig da den Ære, til Minde om at have huset Kronprinsen, at maatte kalde sin Kro „Frederikshvile“, hvilket Kronprinsen gerne tillod, og efter den Tid bar Kroen dette Navn, indtil Kroen og det dertil liggende Landbrug adskiltes, ved hvilken Lejlighed Gaarden beholdt Navnet „Frederikshvile“ og benævnes saaledes den Dag i Dag.

Reedtz Thott til Voergaard
og
Jørgen Glerup til Dybvad og Knudseje

afsætter 1788 Skel mellem Hellevad, Skæve og Voer Sogne.

Ved

Anton Jakobsen.

Jeg Holger Reedtz Thott til Stamhuset Gaunøe etc. samt Voergaard og Rugtved, og jeg Jørgen Glerup til Dybvad og Knudseje gjør hermed vitterlig: at vi begge som samgrændsende Lodsejere have været forsamlede paa Ejendommene ved Vesterskov i Voer Sogn, den 2. Septbr. 1788, for der imellem Voergaards Skov og dens underliggende Bønder i Vestengaardens Fjærding, deres Ejendomme, samt Allerup Bys Beboeres paa vestere og Skjæve Sogns Beboere deres Ejendomme paa nordre Side, at bestemme Skjel, efter saa vel i Forvejen er ved Tingsvidner inden Børglum-

Jerslev Herreders Ret den 15. og 16. Novbr. 1787 erhvervede Oplysninger, som vi derefter holdt for Ret og billigt have vedtaget og fastsat med hinanden til bestandig Regel, Skjelstrækningen her efter skal være og anses: at begynde fra Sønden af ved Vester Hjørne af min, Jørgen Glerups, Husmand Hans Nielsens i Hellevad Sogn, hans Mark i Nordvest paa igjennem Skoven vesten omkring Ørndals Mark, som tilhører Voergaard, samt længere i Nord indtil Vandløbet anstøder, som gaar i Øster til Bøgeskovhale, hvorfra og de Afmærkninger, som ere af os paa Aastedet betegnede Skjelstrækninger forbliver imellem Voergaard og Godses Ejendomme paa den Sønder og og Øster, og Knudseje Godses Ejendomme paa den Nordre og Vestere Side, som alt efter den herved bestemte Skjelstrækning nu siden med Lukke er adskilt, og hvorpaa hver Lodsejer tager halv Lukke eller Hegn, saa Allerup By eller Skjæve Sogns Beboere ikke maa lade bruge eller tilegne sig mindste Ret eller Drift inden (for) Skjellet paa Voergaards eller Vestengaardens Fjærdings Beboeres Ejendomme, Skov, Hede, Kjær, af hvad Navn nævnes kan, ligesom ej heller disse sidstmeldte i samme Henseende maa paa Allerup Bys, Skjæve Sogns, Knudseje Godses Beboeres Ejendomme, tilegne sig nogen Drift eller Brug, uden allene den, at Vestengaardens Fjærdings Beboere, Voergaard tilhørende, fremdeles som hidtil uforment maa opkaste Ler og tage samme i Lergraven ved den saakaldte Sortbæk (?), naar behøves, og tillige samle Kampesten i Allerup Bakker, hvor samme kan træffes uden at beskadige Ejendommen; for Resten skal al Fællesskab paa enten af Siderne i øvrige navnlige

dele, den ommeldte Ejendom vedkommende, ved det her bestemte Skjel, være ganske og aldeles ophævet.

Denne Forening have vi begge med vore Hænders Underskrift og Forseglinger stadfæstet, og hver for sig en ligelydende Gjenpart heraf bekommet, som tillige maa læses og protokolleres.

Voergaard & Knudseje, den 12. November 1790.

H. Reedtz Thott. J. Gleerup.

Produceret og læst i Retten paa Voergaards Birketing Fredagen den 18. Februar 1791. Testerer

P. Langebech*). J. Hermansen**).

---

*) Efter Gunde Meldahls Død, 30. Jan. 1782, blev Ridefogden paa Voergaard Peder Langebech af Birkepatronen, Holger Reedtz, først konstitueret, 8. Febr. 1782, og senere, 12. April 1782, udnævnt til Birkedommer ved Voergaards Birk, hvilken Udnævnelse fik kgl. Konformation 24. Juli 1782. Men da Langebech vedblev at være Ridefoged paa Voergaard, saa kunde han jo ikke være Dommer i Sager. der angik Voergaards Gods, hvorfor der hertil udnævntes en Sættedommer, Hans Holm, først af Kiærsgaard og senere af Nibstrup; han døde imidlertid 1783, hvorpaa der derefter til Sættedommer udnævntes By- og Herredsfoged Hans Hjort i Sæby og Ridefoged Claus Lyche paa Knudseje, „hvilke af disse det maatte falde belejligst". Peder Langebech fik i aarlig Løn som Birkedommer 16 Rbd. Han blev 23. Aug 1797 bisat i Sæby Kirke.

**) 30. Novbr. 1777 døde Birkeskriveren ved Voergaards Birk, Christian Lyngbye af Kjærskovholt (et Hus, der nu er lagt under Kjærskov i Albæk Sogn, og i sin Tid kendt under Navn af „Mollerup Huset"). Lyngbye var tillige Birkeskriver ved Sæbygaards Birk. Efter hans Død konstitueredes som Skriver ved Voergaards Birk for en kort Tid; Ove Christian Langebech af Sæby, der vistnok var Broder til Birkedommeren Peder Langebech. 1779 blev Johan Hermansen konstitueret som Birkeskriver, og endelig udnævnt 10. Jan. 1780, der fik kgl. Konformation 17 Jan. 1781. Han boede først i Mosen i Albæk Sogn, og senere 1783 i Dysevad i Voer Sogn.

Voldgravene omkring Sæbygaard.

Ved

Anton Jakobsen.

Som bekendt er Sæbygaard, Hjørring Amt, i Lighed med de fleste andre adelige Herregaarde omgivet af Voldgrave, der har tjent Gaarden som Forsvarsværk. Mod Øst støder Gaardens Grave op mod en lille Skovmose paa nogle faa Tønder Land, der nu er taget i Brug til Have. I gamle Dage har denne Mose ligesom andre Skovmoser været en Dam med mer eller mindre stillestaaende Vand; og Dammen synes, efter nedenstaaende Kontrakt at dømme, mod Østsiden at have udgjort en naturlig Voldgrav; da saa Dammen i Tidernes Løb har taget Form af en Mose, og saaledes ikke har kunnet gøre Fyldest som Voldgrav og Beskyttelsesværk for Gaarden, lod Admiral Niels Juel*) den 1668 oprydde, som efterfølgende Uddrag af Sæbygaards Birketings Protokol viser:

*) Ejer af Sæbygaard fra 1668—1682,

„Stod her for Retten i Dag (24. Oktober 1668) Christen Andersen, Ridefoged paa Sæbygaard*), og Villads Nielsen Graver og lod læse en oprettede Kontrak, som er Gangen imellem Hans Velbaarne Husbond, Niels Juel til Sæbygaard, og bemeldte Villads Nielsen Graver, lyder som følger:

Jeg Niels Juel til Sæbygaard kender og hermed vitterlig gør, et jeg i Dag haver oprettet en Kontrakt med Villads Nielsen Graver i saa Maader som efter følger, at han paa sin egen og sine Folks Kost skal rydde og forfærdige mig den Dam ved Sæbygaard, som ligger østen Gaarden, med sin Længde og Brede op til den Dæmning, som ligger østen for samme Dam, og den af Dyndet og Rødderne afrydde og afføre 2 Alen dyb over alt Dammen, saa forsvarligt kan være; og om saa sker, at han naar Sandet ringere paa nogle Steder end 2 Alen, som forskrevet staar, skal han paa andre Steder kaste saa dybt, saa det kan regnes for 2 Alen dybt over alt Dammen, efter rigtig Alen og Maal, hvorfor jeg skal give ham Penge 180 Slette Daler og 6 Tdr. Rug, naar samme Dam og Arbejde er fuld færdiggjort; og hvad han forinden fanger enten Penge eller andet, mens han arbejder, skal i fornævnte samme Kontrakt afregnes, og skal han Dyndet og Rødderne i Land føre, en Part paa den Stenbro østen Abildhaven, og det andet rundt omkring Dammen, saa det ikke igen løber i Dammen, om Regn og vaadt Vejrlig bliver svar; og tilbepligter

*) Christen Andersen skriver sig 1669 til Korsholt og Foged hos Hendrik Bjælke paa Ellinggaard. Sammenlig A. P. Gaardboe: Beskrivelse af Elling Sogn; Jydske Samlinger I. R. 7 B. Side 224, hvor Henrik Bjælke nævnes til Ellinggaard 1652, og den næste Ejer Ejler Evert Banner fra 1662.

eg mig Villads Nielsen Graver nu strax samme Arbejde at foretage og derpaa arbejde i Efterhøst med mine Folk, saa vidt for Vinter-Haardhed ske kan, og siden i Foraaret strax igen at begynde med en Snes Mand og Hjulbører og ikke derfra at drage før samme Arbejde og Dam er fuldfærdig, paa min Ære, Tro og Love, saa det skal være og blive Velbyrdige Niels Juel skadesløs holdt udi alle Maader, som forskrevet staar, heller derfor at lide hvad Straf, den Velbaarne Mand mig derfor ville paalægge. Dette forskrevne lover jeg Villads Nielsen Graver i alle Maader at holde og efterkomme ved min Ære og gode Tro og Loven, efter alle Ord og Punkter, som forskrevet staar. Og stod fornævnte Villads Nielsen Graver her for Retten og tog Christen Andersen i Haanden."

Tingvidner fra 1693

angaaende

Memhave og Agerledet i Volstrup Sogn

Ved

Anton Jakobsen.

Christen Jørgensen i Kringelhede, Albæk Sogn, lod paa Holger Paxs Vegne 8. August 1693 paa Sæbygaards Birketing udtage Tingvidner, angaaende at Agerledet og Memhave var jordløse Steder, bygget paa Sæbygaards Hovedgaards Mark; det ene for at lukke Ledet mellem Sæby og Sæbygaards Mark, det andet for at vogte Skoven.

Svend Nielsen i Volstrup vidnede, at han kunde huske udi 70 Aar, „da hafver det Hus Agerled værit uden Ager og Eng uden en kort Tid. før Hr. Niels Juels, udi Velb. Fru Sophie Brahes Tid, da blev 2 smaa Stykker Jord lagt dertil af Gaardsens Mark; men siden udi Niels Juls Tid blef samme Jord igien tagen derfra, og udi forben. Jord kunde der saaes

ungefæhr tou aabor Skepper, og hafde derfor intet vidre end en Kaalgaardssted, men allene var bøgt for Ledet at lukke og hafve Opsyn til Goedses Mark, saasom det er for en Alfarvej."

9 andre Mænd vidnede det samme; de kunde huske tilbage fra 36 til 60 Aar, at det var, som Svend Nielsen i Volstrup havde vidnet.

Om Memhave vidnede Thomas Olsen fra Haven i Øksenhede, „at han kunde mindes udi 60 Aar, da haver der ingen Hus været paa Store Memhafve, men Ager og Eng altid at have været brugt til Sæbygaard. Lille Memhafue, som er bygt paa før bemeldte Store Memhafves Grund, og er et enkelt Hus, og der udi har boed og endnu beboer en Mand efter anden, som vogter Skofven og ser til Gaardsens Mark paa den Side (Aaen) og findes ingen Skel, Grøft eller Lucke imellem begge Memhafverne uden en Grøft, som en af Mændene ved Navn Niels Andersen udi Hr. Niels Juls Tid efter hans Tilladelse blev kast om et lidet Støkke Jord, som hannem af Store Memhafves Mark var forundt, som siden igien er tagen til Hovedgaardens Mark og bruges af Forpagteren, og findes lille Memhafves Hus byged inden for Grøften paa Store Memhafves Grund; og ej heller skal findes for Memhafves Grund, hverken Ager eller Eng, Skof eller Drift, er eller hafver været lagt til samme Hus, men som før er meldt, at den nu prætenderer lille Memhafves Hartkorn og Ejendom, er af Store Memhafves Ager og Enge, som alle Tider hafver ligget til Sæbygaards Takst."

7 andre Vidner bekræftede Sandheden af Thomas Olsens Udsagn og Vidned.

„Lyngsaa Sogn“.

Af

Anton Jakobsen.

Om Lyngsaa By og Fjerding i Albæk Sogn, Hjørring Amt, forekommer ofte i gamle Dokumenter Ordene: „Lyngsaa Sogn i Vendsyssel“. Saaledes udsteder Kong Frederik II. 4 Maj 1561 et „Forleningsbrev for Jørgen Ugerup paa Kronens Gods i Liungsø og Skiffue Sogne i Vendsyssel, som Hr. Christiern Fris sidst havde i Værge, uden Afgift,“ (Kancelliets Brevbøger), og 5 Aar senere, 2. Oktober 1566, bliver det samme Gods overladt som Pantelen til Jens Kaas, som da var Høvedsmand paa Elfsborg; og her fremkommer atter Benævnelsen: „Lyngsaa Sogn“. I Pantebrevet (se Kancelliets Brevbøger) nævnes først 13 Gaarde i Skæve Sogn og dernæst „15 Gaarde i Liungsøe By og Sogn, 1 Gaard i Pilueter (c. Pilvern), 2 Gaarde i Kuosum (c. Knøsene) og 11 Gaarde i Klinten“ (c. Nørre og Sønder Klit). Ialt 29 Gaarde og alle beliggende i Lyngsaa Fjerding, Albæk Sogn.

For lokalt kendte Folk er alle Navnene paa Bøndergodset kendt; men en Ting falder straks i Øjnene og kan synes misvisende; det er de 11 Gaarde i Klitten. Nu er der kun 3 Gaarde; men der kan godt den Gang have været 11 Gaarde.

Havet kan have bortskyllet en Del af Kysten; saadant vides at være sket i ganske betydelig Grad lidt længere Nord paa ved Sæby Købstads Jorder; og saa kan tillige de nuværende store Arealer, flere 100 Tdr. Land, der i Sønder og Nørre Klit henligger i Klitpartier og Rimmer som øde Jorder, den Gang have været Agerjord. Det er bekendt andet Steds fra, hvorledes Sandflugten har hærdet Kysterne. De geologiske Forhold bestyrker denne Antagelse, og Traditionen fortæller, at der mellem Klitten og Lyngsaa skal have ligget en Sø*) med Udløb mod Syd ved det saakaldte „Brødt“. Gamle Folk ved endnu at fortælle fra deres egen Barndom og efter deres Forældres Udsagn om de Tider, da Folk maatte færdes pr. Baad, hvor nu Ploven og Leen gaar.

Men hvis dette er Tilfældet, at der har ligget 11 Gaarde i Klitten, da bestyrker dette Formodningen om og Rigtigheden af de gamle Dokumenters Ordlyd, at Lyngsaa har udgjort et eget Sogn, og som Følge deraf ogsaa haft en Kirke; thi Ordet Sogn kommer af at søge; og det betød, at dets Grænser indrammede de Mennesker, der søgte til samme Kirkehus. Kirkerne har saaledes til at begynde med afstukket Sognegrænserne.

Naar der tages Hensyn til denne Datidens store

*) Søen hed Langsø, og efter den skal Lyngsaa By have faaet sit Navn.

Bebyggelse af Klitten og til Vejlængden for disse Beboere til Albæk Kirke, ca. $1^1/_4$ til $1^1/_2$ Mil, i Forbindelse med den folkerige Lyngsaa By med andet, betydeligt Opland*), da ligger det ogsaa nær at antage, at Lyngsaa har haft sin egen Kirke, og det kan endda siges at have været et temmeligt stort og folkerigt Kirkesogn i Forhold til Datiden. Det har haft sine naturlige Grænser mod Vest i Højdepartiet, Albæk Bakker, der ligesom deler Sognet i to Dele, og sikkert den Gang har været ubeboet og udgjort et større Skovparti. Historien ved at fortælle om store Skovpartier i det nordlige af Albæk Bakker (Falden, Mølholt, Skovsmose, Albæk Skov) og Navne som Strængsholt, Faurholt og Holt Bjerg m. m. i det sydlige minder ligeledes om Skov**).

Spørgsmaalet bliver nu: hvor længe er det siden, at Kirken i Lyngsaa nedbrødes, forfaldt eller opgaves, og hvor har den ligget?

Herpaa kan ingen fyldestgørende Svar gives, men kun Formodninger.

1536 kom Reformationen med en hel Omkalfatring af de kirkelige Forhold. Bisperne blev fængslede og deres betydelige Ejendemme inddragne under Kronen. Præsterne fik Valget mellem at forkynde Luthers Lære eller gaa, og i mange Tilfælde valgte de det første. Deres Embeder blev ikke beskaaret af den Grund, at der intet var at skære af; det havde i mange Tilfælde Adelen besørget i Forvejen. Det viste

---

*) Lyngsaa By udgør nu 28 Gaarde, før Udstykning fandt Sted ca. 40 Gaarde. Knøsene har 8 Gaarde, Pilvern 2 Gaarde; hertil kommer 8 a 10 Gaarde mere, der ligger spredt omkring i Lyngsaa Fjerding.

**) Nybro benævntes saa sent som i 1770 for Lyngsaa Skov.

sig endog, at mange af Præsterne ikke en Gang havde tilstrækkeligt at leve af, hvorfor Kong Kristian III. saa sig nødt til i sin Ordinants af 1539 at udtale følgende: „Landsogne skal lade sig nøje, hver med sin Sognepræst, om de kunne føde ham; kan de ikke gøre det, da maa der lægges et eller to af de næste dertil.“

Denne Ordinants var en Tilladelse til og ikke et Paabud om bestemte Kirkers Nedlæggelse, saadant som der kom ved Klemmebrevene af 1555. Men om der er Kirker, der i Henhold til Ordinantsen af 1539 er bleven nedlagt, ved ingen; dertil behøvedes ingen Skriverier, saa Historien tier. Kongens Ord i Forbindelse med Menighedens Selvstyre var nok til at gøre det af med et Kirkehus, uden at affatte Dokumenter derover. Mange af de forsvundne Kirker kan sikkert henføres til denne Tid.

Senere, da Klager fra Præsterne over Mangel paa det nødtørftigste til Livets Ophold blev ved at indgaa til Kongen, paabød denne, at Biskoppen og Stiftslensmanden skulde samle Provsten og Præsterne i hvert Herred, høre deres Klager og optage klare Register over hvert Sognekalds Indtægter, samt Gaardenes og Bolenes Antal i Sognene o. s. v.

Fra disse Indberetninger, hvoraf de første er fra 1553, haves de første fyldige Fortegnelser over de danske Landsbykirker og Menigheder; men der iblandt nævnes ikke Lyngsaa Kirke eller Præstekald, og i Fortegnelsen over Gaardene og Bolene i Albæk Sogn, synes den tætbefolkede Lyngsaa Fjerding ikke at være medtaget. Hvori ligger Grunden hertil? Er Lyngsaa Kirke da opgivet i Henhold til Ordinationen af 1539, og Menigheden endnu ikke rigtig smeltet sammen med Menigheden om Albæk Kirke. — Ingen ved det.

I foranførte Beretning fra Albæk—Voer, indgivet af Præsten Hr. Morten 1553, er Gaardenes Antal i Albæk Sogn opgivet at være: 2 Herregaarde, Rugtved og Donsted, 1 Gaard og 11 Boel, og i Voer Sogn: 32 Gaarde og 12 Boel*).

Som det vil ses af disse Indberetninger staar Gaardenes og Bolenes Antal i de 2 Sogne, Voer med 42, og Albæk kun med 12, ikke i det rette Forhold til hinanden, eftersom vi nu kender dem. Efter sidste Udgave af Traps „Danmark" har Albæk Sogn et Fladeindhold af 13,744 Tdr. Land med en Befolkning af 2268 Mennesker, boende i 409 Gaarde og Huse, men Voer Sogn kun et Fladeindbold af 8668 Tdr. Ld. med en Befolkning af 1848**) Mennesker, boende i 322 Gaarde og Huse. Hertil kommer yderlig, at Præsten ikke i sin Indberetning har medtaget Herregaarden Voergaard, der ligger i Voer Sogn, og som er, og ogsaa den Gang var, større end begge de 2 nævnte, mindre Herregaarde i Albæk Sogn.

Nej, Forholdene efter Indberetningen passer bedre sammen, naar der regnes med hele Voer Sogn og kun den vestlige Del af Albæk Sogn. Lyngsaa Fjerding, hvor der i Dokumenterne af 1561 og 1566 nævnes 29 Gaarde, er ikke medtaget og antagelig er Voersaa Fjerding ikke heller medtaget. Disse 2 Fjerdinger har antagelig udgjort Lyngsaa Sogn, som de i de senere Aar ved den ny Kirkes Opførelse er kommen til at udgøre Lyngsaa Kirkedistrikt.

Men hvor har da den mulige Lyngsaa Kirke ligget? Til Besvarelse heraf kommer Traditionen os til

*) Wulff: Vendelbo Stifts Historie.

**) Ved Folketællingen 1901 var der i Albæk Sogn 2376 og i Voer Sogn 2106 Mennesker.

Hjælp. Lidt vest for Lyngsaa By, paa Lyngsaa Bys Marker, er der en Dal, der den Dag i Dag hedder Kirkedalen, og 2 Kæmpehøje, der ligger ved Dalen, kaldes ligeledes den Dag i Dag for Kirkedalshøjene. Et Sagn, der er knyttet til disse Kæmpehøje, og som skal have givet Dalen og Højene deres Navn, siger, at det var Planen, at Albæk Kirke skulde have været bygget der.

Bygningsarbejdet blev ogsaa godt nok paabegyndt, men alt det Arbejde, der blev udført om Dagen, blev nedreven om Natten. Det var Troldene i Højen, der gjorde dette; de frygtede Kirkeklokkeklangen. For nu at finde en Plads, hvor der kunde bygges i Fred, foreslog en hellig Mand at binde 2 Lam sammen om Aftenen og saa lade dem vandre hen, hvor de vilde i Nattens Løb; der, hvor de saa om Morgenen fandtes, kunde der bygges Kirke i Fred. Dette skete ogsaa. Men Lammene fandtes om Morgenen, der hvor Albæk Kirke staar; og Kirken blev da bygget der.

Men mon ikke de nævnte Navne paa Dalen og Højene og Sagnet, der er knyttet til Stedet, har sin Oprindelse fra, at der har ligget en Kirke der, en Lyngsaa Sogns Kirke. Og naar Sagnet peger hen til Albæk Kirke, mon ikke dette da kan forstaas saaledes, at Materialerne af Lyngsaa Kirke er bleven anvendt til Tilbygning af Albæk Kirke; dens Arkitektur viser nemlig, at Skibet mod Vest har faaet en senere Forlængelse end det oprindelige, der er fra Overgangstiden mellem den romanske og gotiske Periode, med omtrent Halvdelen af Skibets oprindelige Længde, paa samme Tid synes Taarnet at være tilsat, hvorimod Korskirken synes at være af senere Dato, og har Aarstallet 1661.

Reedtz Thott til Voergaard

faar 1787 Bevilling til Krohold ved Præstbro.

Ved

Anton Jakobsen.

I gamle Dage gik som bekendt Kongevejen mellem Sæby og Aalborg ikke, hvor den nu gaar. Fra Sæby gik den ad Kraglund og Grønheden i Volstrup Sogn, videre ad Alfarvad og Præstbro i Albæk Sogn, gennem Agersted i Voer Sogn og ad Ørsaa og Hjallerup i Dronninglund Sogn o. s. v. De fleste Steder ses den endnu og er tildels ved Magt som Kommuneveje. Præstbro var da for de Rejsende et ingenlunde uvigtigt Punkt, idet disse ofte om Vintertide maatte stoppe op her af den Grund, at Passagen over Voer Aa var forhindret ved Højvande og stærk Strøm i Aaen. Sagn og Historie ved da ogsaa at fortælle om flere Rejsende, der er druknede ved Forsøg paa Overfart over Aaen om Vinteren, ligesom det ogsaa vides, at Birkeretten, der holdtes paa Voergaard hver Fredag, undertiden ikke kunde sættes paa Grund af, at Rettens Betjenter, naar de boede norden Aaen, ikke kunde komme over denne til Tingstedet.

Det kan tænkes, at det har været med Henblik paa dette Forhold, at Holger Reedtz Thott til Voergaard 1787 faar nedennævnte Bevilling til Krohold i Præstbro:

„Vi Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark etc. gør alle vitterligt, at vi efter allerunderdanigst gjorte Ansøgning og derover indkommen Erklæring allernaadigst have bevilliget og tilladt, ligesom vi og i Kraft af vores under 4. Februar 1771 ergangne allernaadigste Resolution hermed bevilliger og tillader, at os elskelige Holger Reedtz Thott, vores Kammerherre, maa ved Stædet Præstbroe under Voergaards Gods i Albæk Sogn under Børglum Amt, herefter indtil vidre, lade holde et Værtshus og de Rejsende med fornødent Logemente, samt Spise og Drikkevarer til Nødtørftighed og for en billig Betaling samme Steds lade betjene, imod deraf at svare til vores Kasse fire Rixdaler aarlig Afgift, som i rette Tid erlægges. Samt med Vilkaar: 1) at Værtshusholderen paa Stædet vel maa brygge Øl, men skal derimod aldeles være forbudt at brænde Brændevin, saa som hvad deraf behøves og faldholdes, skal tages i Købstæderne, 2) Ligesom dette Værtshus, der er bevilliget for Rejsende, saa skal Værtshusholderen derimod være aldeles forbuden at holde Kro for Sognets Bønder eller andre, som ikke er vejfarendes eller paa deres Rejse passerer bemeldte Værtshus, under denne Bevillings Fortabelse og vidre Straf, som for ulovligt Krohold, og 3) hvis det ellers skulde indtræffe, at den Vej for Rejsende, som hidtil er falden forbi fornævnte Præstebroe fra en Købstad til en anden, udi nærværende Ejers Besiddelsestid bliver anden Steds henforflyttet og omlagt, da bør Værtshusholdet

i saa Fald strax nedlægges uden nogen Paastand om Godtgørelse for Værtshusholderens Næringstab.

Iøvrigt holdes foranførte Værtshus saa længe, det vedbliver i forsvarlig Stand vedligeholdt, ligesom og dermed i alle Maader rettes og forholdes efter Loven, samt de om Krohold paa Landet allerede udgangne eller herefter udkommende Anordninger. Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette; ej gørende her udi Hinder eller Forfang i nogen Maade, under Vor Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn den 10. Marts 1787 under vort kongelige Segl.

Efter Hans kongelige Majestæts allernaadigste specielle Befaling."

(Fire Underskrifter)

Hvorlænge der i Henhold til denne Bevilling dreves Krohold i Præstbro, er der vel ingen Oplysninger om nu, men den synes i al Fald senere at være ophørt, og i en Tid ingen Kro at have været til at erstatte den. Senere blev der oprettet Kro i Gammel Agersted, en god Fjerdingvej syd for Præstbro; denne synes at være oprettet i Tiden om ved 1843; thi det nævnte Aar den 14. August forelaa til Erklæring hos Sæby Kommunalbestyrelse to Andragender om Krobevilling paa Landet, det ene var Voersaa og det andet Agersted. Kommunalbestyrelsen anbefalede begge Andragender, og fra den Tid maa vistnok de to Kroers Tilblivelse regnes.*)

*) Øster Vraa Kro er antagelig fra samme Dato; thi samme Aar anbefalede Sæby Kommunalbestyrelse et Andragende fra Enevold Knudsen i Torslev Sogn om Bevilling til Krohold i „hans Ejendomsgaard beliggende ved Landevejen mellem Sæby og Hjørring".

Agersted Kro laa jo ved Kongevejen mellem Sæby og Aalborg, men Vejen var over al Maade slet og Postforbindelsen daarlig. Kunde en Kro her og der bøde noget herpaa, hvorfor saa ikke give Bevillingen.

Syd for Limfjorden og især paa Øerne var paa dette Tidspunkt Hovedlandevejene grundforbedrede, og først i Halvtredserne blev Postfarten helt fra Haderslev til Aalborg reguleret og forbedret, men i Vendsyssel forblev alt ved det gamle, hvorfor ogsaa Redaktør Camillo Bruun i Hjørring 1852 skriver, ligesom noget klagende:

„Den, der har tilbagelagt Turen f. Exp. fra Haderslev til Aalborg i de ny indførte lette og magelige Karether paa i Almindelighed gode Veje, føler sig mindre hyggelig tilmode, naar han for at fortsætte Rejsen nødes til at indtage en umagelig Plads paa den aabne, bredsporede, uformede Bastard af en Vogn, der bærer Navn af „Pakke- og Personpost", eller paa en ligeledes aaben og væltevoren Bivogn, og Uhyggeligheden taber sig ikke, naar han paa den stundum næsten ufarbare Vej maa være Vidne til de stakkels Hestes Strabadser, og dertil maa uholde Vind og Vejr i vort som oftest ublide Klima; derfor var det at vente, at der ogsaa for Vendsyssels Vedkommende snart vilde indtræde en Reform i Befordringsvæsenet."

Agersted Kro bestod til Østbanen kom forleden Aar, da den ved Bevilling forflyttedes til Præstbro Station og kom til at ligge paa den samme Gaards Mark, som Reedtz Thott 1787 forskaffede foranførte Krobevilling.

Taksation til Brandforsikring 1788

over Dybvad og Knudseje Hovedgaarde samt Knudseje Mølle.

Ved

Anton Jakobsen.

Fredagen den 25. Juli 1788 mødte ved Voergaards Birketings Ret Hr. Jørgen Glerup til Dybvad og Knudseje og i Retten forestillede, „at han ved Skrivelse fra det højlovlig General-Land-Økonomi og Comerse Collegium i Kjøbenhavn under Dato 9. August 1783 var bleven tilladt og bevilligst at nyde sine 2 Hovedgaarde Dybvad og Knudseje med underliggende Vandmølle indlemmet under Kjøbstædernes Brandforsikrings Anordning af 13. Januar 1761*), saa snart ermeldte Hovedgaarde og Vandmølle blev ved Syn og Taxations-

---

*) Landbygningers almindelige Brandforsikring oprettedes først ved Forordning af 29. Februar 1792 og traadte i Kraft den første Juli samme Aar.

Forretning anslagne til sit sande Værdi af dertil af Retten udnævnte Mænd udi Rettens Betjentes Overværelse."

I Henhold til foranstaaende udmeldte Retten saa 8 Mænd, som den 30. Juli sammen med Birkedommeren, Peder Langebech, og Birkeskriveren Johannes Hermansen foretog og affattede følgende Syns og Taksationsforretning, som de den 1. August afhjemlede ved Tinget i Voergaard.

„Anno 1788 den 30. Juli haver vi underskrevne 8 Mænd Hans Christensen, Memhaug af Volstrup Sogn, Sæbygaards Gods, og Jens Poulsen fra Aistrup Sogn og By, Vraae Gods, begge Murmestre, Jens Jensen fra lille Scharpholt i Albæch Sogn, Voergaards Gods, og Jens Christensen fra Dyrheden i Volstrup Sogn, Sæbygaards Gods, begge Tømmermænd, Morten Andersen, Snedker fra Albæch, Voergaards Gods, og Laurs Christensen, Glarmester fra Faldt, Asdals Gods, begge af Albæk Sogn, Niels Andersen Smed og Jens Pedersen Straatækker, begge af Vesterskov i Voer Sogn, Voergaards Gods, indfunden os paa Dybvad Hovedgaard, Knudseje Hovedgaard og Knudseje Vandmølle i Schiæve Sogn under Voergaards Birk, Børglum Amt og Herred, Alborg Stift, for i Følge en for os lovlig forkyndet Udmeldelse fra Voergaards Birketingsret udstædt den 25. Hujus, at syne og taksere bemeldte Steders Bygninger til Indlemmelse under Kjøbstædernes Brandforsikrings Kasse. Ved hvilken Forretning var til Stede Rettens Betjenter i Voergaards Birk, Birkedommer Langebech og Skriver J. Hermansen, ligesom og Ejeren af bemeldte Dybvad og Knudseje, Hr. Jørgen Glerup. Hvor da blev af forbenævnte Synsmænd merberørte Gaardes Bygninger forefunden og taxeret som følger:

Dybvadgaard.

1: Vaanings- eller Rollingshuset, beliggende i nordre Side og østen i Gaarden, i saa vidt der vender med sønder Side ud imod Gaarden, bestod af 25 Fag Mur og Bindingsværk af Eg og Furtømmer, en Etage høj, Teglhængt, indrettet til Stueværelser, Kjøkken og Bryggers med opsat 4 murede Skorstene fra Grunden af, hvilket Hus da befandtes at være for et Aarstid siden af ny opbygt blev af os taxeret til 900 Rixdlr.

2: Et dito Hus, som fra Øster Ende af her benævnte er bygget sammen og gaar i „Nør paa", bestaaende af 10 Fag ligeledes Bindingsværk af Ege og Furtømmer, samt murede Væge og Teglhængt, indrettet til Mælkestue og Smørkammer, ligeledes af ny for kort Tid siden opbygt; samme Hus blev af os taxeret for 300 Rixdlr.

3: Et Hus norden i Ladegaarden, en Etage af Ege og Furtømmer, Bindingsværk med murede Vægge og Straatækket, 50 Fag, indrettet til Fæhus og Høhus, samt „Kiærn Mølle", som drives ved en Hest, ansat for 1200 Rixdlr.

4: Et Hus vesten i Gaarden, som staar i Sønder og Nør, af Ege og Furtømmer af enkelte Højde, undtagen 2 Fag, hvor under Porten gaar igjennem, og hvor over var opsat en Kvist, deri indrettet 2 Kamre; samme Hus var af murede Vægge og Bindingsværk, straatækt, bestaaende af ialt 32 Fag, indrettet til 100 Køer med fornødne Baase. Taxeret for 800 Rixdlr.

5: Laden sønden i Gaarden, bestaaende af 26 Fag eller Gulve med fornøden Udskuder eller Kjørerum til begge Sider med dobbelt Loft over 2

Fag, som er at forstaa: Et Loft over de nederste Bjælker, og et oven over paa de øverste Bjælker; ved hver Ende af samme Lade, som staar i Øster og Vester, var opsat murede Gaule, og det øvrige paa begge Sider med murede Vægge, straatækket, taxeret for 2000 Rixdlr.

6: Stalden nest østen for sidst meldte Lade, beliggende, staaende i Øster og Vester, sønden i Gaarden, der var af Grundmur, sidst afvigte Aar af ny opbygt med Straatække undtagen 3 Rader Tagsten, som laa forneden over alt, saa vidt Muren gaar i Breden. Overtømret var af Furtræ tillige med Indretningen indvendig med overlagt Furloft med fornødent Spiltøjer og Hakkelsebinge, 2 Staldkarlekamre, desuden var i den østre Ende opsat Jernhække i 21 Stader; Murene fra Grunden til Taget var af Højde $4^1/_2$ Al. og i Længden $67^3/_4$ Al., taxeredes for 1200 Rixdlr.

Bliver tilsammen 6400 Rixdlr.

Knudseje.

1: Et Hus i sønder Side, staaende i Øster og Vester, hvori var indrettet bekvemme Værelser og Kamre samt Kjøkken, i hvilket Hus, som var en Etage højt af Ege og Furtømmers Bindingsværk, var 3 fra Grunden opsatte Skorstene af Mur igjennem Taget, ligesom og ind- og udvendig i Huset var murede Vægge, bestaaende af 29 Fag og et Udskudsfag til øster Ende, teglhængt Tække, desuden var 2 Overværelser over 3 Fag, saa og sønden ud fra neden af paa samme Hus 2 forskjellige Udbygninger, det vestersts bestod af 5 Fag, indrettet til Kamrer, hvor udi var en

fra Grunden opmuret Skorsten igennem Taget, og i Grunden der under en Jordkjælder, hvilken Udbygning var af Fur og Egetømmer med murede Vægge og Teglhængt; endnu en dito Udbygning østen for bemeldte Hus, iligemaade sønden ud, af Ege og Furfømmer, Bindingsværk, Teglhængt og murede Vægge, indrettet til Gjæstekamrer, og var 3 Fag, samme førnævnte og her beskrevne Vaaningshus og Udbygninger taxeredes for 1480 Rixdlr.

2: Et Hus fra vester Ende af sidstmeldte Hus norden ud sammenhængende dermed, bestaaende af 19 Fag af Fur og Egetømmer, Bindingsværk, murede Vægge og Tagstenstække, indrettet til Bryggers og adskillige Kamrer, hvori der fra Grunden opmuret 2 Skorstene, hvilket blev taxeret til 600 Rixdlr.

3: Et dito Hus østen i Borggaarden, særskilt opført, staaende i Sønder og Nør, ligesom forrige Huse af Eg og Furtømmer, Bindingsværk, murede Vægge og Tagstenstække, 12 Fag, indrettet til adskillige bekvemmelige Værelser, deri fra Grunden af opsat 2 murede Skorstene, vurderet til 320 Rixdlr.

4: I Ladegaarden: en Lade 15 Fag eller Gulve, Bindingsværk, murede Vægge og Straatække, af Eg og Furtømmer med Udskuder til begge Sider, taxeret til 1200 Rixdlr.

5: Et Hus fra Vester Ende af Laden, hvorfra stod et Hus igen, sammenhængende dermed i Sønder og Nør, og et dito fra Sønder Ende i Øster og Vester, ligeledes sammenbygt, alle 3 Huse bestod af 49 Fag af Fur og Eg, murede Vægge, Bin-

dingsværk og Straatække, indrettet til Fæhus, Stald og Vognremise samt Foresti, taxeret for 900 Rixdlr.

6: Et Hus Østen i Gaarden af Eg og Furtømmer, var 34 Fag, Mur og Bindingsværk samt Straatække, Loft af Furfjel over 12 Fag, og andre 13 Fag var overlagt løse Furfjel til Rande, indrettet til Vognhus, Arbejdsfolksstue, 4 Kamre til Folkene, Stald til 16 Heste at staa udi med fornøden Spiltøjer, Materiel og Tømmerhus, taxeret for 600 Rixdlr.

Bliver tilsammen 5100 Rixdlr.

Knudseje Vandmølle,

beliggende vesten for Knudseje Hovedgaards Vaaningsbygninger, ikke længere end 110 Al., skriver et Hundrede og ti Alen, som ved Maal af os Synsmænd blev erfaret at være; samme Knudseje Vandmølle var paa Aaen beliggende, inddelt i et Kværnværk til al Slax Maling i et Hus bestaaende af 5 Fag af Fur og Egetømmer, samt Mur og Bindingsværk, Straatække med opmurede Skorsten fra Grunden igjennem Taget. Forneden Kværnværket var indrettet en Stue og et Kammer; hvilken Mølle og Møllehus der befandtes at være i fuld Gang og brugbar Stand blev af os vurderet til 250 Rixdlr.

(Synsmændenes Underskrift.)

Landesorgen i Sæby
ved
Kong Frederik V.s Død 1766.

Ved

Anton Jakobsen.

I Januar Maaned 1766 døde Kong Frederik den Femte. Han var en elskværdig Karakter, men af en svag Vilje og let at friste, saa han efterhaanden gled ud i Udsvævelser og Drik; men Folket bar over med ham og elskede ham „den ejegode Frederik", saa der var dyb Sorg Landet over, da han gik bort; bekendt er saaledes Digteren Johannes Evalds kønne Sørgekantate over ham: „Hold Taare op at trille", som vel nok kan siges at være et Udtryk herfor. Den ordinerede Landesorg, dateret 16. Januar, blev derfor ikke fra Folkets Side, som ofte før og siden har været Tilfældet, ene en Forestilling pro forma, men vistnok de fleste Steder noget nær et Udtryk for Sorg og Deltagelse.

Som bekendt praktiseres paabudt Landesorg altid nærmest gennem Kirkerne og Menighederne, saaledes ogsaa da Frederik V. var død. Uden at omtale Paabudets Ordlyd skal her anføres, hvorledes Landesorgen kom til at forme sig for Sæby Købstads Vedkommende. Men først skal dog forudskikkes nogle Oplysninger om de stedlige Forhold.

Sæby var den Gang „en lille, fattig By", som det hedder i ældre Geografier. Den havde 90 Familier med 314 Personer over 12 Aar, der boede i smaa, tildels straatækte Huse, der tilsammen var takseret i Brandkassen for 18,110 Rbd., Kirken iberegnet, der alene stod til 4000 Rbd. Men en stor og anselig Kirke havde Byen, et Arvestykke fra Klostertiden og langt større end Menighedens Tarv krævede det. Den var, hvad vi kalder selvejende, men Formue ejede den kun lidt af, saa Menigheden døjede med at holde den paa Benene. Hele Kirkens aarlige Indtægt androg højt regnet 100 Rbd. Der skulde holdes godt Hus hermed for at faa disse til at slaa til; thi dens store Bygningers Vedligeholdelse fordrede betydeligt, og der var jo mange andre Udgifter; men der blev sparet, hvor der kunde spares. Voxlys i Alterstagerne var der saaledes ikke Raad til at brænde oftere, end naar saadanne blev foræret Kirken; i disses Sted anbragtes i Lysestagerne to Blikrør i Tykkelse med Alterlys og malet hvidgule, saa de havde Voxets Farve. Foroven i disse Blikhylstre heldtes Olie, eller maaske Tran, og en Væge, der svømmede deri, tændtes under Gudstjenesten. Det hele var jo paa en Maade et Slags Bedrageri.

Kirketjeneren fik i aarlig Løn 6 Rdl., og for at passe Taarnuret 2 Rdl. og 2 Mk. til Smørelse til

dette; men den egentlige Kirketjener-Virksomhed bestod da ogsaa nærmest i at være Ringer. Kun til hver Højtid, 3 Gange aarlig, blev Kirken gjort ren, hvilket bestod i, at Gulvet blev fejet og strøet med frisk Strandsand. Dette Arbejde fik Kirketjeneren ekstra 1 Mk. for hver Gang, men saa skulde han rigtignok selv lade Sandet hente, hvilket kostede 4 Sk„ og tillige købe grøn Sæbe at smøre Klokkeakslerne i.

Renlighed udvendig blev der ingen Hensyn taget til, her lagde Muraffald og andet sig Aar efter Aar op ad Kirkens Mure, og Ukrudt voksede frodigt heri, og ad Gangen fra Gaden til Kirkedøren voksede Græsset ligeledes frodigt; en Forstyrelse heri skete dog, i Følge Regnskaberne, saa ofte Kongen eller en af de kongelige Porsoner gæstede Byen; der blev da ryddet op om Kirken, og Hakke og Skuffe kom Kirkegængerne til Hjælp med at holde Græsset nede paa Kirkestien.

Paa samme Tid som Kirkens Bestyrelse søgte ved smaa Udgifter at holde Balance i Kirkeregnskaberne, søgte den af skaffe Kirken Indtægter. En Del af disse bestod i Udlaan af Ligklæder. Kirken ejede nemlig to saadanne, et simpelt, der udlaantes til fattige Folk for en Betaling af 8 Sk., og et fint Ligklæde, 6¾ Al. lang og 3 Al. bred, af sort Tøj med sorte og hvide Silke Kvaster og Fryndser. Det udlejedes til Byens Borgere for 2 Rdl.; men til Udenbys Folk for 3 Rdl. Dette Klæde var meget søgt til Ligbegængelser paa Herregaardene og Præstegaardene over den største Del af Vendsyssel, saa det gav ikke saa lidt Indtægter for Kirken; og Regnskaberne herover giver vor Tid gode personalhistoriske Oplysninger.

En Indtægt havde Kirken ogsaa ved at sælge Jord til de dødes sidste Hvilested. At blive begravet inde i Kirkens Gulv var særlig eftertragtet. Det var saa hyggeligt og skærmende at ligge indentil, og her var de hedengangne da ogsaa nær Menighedens Sang og Kirkens Forkyndelse. Stod deres Plads end tom i Livet, saa var det dog hermed ligesom Kirken Søndag efter Søndag samlede det, Døden havde adskilt. Men det kostede 6 Rdl. at blive begravet i Koret og 3 Rdl. andet Steds i Kirken, og Udenbys maatte endog lægge 1 Rdl. til. Kun velstillede kunde derfor i Livet glæde sig til at hvile i Kirkens Gulv, og endnu færre kunde glæde sig til at ligge i muret, aaben Begravelse. Af saadanne var der kun en, nemlig i Koret, hvor By og Herredsfoged Gunde Meldahls Familie nedsattes, og han selv 1782.

At begraves paa Kirkegaarden kostede derimod kun 2 Mk., og i den saakaldte Fattigjord var det frit; men her var det ligefrem en Skam og Vanære at blive jordet.

Længere frem i Tiden lavede Kirken sig en Indtægt ved at udleje Korskirken, som fraskiltes Langkirken ved en Mur. Begyndelsen blev gjort 1826, idet Korskirken da udlejedes til Oplagsplads af Varer fra et strandet Skib, og indbragte herfor en Kapital paa 40 Rdl. Og da Begyndelsen var gjort saa heldigt, fortsattes hermed under Stiftsøvrighedens Tilladelse. Korskirken var saaledes snart Varepakhus for Købmænd, og snart Sprøjtehus og Oplagsplads for Skibs- og Havnematerialier. Den aarlige Leje varierede fra 12 til 25 Rdl. Denne Afbenyttelse af Korskirken vedvarede til 1883.

1757 foretoges en meget tiltrængende Restaura-

tion af Kirken, hvorom Aarstallet paa Taarnet endnu bærer Vidne; men til Restaurationen var der for faa Penge i Kassen. Stiftsøvrigheden paabød da Jannerup Kirke i Thisted Amt, der var velhavende, at forstrække Sæby Kirke med en Kapital paa 381 Rdl. 3 Mk., hvilken Kapital i over Hundrede Aar der efter førtes i Regnskabet som Gæld til hin uden Rentebetaling, og tillige, som det synes, uden at Hovedstolen nogen Sinde er bleven tilbagebetalt.

Kirken var saaledes saa godt som blank for Penge ved Kong Frederik V.s Død; men Villien til at vise Landesorg over Kongen var der tilsyneladende nok af; men ret meget maatte det jo ikke gerne koste; man kom da over det saaledes:

Det var en ringe Sag at lade Kirkens tre Klokker ringe og saaledes paa den Maade forkynde Landesorgen ud over By og Omegn, hvilket skete daglig fra 27. Januar til 31. Marts inklusive. Rigtignok blev herover den store Klokke noget brøstfældig, saa den maatte tilses af Smeden, ligesom ogsaa Sadelmageren maatte forny Læderet, Klokkekneblerne hang i, og endelig medgik der heller ikke saa lidt grøn Sæbe til Smørelse m. m.

Men en mere betydelig Udgift medførte det dermod at bære Landesorgen til Skue for Menigheden under Gudstjenesten, hvilket skete paa den Maade, at Altertavlen, Alteret og Prædikestolen blev overtrukket med sort Tøj. Dette iværksattes paa den Maade, at Byfoged Gunde Meldahl tog Maal af Altertavlen og købte i Aalborg 10 Alen sort Bay a 24 Sk. Alen. Men da Thomas Pedersen Spendrup skulde anbringe det om Tavlen, viste det sig at være for lille. Maren Andersdatter af Sæby kom

ham da for 12 Sk. til Hjælp med et Stykke sort Tøj af anden Slags, der blev sat om Altertavlen for neden, og tillige blev der en Klud tilbage, hvormed Fodskammelen kunde overtrækkes.

Til at beklæde Alterbordet med blev anvendt Kirkens ringeste Ligklæde, der var saa daarligt af Ælde, at det først maatte lappes, og til Dækning af Alterets Fodstykke overlod Sognepræsten, Peder Pedstrup, Kirken et Stykke sort Tøj.

Tilbage var saa kun Prædikestolen. Til at dække denne anvendtes det bedste Ligklæde.

Dermed var Dækningsarbejdet udført. Har det vidnet om Sorg, saa har det vistnok ogsaa ved sin Tarvelighed og Uensartethed vidnet om Sparsommelighed, for ikke at tale om Smagløshed, hvad Nutiden vel nok for en Del vilde kalde det.

Dette Sørgeovertræk dækkede Genstandene til det nedtoges 4. Oktober samme Aar, hvorefter Overtrækket for Altertavlen forsøgtes gjort i Penge igen; men skønt det af Kirkens Bestyrelse, Byfogden og Præsten, opraabtes ved offentlig Auktion, var der ingen, der vilde byde paa det, hvilket maaske kan forklares paa den Maade, at Almuens Overtro paa en eller anden Maade har været i Virksomhed. Muligt at Klædet ved den Anvendelse, der havde været gjort af det som Sørgeovertræk og Minde om Kongens Død i Forbindelse og Anvendelse sammen med Byens to egne Ligklæder, i Almuens Tankeforbindelse er kommen til ligesom at udgøre højsalig Kong Frederik V.s Ligklæde, og hvem vilde vel købe et saadant til anden Anvendelse.

Senere, 29. Juli 1767, lykkedes det dog at faa Tøjet afhændet til en Pris af 1 Dlr. 4 Sk.; men hvem der blev Køberen, melder Historien intet om.

Archivregistraturer over Dronninglund Gods.

Meddelt af

L. Th. Fogtmann.

Da Grev A. G. Moltke blev Ejer af Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaard med tilhørende Gods, lod han sin Godsforvalter, Rosen, udfærdige Fortegnelse over alle de Arkivsager, som fandtes paa Dronninglund, vedrørende hele Godset. Efter denne Fortegnelse ses det, at der var et betydeligt Arkiv, som, hvis det var i Behold, vilde kunnet give gode historiske Oplysninger om mangt og meget; men det meste af dette synes imidlertid at være forsvundet, og kun Registraturen derover at være tilbage; da denne i sin Kortfattethed dog meddeler adskilligt, skal den her gengives nedenstaaende:

Reversal over de Dokumenter og Papirer, som blandt salig Jakob Severins Stervboes Brevskaber er forefundet og udtaget af Skiftekommissærerne ved de holdte Samlinger, efter deres derpaa mig meddelte Reversaller af 7. Juni 1753, den 8. April og 8. Juli 1754, samt en Del Brevskaber, som mig af forrige Forvalter Boye ved hans Tjenestes Fratrædelse, efter Skiftekommissærernes Ordre, er bleven leveret efter en derover forfattet Designation af 23. December 1755 Dronninglund, Dronninggaard samt Hals Ladegaard og underliggende Godser vedkommende.

1.) En gammel Jordebog under Sr. Rasmussens Haand, dateret Hundslund d. 1. Maj 1662.

2.) En Købekontrakt om Hundslund Kloster, dateret Kjøbenhavn d. 8. April 1690.

3.) En gammel Jordebog under Hr. Otto Scheels Haand, dateret Dronninglund d. 31. Oktober 1691.

4.) Synsforretning over Dronninglund og Dronninggaards Godsers Brøstfældighed, dateret d. 28. Oktober 1697.

5.) Kong Frederik den 4.s Skjøde til Ritmester Hans Joachim Stürik paa et Hus i Hals, dateret d. 4. Juni 1708*).

6.) En Kommissionsforretning, dateret d. 10. April 1705, forrettet af Stiftsbefalingsmand Gersdorff, Jægermester Bielke, Kancelliraad Peder Thøgersen Lassen og Krigsraad Ulsøe over Dronninglund, Dronninggaard og Børglum Kloster Hovedgaarde med tilliggende Gods, Skove, Kirker og Tiender, samt al Herlighed og Lejlighed, indbundet i Pergamentbind.

---

*) Der findes ofte i Dronninglund Arkiv omtalt en „Stürikis Gaard" i Hals.

7.) Salig og højlovlig Ihukommelse Kong Frederik den 4.s Skjøde af 31. Januar 1716 til hendes Højhed Prinsesse Sophie Hedevig paa Dronninglund og Dronninggaard samt underliggende Gods.

8.) Højstbemeldte Hans Majestæts Skjøde til højbemeldte Prinsesse Sophie Hedevig paa 105 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. Hartkorn i Hals Sogn og Birk, dateret 14. Maj 1716.

9.) Et Udtog og Extrakt af Landemaalingen over Hals Skov, dateret 25. April 1716.

10.) Sekretair Tærkildsens Memorial til Hr. Stiftsbefalingsmand Gersdorf af 15. Juni 1716 anlangende Dronninglund Birk og dets Jurisdiktion med Stiftsbefalingsmandens egenhændige derpaa tegnede Resolution af 16. Juni 1716*).

11.) Syns Tingvidne paa Dronninglunds Birketing over Skovenes Beskaffenhed, dateret d. 20. Juni 1716.

12.) Trende Cammer-Colegie Breve til Sekretair Tærkildsen af 28. Juli, 8. Aug. og 28. Novbr. 1716 angaaende Reluitions-Rettigheden (c. Indløsnings- eller Erstatningsrettighed) paa en Del af bemeldte Gods.

13.) En af Forvalter Malling**) og Birkedommer Lytken med 2 Mand udi Fuldmægtigen fra Vraae (c. Gl. Vraa i Ajstrup Sogn) hans Overværelse forrettet Besigtelse over en Del Fru Kirstine Becks***) Godshuses og Godses Beboere udi Hals By og Birk, som

*) Sekretær Tærkildsen var Forvalter paa Godset i Sophie Hedevigs Ejertid.

**) Hans Jakobsen Malling var Forvalter paa Godset i Enkedronningens Ejertid.

***) Kirstine Beck, Enke efter Fr. Rodsteen til Gl. Vraa, var Datterdatter af Rigsraad Hans Lindenov til Hundslund Kl.

Anton Jakobsen.

Hans kgl. Majestæt til Prinsesse Sophie Hedevig havde overdraget Reluitions-Rettigheden paa af Dato 21. Januar 1717.

14.) Kopi-Tings-Vidne fra Kjær-Hvetbo Herredsting om Gjærselshug i Hals Sønderskov for en Gaards Beboere i Øster-Gaaser, dateret 22. Januar 1717.

15.) Cammer-Colegie-Brev til Sekretair Tærkildsen anlangende Udvisning af Hals Skov til Fladstrands Fortresse og Hals Skanses Fæstning, dateret 20. April 1717.

16.) Fru Kirstine Beck, salig Frederik Roedsteens til Wraa, hendes Skjøde af 20. Maj 1717 til Prinsesse Sophie Hedevig paa 37 Gadehuse i Hals By og Sogn.

17.) Sekretair Tærkildsens Skrivelse til Fru Kirstine Beck af 31. Aug. 1717 med hendes paategnede Svar, dateret Wraa d. 21. Septbr. 1717, anlangende et Skovhuses Opbyggelse ved Hals Skov.

18.) Kong Frederik d. 4. til Prinsesse Sophie Hedevig meddelte Privilegium paa Hals Bro, dateret 13. Decmbr. 1717.

19.) Kapetain Buddes Skjøde til Prinsesse Sophie Hedevig paa Hals Kirke, dateret 5. Maj 1718, med vedlagte Kong Chr. d. 5. Skjøde til Kapetain Moltken og hans Frues Transport til bemeldte Kapetain Budde paa samme Kirke.

20.) Synsforretning over Melholts Skov, samt dens paagrændsende Ejendommes Fællig med Dronninglund, dateret 5. Juli 1718.

21.) Kjøbekontrakt imellem Prinsesse Sophie Hedevigs Sekretair og Bernt Fallenkamp om Stürikis-Gaard og en Del andre Fæstejorder i Hals, dateret 9. Juli 1718.

22.) Forening imellem Sekretair Terkildsen paa

Dronninglund og Bernt Fallenkamp paa Læsø om en saakaldet Sturckes Gaard i Hals, dateret 9. Juli 1718.

23.) Salig højlovlig Ihukommelse Kong Frederik den 4. Skjøde til hendes Højhed Prinsesse Sophie Hedevig paa et Gadehus i Hals, dateret 10. April 1719 og en derved liggende Kopi af en Cammer-Colegie-Skrivelse, dateret 12. Juni 1717, angaaende 44 Fiskestader udi Havet uden for Limfjorden.

24.) Hans Exellence Hr. Gehejmeraad Plessens og Cammer-Sekretair von Holstens med flere Commiterede, samt Sognepræsten og Capelanen i Lundager, deres til højbemeldte Prinsesse Sophie Hedevig, under 17. Aug. 1719, indgiven Betænkning til bemeldte Skolevæsens Indretning.

25.) Hendes Højhed Prinsesse Sophie Hedevigs Original Fundats af 20. Aug. 1719 paa de 7 Skoler i Dronninglund Sogn.

26.) En Dronninglund Birketingsdom om et Huses Ejendom i Hals, dateret 18. Maj 1720.

27.) Kommissionsdom imellem Dronninglund og Wraa Gaardes Ejere angaaende Jagten i Melholt Skov, dateret 2. Septbr. 1720, med dens medfølgende og tilhørende 9 Stk. Original-Dokumenter.

28.) Kontrakt imellem Prinsesse Sophie Hedevigs Forvalter og Hr. Peder Lassen i Hals, dateret 3. Oktober 1720, hvorefter Præsten i Hals skal nyde 7 Td. Rug og 7 Td. Byg af Hals Ladegaard.

29.) Skjøde udgivet af Forpagter Jens Clausen paa Dronninggaard, d. 12. Oktbr. 1722, til Prinsesse Sophie Hedevig paa Hals Mølle.

30.) Kgl. Privilegium paa et Heste- og Kram-

varemarked udi Hundslund eller saakaldte Droninglund Sogn, dateret 19. Aug. 1724.*)

31.) Hendes Højhed Prinsesse Sophie Hedevigs Skjøde til Hans Exellence Hr. Overkammerherre, Gehejmeraad Carl Adolf von Plessen paa Dronninglund, Dronninggaard og underliggende Gods, dateret 30. Januar 1730.

32.) Copi-Fundats angaaende de legerede 200 Rixdlr. til Staldmester Haxthausens og Frues Ligkisters Vedligeholdelse i Dronninglund Kirke, dateret Kjøbenhavn d. 24. Februar 1731, under Hr. Gehejmeraad Carl Adolph von Plessens egen Haand og Sejl.

33.) Cammer-Goligie-Brev til Hr. Gehejmeraad Plessen af 9. Oktober 1731 anlangende Forstrandsrettigheden og deres Strækninger for Dronninglund, Dronninggaard og Hals Gaarders Godser.

34.) Hans Exellence Hr. Overkammerherre, Gehejmeraad von Plessens Skjøde til salig Hr. Severin paa bemeldte Gaarde og Godser, dateret 11. Juni 1735, og en Kopi af Kjøbekontrakten.

35.) En Jordebog over Dronninglund og Hals Godser, dateret 8. Juni 1735.

36.) Tingsvidne fra Kjær-Hvetbo Herreders Ting,

---

*) For Retten ved Sæbygaards Birketing d. 12 Maj 1725 „fremkom Mons. Peder Andersen Gersdorph af Sæby, som i Retten fremlagde Hans Maj s Brev af Indhold, at ved Hundslund, som nu kaldes Dronninglund, i Stedet for Roldals Marked (ↄ: den nu saakaldte Markedsdal i Dronninglund Sogn), skal herefter aarligen holdes Marked, nemlig Hestemarked den 12. Juni og med Kramvarer næste Mandag før St. Hansdag, hvilket efter Begæring blev læst og paaskrevet, af Dato Frederiksborg Slot d. 19. August 1724.“

Anton Jakobsen.

dateret 14. Juni 1737, angaaende Søren Skovfoged i Hals Sønder Skovhus hans Forhold imod Jens Simonsen af Wraa Gods.

37.) En gammel Restants Dom over en Del Dronninglund Bønder, dateret 6. Juli 1737.

38). Lægsrulle over Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaards underliggende Hartkorns Inddeling 1737.

39.) Reserverulle over det unge Mandskab paa bemeldte Godser 1737.

40.) Do. Rulle over det paa Dronninglund og Dronninggaard Godser i Aaret 1738 befindende unge Mandskab under Hans Hjersings Haand, dateret 1. Oktober 1738.

41.) Taxation over Niels Christensen i Stagsted hans Stæds Brøstfældighed, dateret 23. April 1739, med hans Revers af 1. Juni næst efter.

42.) En Jordebog over Dronninglund Gods, dateret 30. Maj 1739.

43.) Reserverulle over Mandskabet paa Dronninglund og Dronninggaard Godser 1739.

44.) En Rulle over alt det unge Mandskab, som 1739 fandtes paa bemeldte Godser.

45.) Tingvidne over Niels Jensen Klokkers Forhold ved en Begravelse i Dronninglund Kirke, dateret 29. Januar 1740.

46.) Do. fra Dronninglund Birketing om ulovlig Skovhugst i Strandkæret, dateret 26. Maj 1740.

47.) Restantsdom fra Dronninglund Birketingsret over Jens Sørensen i Kjeldbakken, dateret 4. Juni 1740.

48.) Landmilitsens Sessionspas for Christen Jensen i Damsgaard, dat. 4. Oktbr. 1740.

49.) Tingsvidne fra Kjær-Hvetbo Herredsting om ulovlig Skovhugst i Melholt Skov, dat. 28. Oktbr. 1740.

50.) Do. Tingvidne og Dom fra Dronninglund Birketing over Peder Andersens Enke i Melholt for hendes salig Mands Efterladenskabs Boet Praktisering, dat. 7. Jan 1741.

51.) En Pakke med 2 Tingsvidner fra Dronninglund Birketingsret af 5. Maj 1742 og 29. Juli 1743, samt et Rentekammer Brev til salig Severin af 9. Marts 1743, angaaende en Del Sandføgen Jord paa Dronninglund og Dronninggaards Godser.

52.) En Synsforretning holdt af Birkedommeren i Dronninglunds Birk og 8 Mand, angaaende en Del af Sandflugt beskadiget Jordegods, Dronninglund tilhørende, dat. 9. Maj 1742.

53.) Synstingvidne fra Dronninglunds Birketing angaaende bemeldte sandfygen Gods, begyndt d. 5. Maj og sluttet den 2. Juni 1742.

54.) Trende ligelydende Projekt Repartitioner over Moderation udi Dronninglund og Dronninggaard af Sandflugt beskadiget Jordegodsers Hartkorn, dat. 2. Juni 1742.

55.) Et Skjælbrev over Gjeraa Bys Ejendom af Dronninglund Gods, samt Nørkjærs Ejendom af Wraa Gods, dat. 19. Juli 1742, samt Forlig om Disputi imellem forannævnte Bys og Stæders Skjel og Hegnet med vidre af Fuldmægtigen endelig sluttet og paategnet d. 24. Juli 1742.

56.) Tingsvidne fra Dronninglund Birketing, dat. 22. Septbr. 1742, angaaende et Adsker Christensens Enke i Nørkjær havde hjemført hendes Korn uden samme at lade tælle eller deraf at nyde Tiende.

57.) Ligning over de Fattiges Væsen i Dronning-Sogn, beregnet Martini 1742.

58.) Dom fra Dronninglund Birketing, dat. 29. Juni 1743, over en Del Dronninglund Bønder for begangen Tyveri med vedhæftet Tingsvidner af 27. April næst forhen.

59.) Afgangen Skovrider Chr. Pedersen Hachilds Enkes Skjøde af 16. Novbr. 1743 paa en Bondegaard i Gaaser, Hartkorn 1 Td. 3 Fjdk. 1 Alb. til salig Jakob Severin, samt dermed fulgte højlovlig Ihukommelse Kong Frederik den 4.s Skjøde til bemeldte Skovrider Hachild af 29. Juni 1716, og en Auktions-Skjøde til Enken paa ermeldte Hartkorn af 14. November 1737.

60.) En Lejermaals Dom over en Del paa Dronninglund Gods, dateret d. 30. Maj 1744.

61.) Auktionsskjøde paa 18 Td. 6 Skp. 2 Fjdk. Hartkorn i Øster og Vester Hassing Sogne, som salig Severin paa Auktion efter salig Hr. Consistorialraad Hop sig haver tilkjøbt, dateret 6. Aug. 1744.

62.) En salig Severins Memorial til Stiftsbefalingsmanden i Aalborg med hans Resolution af 21. Maj 1745 angaaende Dronninglund Marked, samt en Fortegnelse paa Bostade-Pengenes Svarelse ved samme Marked.

63.) Udtog af Landmaalingen over en Del af Dronninglund og Hals Gods, som ved Sandflugt er bleven ruineret under Conduktør Schonstrups Haand af 2. April 1746 og det derved liggende Cammer-Colegie-Brev af 18. Septbr. 1745 anlangende benævnte sandfugen Jord.

64. Allernaadigst Privilegium paa Bropengene

af Hals Bro, og allernaadigst Konfirmation derpaa af 29. Septbr. 1747.

65.) En Jordebog over Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaard under salig Hr. Severins Haand og Segl, dat. 11. Juni 1748.

66.) Gjenpart af Forp. Kontrakt til Hr. Conrad Hachild paa Hals Ladegaard, dat. 25. Juli 1748, paa 6 Aar fra 1. Maj 1749 til 1. Maj 1755.

67.) Kongelig Privilegium paa et Kro- og Værtshus i Hals Sogn og By af Dato 25. Marts 1749.

68.) Do. Privilegium af D. Dato paa et Krohold i Dronninglund Sogn*).

69.) Tvende Tingsvidner over 3 af Dronninglund Gods ved ulykkelig Hændelse omkomne Mennesker, dat. 7. og 23. Marts 1750.

70.) Auktionsskjøde til salig Severin paa afgangen Fru Stürches Stæd og Bolig i Hals, dateret 2. Maj 1750.

71.) Et Brev fra Mollerup paa Østeraa til salig Severin af 20. Februar 1752 angaaende Gjersel til Østeraa.

72.) Tolv Stk. Reserveruller, som aarlig er forfattet over bemeldte Godsers unge Mandskab til Aar 1752 inklusive.

73.) 2 Konsept-Memorialer til Rentekammeret angaaende bemeldte af Sandflugt beskadigede Gods.

74.) En gammel Jordebog over Hundslund Kloster Skovsgaarde, under Fru Anna Ramels Haand.

75.) En do. gl. Jordebog.

76.) Trende Extrakter af gl. og ny Landmaalings-

*) Antagelig er dette Hjallerup Kro.
Anton Jacobsen.

Matrikuler paa Dronninglund og Dronninggaards Godsers Hartkorn med Skov og Mølleskyld, samt Konge- og Kirketiender.

77.) En Pakke med en Del Fru Kirstine Bechs Korrespondance om Husene i Hals, Reglement over Begravelsesstæderne i Hals Kirke og Designation over Dronninglund Kirkes Stolestader.

78.) Syv Stk. Rømningsdomme over en Del Dronninglund og Dronninggaard undvigte Mandskab.

79.) Tvende Reverser og 2 Passer for 4 af Dronninglund Godser tilhørende unge Mandskab.

80.) En Pakke Domme og Dokumenter angaaende Indførsel udi Dronninglund Gaard og Godser for Fru Anne Rammels Debet.

81. En gl. Forpagtningskontrakt om Dronninglund og Dronninggaard.

82.) En gammel Gjenpart af en Forpagtningskontrakt med Hans Hjersing om Dronninggaards Forpagtning extenderet (c.: gældende eller udstrækkende) til 1. Maj 1754.

83.) En Pakke med adskillige originale Breve og Dokumenter, samt Kopifundatser og Skoleholder Instruks og Bestellinger angaaende de 7 Skoler i Dronninglund Sogn.

84.) Fjorten Stk. fuldskrevne Ting, Skifte- og Fæsteprotokoller.

85.) Fire Stk. Skifte- og Fæsteprotokoller, som bruges for nærværende Tid.

86.) En Lægsrulle over Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaards underliggende Bøndergodses Soldater Læg.

87.) Fem Stk. Kopidokumenter, Landmilitsen og dens Session vedkommende.

88.) 14 Stk. Soldaterpasser med Sessionens Paategning saavel for Soldaternes Indrullering som Udskrivning.

89.) En Kopiextrakt af Landmaalingens Matrikul over Dronninglund og Dronninggaards Gods.

90.) En Extrakt af indrettede Hoveri Ligning saavidt begge Langhedens, Søraa og Asaa Byer, item Boved og Bjørnstrup angaar.

91.) En Kopi af højsalig Prinsesse Sophie Hedevigs Fundation Godsets Skoler vedkommende.

92.) En Protokol over den aarlige Distribution over de udi Dronninglunds Kirkeblok indsamlede Penge, hvorved følger den ene Nøgle til samme Blok.

93.) En gl., Herredsfoged Høegs, Synsforretning paa en Kvinde i Asaa, som af en Kniv var beskadiget.

94.) En Kopidom over Peder Ottosen i Søraa.

95.) En Hr. Kammerherre og Oberst Greve von Schmittows Rejsepas for Rytter Niels Kjeldsen, som fra Dronninglund Gods var deserteret.

Herefter følger en Del Fæsereverser fra 1674 til 1750, ialt 616 Stk.

Ligtyveri i Voer Kirke 1789.

Ved

Anton Jakobsen.

Ved Voergaards Birketing 15. Maj 1789 „fremkom for Retten Peder Christensen Vestergaard fra Ischou, der foreviste i Retten en forgyldt Tombaks Kaarde med Portepee udi tillige med et Par Jern anløben Sporer, der i Følge Efterlysning skal være bortstjaalen fra Sl. Oberst Reedtz Ligkiste*) udi Voer Kirkebegravelse, hvor samme forhen har været liggende, men derefter siden i dette Foraar af egenmeldte Peder Christensen fra Ischou var befunden hændelsesvis at ligge paa hans Stæds Hø Rande over et Udskud paa hans Faaresti, der han som meldt havde antruffen samme ved hans Søn Christian Pedersen, og da han havde saaledes fundet bemeldte Kaarde og Sporer lod han kalde til sig Peder Pedersen i Ischou for at se derpaa, samt derhos tilkjendegav sligt for hans Gaardmand, Niels Vester-

*) Oberst Peder Reedtz til Voergaard døde 1780.

gaard i Ischou hvorledes derved var tilgaaet, da den blev paa Randen fundet, det Peder Vestergaard nu her for Retten saaledes tilkjendegav og afleverede i Retten til behørig Oplysning og forsikrede derhos, at han for sin Del ikke havde haft nogen Anpart eller Del i disse Varers Indkommelse i hans Hus paa Randen; det han, om det skulde paafordres, kunde gjøre sin korporlige Ed for; kunde ej heller med nogen Paalidelighed sige eller angive, hvor Gjerningsmanden af dette Kirketyveri kunde være forøvet, uden hvad han tillige med flere, at en Tjenestekarl, som sidste Sommer var i hans Tjeneste og da lod sig kalde Chresten Nielsen, men ellers skal hans rette Navn have været Laurs Hansen, efter andres Sigende og nøjere Efterspørgsel hjemmehørende i Taars Sogn og By, hvor og hans Forældre skal være boende, formodes at kan være forøvet og Gjerningsmanden af denne borttagelse fra Kirken og Indbringelse i Peder Vestergaards Hus, siden denne Person ellers befandtest berøgtet for adskillige Tyveriers Udøvelse baade hist og her. Peder Vestergaard tilstod derhos at være bleven betalt 5 Rixdlr. for Opdagelsen af den ommeldte Kaarde og 2 Jernsporer, som nu i Retten blev modtaget og lovet at skulle vorde behørigt vedkommende tilkjendegivet, samt henlagt paa det Stæd i Kirken oven paa Sl. Oberst Reedtzes Ligkiste, hvor de tilforn havde haft sit Bestemmelses Sted. Og at saadant her for Retten var tilgaaet, var Retten og de 8te Tinghørere vidne til, og i sin Tid om de dertil skulde opfordres være Vidned til.“

Et Stormvejr med 11 Skibsforlis paa Østkysten.

Af

Anton Jakobsen.

Der tales saa ofte om Kattegatets stille Vover i Modsætning til Vesterhavets stærke og urolige Vov-Vov; men at hint ogsaa undertiden har rejst sig i Vælde, er der flere Efterretninger om. Her skal anføres en, ligesom det ogsaa skal bemærkes, at der ved Østkysten for at redde skibbrudne Folk er udvist daadfulde Gerninger.

Det var i Aaret 1852 den 26. Oktober, at der rejste sig en stærk Stoɹm af Nordøst, der medførte Vinter, Sne og Frost. Stormen vedvarede i tre Døgn og blev for Østkystens Vedkommende en Rædselsdag, idet flere raske Sømand og 11 Skuder da fandt Død og Undergang paa Vendsyssels Østkyst og i Kattegatets oprørte Vande.

Den 26. Oktober strandede paa Bunkens Strand i Raabjerg Sogn Skonnerten „Concordia«, Skipper Edvard Christiansen, af Frederiksstad, 34 Tons drægtig, paa Rejse fra Odense til Moss med Byg. Af Besætningens 4 Mand bjærgedes de 2. Beretningen herom lyder saaledes: Det var omtrent Kl. 12 Middag, da Fartøjet ej længer kunde klare Landet fra sig, at det tørnede mod Stranden i omtrent 50 Favnes Afstand fra Land; kort efter faldt den ene Mast og noget senere den anden. Af Besætningens 4 Mand døde den ene efter en Times Forløb. Kort efter saas Ladningen, 2rd. Byg, at skylle i Land, og nogle Fjerdinger Smør var i Følge. Skibet var da saa totalt Vrag, at de tre tilbageværende af Besætningen kun med yderste Besværlighed kunde holde sig fast paa Levningerne, der stod over Vandet. Til forskellige Tider blev der fra Stranden fire Gange gjort Forsøg paa med Baad at redde Mandskabet, men det mislykkedes hver Gang. En Gang kæntrede endog Baaden, saa dennes Besætning med Nød og Næppe reddede sig selv, ved hvilken Lejlighed en af Mandskabet fik en saadan Legemsbeskadigelse, saa han ingen Sinde mere kom til fuld Helbred. Under disse Forsøg var der imidlertid gaaet Bud til den nordre Side af Raabjerg Sogn for at skaffe de der stationerede Redningsapparater til Stede. Og nu blev Raketapparatet saa vel anvendt, at det ved andet Kast faldt lige i Haanden paa Skonnertens Skipper. Han og en Matros blev da reddet; men Styrmanden havde opgivet Aanden en halv Time i Forvejen. Klokken var 10 om Aftenen, da de reddede blev befriede fra deres skrækkelige Stilling efter at have set to af dəres Kammerater dø mellem sig.

Samme Dag indstrandede paa Raabjerg Strand Smakken „Die gute Hoffnung“ (paa Dansk „Det gode Haab“) ført af Kapt. Wessels paa Rejse fra Hjemstedet, Papenburg i preussisk Hannover, til Bredvig med Ballast. Mandskabet reddedes.

Den 27. indstrandede paa Frederikshavns Strand Sluppen „Norden“, Skipper Frd. Chr. Brammer, 37 Tons drægtig, paa Rejse fra Aarhus til Hjemstedet, Frederiksstad, med Ballast og lidt Korn. Besætningen bjergedes.

Samme Dags Morgen kom Kl. 9 en stor Barkasse i Land paa Lyngsaa Strand i Albæk Sogn med 10 Mand. Det var Kaptain Niemann af Rostock og Mandskab, der om Natten Kl. 12 havde forladt Briggen „Ernst Brüggemann“, ladet med Kul, uden at de viste, hvor det var sket.

Sàmme Nat indstrandede ved Lyngsaa en hollandsk Tjalk „Catharina Annakina“, 66 Tons drægtig, ladet med Cikorierødder; den stod paa 3 Fod Vand, og alt var vel ombord, saa den formentes at kunne udsættes igen.

Paa samme Tid indstrandede ved Voersaa Sluppen „Ane Margrethe“ af Randers, Skipper Funder, ladet med Raps, bestemt til København. Saa snart Strandingen ved Dagens Frembrud bemærkedes, gik Strandfoged Hans Christensen af Voersaa ud med en fladbundet Baad, kæmpede sig lykkeligt op mod Storm og Bølger og naaede Skuden, af hvis fire Mands Besætning han bragte de tre levende og i god Behold i Land, og den fjerde, Skibsdrengen, der var surret fast til Vantet, bragte han som Lig i Land.

Den 28. strandede ved Asaa en Kvasse, og et Par Dage efter fandtes en Milsvej fra Frederikshavn

en Skonnert staaende sunket i Søen paa 11 Favne Vand med Bramstangen nogle Fod over Vandspejlet.

Men den største Skibsulykke, Uvejret foraarsagede, var Forliset af de to store, tyske Skibe, Fregatskibet „Friederich der Grosse" (paa Dansk „Frederik den Store"), der forliste totalt paa Kobbergrunden og Barkskibet „Der Zeitgeist" (paa Dansk „Tidsaanden"), der strandede ved Voersaa. Det var to smukke Skibe, begge tilhørte de Commerceraad Lincke i Danzig, og begge forlod den 11. Oktober Liverpool. Fregatskibet var ladet med Mahogniblokke, Bomuld og Ris og førtes af Kapt. Hensie; det andet var ladet med Salt og førtes af Kapt. Bandkovsky. Begge forliste som sagt i Dagene fra 26. til 28. Oktober, og store Masser af Vrag og mange kostbare Dele af Ladningerne drev i Land paa Dronninglund Herreds Forstrand, saa der „uden for Strandfogdernes simple Bønderhuse stod store Skilte med forgyldte Zirater med Skibenes Navne i Guld".

Fra Fregatskibet drev saa meget i Land af Ladningen, især Mahogniblokke og Bomuld i Baller, at det blev til flere Hundrede Læs, foruden hvad Befolkningen stjal, for det var her som andet Steds anset for en ærlig Sag at „tage ved Stranden", det gjaldt bare om at komme godt fra det. Endnu lever der Minder om den lette Adgang, der blev til Bomuld, og hvorledes Folk troligt hjalp hinanden med „at bjerge", hvad der bjerges kunde; bagefter viste det sig imidlertid, at Kvinderne ikke rigtig forstod at behandle Bomulden paa deres Rok og Ten. Skibets 20 Mands Besætning blev et Rov for Bølgerne.

Barkskibet „Der Zeitgeist" stødte som sagt ved Voersaa, $^{3}/_{4}$ Mil fra Land, og Kaptainen og Mand-

skabet kastede sig strax i en Baad; men næppe var denne stødt fra Skibet, før der hørtes Skrig fra Dækket; der var altsaa nogen glemt; men de voldsomme Søer tilbageslog et hvert Forsøg paa atter at komme tilborde. Baadan kom i Land ved Asaa og undervejs erfarede Kaptainen, at af hans 14 Mands Besætning savnede han 2, en Nordmand og en Engelskmand.

Tidlig den næste Morgen kom Kaptainen til Voersaa, og da Strandfogden her, Hans Christensen, der saa resolut kort Tid i Forvejen havde reddet Mandskabet fra Sluppen „Ane Margrethe", hørte, at det gjaldt Menneskeliv, gik han straks i Søen med en fladbundet Kaag, „det eneste Redningsapparat en 6 Mil lang Strand havde", for at bjerge de to Mand, der var bleven tilbage paa Skibet. Men skjønt han havde med sig Voersaa bedste Søfolk, saa viste det sig efter et Par Timers Forløb, at Baaden ikke kunde kæmpe sig frem gennem Bølgerne. Hans Christensen, der, saa vidt her vides, var Fader til den bekendte og for nylig afdøde Sognefoged og Strandfoged Chr. Christensen af Voersaa Kro, omtales ved denne Lejlighed meget rosende, som en Mand, „graanet under Sølivet og kunde skue tilbage paa mangen rask Tur".

Commis Hans Emil Hansen af Sæby, der var til Stede, samlede nu nyt Mandskab, fik en anden og lige saa slet Baad udsat, trodsede det oprørte Hav og Storm, „hvis Lige ingen der havde set paa Kysten", og efter flere Timers overordentlige Anstrængelser, under hvilke Baaden flere Cange var ved at synke, havde de endelig den Glæde at bjerge en Mand; thi flere var der ikke ombord; den anden, Engelskmanden, var nemlig gaaet i en Baad og var naaet

Land ved Gjeraa. Men nu meldte der sig en anden Sorg, idet der nemlig kom Underretning om, at der under Forvirringen Aftenen i Forvejen ved Landgangen i Asaa var sket det, at en Matros havde forvildet sig i Skoven og Dagen efter blev fundet som Lig.

Her erindres om, at Strandingen skete 1852, faa Aar efter de betydelige Begivenheder 1848, som har affødt Talen om „Aanden fra 48“, Grundlovens Givelse 1849 og den første slesvigske Krig, hvor det havde lydt i Sangen: „Naar Tysken kommer her, beklager jeg enhver, ja beklager jeg enhver.“

Dog havde de Skibbrudne ikke nogen Grund til at beklage sig over Mangel paa Medfølelse og Opofrelse i Farens Stund, hvad de nok ikke heller gjorde; thi der var udvist Redningsdaad, der vakte alles Paaskønnelse.

Men Befolkningen og for den Sags Skyld de stedelige Aviser med saa dog ligesom noget sindbilledligt i, at det var tyske Skibe, det var gaaet saa ilde, og hvoraf det ene, Fregatskibet „Frederik den Store“, havde haft en stadselig Gallionsfigur, der forestillede den preussiske Kong Frederik den Store, af hvilken den ene Arm var drevet i Land ved Sønder Klit; medens Barkskibet „Tidsaanden“, der meget træffende var bygget 1848, var strandet lidt sønden for ved Voersaa, og havde til Gallionsfigur en Skikkelse, der symboliserede Skibets Navn, og som Folk paastode akkurat lignede en Nar.

Nu laa altsaa den preussiske Konges afbrudte Arm ved Sønder Klit, og den tyske Tidsaand fra 1848 i Skikkelse af en Nar var strandet ved Voersaa; naar saa Haabet endda var i Behold, men det gode Haab var jo samtidig strandet ved Raabjerg.

Lidt om Skudehandelen i Voersaa.

Ved

Anton Jakobsen.

Om Voersaa By i Albæk Sogn, igennem hvilke den ret store og dybe Voer Aa snor sig umiddelbart før den udmunder i Kattegattet, kan man ofte hos dederboende ældre Folk høre den Udtalelse, at deres By i sin Tid har været Hjemsted for Skuder og Skudehandel, uden at nogen egentlig har kunnet gøre Rede for, om Traditionen er Sagn eller Historie.

Til Oplysning herom skal anføres følgende:

I 1776 var i Voersaa hjemmehørende en Skude, „Snaren Svend" kaldet, drægtig 26 Favne Brændeved. Halvdelen af Skuden ejedes da af Jørgen Gregersen af Voersaa, medens den anden Halvdel synes at have tilhørt Jens Jørgensen af Sønder Søraa, der vistnok var en Søn af Jørgen Gregersen. 12. Maj 1776 skøder Jørgen Gregersen 1/4 Part af Prammen (hvilken Benævnelse oftest tages i Brug fremfor Ordet Skude) til sin Søn Hejli Jørgensen af Krogen i Voersaa for

en Købesum af 88 Rdlr., og den anden Fjerdedel skødede han 28. Oktober samme Aar til sin Svoger Jørgen Christensen den ældre af Sønder Voersaa, Fæster til Asdals Gods, for en Kjøbesum af 88 Rdlr. 30. Novbr. 1778 pantsatte Jørgen Christensen sin Part af Baaden til Laurs Axelsen Schioldan, Selvejergaardmand af Lyngsaa By, for en Sum af 100 Rdlr.

Den 6. Juni 1786 blev ved Voergaards Birk tinglæst en Obligation fra Hejli Jørgensen i Krogen til Skoleholder Chresten Andersen i Lyngsaa By paa 200 Rdlr. med første Prioritetsret i den Hejli Jørgensen tilhørende halve Part af Prammen, „Øreden" kaldet, drægtig 28 Favne Brændeved; og samme Dag skøder Jens Jørgensen af Sønder Søraa til Hejli Jørgensen i Krogen en Fjerdedel af Prammen „Øreden" for en Købesum af 240 Rdlr.

Den 27. Juli 1786 blev ved Voergaards Birk tinglæst en Panteobligation paa 200 Rdlr. fra Jens Mikkelsen af Voersaa og hans to Sønner, Mikkel Jensen og Hans Jensen til Birkefogden Peder Langebæch af Voergaard med første Prioritet i en de tre Mænd tilhørende og „dette Aar af ny bygget Jagt, „Haabet" kaldet". Vitterlighedsvidnerne vare Brødrene Niels og Jens Stenild, Forpagtere af Voergaard og Rugtved.

18. Februar 1786 skøder Jens Christensen af Sønder Voersaa til Jens Jørgensen af Sønder Søraa 1/4 Del af en Pram, som forhen havde tilhørt Jørgen Gregersens umyndige Børn i Søraa, og nu Jens Christensen tilhørende i Følge Auktionsskøde af 24. Januar 1784 for 240 Rdlr.

Om Voersaa i Lighed med flere Pladser paa Vestkysten, som Løkken, Blokhus o. fl., har haft Ret til at drive den med Skudehandelen disse Steder

brugte Handelsnæring, er mig ukendt og synes tvivlsomt. Men saa sent som i Aaret 1852 synes Voersaa at have for Østkystens Vedkommende indtaget en noget fremragende Stilling, hvad Skibsfarten angaar, og tilsyneladende i dette Stykke helt distanceret Sæby Købstad.

Saaledes skriver Redaktøren af „Hjørring Amtstidende“, Camillo Bruun, den 20. Februar 1852.

„Efter Bestemmelsen vil Dampskibet „Waldemar“ kunne ventes i disse Dage til Frederikshavn paa sin Vej fra England, hvor det som meldt har været for at faa nye Kjedler indsat, og vil det strax efter begynde en regelmæssig Fart hver Tirsdag Eftermiddag fra Kjøbenhavn og saaledes ankomme Onsdag Morgen til Frederikshavn og atter vende tilbage næste Dag, anløbende Waarsaae paa Tur og Retur.“

En Hovedstadskorrespondent til „Aalb. Stiftstid.“ oplyser imidlertid senere, at det er uvist, hvorvidt Damperen vil komme til at anløbe Voersaa.

Hertil svarer Camillo Bruun, at han ikke vil drage Hovedstadskorrespondentens Ord i Tvivl, „men at der i saa Fald maa være indtraadt forandrede Bestemmelser, eftersom vi have hentet vor Meddelelse fra Entrepreneurens egenhændige, denne Sag betræffende Correspondance, der her i Byen offentlig har været fremlagt.“

Men denne Mand, som Camillo Bruun her paaberaaber sig og ved flere Lejligheder benævner med Navnet Entreprenøren, var ingen anden end den bekendte Grosserer og Dampskibsrheder H. P. Prior i København, der sammen med en Del Vendelboere, mest Handelsmænd fra Hjørring og Frederikshavn,

hvoriblandt Konsul Chr. H. Nielsen i Hjørring, Købm. Abel i Frederikshavn, ejede „Waldemar“.

„Waldemar“, der var 96 Commercelæster drægtig, kom dog ikke fra England til Frederikshavn før den 24. April, og da den gik sin første Tur fra København til Frederikshavn, var Prior selv med, og der var stor Stads i Frederikshavn; thi det var den første direkte indenlandske Dampskibsforbindelse, Vendsyssel fik med Hovedstaden, og Handelsstanden ventede sig af gode Grunde betydelige Fordele herved. Her skal tilføjes, at Camillo Bruun siger, at Værket egentlig skylder Konsul Chr. H. Nielsen, Hjørring, sin Tilblivelse, hvilket er troligt nok. Men Voersaa kom „Waldemar“ dog aldrig til at anløbe; den gik i Rute København—Aarhus—Frederikshavn. Men at Handelsstanden i Vendsyssel i Forbindelse med en Mand som H. P. Prior kunde udkaste den Plan at lade Damperen anløbe Voersaa paa Tur og Retur, det taler unægtelig til Fordel for Pladsen.

Indhold

VENDSYSSEL

FOLK OG LAND

Historisk, topografisk Aarbog

II

Redigeret og udgivet
af
Anton Jakobsen

Sæby
Udgiverens Forlag
Vendsyssel Folkeblads Bogtrykkeri i Brønderslev
1910

Indholdsfortegnelse.



Sæbygaards Historie.

Ved

Anton Jakobsen.

De første historiske Efterretninger, der haves om Sæbygaard, er Efterretningen om, at Gaarden før Reformationen, 1536, hørte under Børglum Bispestol; men hvornaar eller hvordan den var kommen dette, eller hvor gammel Gaarden er, dette er helt ukendt; men den kan dog temmelig sikkert henregnes til en af de ældste Herregaarde i Vendsyssel, og det ligger nær at tænke, at Sæby og Sæbygaard efter deres fælles Navneforbindelse er saa omtrent af samme Tidsoprindelse. Hermed er dog meget lidt bevist, al den Stund der ikke heller haves nogen Efterretninger om, hvornaar Sæby er opstaaet; dog kan Byens Historie føres et lille Aarhundrede længere tilbage i Tiden, idet vi fra Aaret 1465 kender Navnet paa en Borgmester i Sæby ved Navn Oluf Jensen, der var Medlem af det gamle saakaldte Pappegøjegilde i Aalborg; tillige vides ogsaa, at de Børg-

lum Bisper oprettede et Kloster i Sæby, der fik Navn af Mariested Kloster. Historikeren Hvitfeldt og Borgmester Rhuus af Sæby siger, at Klosteret oprettedes 1469 af Kong Kristian den Første, men antagelig passer dette ikke. Klosteret har sandsynligvis været af ældre Dato, men mulig, at Kong Kristian I. da har stadfæstet dets Ordensregler (jfr. min „Sæby Købstads Historie“).

Sagnet siger, at ved Sæby eller Sæbygaard skal der i gamle Dage have boet en Vikingehøvding, og hans Skatte skal være nedgravet i Gedebjerg, nord for Sæbygaard. Dette Sagn kan dog ikke i den Forbindelse tillægges anden Betydning, end at Betingelserne virkelig i Vikingetiden (800—1000) synes at have været saaledes, at en Vikingehøvding her har kunnet have et godt Skjule- og Tilflugtssted, idet den bugtede og ret store Sæby Aa da maa antages at have været sejlbar langt op i Landet og Kysten dækket af Urskove. Senere, da Landet inddeltes i Styrishavne eller Havnelægd, ligger det nær at antage, at Fjordene og de store Aaløb ved Kysten blev benyttede som Havne for Datidens (den yngre Middelalders) 12 Aarers Krigsfartøjer, hvis Besætning bestod af 12 Roerkarle, en Bueskytte og en Befalingsmand, den saakaldte Styrismand. Et saadant Havnelægd, bestaaende af 2 à 3 Sogne eller lige saa mange større Landsbyer, maatte holde et saadant Krigsskib, og under Leding (Krig) holde sig selv med tre Maaneders Fetalje, Vaaben og Verie, som var Spyd, Jernhat og tre Tylter Pile. Og mange af de ældre Herregaarde, der er beliggende ved Kysterne, Fjordene og større Aaløb, kan temmelig sikkert henregne deres første Tilblivelse enten til Vikingehøv-

dingerne eller Styrismændene, hvorfor her i den Forbindelse skal opkastes den Mulighed, at Sæbygaard kan skylde sin Oprindelse en af Delene.

Som før nævnt kendes Gaardens Historie ikke i den Tid, der ligger forud for Reformationen. Selv en saa betydelig og stedkendt Mand som den lærde og historisk interesserede Bonde, Peder Dyrskøt af Jerslev, vidste efter Folkesagn ikke 1702 paa Biskop Jens Bircherods Spørgsmaal andet at fortælle herom, end at han havde hørt, at „Voergaard og Sæbygaard var Bispens Lysthuse, og han residerede mest der".

Under Reformationen blev Bisperne fængslet, og de kirkelige Godser inddragne under Kronen, og iblandt disse var ogsaa Sæbygaard, som Kronen derpaa bortlenede til Christoffer Stygge Rosenkrants, der var Søn af Ejler Stygge Rosenkrants til Hevringholm øst for Randers og Kirstine Pedersdatter Gyldenstjerne. Hans Farbroder var den resignerede Biskop i Børglum, Niels Stygge Rosenkrants, og hans Fastersøn var den sidste Børglum Bisp, Stygge Krumpen. Hans Familie henregnes til en af de ældste, talrigste, ætstørste og berømteste blandt de danske Adelsslægter, og som Stamfader for Slægten anfører Sagnet en dansk Prins Stygge, der under et Ophold i England ca. Aar 650 skal have staaet i Forhold til en Datter af Prins Keduval, der senere blev Konge, og med hende havde en Søn, Carl. De blev senere gift, og efter dem skal Familierne Rosenkrants og Stygge nedstamme. Fra et senere Tidspunkt, da Tyskheden vandt Indpas i Landet, opstod Fortællingen om, at Rosenkrants'erne nedstammede fra de tyske Grever af Ebersteen. De historiske Efterretninger samstemmer i, at Rosenkrants'erne er en gammel

dansk, fortrinsvis i Jylland bosat Æt, og at Hevringholm er Familiens Stamsæde, og som en mere rimelig Stamfader end Prins Stygge nævnes Ridder Erik til Hevringholm. Denne Ridder Erik var efter nogle en mægtig Høvding i Jylland, der efter at være kristnet valfartede til Paven med Stig Hvide i det ellevte Aarhundrede, og et Sagn i Familien siger, at Paven ved Afskeden gav Hr. Erik en Rosenkrans, hvilket gav Anledning til, at Familien antog Navnet Rosenkrants. Men som Aarsag til Navnets Oprindelse anføres ogsaa Kirkestriden i Reformationstiden, hvilket var paa den Tid, Familien antog Navnet; thi Slægtens ledende Mænd var ivrige Forsvarere af den nedarvede Tro, og vilde ved at antage dette Navn betegne deres Stilling til Kirkekampen. Slægtens Vaaben er et firedelt Skjold med en af Sort og Sølv toradet, skaktavlet Skraabjælke og to, i Skjoldets 2det og 3dje Felt opstaaende, guldkronede Sølvløver med udrakte Tunger og oprejst Hale, og Hjælmen belagt med en af røde og sølv Roser flettet Krans, samt en staaende Paafuglefjer mellem to Vesselhorn.

Christoffer Stygge Rosenkrants blev som ung ansat som Køgemester hos sin Fastersøn Bisp Stygge Krumpen i Børglum, hvor ogsaa hans Farbroder, den resignerede Bisp, Niels Stygge Rosenkrants endnu levede. I denne Stilling har han sikkert haft god Lejlighed til at iagttage det liderlige Liv og selvraadige Regimente, disse to Bisper førte, og mulig, at han ogsaa hvad Selvraadigheden angaar er bleven paavirket deraf. Saaledes ses han 1532, medens han var hos Bisperne, at have haft en Strid med Bønderne paa Jerslev Herreds Thing angaaende en Fyr, der synes at være bleven dømt fri paa Thinget, og

som Christoffer Stygge Rosenkrants og hans Medfølge synes at ville holde bunden, hvorfor Bønderne befriede Fangen med Magt og jog Christoffer Rosenkrants og hans Følge med Vold og Magt fra Tinge.

I Grevefejden blev Christoffer Rosenkrants og hans Broder Stygge fanget, uden at det dog nærmere kan ses, ved hvad Lejlighed dette skete; 1536 var han Deltager i Rigsforsamlingen, og han har underskrevet den store Reces; kort Tid efter fik han Skarregaard paa Mors som Pantelen af Vendsyssel Stift. 1638 blev han og Klaus Rantzau i Forening Lensmænd paa Gulland, hvilken Stilling de dog kun beholdt i et Aar, idet Lenet 1539 gaves bort til Kongens Yndling, Tyskeren Wobislaus Wolbitzer. Fra 1541 til 44 var Christoffer Rosenkrants derpaa forlenet med Hald Slot og de dertil liggende Herreder, nemlig Nørlyng og Fjends Herreder samt Øen Mors, hvortil desuden 1542 lagdes Rinds og Han Herreder; desuden var alt det gejstlige Gods i Viborg Stift forlenet med Stillingen, saa han tillige var Stiftlensmand i Viborg Stift. 1544 købte han af Kronen en af Viborg Stifts Bispegaarde, Lynderupgaard i Rinds Herred, for 9158 Mark.

Af Forleninger havde han endnu Sæbygaard, hvoraf han selvfjerde skulde tjene Kongen til Hest eller til Skibs, samt give Kongen Halvdelen af alt Sagefald; men 1546 var han ved at have mistet også denne Forlening, idet Kongen var i Gang med at mageskifte Sæbygaard bort til Iver Krabbe. Christoffer Rosenkrants fik dog dette afvendt, og i det Sted fik han selv Pant i Sæbygaard, idet Kongen da „gøre alle vitterlig og kender med dette vort aabne Brev os og vore Arveefterkommere Konninger udi

Danmark os af ret vitterlig Gæld skyldig at være os elskelige Christoffer Rosenkrants til Lynderup, vor Mand og Tjener, 1200 Mark Lybsk, som udi Lybæk og Hamborg ginge og gjæve ere, som han os nu til vort og Rigets Behov laant og medforstrækket haver, for hvilken 1200 Mark Lybsk vi udi Pant sætter forskrevne Christoffer Rosenkrants og hans Arvinger vor og Kronens Gaard, Sæbygaard, med Vester Estrup (i Hørby Sogn) og al sin Rente og rette Tilliggende, som han nu selv dertil udi Værge haver, og desligeste det ny paasatte Landgilde af de elleve forbrudte Gaarde i Understed Sogn (antagelig forbrudt i Clementfejden), som han nu selv udi Værge og Forsvar haver, at have, nyde, bruge og beholde for et frit brugeligt Pant saalænge til det bliver ham eller hans Arvinger igen afløst af os eller vore Arveefterkommere Konninger i Danmark for forskrevne 1200 Mark Lybsk, dog saa at han skal bygge og forbedre Gaarden og holde den ved Hævd og Bygning og tjene os og Riget deraf selvfjerde med 4 gerustige Heste og Glavind og holde Bønderne, der tilliggendes er ved Lov, Skel og Ret og ingen af dem udfæste af deres Gaarde, naar de aarligen til gode rede udgive deres aarlige Landgilde og anden Rettighed og holde deres Gaarde ved Hævd og Magt, og ej forhugge eller forhugge lade nogen af de Skove, der dèr tilligger, til Upligt i nogen Maade, og skal han frede Jagten og ej skyde eller skyde lade eller ellers i nogen Maade ødelægge noget Adelsvildt".

Efter saaledes ved Panteforskrivning at have faaet lige som lidt mere Hold paa Sæbygaard, ser det ud til, at han har tænkt at indrette sig mere blivende her; thi samme Aar fik han af Sæby By

Brev paa et Stykke af Sæby Kirkejord mod, at han og hans Arvinger gav Jordskyld til Kirken. Et andet Minde, der knytter hans Navn til Sæby Kirke, er Kirkens bekendte Altertavle, hvor Chr. Stygge Rosenkrants' Fædrene og Mødrene Vaaben er malede paa de oprindelige Fløje, der nu er i National Musæets Eje, og hvorefter der udledes den Formodning, at han har været Medstifter af Altertavlen. (Se min: Sæby Købstads Historie.)

Samme Aar synes han at have haft en Markskel-Trætte med Børge Trolle til Lillø i Skaane; denne ejede nemlig Grønheden i Volstrup Sogn, der den Gang synes at have været en stor Enestegaard, der mestendels laa omgiven af Bøndergods henhørende under Sæbygaard. Saadanne Skjeltrætter kunde ofte strække sig over et længere Aaremaal. Først skulde Sandemænd, udnævnt af Tinge, afsætte Skjel, og hjalp dette ikke, udnævntes af Kongen Ridemænd (c: Riddersmænd), der skulde efterse, om Sandemændene havde opsat ret Skjel. Som Ridemænd i det her Tilfælde udnævntes: Gabriel Gyldenstjerne, Lensmand paa Ørum Slot i Thy, Kjeld Krabbe til Nebelgaard i Thy, Lucas Krabbe til Vesløsgaard i Vester Han Herred, Jens Marqvordsen Rodsteen til Lengsholm, Mads Jensen Viffert til Hørbylund, Maurits Justesen til Egebjerg, Jørgen Splid til Aalegaard i Øster Han Herred og Torlof Bildt til Vester Hassinggaard i Kjær Herred, og deres Instruks lød paa „at ride og forfare om Sandemænd i Børglum Herred havde gjort ret Markskjel imellem Kilstrup, Kraglund (og) Dyrheden (paa den ene Side) og Grønheden (paa den anden Side,) (imellem) Fuglsang og Grønheden, og imellem Ugerholt og Grønheden, imellem Børglum

Klosters Grund og Grønheden, og imellem Albæk Kirkeskov (ɔ.: Kjærskov) og Grønheden".

Antagelig har dette Ridemandstog ikke faaet Striden bilagt; for tre Aar efter 1549, afholdtes atter et saadant angaaende samme Tvistepunkter, hvortil dog synes at være kommen Striden om en Eng i Ugerholt. Som Ridemænd fungerede: Erik Banner til Asdal og Kokkedal samt Lensmand paa Kalø Slot, hvorfra han er historisk kendt som den, der havde Gustav Vasa i Forvaring, Gabriel Gyldenstjærne til Ørum Slot, Albert Skeel til Fussingø vest for Randers, Jørgen Rud vistnok til Vedbygaard i Holbæk Amt og Jens Marqvordsen til Lengsholm, og de skulde „granske og forfare om det Markskjel imellem Grønheden og Ugerholt, og imellen Grønheden og Dyrheden og imellem Grønheden og Sæby Birk, hvilke de gamle Biskops Veje ere, som bør at være ret Markskjel, og hvis der ikke er ret Markskjel, da skulde de tage Sandemænd til dennem udi Børglum Herred og gjøre ret Markskjel; og desligeste dømme dennem (ɔ.: Børge Trolle og Chr. Rosenkrants) imellem om den Eng, som han (Børge Trolle) i Ugerholt bruger over Markskjellet, om den findes (at ligge) udi Børge Trolles Fælled." Hvorledes Striden blev afgjort, kendes ikke, men en Del Aar efter ses Grønheden at ligge under Sæbygaard.

Som Lensmand paa Sæbygaard blev Christoffer Rosenkrants 1547 tilsagt at møde i Kolding til en af de kongelige Fester, og 1548 deltog han i det store Brudetog til Saksen med fire Heste; men kort Tid efter 1552 mistede han Sæbygaard, som da indløstes og overtoges, ligeledes som Pantelen, af Jørgen von Raade.

Efter den Tid var Christoffer Rosenkrants nærmest knyttet til Lynderupgaard, som han først fik lovformelig Skøde paa Aaret efter, 1553; i dette Skøde fik han Ret til Fiskeri i Limfjorden, hvilket senere gav Anledning til mange Processer helt ned til vor Tid, saaledes var Sagen for Højesteret 1882. 1556 opførte han paa Lynderupgaard den nuværende Hovedbygning. Da 7aars Krigen kom, var han 1563 med Flaaden under Peder Skrams Komando, 1564 var han Fører af Skibet „Pappegøjen", og 1565 var han med i det blodige Slag under Bornholm den 7. Juli, hvor Otto Rud toges til Fange. Selv fik han et Skud gennem Laaret og døde af sine Saar; han døde ugift, og ingen ved, hvor han er begravet.

Jørgen von Raade var Adelsmand af pommersk Familie; i Vaabnet førte han to krydslagte blaa Hamre med Guldskaft i et af rødt og blaat delt Skjold. Før han blev forlenet med Sæbygaard, var han Hofjunker hos Kong Kristian den III. og har vel sagtens forstaaet at indynde sig hos Kongen, hvilket maa antages at være den eneste Fortjeneste, der har befordret ham til Lenet. I Lensbrevet, der er dateret 23. Juli 1552 hedder det: „Han maa intet Salt oppebære til Gaarden, da alle Saltpander paa Godset skulle aflægges, men dem, som bruge Saltpander og haver Jord til deres Gaarde og giver Salt i Landgilde, skal han sætte for en tilbørlig Landgilde, som Godset kan taale."

Dette Forbud mod Salt i Landgildeydelse har Kongen sikkert udstedt for at værne om Skovene; thi det er en bekendt Sag, at Saltkogeriet mange Steder. bl. a. paa Læsø, har faaet Skyld for Skovenes Undergang.

1559 udstedes Kgl. aabent Brev til Jørgen von Raade, at han skal aarlig anvise Borgerskabet Rishugst i „Kronens Skov Aas til at vedligeholde Byens Havn med“. Ved dette Navn „Aas“ menes sikkerlig den Mark og Hede, der ligger Vesten for Aaen og endnu benævnes med Navnet „Aasen“; denne har altsaa den Gang været bevokset med Skov.

Hvorledes Jørgen von Raade har administreret Gaard og Gods kendes ikke, men han synes at have dreven mere Handel end han skulde have Lov til, hvorfor der til Otto Brahe, Lensmand paa Aalborghus, udgik 1556 følgende Befaling: „Da Kongen har erfaret, at Jørgen von Raade skulde bruge stor Handel imod Recessen og Kjøbstædernes Privilegier, skal han undersøge Forholdet og straks rejse Dele paa ham (c: Tiltale mod ham) og forfølge ham til Herredsting, Landsting og for Rigens Raad, saa at Kongen kan faa, hvad der med Rette tilkommer ham, eller Indførsel i hans Gods.“

1560 byttede Kongen Sæbygaard bort til Otto Rud med dennes Gods i Sjælland, og Jørgen von Raades Dage paa Sæbygaard var dermed talte, I Stedet forlenede Kongen ham med Aalegaard i Øster Han Herred, som han fik Tilladelse til at indløse fra Jørgen Splid; og Aaret efter blev han forlenet med Grinderslev Kloster i Salling.

I Jørgen von Raades Tid, 12 Dcbr. 1559, udstedte Kong Frederik II. et „aabent Brev, at Borgerskabet i Sæby maa bruge to Marker under Sæbygaard, den ene kaldet Søndre Mark, den anden Tofterne, som de nu selv have Værge, og et Bol ved Sæby, kaldet Strygeregaard, mod en aarlig Afgift af 36 Mark Danske, som de skulde betale sammen med deres By-

skat.“ (Kanselliets Brev.) Og disse Jorder kom aldrig senere tilbage til Sæbygaard; de hører den Dag i Dag under Sæby Markjorder, idet Kong Fr. II. ved Gavebrev af 27. Marts 1577 skænkede Jorderne til Sæby Købstad, imod at Byen fremdeles aarlig betalte i Skat deraf de 36 Mark. Disse Marker bærer endnu de samme Navne. Søndermarken, der ligger Vest for Byen, og som en Tunge strækker sig ind i Volstrup Sogn langs med Sydsiden af Sæbygaards Jorder, har naturligvis sit Navn af, at den har været den sydligste Mark til Sæbygaard; og den har saaledes helt ned til vore Tider beholdt sit oprindelige Navn, skønt det havde været mest naturligt, om Navnet var bleven omforandret til Vestermarken, da den ligger Vest for Byen.

Toften ligger Syd for Søndermarken som en Enklave i Volstrup Sogn, og ret mærkeligt er det, at medens der ingen Traditioner haves om, at Søndermarken har hørt til Sæbygaard, saa siger Traditionen, at Toften, der ses at have været inddiget, skal have været Kalvehave til Sæbygaard, og skal en Gang være spillet bort i Kortspil til en Købmand i Sæby, det sidste passer ikke, men det første kan jo godt have været Tilfældet.

Om Strygeregaards Beliggenhed haves kun Formodninger. Ordet „Strygere“ betyder vel nok „Strygejern“. Navnet Strygejern fremkom først, da Folk hittede paa at lave Strygere af Jern, og de gamle Strygere, der var af Messing, fik da, i Modsætning til de nymodens, det aparte Navn „Messing Strygejern“. Men dets oprindelige Navn er som sagt Strygere. Og da der endnu er en Ejendom i Sæby, der paa Grund af Gadeskæringer har Strygejernets Form,

og undertiden benævnes Strygejernet, saa ledes Tanken let hen paa, at her har muligt Strygeregaard ligget.

Otto (Knudsen) Rud, den i Danmarkshistorien bekendte Admiral, var Søn af Knud (Jørgensen) Rud og Dorthe Bølle. Slægten Rud var en af de ældste, danske Adelsslægter, hvis Slægtsregister kan føres saa langt tilbage i Tiden som til Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, og dens Vaabenmærke var en i Vaabenskjoldet til Navnet svarende rudeformig Figur. Slægten, der længe har været uddød, har fostret flere betydelige Mænd; men den navnkundigste blandt disse var dog Otto Rud, der blev født 1520, vistnok paa Møgelkær i Raarup Sogn, Vejle Amt, hvilken Hovedgaard i flere Slægtled var Familiens Stamsæde og senere gik i Arv til Otto Rud.

I sine unge Aar færdedes Otto Rud en lang Tid i Tyskland, hvor han hos forskellige Fyrster uddannede sig i Vaabenbrug og Krigerfærd, hvorefter han i en Del Aar tjente som Hofsinde i Kong Kristian III.s Gaard, derefter modtog han af Kongen forskellige Forleninger: 1549—50 Draxholm Slot, 1551—57 Gulland*), 1558—60 St. Hans Kloster i Odense, 1562

*) Som Lensmand paa Gulland klagede Visby Borgere 8. Marts 1555 over ham. Anledningen var Udgivelsen af den første danske Bibel (den saakaldte Kong Kr. III.s Bibel, oversat af Christiern Pedersen og indbunden af Tyskeren Ludvig Dietz), som det var paalagt alle Landets Kirker at købe et Exemplar af. Prisen var 5 Daler, men paa Gulland gav Kirkerne en Del mere; og dette tiltroede de Lensmanden Otto Rud, fordi, som det hedder i Klagen; „han førte de Bibler til Landet, og hver Præst, som var paa Landet, maatte købe en Bog af ham; da maatte Bønderne betale den med Hvede, Rug og Byg, ti opmaalte Tønder for hver Bog‘.

Korsør Slot, som han beholdt til sin Dødsdag, og hans Hustru efter ham, og 1665 blev han forlenet med det saakaldte Ranes Gods i Jylland.

1549 giftede han sig med Pernille Oxe, der var Datter af Johan Oxe til Nielstrup og Mette Mogensdatter Gjøe, samt Søster til den bekendte Rigshofmester Peder Oxe, der gjorde sig bekendt ved sin udmærkede Styrelse af Landets Pengevæsen og som Ven af Videnskaberne m. m.

Den 6. Juli 1560 mageskiftede han en Del sællandsk Bondegods med Kronen og fik herfor Hovedgaarden Sæbygaard og Sæbygaards Mølle samt følgende Bøndergods: I Sæby Sogn (nu Volstrup Sogn): 2 Gaarde i Solsbek, 1 do. i Fuglsang, 1 do. i Ørheden, 1 do. i Dyrheden, 1 do. i Ugerholt, 1 do. i Kragelund, 1 do. i Kneverhede, 1 do. i Memhaven, 1 do. i Langtved, 1 do. i Agerledet. I Volstrup Sogn: 1 Gaard i Tamholt, 8 Gaarde og et Gadehus i Øxenhede, 1 Gaard i Skølstrup, Gaarden Skovsgaard, Gaarden Kjærsgaard, 5 Gaarde i Volstrup By, 2 do. i Ørtofte, 2 do. i Bahodder, 3 Gadehuse i Volstrup By. I Karup Sogn: 5 Gaarde i Stenshede. I Understed Sogn: 3 Gaarde i Dalen, 3 do. og 1 Gadehus i Kis, 1 do. i Hestvang, 3 do. i Skiftved, 1 do.

Rud søgte at forsvare sig med, at han havde købt Bøgerne af Universitetskansler Dr. Chresten Morsing og solgt dem til Kirkerne paa Gulland for egen Regning, og dette mente han ikke, at han behøvede at spørge Visby Borgere om.

Paa Sæbygaard findes en af de samme Bibler, rigtignok i noget havareret Stand; og det kan maaske antages, at denne har tilhørt Otto Rud, og at stamme fra hans Indkøb hos Dr. Chresten Mursing og at være bleven tilovers fra hans Bibelhandel med Gullænderne.

i Gadholt, 1 do. i Knuden, 1 Bol i Vangen, 1 Gaard i Rugtved, samt Kronens Rettigheder i efterfølgende fri Bøndergods: 4 Gaarde i Skiftved, 1 do. i Kis, 2 i Rugtved, 2 i Vrangbæk og 2 i Højerholt; 2 Gadehuse i Klattrup, 1 do. i Vandbjerg, 4 do. i Tværkjær, 1 do. i Knappen og 3 i Gadholt. I Hørby Sogn: 1 Gaard i Skjerping, 1 do. i Løvtved, 4 do. og 2 Gadehuse i Estrup, 1 Gaard i Haven, 1 do. i Hollerholt, 1 do. i Svej, 1 do. i Bunkhule, 1 do. i Gjerndrup og 1 do i Follerbakken. I Torslev Sogn: 1 Gaard i Gjersholt, 1 do. i Aalborg, 1 do. paa Toften, 2. do. i Straden, 1 do. i Lusborg, 1 do. i Dalen, 1 do. i Flamsholt, 3 do. i Højstrup, 1 do. i Ørslev og 1 do. i Fugelsang.

Da imidlertid dette Gods rentede 13 Td. Korn mere end det Gods, Otto Rud havde udlagt til Kronen, saa forbeholdt denne sig den Jord af Sæbygaards Mark m. m., nemlig Søndermarken, Toften og Strygeregaard, som i længere Tid havde været overladt Sæby Borgere mod en aarlig Afgift af 36 Mark danske.

1563 udbrød Krigen med Sverrig, den saakaldte Syvaarskrig, og Otto Rud blev udkommanderet til at gøre Krigstjeneste i Skaane under Daniel Rantzaus Kommando og var bl. a. med, da den vigtige Fæstning Elfsborg indtoges, hvorved Svenskerne blev afskaaret fra Kattegattet og Skagerak; ligeledes deltog han i Slaget ved Halmstad, hvor han udmærkede sig „som en rigtig Herremand". Men Aaret efter, 1564, blev han udkommanderet til Søs som Høvidsmand paa Orlogsskibet „Byens Løve". Den danske Flaade, som dette Aar kommanderedes af den bekendte Adelsmand Herluf Trolle, havde før været den svenske Flaade langt overlegen; men Gustav Vasa havde før sin Død raadet Bo herpaa og forskaffet

Sverrig en betydelig Flaade, der førtes af Jakob Bagge ombord paa Admiralskibet „Makaløs“ eller „Jutehataren“, der havde 173 Kanoner og var det største Skib i de nordiske Have. Under Øland mødtes Flaaderne og det kom i Pinsedagene til en hæftig to Dages Kamp. Under Kampen kom Admiral Herluf Trolle ombord i „Jægeren“ i Kamp med det svenske Admiralskib, „Makaløs“, og da Kampen var alt for ulige, var „Jægeren“ i Gang med at blive forskudt. Otto Rud saa Faren, sejlede hen mellem de kæmpende og lod „Byens Løve“ vise Tænder ad Svensken med saa stor Virkning, at der gik Ild i „Makaløs“, hvorpaa Otto Rud med et raskt Kup æntrede det mægtige Skib; men han naaede ikke at hjemføre det som Prise; thi Ilden havde faaet for godt fat; det sprang i Luften, men den svenske Admiral førte han som Fange ombord i den danske Flaade. Dermed var Slaget afgjort til Fordel for de Danske, som dette Aar hævdede Overtaget til Søs. Otto Ruds Navn kom ved denne Bedrift paa alles Læber og blev meget hædret; og det er det samme, Digteren Chr Winther gør i sin bekendte Sang: „Matrosen“, hvor Otto Rud nævnes sammen med vor Histories største Søhelte, idet Digteren lader Matrosen udbryde: „Der møder jeg Wessel, Juul og Rud og ham med det ene Øje“.

Aaret efter, 1565, var Otto Rud Skibshøvidsmand paa „Krabaten“, ligeledes under Herluf Trolles Kommando. Den svenske Flaade førtes af Klas Horn og bestod af 50 Skibe, medens den danske Flaade ikke var uden halv saa stor i Antal. Den 4. Juni mødtes Flaaderne og det kom til Slag ved Laalland. Kampen blev ikke afgørcnde, men Herluf Trolle blev saa

haardt saaret, at han senere døde deraf. Kongen udnævnte nu Otto Rud til Admiral, og da Herluf Trolle hørte dette, udbrød han: „at han vidste ingen i Danmarks Rige bedre til Admiral end Otto; thi jeg vil sige god for, at han skal ikke fly for sin Fjende."

Otto Rud opsøgte nu paany Klas Horn under Bornholm; og den 7. Juli kom det til et blodigt elleve Timers Slag, hvori paa svensk Side faldt 3500 Landsknægte og 1500 Baadsmænd. Under Kampen blev Otto Ruds Skib indkredset af den svenske Flaade, og da han ingen Hjælp fik fra sine øvrige Skibe, maatte han tilsidst, da Skibet var synkefærdigt og han havde mistet 1200 Mand af dets Besætning og selv faaet et Skudsaar over det venstre Øje, stryge Flaget og lade sig tage til Fange.

Han blev nu ført til Stockholm, og derfra til Skara til Kong Erik, der behandlede ham haanligt og med egen Haand vilde have dræbt ham, antagelig i Vrede og Hævn over, at Otto Rud Aaret i Forvejen havde forvoldt Svenskerne Skam og Skade, da han æntrede det svenske Admiralskib „Makaløs".

Af Hensyn til, at der var Pest i Stockholm, blev Otto Rud m. fl. henflyttet som Fanger paa Kongeslottet Svartsjø, der ligger paa en lille Ø i Mälaren; men ogsaa hertil naaede Pesten og bortrev først alle de Folk, Otto Rud havde om sig, saa han selv maatte rede sin Seng og gøre Ild paa m. m., og tilsidst blev han selv angreben af Pesten, idet Sygdommen først viste sig som nogle „Spætter" paa Armene. Han kaldte da „Fadeburskvinden" til sig og spurgte, hvad disse skulde betyde, hvortil hun svarede, at det var Tegn til den visse Død. Da han hørte dette, lagde han sine Hænder sammen, lovede Gud og sagde:

„Gode Gud! du som haver ladet mig se dette Tegn paa mit Legeme, hvorpaa jeg kan kende, at Døden er uundgaaelig, dig ske Lov og Ære, og dig befaler jeg min Hustru og mine Børn, at du af din evige Godhed vil dem besørge og beskytte.“ Hvorpaa han satte sig ned og skrev 2 Breve, et til sin Hustru Fru Pernille Oxe, det andet til Fru Inger Oxe (ↄ: hans Svigerinde, som var gift med Jørgen Brahe); og dermed gik han til Sengs og klagede sig for ingen Ting undtagen sin Hustru; hvorhos han bad Slotsherren, Mogens Pedersen, at han vilde lade gøre en stærk Kiste til hans Lig; „thi jeg ved vist, at min kære Hustru ikke lader mit Legeme blive her oppe“. Derpaa lod han Sognepræsten kalde til sig og i Slotsherrens Overværelse bekendte han sin Tro og gav sig frimodig fra denne Verden ind til Gud, annammede derpaa det højværdige Sacrament og døde under sin Frelsers uafbrudte Bekendelse og Paakaldelse den 11te Oktober 1565 og det saa kristeligt og frimodigt, at selv hans Fjender maatte erkende det, og den ærlige og fribaarne Høvidsmand, Mogens Pedersen paa Svartsø, der saa ham dø, bekendte: at bliver ikke denne Mand salig, da bliver ingen det.

Dagen efter blev han jordet i Svartsø Sognekirke, men da Freden 1570 var sluttet, blev hans Lig ført til Danmark og begravet i Frue Kirke i København, hvor Dr. Niels Hemmingsen den 18. Juli 1571 holdt Ligtalen. Senere rejste hans Hustru ham et stort Gravmonument i Kirken, som hun 2. April 1576 i efterfølgende Skrivelse fra Kongen fik Tilhold om at fjerne: „Befaling til Fru Pernille Oxe at lade det Gravmonument nedtage, som hun har ladet gøre i Vor Frue Kirke, højt over Jorden, over sin afdøde

Husbonde Otto Rud, da det er sat paa et Sted, hvor Kongerne og fremmede Fyrster og Herrer skulle staa, hvis der skal foregaa en kongelig Kroning eller anden Ceremoni i Kirken, og Pladsen i Koret vil blive taget bort, hvis der opføres andre lignende Gravmonumenter; saadanne Gravmonumenter have ogsaa hidtil været forbeholdt Fyrster og Herrer og ere først for kort Tid siden komne i Brug hos Adelen her i Riget. Vil hun sætte et andet Sepultur over sin Mand end det, som hans Lige af Adelen have i Vor Frue Kirke, maa hun sætte det i sin Sognekirke". (Kans. Brevb.)

Der synes at være hengaaet lang Tid, flere Aar, inden Meddelelsen om Otto Ruds Død naaede Danmark, og hans Hustru, Pernille Oxe, var saaledes i Uvished om hans Skæbne, hvilken Uvished yderlig kan tænkes at have voldt hende Bekymringer i en Tid, hvor Pestens Hærgninger havde sluttet sig til Krigens Rædsler, og hertil kom, at hun antagelig har været vidende om, at han var saaret, da han overgav sig i Svenskernes Fangenskab. Hun gjorde derfor Akkord med en Mand ved Navn Søren Tygesen fra Mørke, der tilbød sig „unødt ved sin Hals, Ære og Gods's Fortabelse", at drage ind i Sverrig og Finland og „fly hende god Besked om hendes Husbonde, Otto Rud, hvor han var, og hvor hannem lide, og fly hende hans Haandskrift, at han var levende" etc.

Som Vederlag herfor skulde Søren Tygesen og hans Hustru beholde deres halve Gaard kvit og fri deres Levetid, og deres Søn den anden Halvpart. Endvidere fik Søren Tygesen af Pernille Oxe som Rejseudgifter 20 Daler og en Hest.

Søren Tygesen begav sig ogsaa ud for at lede efter Otto Rud, og han siger selv, at han var i Stralsund, Stettin, Dansken og paa Guldborg Enge ved Slottet Elfsborg hos Krigsfolket, hvormed han mente at have gjort, hvad der kunde forlanges af ham, om han end ikke havde hørt eller set noget til Otto Rud. Men Pernille Oxe var af en anden Mening, og hun vilde ikke for det Resultat give ham hans Gaard kvit og fri hans Livstid. Herover kom det til Trætte mellem Parterne, og Trætten blev indanket for „Rigens Ret", hvor Kongen den 25. Septbr. 1568 gav Pernille Oxe Medhold.

Af foranstaaende vil det skønnes, at Otto Rud ikke har haft Tid til at tage sig ret meget af Administrationen af Sæbygaaard og Gods eller har kunnet opholde sig her ret meget; derimod er der en Del, der taler for, at hans Hustru har opholdt sig en Del af Tiden paa Sæbygaard og med dygtig og kraftig Haand ledet Godset og Gaardens Forvaltning. Saaledes faar hun 18. Marts 1567 af Kong Frederik II. aabent Brev paa, at: „Langtved, Memhave, Agerledet, Fuglsang, 2 Bol i Solsbæk, Ugerholt, Ørheden, Kraftet, Dyrheden, Kraglund, Knæverhede og lille Stenshede, der tidligere have søgt til Sæby Kirke (den sidstnævnte dog til Karup Kirke), herefter maa høre til Volstrup Sogn, hvortil Otto Rud, til hvem de af Kronen var mageskiftet sammen med Sæbygaard, har lagt dem, fordi Bønderne, naar de kom til Sæby, drak sig fulde og kom i Klammeri". (Kansl. Brevb.)

Af dette Kongebrev skønnes det, at Otto Rud eller hans Hustru til at begynde med uden videre har paabudt de nævnte Bønder, der var Fæstere til Sæby-

gaard, at søge til Volstrup Kirke i Stedet for til Sæby Kirke; men da disse og Sognepræsten i Sæby antagelig ikke villigt er indgaaet paa denne Flytning, der var i Strid mod Loven og Recessen, saa er Pernille Oxe tyet til Kongen og faaet hans Tilladelse under Foregivende af, at Bønderne, naar de gik til Sæby Kirke, drak sig fulde og kom i Klammeri. Hvis dette Foregivende var rigtigt, da falder sikkert Skylden herfor paa Præsterne i Sæby; thi af en Indberetning, Præsten Hr. Poul Skade, der tillige var Provst, giver 1553, fremgaar det, at der til Præsteembedet hørte en „Brügge Pande" til 6 Tdr. Om der bryggedes Øl eller brændtes Brændevin i den „Brügge Pande", melder Historien ikke noget om; men stærke og berusende Drikke har det uden Tvivl været, og uden al Tvivl har der ogsaa været forbunden Krohold med dette „Bryggeri"; thi dette var Datidens Skik, og det var ogsaa meget almindeligt, at Datidens Præster gav sig af med en saa verslig Geschæft som Krohold. Senere Tider havde megen Møje med at faa Præsterne vænnet af dermed. Et Landemode-Dekret fra Sjælland 1562 siger saaledes: „Præster og Degne maa ikke være Kromænd eller holde Øludsalg og ikke tillade Drikkelag i deres Huse". Ved flere og senere Landemoder blev samme eller lignende Forbud gentagne, og Forbudet maatte tillige indskærpes i Danske Lov 2—11—9, hvor det hedder: „Præsterne skulle ingen Købmandsskab bruge uden med hvad hjemme hos dem selv avles eller gøres, meget mindre skulle de holde noget Drikkehus eller sælge enten Øl eller Brændevin". Og fremdeles i 2—11—10: „De maa ingen verslig Bestillinger be-

fatte sig med, som Fogeds, Skrivers, Prokurators til Tinge, Køgemesters til Bryllup eller anden Værtsskab*).

Har mulig Præsterne i Sæby saaledes været Aarsag til, at Bønderne drak sig fulde og kom i Klammeri, naar de kom til Kirken i Sæby, da har dette sikkert ikke været den egentlige Aarsag til, at Kongen og Pernille Oxe har taget sig saa meget af dem, at de af den Grund har henlagt dem til Volstrup Sogn og Kirke. Nej, men de mulige Drikkerier og Slagsmaal er af Pernille Oxe bleven benyttet som Anledning dertil. Pernille Oxe var nemlig en klog og fremsynet Kvinde, et Stykke af en Ingeborg Skeel; hun skønnes paa samme Tid at have omgaaedes med Tanken om Oprettelse af et eget Birketing for Sæbygaard og Gods, hvilket hun ogsaa ved kgl. Skrivelse seks Maaneder efter, den 21. September 1567, fik Tilladelse til med Ret til selv at indsætte Birkefoged m. m. At hun under dette Birketings Ret ønskede at samle alle sit Gods' Bønder, er let forstaaeligt; men de Bønder, der boede i Sæby Sogn, var antagelig under Sæby Byting som deres Værneting, og kunde som saadan ikke tiltales for Birkeretten. Og da er det sikkert gaaet saaledes til, at hun har udvirket med Begrundelse af Drikkeri og Slagsmaal, at de er kommen til at skulle høre til Volstrup Sogn og Kirke. Det kgl. Birkebrev, som nedenfor skal gengives, lyder da ogsaa paa, at de nævnte Bønder skulle henhøre under Birketinget.

*) Præsten Daniel Olufsen i Hjørring blev saaledes om ved Aaret 1558 dømt fra Kaldet for flere Udskejelser, hvoriblandt nævnes, at „han haver holdt Krohus der samme Steds og der udi holdt ulovlig Handel med Brændevin og Ølsalg, undertiden om Helligdagene under Prædikenen saavel som andre Tider. (Kirkeh. Saml.)

„Aabent Brev, hvorved Fru Pernille Oxe i sin Husbond Otto Ruds Fraværelse faar Tilladelse til at lægge et Birketing ved deres Gaard Sæbygaard i Vendsyssel, hvortil skulle høre Sæbygaard og Sæbygaards Mølle, alle deres Bønder i Volstrup Sogn, Gaardene Langtved, Memhave, Agerledet, Fuglsang, Solsbæk, Ugerholt, Ørheden, Dyrheden, Kraglund, Knæverhede og lille Stenshede, der herefter skulle høre til Volstrup Sogn, en Gaard og 2 Bol i Vester Estrup i Hørby Sogn, 1 Gaard og 3 Gadehuse i Øster Estrup, Faurholt, Bunkhule, Skjærping, Melsthave, Løvtved og Fellern. Besidderen af Sæbygaard faar fri Birkeret, dertil og Ret til at indsætte Birkefoged; dog Kronens Ret til at oppebære Skat af Bønderne hermed uforkrænket.“ (Kansl. Brevb.)

At Sognepræsten og Borgerskabet i Sæby ikke har været fornøjet med den Deling, som Kongen og Pernille Oxe havde foretaget med Bøndergaardene, siger sig selv, og det ses, at de har klaget til Kongen over, at Præsten i Sæby, derved havde faaet for lidt til sit Underhold, og 22. Februar 1579 udsteder Kongen saa et „Aabent Brev, hvorved det strængelig befales alle, som tidligere have ligget til Sæby Kirke, herefter altid at søge til Sæby Kirke og svare Sognepræsten, Kirken og Skolen i Sæby den Tiende og Rente, som de havde svaret dem fra Arilds Tid af. Borgemester og Raad samt Sognepræsten i Sæby havde nemlig berettet, at Sognepræsten i Sæby kun har en meget ringe Underholdning, og at Fru Pernille Oxe har lagt 12 Gaarde og Bol, der fra Arilds Tid have ligget til Sæby Kirke, Præst og Skole, til Volstrup Kirke paa Landet, saa Sæby Kirke, Præst og Skole nu ingen Rente faa deraf. Ligeledes befales det, da

Fru Pernille Oxe har taget Kronens Part af Tienden af lille Stenshede i Karup Sogn, hvilken Sognetiende af Kongens Fader var henlagt til Sæby Præsts Underholdning, den paa Gaarden boende Bonde at svare Sæby Præst Tienden, med mindre Ejerne af Sæbygaard have særlige Kongebreve paa, at de skulle være fri herfor."

Men Ejerne af Sæbygaard havde deres Ejendomsbreve i Orden; de 12 Gaarde og Bol kom aldrig senere tilbage til Sæby. For da at imødekomme Klagerne fra Sognepræsten i Sæby, Hr. Oluf Jørgensen, udsteder Kongen 10. April 1580 et „Aabent Brev, hvorved Afgiften af Kronens Tiende af Ugilt Sogn henlægges til Sognepræsteembedet i Sæby, da den nuværende Sognepræst, Hr. Oluf Jørgensen, har klaget over, at noget af hans Præsterente er lagt anden Steds hen ved et Mageskifte, som Kronen for nogen Tid siden har sluttet med Fru Pernille Oxe, og Stiftslensmanden og Superintendenten (ɔ: Biskoppen) i Vendelbo Stift, der efter Kongens Befaling have undersøgt Sagen, mener, at Præsteembedet kan faa fyldest i ovennævnte Tiende, der beløber sig til 3 Pd. Rug, 2½ Pd. Byg og ½ Pd. Havre" (1 Pd. = 2 Td. a 12 Skp.).

For mere klart at anskueliggøre for Læserne, hvor stort et Areal Pernille Oxe saaledes „erobrede" fra Sæby og lagde ind under Volstrup Sogn, skal her efter et Tingsvidne af 12 ældre Mænd meddeles, hvor Sogneskellene 1541 gik:

„Alle Mænd, dette Brev ser eller høre læse, hilse vi Jørgen Jespersen Byfoged i Sæby, Morten Christensen Borgemester ibm., Niels Hansen, Jens Kjøbmand og Borgere ibm., Jørgen Nielsen Wolstrup og Vols

Andersen Tingsskriver ibm., evindelig med Gud. Anno die 1541 den Onsdag, som var næst efter St. Mortensdag, da var skikket ærlige Mand Simon Broe Borgemester i Sæby, hvilke der bede og fik vistelig Tingsvidne af 12 gamle lovfaste Dannemænd, som er Anders Remsnider, han mindes udi 50 Aar, Poul Nielsen ibm. udi 40 Aar, Volle Lauridtzen i Rørde siden han kunde mindes 59 Aar, Thomas Jensen i 40 Aar, Jens Sørensen i 40 Aar, Niels Hansen 40 Aar, Jens Pedersen udi 40 Aar, Anders Thomsen i Høllertegaard udi 40 Aar, Jørgen Nielsen i Volstrup i 40 Aar og Terkel Thomsen i Fluesholt udi 28 Aar. I saa mange fuldne Aar, som staar skrevet, da fremginge disse fornævnte Dannemænd og vunde med deres oprakte Fingre og Helgens Ed, at dennem fuld vitterlig i Guds Sandhed er, at det haver været fri (og) hørt til Sæby fra Sulbech og saa til Solsbech, og saa fra Solsbech og saa østen om Rindelen til Ørbechen, og saa fra Ørbechen og til Ugilholt, og saa vester fra Ugilholt og til gammel Bispevej, og saa Nord fra gammel Bispevej og til Rønsige, nok og siden Nord fra Rønsig vesten om Kraglund ad den Bæk, og siden den samme Bæk Nedgang, og sønden om neder til den Bæk, som løber vesten om Westhauge og saa Nord ad, Vesten om Harfrendet, og siden Nord ad denne Sig, som løber ad vester Hjørne Tæretved og ud i den Bæk, som løber østen om Pletholt og siden den Bæk neder i Sulbech og udi Havet. At saa er i Guds Sandhed som for stander skreven, til ydermere Vidnesbyrd trøkke vi vort Indsegl neden dette vort aabne Brev."

Af dette Dokument, hvoraf en Afskrift danner Bilag Nr. 71 til Kommissionsdommens Akter i Skeltrætten

1770 mellem Sæby og Sæbygaard, fremgaar det, at Sæby Købstads Sognegrænse strakte sig fra Sulbæk i Nord til Solsbæk i Syd; og fra Solsbæk vester paa ad Bækken (Ørbækken), der endnu danner Sognegrænsen mellem Albæk og Volstrup Sogne, til „den gamle Bispevej“, som synes at have gaaet ad Grønheden og Kjærskov, eller hvor den saakaldte gamle Kongevej endnu gaar; herfra gik Skellet Nord paa følgende Bækløbet, der gaar vesten om Grønheden, Kraglund og Knæverhede Jorder og fremdeles følgende Bæk og Aaløbet vesten om Sæbygaards Marker, hvor efter Skellet gik i Nord østen om Øxenhede Jorder til Holtet (Pletholt) i Understed Sogn, hvor det støder til Sulbæk, hvis Løb dannede Skellet til Bækken udmundede i Havet.

Naar man nu ved Hjælp af et Generalstabskort sammenligner Sæby Købstads Sognegrænse nu og da, saa vil Forskellen straks falde i Øjnene, idet det viser sig, at ca. $^1/_2$ □ Mil Land er taget fra Sæby og lagt ind under Volstrup Sogn. Dette er Pernille Oxes Værk. Arealet omfatter de førnævnte Bondergaarde samt Hovedgaarden Sæbygaard med Mølle; thi der er ingen Tvivl om, at denne jo ogsaa har ligget inden for Sæby Købstads Grænser; det vidner Gaardens Navn om, og det foranførte Dokument synes at sige det*); og det er vistnok lige saa sikkert, at det er Birketingsbrevet, der er Adskillelses-Aarsagen, man kan ogsaa sige, er Adskillelses-Dokumentet, her nævnes Sæbygaard og Mølle at skulle fra den Dato

*) Et Bevis mere herfor er, at Sæbygaard var Participant i Sæby Købstads Felleder, sønden og norden for Byen, hvilket senere gav Anledning til megen Trætte.

af ligge under Birketinget; men hvad der var under Birketinget kunde ikke godt samtidig være inden Købstadens Grænser.

1571 opbyggede Pernille Oxe Borggaarden paa Møgelkær med et stort grundmuret og to mindre grundmurede Huse med et Capel ved den østre Side af Borgegaardsporten*) og 1575 opførte hun paa Sæbygaard den nuværende to Etagers, grundmurede Hovedbygning med to murede Taarne, i det sydøstre og sydvestre Hjørne**) og paa Midten et højt Taarn med Spir, hvori en Klokke hang; ogsaa her blev indrettet et Capel.

Den 19. Oktober 1577 blev hun syg paa Sæbygaard, hvorfor hun gjorde sit Testamente og øvrige Dispotioner, deriblandt at hun eftergav sine Bønder dette Aars halve Landgilde og Skyld, og den 26. Oktober døde hun, 46 Aar gammel. Hun blev begravet i Raarup Kirke, Vejle Amt; og Bispen i Aarhus Mag. Laurits Bertelsen holdt Ligtalen, der er trykt; i denne hedder det: at hun sad Enke i 11 Aar og „skaade" og skikkede sig i al denne Tid ganske gudfrygtelig, høvisk og vel i alle Maader, holdt hver Dag sin Morgen- og Aftenbøn og lod til den Ende paa begge sine Sædegaarde Bedekamre indrette, hvor hun hver Dag aarle og silde begav sig ind for at læse og bede. Forglemte ikke den fattige Lassarus med daglige „Almisser for Porten", gav aarlige Penge, Mel, Flæsk, Lærred og Vadmel til det nærmeste Hospital. Var i Medgang en lystig, venlig og ydmyg Kvinde, og i

*) Efter Vedel Simonsen var dette 1845 indrettet til Værelse for Forpagteren, og Døbefonten nedgravet i Gaarden til Bekvemmelighed for en And med sine Ællinger.

**) Det ene af disse Taarne er nu nedbrudt.

Modgang var hun behjelpelig med Trøst, gode Raad og anden Bistand.

Hun efterlod sig 2 Sønner og 3 Døtre, af hvilke Knud Ottesen Rud arvede Sæbygaard, medens Broderen, Johan, fik Møgelkjær.

Knud Ottesen Rud blev i sine unge Aar af Moderen sendt udenlands for eften Datidens Skik blandt Adelsmænd ar studere og paa anden Maade udvide sine Kundskaber, og vi træffer saaledes Knud Rud 1568 i Strasborg, og 1573 indskrives han ved Universitetet i Padua (Nord Italien) 1576 overtog han Sæbygaard, og paa Stolene i Volstrup Kirke lod han male sit Fædrenevaaben. Iøvrigt omtaler Historien ham saa godt som slet ikke, og han synes ikke at have været brugt i Kongens og Landets Tjeneste eller at have nydt Forleninger af nogen Slags. Han døde ugift 3. April 1589 hos sin Farbroders Søn Knud Rud Jørgensen paa Vedbygaard, Holbæk Amt, og blev begravet i Vedby Sognekirke den 15. Maj; hvorefter Sæbygaard blev solgt til Peder Munk til Estvadgaard.

Peder Munk var af Familien Munk, som i Vaabenet førte 3 røde Roser i sølv Felt og paa Hjælmen vekselvis 13 røde og Sølv Faner, og Søn af Ludvig Munk til Palsgaard og Kristine Lykke. Og for at betegne hans Familie nærmere skal anføres, at han var Sønnesøn af den bekendte Landsdommer Mogens Munk, der i Vejle i sin Hanske efterlod de jyske Adelsmænds Opsigelsesbrev til Kong Kristian II., og at Kristine Munk, der var gift med Kong Kr. IV. og Moder til Eleonore Kristine Ulfeldt, var hans Broderdatter.

Peder Munk var født 13. Marts 1534 paa Lønborggaard, hvor hans Fader den Gang sad som Lensmand under Ribe Bispestol. Hans Opdragelse paa-

begyndtes hos Slægt og Venner og sluttede med et 10 aarigt Ophold hos Hertug Philip af Pommern—Wolgast, hvorefter han 1559 traadte i Kong Frederik IIs Tjeneste. I Syvaarskrigen deltog han som Høvidsmand til Skibs, og 1567 blev han udnævnt til Admiral og Øverstkommanderende over Flaaden; som saadan gjorde han et heldigt Togt 1569, idet han ved Reval bemægtigede sig en fjendtlig Kofardiflaade paa om ved 150 Skibe, hvoraf han førte de bedste med sig til København, medens de andre afbrændtes. Da han kom hjem med dette Bytte ønskede Anders Sørensen Vedel ham til Lykke i latinske Heksametre.

1589 fik han det Hverv med en Eskadre paa 11 Skibe at føre Kong Kristian den 4des Søster, Anna, som Brud til Skotland, hvor Jakob VI. ventede hende. Flaaden sejlede fra Kronborg 1. September, men fik Modvind, som nødte Skibene at gaa ind i Flækkerø Havn, hvor der saa blev holdt en kostelig „Pauket" for Jomfru Anna. Et nyt Forsøg paa at finde Vejen til Skotland, hindredes af en ny uheldig Vind i 3 Dage, hvorfor der søgtes Havn i Rækkefjord. Atter gik P. Munk under Sejl, men maatte efter 4 Dages Forløb lægge ind ved Mærdø ved Arendal, idet Admiralskibet blev læk i Stormen og Flaaden adsplittet. Det varede 2 Dage med at tætte Skibet, hvorefter P. Munk atter gik under Sejl, men maatte efter 2 Dages Forløb atter være glad ved at søge i Havn ved Flækkerø. Her toges nu den Bestemmelse, at 3 af Skibene skulde føre Prinsessen til Oslo, og de andre Skibe gaa hjem til København; hvortil P. Munk naaede d. 12. Oktober, og det næste Aar 1590 i April gennemførtes Skotlandsturen heldigt, saa Prinsesse Anna 20. Maj var i Edinburg, og her deltog Peder Munk

i Kroningshøjtideligheden som den fornemste Gæst blandt de Danske.

At det var onde Magter, der havde været paa Spil, og hindret Peder Munks første Brudefærd med Jomfru Anna, var mange vis paa, især da Handelsskibe til Spot og Spe for Orlogsflaaden sejlede denne forbi baade i en og anden Retning. Peder Munk selv havde dog først Tro til, at det var Skibenes mangelfulde Udrustning, der bar Skylden, og denne Mistanke lod han komme til Orde paa en Herredag 1590 i Kolding; men Christoffer Valkendorf, der havde Opsyn med Holmen, paastod, at Skibene var i alle Maader forsvarligt udrustede; omsider lykkedes det dog at opklare Sagen. Det var seks afskyelige Hekse paa Fejø, der var Skyld i det hele. Paa et Bord i Karen Vævers Hus havde de opstillet nogle Lerpotter og ved Hjælp af disse havde de fremkoglet Storm og bragt Flaaden i Forvirring. Tillige var Apostlen „Langvinus“ sendt efter Flaaden i en tom Øltønde, og han i Forbindelse med de to Djævle „Smuk“ og „Pil- Hestesko“ havde besørget Resten, særlig derved, at de to Djævle havde klamret sig om Skibenes Køl. At det efter disse Omstændigheder var gaaet Flaaden saa godt, som det gik, og den ikke helt var gaaet under, skyldtes alene dette, at Karen Væver havde haft sin Mand, sin Søn og sin Svoger om Bord i Flaaden, og for disses Skyld havde hun tre Gange i Jesu Navn bedet de andre om at skaane Flaaden. At disse „Skarnsfolk“ i hin Overtroens Tid led, efter at de paa Pinebænken havde tilstaaet, deres „velfortjente“ Straf paa Baalet, siger sig selv.

1571 blev Peder Munk Medlem af Rigsraadet, og 1576 udnævntes han til Rigens Admiral; han blev

derved en af de højeste Rigsembedsmænd med Sæde i Rigsraadet næst efter Rigsmarsken. Men det vigtigste Hverv tilfaldt ham 1588, da han kom ind i det Firemandsudvalg, som Rigsraadet betroede Styrelsen af Rigerne under Christian IV.s Mindreaarighed, hvilken Stilling han opgav 1593.*)

1591 ledsagede han med en Flaade den unge Christian IV. til Kroningshyldningen i Norge og 1584 sendtes han først til Øsel og siden til Holland for paa Kongens Vegne at staa Fadder til Prins Vilhelm af Oraniens Søn, der i Daaben blev opkaldt efter Frederik II.

1596 ophørte Formynderregeringen, idet Christian IV da selv overtog Styrelsen. Peder Munk blev ved den Lejlighed udnævnt til Rigsmarsk, og samtidig beholdt han Bestillingen som Rigsadmiral (hans Eftermand udnævntes først 1610) som saadan udkommanderedes han 1606 med den Flaade, der ledsagede Kongen til England. 1608 eller 1609 nedlagde han sit Marskembede, udtraadte af Rigsraadet og syntes paa den Tid at have været i Kongens Unaade. Grunden hertil kan dog ogsaa søges i hans høje Alder, 70 Aar, og Ønske om paa sine gamle Dage at leve i Ro.

Af Forleninger havde Peder Munk mange, saaledes: Odensegaard 1564—65, Aastrup ved Hjørring 1566—74, Lundegaard paa Mors 1567—74, Stege og Tolden paa Møen 1568—96, Elmelunde paa Møen 1574—96, Hundslund (Dronninglund) Kloster 1574—81, Hals Birk 1592—97, Asmild Kloster 1596—97 og Vestervig Kloster 1596—1608.

---

*) Vistnok under Paavirkning af Efterdønninger af hans uheldige Skotlandsrejse.

Og af Gods ejede han foruden Sæbygaard, Estvadgaard ved Skive, Sødringholm og Demstrup ved Mariager, Bjørnkær i Biersted Sogn, Vrejlevkloster, Raunstrup i Ørum Sogn, Kornumgaard ved Brønderslev, Langholt i Horsens Sogn, Knudseje i Skæve Sogn, samt Gaarde i København, Randers og Kolding*); endvidere fik han kongelig Livsbrev paa Manna By i Thise Sogn og to Gaarde Ladegaard og Agdrup, og 1573 blev han forlenet med „de to til Hammelmose Mølle liggende Broer, nemlig Asinbechs Bro og Broen over Leerbech, med det Brokorn, som Herredsmændene i Hvetbo Herred aarlig svare til Broerne", imod at han holdt Broerne vedlige med Stolper, tykke Bulfjælle, stærke Rækker paa begge Sider og Grus, Sten og Sand ved begge Ender.

Af Bøndergods trint om i Landet, det saakaldte Strøgods ses han at have ejet meget, ogsaa her i Vendsyssel; og han synes i det hele taget at have haft god Greb paa at samle sig Gods; men hans Pengetransaktioner opfyldte ikke altid Lovens Fordringer; saaledes købte han 1602 Hersomgaard ved Viborg af sin Svigerinde Anne Lykke, men Skødet dømmes ugyldigt.

Peder Munk ægtede 1566 Karen Skeel**) Datter af Albert Skeel til Fussingø og Hammelmose etc. hun døde 1601 efter et 35aarigt, barnløst Ægteskab. 3 Aar derefter (29. Juli 1604) holdt den 70aarige En-

*) Han ejede vistnok ogsaa en Tid Hammelmose i Thise Sogn, eller var paa sin Kones Vegne Medejer af Gaarden.

** To Malmstager i Thise Kirke skænkede Peder Munk og Karen Skeel 1588. Hun skal ligge begravet i Thise Kirke, og ifl. Sagnet var hun en Heks (se herom O. L. Grønborg: Optegnelse paa Vendelbomaal S. 212.)

kemand paa ny Bryllup, nemlig med Sophie Brahe, der var Datter af Peder Brahe til Krogholm. I dette Ægteskab avlede han en Datter, Kirstine Munk, der stod ved hans Side, da han 31. Marts 1623, 89 Aar gammel, udaandede paa Sødringholm. Og Aaret efter døde Datteren, 16 Aar gammel og blev begravet i Volstrup Kirke, hvor hendes Lig staar i den til Sæbygaard hørende aabne Begravelse ved Siden af Faderens Kiste, der ligeledes blev henført til Volstrup Kirke.

Sophie Brahe sad nu Enke i fire Aar, til 1627; dette Aar ægtede hun Malte Sehested til Rydhave ved Holstebro. Brylluppet stod den 22. April i Aalborg. Hun har ladet opføre den østlige Længe i Borggaarden, et grundmuret Hus i et Stokværk, hvilket maa antages at været sket i hendes Enketid.

Malte Sehested var Søn af Claus Maltesen Sehested og fødtes 13. Novbr. 1596 paa Arensborg paa Øsel, hvor Faderen da var Lensmand. 15 Aar gammel kom han i Tjeneste hos en polsk Feltmarskal, Fyrst Johan Carl, først som Liv- og Kammerpage, siden som Kammerjunker og Ritmester ved sin Herres Livkompagni og deltog i en Række Felttog mod Svenskerne, Russerne, Ungarerne og Tyrkerne. 1621 kom han hjem, men kun for snart efter sammen med sin Broder, Mogens, at rejse til Frankrig og derfra 1624 til Spanien. Saa kom Trediveaarskrigen og Malte Sehested ilede hjem og tog Plads i den danske Hær, og var med i Slaget ved Lutter am Barmberg (1626). Aaret efter ægtede han, som ovenfor nævnt, Sophie Pedersdatter Brahe, Peder Munks Enke, der var Datter af Peder Brahe til Krogsholm hvor hun fødtes 1. Juni 1580. De nygifte synes at

have taget Ophold paa Sæbygaard, hvor Malte Sehested straks blev udnævnt til Værge for Sognekirken; men paa Grund af de kejserlige Troppers Fremrykning maatte de 1627 rømme Hus og Hjem og flygte til Halland. 1631 fik Malte Sehested Skøde fra Kronen paa en Del Bøndergods her i Vendsyssel, hvoriblandt var Raunstrup Mølle i Hellevad Sogn og Faurholt i Horsens Sogn. 1643 udnævntes han til Løjtnant ved Ritmester Mogens Arenfeldts Kompagni af den jyske Rostjeneste, og under den paafølgende Krig ørte han den ene Halvdel af de sjællandske Ryttere. Uvist af hvilken Aarsag opnaaede Malte Sehested først i en ældre Alder at faa et Len betroet. Han var fra 1648—53 Lensmand i Stavanger (Norge), og fra 1653 til sin Død Lensmand paa Aastrup og Sejlstrup i Vendsyssel.

Af Hovedgaarde ejede Malte Sehested foruden Sæbygaard tillige Rydhave, som han arvede efter sin Fader, og Boller i Taars Sogn, som han tilbyttede sig for en Fjerdedel af Højris paa Mors.

Den 1. April 1638 døde paa Sæbygaard hans Hustru Sophie Brahe, og hun blev i Volstrup Kirke nedsat i den aabne Begravelse, som kort forinden var bygget eller udvidet (jævnf. „Vendsyssel Folk og Land I.“ S. 60).

Malte Sehested sad nu Enkemand til 25. Sept. 1640, hvilken Tid han ægtede Margrethe Frederiksdatter Reedtz. Brylluppet stod i Viborg. 1661 var han med i København og underskrev Souverænitetsakten, men døde derefter samme Aar den 20. Juli paa sin Gaard Rydhave 65 Aar gammel.

I sit andet Ægteskab avlede han 10 Børn, derimod var hans første Ægteskab barnløst, hvorfor Sæ-

bygaard og Gods gik i Arv til Sophie Brahes Broder, Otto Pedersen Brahe.

Otto Pedersen Brahe var født 14. Sept. 1582; han var Søn af Peder Brahe (til Krogholm, Herrested Herred, og Klausholm, Galten Herred) og Margrethe Gjøe. Slægten menes oprindelig at være en gammel hallandsk eller skaansk Adelsslægt, der senere udbredte sig over hele Riget, og hvoraf flere Medlemmer vandt betydelig Indflydelse; den mest kendte er dog Astronomen Thyge Brahe. Familiens Vaabenmærke var et sort Skjold med en sølv Pæl. Paa Hjælmen to sorte Vesselhorn, hver med en sølv Biælke og besat med tre Paafuglefjer og mellem Vesselhornene en Paafuglefjer. Slægten uddøde paa Sværdsiden 1786.

Otto Brahe gjorde i sine unge Aar Tjeneste hos Pfalzgreve Philip Ludvig, Hertug af Neuburg og dennes Søn. Efter sin Hjemkomst deltog han i Kalmarkrigen. 1617—23 var han Lensmand paa Koldinghus, i hvilken Stilling han gjorde sig meget afholdt, og derefter 1623—24 paa Kallundborg. Af Hovedgaarde ejede han Krogholm som Arv efter Faderen, Torbenfeldt (det nuv. Frydendal) i Holbæk Amt som Arv efter sin Moders Søster, samt de to Sædegaarde Engeballe i Maribo Amt og Stokkebrogaard i Randers Amt. Ved at gaa i Borgen for andre Adelsmænd ødelagde han sin Formue noget, saa at der blev gjort Indførsel i en Del af Godserne, hvilke Tab dog blev erstattede ved Arv efter Søstrene, Anne Brahe (gift med Mandrup Parsberg) efter hvem han arvede Gaardene Sonnerup, Københavns Amt, og Mørkegaard (nu Toftholm) i Holbæk Amt, og Sophie Brahe, efter hvem han som forannævnt arvede Sæbygaard. 1626 den

29. Oktober ægtede han Mette Jakobsdatter Rosenkrants. Brylluppet stod i Odense.*) En Slægtning af hende, Ingeborg Rosenkrants, Datter af Otto Christoffer Rosenkrants til Boller, døde paa Sæbygaard 1636 i sit 36 Aar og blev begravet i Volstrup Kirke, hvor hendes Kiste staar i den aabne Begravelse; hun døde ugift og Skiftet stod i Sæby 1638 d. 20. Marts.

Otto Brahe døde 10 Juli 1642 i Viborg; og den 4. Aug. 1646 døde hans Hustru, Mette Rosenkrants, paa Sæbygaard; de blev begge begravet i St. Budolfi Kirke i Aalborg.**) Sæbygaard gik derfor over til deres Søn og eneste Barn, Mandrup Brahe.

Mandrup Brahe blev født 1627, gik i Skole i Sorø, var derefter udenlands i flere Aar og studerede bl. a. ved Universitetet i Leyden, berejste Frankrig og Italien og kom hjem 1648, hvorefter han var Hofjunker hos Kong Frederik III. i 8 Aar til 1656; den 18. Maj samme Aar giftede han sig med Bergithe Nielsdatter Trolle til Krumstrup i Svendborg Amt. Brylluppet stod i Odense.

Af Hovedgaarde arvede han efter sine Forældre Torbensfeld (der nærmest synes at have været Hovedsædet), Toftholm, Sæbygaard og Haven i Hørby Sogn, som ved den Tid synes at være ophøjet til Hovedgaard,***) og med sin Hustru fik han Krumstrup, som han dog 1664 solgte til Erik Krag.

*) Hun gav til Sæby Hospital 20 Rdlr.

**) Deres Vaaben (Brahe og Rosenkrants stod malet paa Sæby Kirkes Korhvælving; (maaske som Minde om Gaven til Hospitalet); de blev senere overkalkede. 8 andre adelige Vaaben var malet samme Sted, tilhørende 4 Familier paa Herregaarde i Vendsyssel, hvoraf flere vides ligeledes at have givet Penge til Sæby Kirke eller Hospital.

***) Jfr. „Vendsyssel Folk og Land" I, S. 41.

Den 18 Sept. 1666 døde Mandrup Brahe paa Torbensfeldt og blev 12. Oktober begravet i Roskilde Domkirke. Hans Hustru, der var født 1. Februar 1631 paa Skarholt, styrede nu Godserne som det synes med stor Dygtighed. Sæbygaard solgte hun 1668 til Admiral Niels Juul, Torbensfeldt byttede hun bort med Kronen og fik for den Rantzauholm i Svendborg Amt, hvilket Gods hun gav Navnet Brahetrolleborg, ogsaa Haven i Hørby Sogn fik Kronen for en kort Tid i Eje, nemlig fra 18. Novbr. 1668 til 1. Maj 1670, hvorefter hun 1672 solgte Gaarden til Holger Pedersen i Rugtved. (Om Haven se „Vends. Folk og Land" I, S. 41). Den 2. Februar 1672 blev hun ophøjet til Friherreinde af Brahetrolleborg. Hun døde 13de Novb. 1687 uden at efterlade sig Livsarvinger.

Niels Juel, Helten fra Køge Bugt, var Søn af Erik Pedersen Juul til Hundsbæk (Læborg Sogn ved Ribe), Alsted (Vejle Amt), Torpe (Rær Sogn, Thisted Amt) med mange flere Godser. Moderen var Sophie Sehested, Datter af Claus Maltesen Sehested til Højris paa Mors; hun var saaledes Søster til den forannævnte Ejer af Sæbygaard, Malte Sehested, og til den bekendte Hannibal Sehested. Juelernes Slægt hører til Danmarks ældste, adelige Familier og menes at være hidkommen fra England; men her i Landet nævnes Slægten allerede i det 12te Aarhundrede. Familien har fostret mange betydelige Mænd, men den mest berømte af dem er dog Niels Juel. Familiens Vaabenmærke var et Skjold med blaa Felt, hvori en sekstandet Guldstjerne over tre hvide Strømme; og paa Hjelmen to paaklædte Arme, holdende en Stjerne som i Feltet.

Erik Pedersen Juel til Hundsbæk etc. var Medlem af Danmarks Riges Raad, Landsdommer i Jylland og Befalingsmand paa Aalborghus Slot. Ved de kejser-

lige Troppers Indfald i Jylland 1627 flygtede han med Familien over til Norge, og under dette Ophold der fødtes Niels Juel i Kristiania den 8. Maj 1629. Saa snart Moderens Helbred tillod det, rejste Familjen tilbage til Jylland, og næppe en Maaned gammel ankom saaledes Niels Juel til Herregaarden Torpe i Rær Rogn ved Thisted, hvor han skal have henlevet en Del af sine Barneaar. Da han var syv Aar gammel, kom han i Huset hos sin Moster, Karen Sehested, som tidligere havde været Hovmesterinde for Kristian IV Børn med Kristine Munk, og som nu boede paa Herregaarden Stenalt ved Randers Fjord, og her nød han Skoleundervisning sammen med hendes Søn indtil 1642. Et Aar var han saa hjemme hos Forældrene, hvorefter han blev Page hos Prins Frederik, der da var Biskop i Bremen, og da denne 1648 under Navnet, Frederik III. besteg Danmarks Trone, kom Niels Juel til det danske Hof, hvor Kongen i et Aar lod ham frit undervise ved Sorø Akademi, hvorefter han tyve Aar gammel blev sendt udenlands til Tyskland og Frankrig for at erhverve sig de Kundskaber og ridderlige Sæder, som gjordes nødvendig for at træde ind i Hofmændenes Rækker.

Niels Juel, der under hele sin Opvækst havde vist Lyst til Søen og underhaanden erhvervet sig en Del Kundskaber i den Henseende, søgte derefter til Holland, der var Datidens største Sømagt, i hvis Tjeneste stode Datidens dygtigste Flaadeførere, som Admiralerne Tromp og Ruyter m. fl. under hvis Kommando han kæmpede mod Englændere, Tyrkere og Maurere og uddannede sig til en dygtig Søkriger. Ogsaa her søgte han Uddannelse i Skibsbyggeriet og alt, hvad der henhører til Søkrigsvidenskaben og efter

saaledes fra neden af at have tjent sig frem til en Skibschefs Rang, vendte han efter 7 Aars Forløb hjem til Danmark 1656, hvor han blev ansat som Hofjunker; men dette Liv huede ham ikke; „han havde", som det sagdes ved hans Baare, „et bevæbnet Sind med Arbejde og Orlog, stod hellere paa sin Vagt i Storm og Uvejr, end hvilende paa de bløde Bolstre, hørte hellere Bulderet af de store Kanoner, end Klinket af de fulde Pokaler".

Hans Hofjunkertjeneste blev da heller ikke lang, thi allerede samme Aar i Juli var han Skibschef paa „den sorte Rytter" under den danske Admiral Lindenov, som i Forening med en hollandsk Flaade skulde forhindre Svenskernes Besættelse af Danzig.

Aaret efter, 1657, blev han udnævnt til Holmens Chef, som saadan skulde han forestaa Flaadens Udrustninger og Nybygninger m. m., hvilket var, især i Betragtning af, at Krigen med Sverrig stod for Døren, en meget ansvarsfuld Stilling, der fordrede stor administrativ og personlig Dygtighed; thi der var ingen velordnet Admiralitet, og Flaaden havde i længere Tid været forsømt; det gjaldt derfor om for den 28aarige Niels Juel at forbedre og nybygge denne, saa den kunde staa Maal med den hidtil langt overlegne svenske Flaade. Denne Opgave løste Niels Juel med stor Dygtighed, saa den danske Admiral Henrik Bjelke, efter at Krigen med Sverrig samme Aar den 1. Juni var erklæret, kunde stikke i Søen med 19 veludrustede Skibe, der skulde forhindre den svenske Hær, som stod i Polen, i at komme søværts hjem; men som bekendt drog Svenskerne i Ilmarcher over Tyskland ind i Hertugdømmerne og erobrede snart hele Jylland, hvorefter den beredte sig til at gaa over Belterne til

Øerne, hermed skulde den svenske Flaade understøtte Hæren. og Admiral Bjelkenstjerna gik da under Sejl med 59 Skibe, men blev 12. Septbr. ved Falsterbo mødt af den danske Admiral Henrik Bjelke med sine 19 Skibe, som dog Aftenen i Forvejen var bleven for øget med 11 Skibe ført af Niels Juel, hvilke denne i Mellemtiden yderligere havde faaet udrustet. Kampen mellem Flaaderne blev haard og varede i flere Dage, men Resultatet blev, at Svenskerne maatte trække sig tilbage til Wismar. I denne Kamp kommanderede Niels Juel første Gang som Admiral, rigtignok under Henrik Bjelkes Overkommando.

Som bekendt lagde Frosten senere Bro over Belterne, og den svenske Konge stod inden længe paa Sjælland, hvor Freden i Roskilde besegledes, hvilket den svenske Konge fortrød, og inden længe stod han atter med sin Hær for København, hvor alle mente, der var Fred og ingen Fare, og hvor Flaaden laa aftaklet i sit Leje. Under Københavns Belejring forsvarede Niels Juel ved Hjælp af Søfolkene København fra Søsiden og arbejdede iøvrigt af al Magt paa Flaadens Istandsættelse og Udrustning, hvilket han udførte med saa megen Raskhed, at han, da den hollandske Flaade kom København til Undsætning, kunde lade Henrik Bjelke sejle Hollænderne i Møde med 8 Skibe til Undsætning i Kampen mod den svenske Flaade.

Da Københavns Belejring ved Hollændernes Undsætning og den afslaaede Storm maatte indskrænkes til en Blokade fra Landsiden, besluttede den svenske Konge, Karl Gustav, at bemægtige sig de mindre Øer, der tilførte Hovedstaden Proviant. For at beskytte disse, udsendtes, saa snart Søen var fri for Is, 1659

Viceadmiral Heldt med nogle Skibe, som imidlertid efter at have erobret et svensk Skib af hele den svenske Flaade blev jaget ind til Flensborg og blokeret der. Da Efterretningen herom kom til København, gik de øvrige danske og hollandske Skibe til Søs under Kommando af Opdam, Bjelke og Juel, hvilken sidste havde sit Flag ombord paa Skibet „Svanen", der førte 40 Kanoner. Den 30. April mødte de under Rødsand paa Lollands Sydkyst Admiral Wrangel med den svenske Flaade. Under Slaget trak flere af de hollandske Skibe sig tilbage og lod deres Anførere i Stikken. Disse kæmpede imidlertid modigt mod den langt overlegne Fjende og efter en blodig Kamp blev Wrangel tvunget til at søge til Wismar, hvorpaa den dansk-hollandske Flaade sejlede til Flensborg og forenede sig med Heldt.

For at drage saa mange af de svenske Tropper som vel muligt bort fra Hovedstaden bestemtes samme Aar et Angreb paa Fyn, som Svenskerne havde i Besiddelse, og om Efteraaret hjalp Niels Juel til med at landsætte Tropper paa Øen og bistod med Flaaden Belejringen af Nyborg, som den 15. November overgav sig med 3000 svenske Kernetropper.

I det hele taget viste Niels Juel sig i denne for Danmark saa sørgerlige Krig som en indsigtsfuld og tillige forsigtig Anfører, der forstod med koldblodig Rolighed at forudse og benytte de indtrufne Omstændigheder, saa hans Valgsprog: Nec temere, nec timide (hverken ubesindigt, ej heller forsagt) ikke var tomme Ord, men indeholdt den Grundsætning, han fulgte i hele sit krigerske Liv. Sæderne var i hine Tider raa, og Krigsdisciplinen maatte være streng; det var ikke almindeligt, at Anførerne viste sig humane over

for deres undergivne, men Niels Juel optraadte altid høfligt og godmodigt, i en vis Grad kammeratligt, over for disse, og dette i Forbindelse med den bestemte Maade, han befalede paa, og den menneskekærlige Omsorg, han viste sit Mandskab, og hævdede deres Ret, hvor fornødent gjordes, bevirkede, at disse var ham stærkt hengivne, og heri menes at ligge en Del af Aarsagen til de Heltegerninger, han udførte.

1661, Aaret efter Krigens Slutning, giftede Niels Juel sig med Margrethe Ulfeldt (født 17. Maj 1641), der var Datter af Knud Ulfeldt til Svendstrup og Vibeke Podebusk, hun var saaledes en Broderdatter af den bekendte Korfitz Ulfeldt, der var gift med Kong Kr. IV.s Datter, Eleonora Kirstine, og som er saa sørgelig bekendt i Danmarkshistorien som en Forræder af sit Fædreland, hvorfor han dømtes fra Ære, Liv og Gods. Navnet Ulfeldt havde derfor ikke nogen god Klang i de Dage, hverken blandt Adelen eller ved Hoffet. Men det satte Niels Juel sig ud over; han elskede hende og blev genelsket, det var nok for ham til at begære Forældrenes Samtykke, som med Glæde modtog en saa betydelig Bejler; Brylluppet stod den 23. Juni. Hun var en elskværdig og højtbegavet Kvinde, som lettede ham de Byrder, hans besværlige og ansvarsfulde Gerning under de indtrufne Forhold paalagde ham. Hun besad en stor Fædrelandskærlighed, og denne udtrykte hun altid i følgende Afskedsord til ham, naar han drog i Kamp for Fædrelandet, at hun intet hellere ønskede end at se ham rask og sund tilbage, men dog hellere død end sejerløs.

I Fredstiden mellem Freden i København 1660 og den saakaldte skaanske Krigs Udbrud 1675 var Niels

Juel som Holmens Chef ivrigt beskæftiget med Flaadens Forbedringer, hvilket var en vanskelig Opgave; thi de Skibe, der havde gjort Tjeneste i sidste Krig, var saa gamle og forskudte, at de næsten ikke var Reparation værd, og Midler var der faa af til at bygge eller anskaffe nye Skibe for; thi Landet var i høj Grad forarmet efter Krigen og svækket ved Tabet af de afstaaede skaanske Provinser; at Niels Juel har løst den vanskelige Opgave nogenlunde, ses deraf, at Flaaden 1674 bestod af 33 Krigsskibe, hvert paa 18 til 100 Kanoner, og deraf var 31 Linieskibe, af hvilke det mindste førte 34 Kanoner. Han nød da ogsaa hele Tiden Kongens Bevaagenhed tiltrods for Uviljen ved hans ægteskabelige Forbindelse med den Ulfeldtske Familie, og han vedblev med at være Holmens Chef, indtil han af Alderdomsaarsag bad sig fritaget derfor, og da Kong Kr. V. 1674 genóprettede Ridderordenen, udnævntes han til Ridder af Dannebrog (Storkors).

Under den skaanske Krig blev Niels Juel 1675 udkommanderet som Admiral under Curt Adelers Overkommando; der fandt dog ingen Kamp Sted dette Aar, og da Adeler om Efteraaret døde, overtog Juel Overkommandoen.

Næste Foraar sejlede han med 20 Skibe til Østersøen med Ordre til at gøre Svenskerne al den Afbræk, han kunde. Straks tog han to smaa Priser ved den svenske Kyst, sejlede derefter til Rügen, hvor to svenske Galioter afbrændtes, derefter sejlede han atter mod Nord for at angribe Gulland. Paa Vejen hertil stødte han paa to fjendtlige Krigsskibe, som han straks opsøgte, og ved Stenhamer paa Blekingsk Kyst tog han to svenske Fregatter paa til-

sammen 80 Kanoner. I en Haandevending erobrede han derpaa Gulland, som før havde hørt til Danmark, og hvis Beboere var dansksindede, og til Øens Forsvar anlagde han Batterier. For denne Bedrift udnævnte Kongen Juel til Guvernør over Øen og lod til Erindring om Øens Tilbageerobring slaa en Skuepenge, paa hvis Forside findes Kongens Brystbillede omgivet af Trofæer, og paa Bagsiden Gullands Vaaben (et Lam med en Stander) med følgende Inskription: „Ad dominum patriamque redit“ (det vendte tilbage til sin Herre og sit Fædreland) „den 1ste Maj 1676“.

Nogen Tid efter Øens Erobring fik Juel Forstærkning af Skibe, dels danske, førte af Admiral Jens Rodsten (til Lerbæk, Sejlstrupgaard, Langholt m. fl. Hovedgaarde), og dels hollandske, førte af Admiral Almonde, hvilken Forstærkning vel kunde gøres nødig; thi den svenske Flaade var nu gaaet i Søen med 61 Skibe, medens Niels Juels samlede Flaade kun udgjorde 29 betydelig mindre Skibe. Flaaderne kom i Slag under den svenske Sydkyst den 25. og 26. Maj, og begge Parter tilegnede sig Sejren; men denne synes dog at have været størst paa dansk Side, for Niels Juel erobrede en svensk Galiot, medens han ikke selv mistede en eneste Baad.

Kort Tid efter fik den danske Flaade Forstærkning af flere Skibe fra Holland, ført af den dygtige og bekendte Admiral Tromp, der fik Overkommandoen over den samlede danske og hollandske Flaade, hvilket vistnok var en bedsk Pille for Niels Juel, saaledes trods sine Fortjenester og Landets egen Søn at skulle tilsidesættes for en fremmed; men der pa-staas, at Kong Kr. V. ikke kunde andet af Hen-

syn til sine politiske Forbindelser og hellere havde set Juel som Overadmiral.

Den 1. Juni samme Aar kom Flaaderne i Kamp under Øland. Den samlede dansk-hollandske Flaade udgjorde 47 Skibe med 1730 Kanoner, og den svenske Flaade udgjorde 55 Skibe med 2170 Kanoner. Denne kommanderedes af Admiral Creutz ombord i „Stora Cronan“, der førte 126 Kanoner. Da Slaget skulde begynde, gav Creutz Befaling til at vende, og gjorde selv Begyndelsen med sit eget Skib „Stora Cronan“; men da Skibet derved kom ved Vinden og beholdt de samme Sejl, som Skibet havde ført for Vinden, hvilke var for svære for det ranke og med Kanoner overlæssede Skib, der oven i Købet var givet for lidt Ballast, saa kæntrede det og Vandet strømmede ind af de underste Batteriporte, saa Skibet sank. Af dets 840 Mands Besætning reddedes kun 40, og desuden omkom 300 unge svenske Adelsmænd, der tjente om Bord som Volontører. Admiral Creutz og hans Søn sprang over Bord og druknede. Dette Skibs Ulykke bragte Forvirring i den svenske Flaade, og da tilmed den næstkommanderende og dygtige svenske Admiral Uggla senere maatte stryge Flaget paa sit Skib, var Forvirringen fuldstændig, og Svenskerne led et stort Nederlag med Tab af mange Skibe.

Niels Juel havde under denne Kamp kæmpet tappert, og under hans Skibs Kanoner var erobret et Par Skibe; men Hollænderne forsøgte senere at tilegne sig det meste af Æren, hvilket danske Historieskrivere stærkt bestrider og tillægger Niels Juel en væsentlig Del deraf.

Efter dette Slag havde Danmark dette Aar fuldstændig Herredømmet til Søs, saa Flaaden kunde faa

Tid til at understøtte et Indfald i Skaane, der skete med en Hær paa 16,000 Mand, og i September sejlede den hollandske Flaade hjem, og nærmere mod Vinteren oplagdes den danske Flaade. Niels Juel benyttede da Tiden til i December at aflægge Kongen et Besøg i Lejren i Skaane, men paa denne Rejse var han nær bleven fanget af Svenskerne, idet han kom agende ubevæbnet paa en Bondevogn ad Landskrona til og mødte da to svenske Dragoner; heldigvis var disse saa optaget af at plyndre en Dansker, de havde dræbt, at de lod Niels Juel passere uhindret.

Næste Foraar 1677 var Svenskerne tidlig paa Vej med at sende Skibe i Søen. I Gøteborg Havn var nemlig stationeret en lille Flaadeafdeling, som Danskerne Aaret i Forvejen havde holdt blokeret; men Blokaden var bleven hævet i Løbet af Vinteren, og da Svenskerne med god Grund frygtede for, at denne Blokade vilde gentage sig denne Sommer, saa skyndte Skibene sig til Søs i Maj Maaned under Anførsel af den ansete Admiral Sjöblad. Skibene fik Ordre til at gaa ned i Østersøen og søge at forhindre en Transport af 4000 Mand fremmede Tropper, som den danske Konge vilde overføre til Deltagelse i Krigen i Skaane. Men for at undgaa den danske Flaade havde Sjöblad Ordre til at sejle gennem Store Bælt. De danske tænkte allermindst paa, at der lurede nogen Fjende fra den Kant, før Jægermester Hans Arenfeldt*) uventet 23. Maj bragte Efterretning om, at Sjöblad laa ved Sprogø med 11 Skibe, hvorfra han gjorde Plyndringstogter i Land og opbragte forbisejlende Skibe, et saadant, mindre Skib havde Hans

*) Vistnok til Knivholt.

Arenfeldt været om Bord i og var gjort til Fange, men havde løskøbt sig, og var derefter ilet til København for at melde Fjendens Ankomst.

Niels Juel var samme Dag, som Arenfeld kom med denne Tidende, gaaet til Søs med en lille Eskadre syd paa, der blev nu hurtig sendt Bud til ham; denne gik straks paa Jagt efter Sjøblad, og den 1. Juni traf han ham syd for Møen. Den svenske Flaade bestod af 11 Skibe med 426 Kanoner, og den danske Flaade bestod af 13 Skibe med 671 Kanoner. Kampen blev ikke lang, men den blev afgørende. Svenskerne blev aldeles slaaet. Juel erobrede 7 af deres Skibe med ialt 210 Kanoner, et andet Skib paa 74 Kanoner ødelagdes, endvidere blev fanget: Admiral Sjøblad, 7 Skibschefer, 2 Kaptejner, 10 Søløjtnanter, 1 Oberstløjtnant, 1 Major, 1 Kaptejnløjtnant, 5 Løjtnanter og 1 Fændrik af Landetaten, omtrent 1200 Matroser og 350 Soldater. Tabet paa dansk Side var kun 70 døde og saarede; men ikke et Skib eller Baad var mistet. Selv mente Juel, at hvis alle hans Skibschefer havde gjort deres Pligt, da vilde ikke et eneste af de svenske Skibe været undflyet; og han, som ellers var meget human mod sine undergivne, viste sig til den anden Side som en Mand, der dømte haardt de efterladne og ulydige Skibschefer, hvoraf en Del fik Bøder, en mistede sin Karakter, og en anden dømtes fra Liv og Ære, denne sidste, en Hollænder, løb senere sin Vej, da han mærkede, det skulde tages saa alvorligt.

Samme Aar den 1. Juli stod Slaget i Køgebugt, hvilket blev det Slag ved hvilket Niels Juel indlagde sig størst Fortjeneste og kastede Glans over den danske Marine. For at forstaa denne Sejrs Betydning skal i Korthed anføres, at Sverrig derved afskares

fra sine Provinser paa den anden Side Østersøen, at den Ordre, som den svenske Flaade havde om Bord, at brænde og plyndre de danske Kyster, ikke blev til noget, at den Landhær, 3000 Mand, Svenskerne havde om Bord bestemt til at foretage en Landgang med paa de danske Øer og derved tvinge en Del af den danske Hær til at forlade Krigsskuepladsen i Skaane, ligeledes maatte opgives, og endelig blev Danmark for længere Tid Herre paa Havene omkring de nordiske Lande, og kunde undvære den hollandske Flaades Hjælp, hvis Tilstedeværelse maaske nok hidtil havde været nødvendig, men paa den anden Side ogsaa mange Forhold havde virket højst uheldigt for Danmark.

Om selve Slaget skal kun kortelig meddeles, at skønt den danske Flaade var den mindste og bestod af 25 Skibe med 1267 Kanoner mod Svenskernes 36 Skibe og 1804 Kanoner, saa sejrede den danske dog otalt og tog fra Svenskerne 12 Linieskibe med 576 Kanoner 3 Smaaskibe, 3 Brandere og 4 Transportskibe, medens der ikke mistedes et eneste Skib paa dansk Side; vel var en Del af disse noget beskadiget, saaledes maatte Niels Juel hejse sin Stander paa tre forskellige Skibe, men ingen af dem var dog mere medtaget, end at de kunde sejle til København og reparere.

Ved denne Sejr erhvervede Niels Juel sig stor Berømmelse over hele Europa, og den engelske Kong Carl II, der selv var kyndig i Sømandskabet udtalte ved Efterretning herom til den danske Gesandt, den lærde Marcus Gjøe, og sine første Admiraler m. fl., at Kong Kr. V. i Juel havde Europas største og dygtigste Admiral.

Naturligvis blev der gjort stor Stads af Niels

Juel i Anledning af Sejren, og der blev slaaet flere Skuepenge; paa en af disse, den største, der nogen Sinde er slaaet i Danmark, og har i Guld en Værdi af flere Hundrede Kroner, ses paa den ene Side til Venstre en fra Skyerne udrakt Haand med den latinske Overskrift „Frelsens Dag“, og lige overfor til Højre danse otte Børn med Palmegrene i Hænderne, over hvilke der paa Latin staar: „De skulle fortælle Efterkommerne det“. Paa samme Side findes følgende latinske Indskrift: „Ved Guds Naade og under den lykkelige Regering af den allerdurchlauchtigste og stormægtigste Fyrste og Herre Christian V. (Kongens Navneciffer), Konge til Danmark og Norge (etc. Kongens hele Titel), blev den fjendtlige Flaade slagen trende Gange: 1) under Øland 2) nær ved Langeland*), 3) i Køgebugt, og 11 Krigsskibe af første Rang tagne med al deres Udrustning, hvorved denne Skibskrone**) (en saadan er afbildet) er erhvervet“. Paa Skuemøntens anden Side er en Afbildning af Slaget med de Ord paa Latin: „Saaledes maa man stille Urolighederne i Østersøen. Den 1. Juli 1677“. Foruden denne Skuemønt blev der slaaet tre andre, paa den ene af disse er Niels Juels Brystbillede tillige med en Afbildning af Slaget i Køgebugt og følgende Indskript: „Slaget imellem Christian V. og Carl XI.s Flaader under Herr Niels Juels og Henrik Horns Anførsel“.

Resten af Sommeren havde Juel og den danske Flaade den mindre ærefulde Bestilling at brænde og hærge de svenske Kyster til Gengæld for, at Sven-

*) Der menes Sejren over Sjöblad.

**) En Skibskrone kaldes en Krone af Guld, som hos Romerne gaves den, der først havde besteget et fjendtligt Skib.

skerne havde tiltænkt de danske Kyster samme Medfart; men den paafølgende Vinter var han hjemme, og Sommeren efter, 1678, foruroligede han ligeledes de svenske Kyster og hjalp til med Indtagelsen af Rügen. 1679 havde han et Par mindre Fægtninger ved Kalmar med Afdelinger af den svenske Flaade og erobrede et af disses Skibe, „Laxen", og afbrændte et andet, „Nyckelen". Men dette Aar sluttedes der Fred mellem de to Lande, og Niels Juels Krigerliv var dermed delvis forbi, rigtignok var han senere ude med Flaaden, men uden at komme i Slag. 1678 udnævntes han til virkelig Gehejmeraad, og 1679 hædredes han med Elefantordenen. Sin Bestilling som Holmens Chef opgav han 1690, men han vedblev at tage Del i Statssager, og han ses ogsaa at have beklædt Dommersædet i Højesteret og præsideret i Overadmiralitetsretten.

1668 havde Niels Juel købt Sæbygaard, som han dog ikke kan have opholdt sig paa ret længe ad Gangen, dertil var hans Tid i Statens Tjeneste alt for optaget; dog maa det formodes, at han indtil den skaanske Krigs Udbrud 1675 har haft Tid til at beskæftige sig med Gaarden og Godsets Administration, hvilket flere Dele tyder paa. Saaledes bisattes 1668 hans ældste Datter, Vibeke Juel, to Aar gammel, i den aabne Begravelse under Volstrup Kirke, der er Gaardens Sognekirke, hvilket maa tyde hen paa, at Familien da har boet paa Gaarden.

Samme Aar er det ogsaa, han gør Akkord med Villads Nielsen Graver om at uddybe og forstærke Voldgravene omkring Gaarden, hvorom er fortalt i „Vendsyssel Folk og Land" I, Side 139.

Aaret efter, 9. Januar, lod han ved Birketinget

læse et Forbud mod, at intet fremmed Kvæg af nogen Slags maa indkomme i Gaardens „Skove, Mark, Enge eller Endels Mark, at gøre nogen Skade paa Hegn, Korn, Ager eller Eng, samt Skovtræer eller Underskov, være sig med Heste eller Vogne, eller gaaendes med Øxen at samle, afføre eller afbære noget“, at ingen maa køre eller ride over Sæbygaards Enge ved Stranden eller komme der med noget Kvæg før eller efter Høst, at ingen „Ædel eller Uædel“ paa hans Grund, Fælleder, Endel med Hunde eller Bøsser „maa lade sig befinde til nogen Jagt“, at ingen maa fiske paa hans „Grund og Ejendom i fersk eller salt Vand“, eller komme paa hans Endels Strand at have nogen Brug eller at bjerge Vrag, at ingen af hans undergivne Bønder maa lade deres Korn male anden Steds end paa Godsets Møller i Sæbygaard og Sæby, med mindre de vil have Melet eller Kornet forbrudt og lide for et fuldt Vold, at ingen af Bønderne maatte lade fremmede saa og høste Afgrøden af deres Jorder under deres Fæstes Fortabelse, at ingen af Bønderne maatte „huse, hæle eller tage nogen Gaard- eller Husfolk ind“ uden hans Minde, „enten det saa er Kvinde eller Karl, som ikke haver deres rigtige Pas og Besked fra Øvrigheden og deres Sjælesørger“, at ingen „maa gøre nogen ny Vej eller Sti over Ager eller Eng, som ikke af Arildstid været haver“, at ingen maa køre over Nybro under et fuldt Vold. Til disse Forbud føjedes 1671, at ingen paa Godset maatte have løse Hunde, „med mindre den ene Frem-Fod er af dennem hugget“.

Den 23. August 1670 købte Niels Juel Volstrup Degnebolig af Sæby Latinskole. I Kong Kr. V.s Konfirmation af Salget hedder det: „Degneboligen skyl-

der aarlig til Skolen i Sæby 1 Fjd. Smør, hvilket gør udi Hartkorn tre Tønder, hvorfor han selv tilbyder at ville give for hver Td. Hartkorn 50 Rdl. Da, som vi af de Vedkommendes Erklæringer erfare, at det agtes billigt saa og Skolen til Profit at være, er Vores allernaadigste Vilie, at saafremt I Sagen, som skrevet staar, befinde at være beskaffen, og bemeldte Skole Gavn at ske, I da samme Køb med hannem slutter og indgaar" etc.

Samme Aar bortforpagtede Niels Juel Sæbygaard til „Velagtede Mand Peder Paulsen". Forpagtningen synes dog ikke at have omfattet andet end Gaardens Avling, hvori vel nok har været indbefattet Bøndernes Hoveripligt, eftersom den „Velagtede" Peder Paulsen viste sig paa Hovmarken som en dygtig Mand til at bruge Ridepisken over Bøndernes Rygstykker, af hvilken Grund en Bonde, Thomas Sørensen af Ørtofte, en Dag med sin Høle som Værge jagede ham fra Gaardens Græsmark i „Bøgisdam". Paa hvad Vilkaar Gaarden var bortforpagtet, kendes ikke, men derimod kendes Synsforretningen over Avlsbygningerne, efter hvilken disse bestod af en Lade med fire Halvporte paa og forlænget i den ene Ende med en grundmuret Taske, et Øxenhus, hvori var Plads til 80 Øxne, en Staldbygning, et Hus, der laa ved Øster Ende af Laden, et Fæhus 11 Bindinger stor, der laa ved Vester Ende af Laden, og et Vognhus vesten i Gaarden.

Ligeledes købte Niels Juel dette Aar, Skøde og kgl. Konfirmation af 23. August, 2 Stykker Engjord, tilhørende Volstrup og Karup Kirker, med tilsammen 1 Td. 2 Sk. Hartkorn, for 50 Rdl. pr. Td. Hartkorn eller ialt 62½ Rdl. I den Anledning fik han Proces

med Ellen Rosenkrants til Stenshede (se herom „Vendsyssel Folk og Land" I). Og samme Aar gør han Akkord med syv Mænd i Gadholt og en Mand i Knappen i Understed Sogn, at de aarlig skal give ham et godt Lam for Tilladelse til at drive med deres Kreaturer paa Fælleden sønden for Sulbæk.

Den 11. Marts 1673 fik Niels Juel af Kronen Mageskifteskøde paa „Jus Patronatus (ɔ: Kaldsret) til Volstrup og Hørby Sogne med Kirkernes Andel af Korn og Kvægtiende af de nævnte Sogne, Herligheden til Præstegaarden i Volstrup, Præstegaardens Bygninger, som han har tilforhandlet sig, Herligheden til Anexgaarden (vistnok i Hørby) og Degnebolene, samt Kaldsretten." (Kronens Skøder). I Magelæg herfor gav han en Del Strøgods beliggende andet Steds i Landet. Af Værdiberegningen skal anføres, at Volstrup Kirketiende udgjorde 32 Td. Hartkorn, og Hørby Kirketiende 22 Td. Hartkorn „Gæsteripengene af Volstrup Præstegaard og Præstens Anexgaard regnes ikke, da Bispen i Aalborg fremdeles skal nyde Gæsteripengene og Præstens Anexgaard." Der var saaledes ialt kun 54 Td. Hartkorn af Værdi 25 Rdlr. pr Td. = 1350 Rdlr.

1673 købte han af Ellen Rosenkrants, Enke efter Preben Banner, Hovedgaarden Store Stenshede (det nuværende Ottestrup) i Volstrup Sogn; der var paa 20 Td. Hartkorn. Gaarden, der siden er forbleven under Sæbygaards Ejere, ses han en Tid at have haft bortforpagtet til en Mand ved Navn Rasmus Nielsen, der senere, 1685, boede paa Gaarden Gjersholt i Torslev Sogn. Samme Aar underskriver Niels Juel en Kontrakt hvorved Sæby Borgere til deres Havns Istandsættelse faar alle de Træer, der stod „paa Bakken

og der under langs med Langtved Gærde norden for Skyttens Hus indtil Sulbæk," hvorfor Niels Juel erholdt „et Stykke Jord af Vandkjær liggendes næst norden op til Memhavens Mark udi Bredelighed to og tredive Roder, hver Rode beregnet til otte sjællandske Alen lang, og siden snorret fra det ene Kast og til det andet".

Denne Afstaaelse saavelsom Niels Juels foranstaaende Disponation over Fælledet sønden for Sulbæk gav senere Anledning til mange og lange Stridigheder mellem Sæby Borgere og Sæbygaards Ejere, idet Sæby Borgere hævdede, at disse Ejendomme var Byens Endels Fælleder. Herom skal senere blive fortalt.

Et andet Bevis paa Niels Juel og Frues Ophold paa Sæbygaard i disse Aar er, at de samme Aar, 1673, forærede til Sæby Kirke et Alterklæde af stribet ostindisk Atlas 4½ Alen lang 5½ Kv. bred, samt en Messehagel af blommet gyldent Tobin pyntet med brede Sølvkniplinger; paa begge Dele var i Sølv og Guld baldyret deres Navnechifre og adelige Vaaben. Og endnu forevises paa Sæbygaard to Himmelsenge, der skal have været Niels Juel og Fru Margrethe Ulfeldts Sovekammer Senge, og af den Grund med Pietet er bleven bevaret gennem Tiderne.

Iøvrigt administreredes Gaard og Gods, efter hin Tids Skik, mest af Ridefogden, og hvor der, som paa Sæbygaard, var Birketing, tillige for en Del af Birkedommeren.

Som Ridefoged hos Niels Juel fungerede 1668 en Mand ved Navn Chresten Andersen der samme Aar forflyttedes til at være Ridefoged paa Ellinggaard med Residents paa Korslund, hvorefter Niels Juel til Ridefoged fik en Mand ved Navn Mathias Pedersen,

der senere blev Herredsfoged i Kjær og Hvetbo Herreder og Ejer af Halv-Hørbylund*). Som Birkefoged nævnes Mads Jakobsen, der boede i Skovsgaard, og som Birkeskriver Niels Lauritsen i Gadensgaard, og efter ham dennes Søn Laurits Nielsen, der ligeledes boede i Gadensgaard.

1682 byttede Niels Juel Sæbygaard og Stenshede bort til Holger Pax for dennes Godser Eriksholm og Torup paa Sjælland**). Foruden disse Gaarde, hvoraf han nedbrød Torup og lagde dens Jorder under Eriksholm, ejede han Totterupholm, det nuværende Rosendal i Fakse Herred, samt Waldemar Slot med Øen Taasinge, som han købte for de ham tilkommende Prisepenge for de i Slaget i Køgebugt erobrede svenske Krigsskibe.

1693 brækkede han en Arm ved en Tjeners Uforsigtighed, og om end Bruddet lægtes, saa havde Sygelejet dog skadet hans Helbred, saa han ikke blev rask mere; det var især Fordøjelsesorganerne det var galt med, og som omsider, 1696, kastede ham helt paa Sygelejet, saa han 8. April 1697 døde i sit Hus paa Kongens Nytorv i København.

Hans Lig nedlagdes i en forgyldt Kobberkiste og henstod i Sørgegemakket til den 17. Juni, da samledes et stort Ligfølge og Gehejmeraad Marcus Gjøe holdt en Tale, hvori han skildrede den afdødes Egenskaber og Fortjenester, hvorefter Kisten under Sørgeskud og

---

*) Om ham s.: Klitgaard: Hvetbo Herred.

**) I denne Handel synes Sæby Mølle, der ogsaa da hørte under Sæbygaard, ikke at være medfulgt, før den byttede han 23. Juni 1683 bort til Kronen og fik for den en Del Bondergods paa Taasinge

stor Højtidelighed førtes til Holmens Kirke, hvor Konfessionarius P. Jespersen holdt Talen. Kisten fik derpaa Plads i det saakaldte Niels Juels Ligkapel, hvor der er et pragtfuldt Marmormonument med Niels Juels Buste og 8 Basreliefs, forestillende hans vigtigste Sejrvindinger, der i bunden Stil er beskrevet med gyldne Bogstaver osv.

Efter Slaget i Kjøgebugt havde Niels Juel udsat 4000 Rdlr. til velgørende Øjemed. Renterne heraf lod han, medens han levede, aarlig uddele til trængende, og efter hans Død anvendte Enken Kapitalen tilligemed 8000 Rdlr. og et hende tilhørende Hus til i Forening med Bergitte Scheel at stifte et adeligt Jomfrukloster i Roskilde. Hun døde 1703 den 1. Maj.

(Gaardens Historie fortsættes ad Aare.)

Kilder: Rosenkrantsernes Historie, Familieefterretninger om de danske Ruder, Kronens Skøder, Kancelliets Breve, Kong Kr. 4. og hans Mænd paa Bremerholm, Biografisk Lexikon, Personalh. Tidsskrift, Kong Fr. den 1. Registranter, Dansk Magasin, Gaarde: Niels Juel, Niels Juels Ligprædiken, Kirkeh. Samlinger, Sæbygaards Birketingsprotokoller, Sæbygaards Godsarkiv m. fl.

Smaastykker.

Ved

C. Klitgaard.

I. Forsvarsforanstaltninger paa Læsø 1762.

Da det i Aaret 1762 saa ud til Krig, sendte Øens Indbyggere efterfølgende Ansøgning til Kong Frederik V.:

„Da vi i forrige Krigstider her paa Landet Tid efter anden ere blevne røvede af nogle her til Landet med smaa Fartøjer kommende, ikke altid bekjendte Folk; saa har vi Undertegnede paa egne og samtlige Landets Indbyggeres Vegne i Overvejning heraf og i Henseende til nærværende Tiders Vanskeligheder, af de Tid efter anden strandede Skibe tilkjøbt os 10 Kanoner af diverse Calibres, hvilke vi med andre her ved Landet værende gamle Kanoner til Landets Defension agte at plante paa Batterier paa de Steder, hvor ovenmeldte Landgang kan befrygtes. Og paa det saadan fornøden funden vores Foranstaltning og Defensions Indretning kan have den

fornødne Fremgang og Nytte, saa have vi udnævnt en Direktion, som skulde bestaa af Birkedommeren, Landfogden og 4 vittige Indbyggere, til at ordinere og foranstalte det i saa Maade fornøden findende, og til saadant desbedre at iværksætte, har vi og tillige udnævnt 2 Stykmestre paa den østre og 2 paa den vestre Kant af Landet, samt 4 dygtige Konstabler, Lavetmager og Smed, som alle skal dependere af Direktionens Ordre. Thi er vores allernaadigste Bøn og Begæring, at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst ville behage at confirmere vores forestaaende Foranstaltning og Indretning, paa det Vedkommende kan holdes under Subordination af Direktionen til denne Ordres vedbørlige Efterlevelse. Vi forbliver i dybeste Underdanighed etc.

Læsø, den 31. Marts 1762.

Claus Gay. Jens Amonsen. Carl Kirchernae. Bertel Larsen Dam. Melchior Christoffersen Stocklund."

Derpaa fulgte følgende kongelige Resolution:

„Vi have med særdeles Velbehag bemærket den Nidkjærhed, som Indbyggerne paa Læsø viser med at gjøre den her omtalte Indretning til Landets Defension i paakommende (Tilfælde). Saa have vi ogsaa denne Indretning med hvis deraf dependerer, saa vel som og den proponerede Direktions Udnævnelse her udi alt allernaadigst villet confirmere og stadfæste, hvorefter alle og enhver Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette. Skrevet paa vort Slot Christiansborg. — 25 August 1762.

Frederik R."

[Københavns Adresseavis, Nr. 141 1769.]

Efterretning om Læsøs Havn og Søfart 1768.

„Læsøe har fordum Synden for Østerbye havt en bequem Havn for Landets Skiberomme, som til sine Tider har været 80 og undertiden fleere temmelig store Fartøyer, nu er der ikkun et eneste, som om Vinteren maae ligge ved Aalborg, thi Sandflugten har i seenere Tider saa fordervet Havnen og tilstoppet Adgangen, at ingen paa Landet nu ere eller kan bruge og have liggende ved Landet andre Fartøyer end nogle smaae Baade. Landingen er desuden, formedelst de mange langt udliggende Grunde og Skær, saa besværlig og farlig, at ingen uden velbekiendte kan løbe ind til Landet. Og dersom en ordentlig Havn her blev anlagt og i Stand holden, vilde det i mange Henseender tiene dette Land til Opkomst, og Læsøe vilde giøre meget større Nytte, end den nu giør. I forrige Tider, da Indbyggerne havde selv Skibe, sejlede de meget paa Norge og derfra hentede meget Bygnings-Tømmer, som De til største Delen førde ind for Struer i Harsyssel. Hvad de nu selv behøver, det enten henter de selv paa Baade fra Aalborg og andre Stæder, eller Svenske og andre tilfører dem det, og hvad de har at afsætte, det ligeledes enten udføre de selv til Baads, eller og Fremmede henter det hos dem.“

[Kbhvn.s Adressekontors Efterretninger, Nr. 141 1768.]

III. Spøgeri 1765 paa Kraghede og Ø. Gjerndrup i Ø. Brønderslev Sogn.

„Fra Aalborg berettes, at i Ø. Brønderslev Sogn, Kragheden, paa Burholt Gods i Vendsyssel, Fru Oberstinde Himmelstrup tilhørende, har følgende underlige

Passage tildraget. Hos en af samme Steders Beboere, navnlig Niels Laursen, har i hans Hus ytret sig en usædvanlig Tumult og Forflyttelse af indeværende Løsøre og Fødevarer, saaledes at hvad Kar, Æg, Ost eller andet, som man sætter af Hænderne, saasnart Folkene i Huset gik af Stuen blev forflyttet, dels spildt og dels kommet Skarn i Føden, saasom i Mælk, Øl og deslige beblandet, ja og til Æg og Ost saaledes henlagt, at man ikke uden sær Møje paa forunderlige Steder har fundet samme igen. End mere adskillige Redskaber af Huggestole, Øxer og Vognredskab er bleven taget af Stedet og i en derved værende Dam udført, hvoraf Huggestolen er set skride ligesom af sig selv ud af Huset ned til bemeldte Dam. Ild er bleven fundet paa 2 til 3 Steder saasom bag ved Ovnen, og paa deslige usædvanlige Steder anlagt og saa kunstigt sammenlagt af Tørv, Lyng, Halm og deslige, som noget Menneske kunde gøre det for at antænde; dette er sket adskillige Gange, og endelig d. 8. Juni sidstleden antændte nogle Sandtørv staaende i Stakke (Raalingshuset ganske nær) ungefær 150 Læs, hvilke ganske afbrændte og havde medtaget bemeldte Raalingshus dersom ikke (næst Guds Bistand) Naboerne betimelig havde kommet til Hjælp og gjort en god og hurtig Assistance i at konservere bemeldte Hus. Siden den Tid er atter fornummet Urolighed med Forflyttelse og Ildsanlæggelse paa for nævnte Maade d. 16. og 17. Juni sidst, som dog ingen Skade gjorde, men Ilden blev lykkelig dæmpet, og fra den Tid af har alting været stille; og er alt sligt passeret om højlys Dag, medens om Natten været rolig.

Tildragelsen er i sig selv sandfærdig og kan med lovfaste Vidner bevises, men hvad dertil er Aarsag,

har man ikke kundet udfinde, saa gerne man havde ønsket; thi Stedet er liggende fra andre, Beboerne med Kone og Tjenestefolk ere skikkelige og gudfrygtige, saa deslige underlige Ting ikke er satte i Værk ved nogen Menneskehaand. Man ønskede derfor gerne at vide om nogen magia Naturalis dette kunde forvolde, eller hvad Tanker den lærde Verden sig herom maatte gøre; ja om nogen herudi kunde gøre en rimelig Opdagelse, at han da sin Betænkning i disse Blade vilde behagelig meddele."

Albert Deichmann.

[Korrespondance til Kbhvs. Adresseavis 1765, Nr. 82, Tillæg]

I Kvartalsskriftet „Orion", II. Bind S. 313 f. f (1851)fortælles, at Øster Gjerndrup var bekendt som et slemt Spøgehul. En Mand, der havde ligget der, beskrev Spøgeriet saaledes: Jeg vilde gaa til Sengs, og en af Gaardens Folk sagde mig, at det ikke gik rigtig til der, men jeg skulde ikke bryde mig om. hvad jeg saa eller hørte, thi da gjorde „Skitteriet" ingen Skade. Manden fik anvist Seng i Gæstekammeret bag Storstuen, men midt om Natten vaagnede han ved Rabalder paa Loftet, Han hørte da, at der blev maalt Korn op i Sække paa Loftet og at Sækkene blev slæbt hen til Loftstrappen. Saa lagde Støjen sig, men nu begyndte det at rumstrere i Storstuen foran Gæstekammeret. Hestetøjet blev revet af Væggene og igen hængt op, Kisterne bleve lukkede op og i, og endelig kom Spøgelset — noget mørkt eller sort — ind i Gæstekammeret, medens Gæsten gjorde Korsets Tegn for sig og befalede sig Gud i Vold. Spøgelset satte sig paa Kanten af Sengen men gjorde

ingen Fortræd, og da det begyndte at gry ad Dag og Hanen galede, forsvandt det. (Sandsynligvis har man her ligesom mange andre Steder stjaalet Korn paa Loftet, medens Frygten for Spøgeri holdt Beboerne tilbage.)

IV. En Soldaterhvervning 1700.

I Løkken boede der i Aaret 1700 en Mand ved Thomas Laursen, som var født i Skallerup Sogn, og som tidligere havde været Fæster paa Asdal Gods, men som med Grev Rantzaus Tilladelse var flyttet derfra. Straks efter, at han var flyttet fra Asdal, sendte Ejerinden af Fuglsig, Jomfru Anne Lange, Bud til ham, at hun ønskede at tale med ham, og da han kom, tilbød hun ham at blive Fæster der paa Godset, hvilket han dog afslog. Det var maaske heller ikke saa helt alvorligt ment fra hendes Side; i hvert Fald mente Thomas Laursen, at hendes Hensigt var at bringe ham i Hænderne paa en Hververofficer, Løjtnant Chr. Møsting (vist hendes Søstersøn, Chr. Georg v. Møsting, senere Generalmajor og Ejer af Rønnovsholm), som da logerede paa Fuglsig og hvervede Soldater der paa Egnen.

Da Thomas vilde gaa bort, lod Løjtnanten ham oppasse og gribe og hans Hænder bagbinde, hvorefter man ham uafvidende stak 3 Slettedaler til ham (for at godtgøre, at han havde taget mod Haandpenge). Derefter blev han ført til Fladstrand, hvor der da var Fæstning, og her blev han holdt i Fængsel i 7 Dage, men derefter saa han Lejlighed til at faa Lænkerne af sig ved at slaa Laasen i Stykker, og han kom bort. Han fæstede saa et Hus i Løkken paa

det kongelige Ryttergods, hvor han mente at kunne være i Fred, og derefter hengik nogen Tid. Imidlertid rejste Løjtnant Møsting fra Egnen, men Hvervingen fortsattes af hans Broder, der ligeledes kaldes Løjtnant, og Natten mellem 1. og 2. Aug. tog han i Løkken, hjulpet af 2 af Byens Folk, Thomas Laursen til Fange, „mishandlede ham uhørligt“ og lod ham bagbunden føre bort. Saaledes fremstiller i hvert Fald Thomas Laursens Hustru Gjertrud Augustinusdatter Sagen, da hun i August Maaned sendte en Ansøgning til Kongen om at faa Manden fri. Ansøgningen var ledsaget af Sognevidne fra Skallerup om hans gode Opførsel.

[Rigsarkivet, Bechers topografiske Samling.]

V. Tingsvidner vedrørende Aasted Sognekald 1530.

1530. Tingsvidner paa Ranis Haffue og Elsig Backer i Aasted*). Alle Mænd, dette Brev ser eller høre læse, hilser vi Anders Pedersen, Foged til Vennebjerg Herredsting, Hans Rosland, Foged paa Aastrup, Melchior Skriver, Jens Jensen i Dalsgaard, Oluf Pedersen i Lørslev og Søren Pedersen i Gjurup evindelig med Gud, (og) kundgjøre vi

*) Jfr. Antikv. Annaler III, 41, hvor omhandles et Sognevidne af 1467 angaaende Rannishave, som Thronde Rannys skænkede til Kirken og Præstebordet i Aasted, mod at Sognepræsten skulde holde en Begængelse og hver Søndag til evig Tid bede for hendes Sjæl og nævne hendes Navn i Brigs (c. Døren). S. St. omtales et Tingsvidne af 1532 angaaende Elsig Bakker og Ranneshave, hvilke omtrent omfattede 20 Tdr. Land.

med dette vort aabne Brev, Aar efter Guds Byrd 1530, den Mandag næst efter Vor Frue Dag assumptionis, da var lovlig skikket for os paa forn. Ting fornumstige Mand Jens Christoffersen, Capellan til Aasted, der lovlig æskede og fik et fuldt Tingsvidne af 8 Dannemænd, som var Jep Pedersen i Kvissel, Hans Torkildsen i Faurholt, Niels Jensen i Ribberholt, Ove Iversen, Niels Jensen i Mejling, Mikkel Nielsen i Aasted, Peder Mortensen og Oluf Thomsen, hvilke forn. 8 Dannemænd der alle samdrægtelig vidnede paa deres gode Tro, Sjæl og rette Sandhed, at somme af dem mindes vel udi 50 Aar og somme i 40 Aar og somme mindre og somme mere, at Ranishave og alle hans Tilliggelse og Elsig Bacher vesten Bækken og østen Bækken, som Trune Rannis gav til St. Nicolaj i Aasted og til Præstebordet, det haver været (i) Brugelighed til Aasted Præstegaard, den ene Sognepræst efter den anden. ulast øg ukjært. At saa i Sandhed vidner vi etc.

[Klevenfeldts Afskrift af P. Dyrskjøts Samlinger, ny kgl. Samling, Fol. 558, Fol. 171.]

1541. Et andet Tingsvidne herom.

Alle Mænd dette Brev ser eller hører læse hilse vi Christoffer Præst, som den Dag tilstede var paa Aasted Kirkegaard, Niels Jensen, Lars Madsen, Mourits Thuesen, Peder Mortensen og Thomas Christensen evindelig med Gud, (og) kundgøre vi Aar 1541, Søndag efter St. Bartholomæi Dag, at hæderlig og fornumstig Mand, Hr. Jens Pedersen, Sognepræst til Aasted, fik et fuldt Tingsvidne af 24 lovfaste Mænd som var (Navnene), hvilke forskrevne 24 Dannemænd vandt for dem stande 4 trofaste Dannemænd

(Navnene), somme mindes 40 og somme 44 Aar, at den Ager, som ligger næst sønden til Niels Torlufsens Jord, hun haver været brugt til Aasted Præstegaard, og aldrig nogen af forskrevne Mænd andet mindes eller hørt haver af gamle Mænd eller deres Forældre førend nu Christen Andersen lod slaa den og førte i sin Lade. Item haver Hr. Jens Pedersen haft forn. Ager i 22 Aar, og Hr. Peder Nielsen før hannem, saa længe han levede i Aasted, ulast og uklaget.

[a. St. Fol. 172]

Det er vist den Ager, der omtales i et Sognevidne af 1541, og som kaldtes Trætteager. [Antikv. Annaler III. 43.]

VI. Et Bombeattentat 1764 paa Ejeren af Børglum Kloster.

I Aaret 1757—1772 ejedes Børglum Kloster af Major i det fynske Dragonregiment, senere titulær Generaladjudant Jens de Poulsen, død 1809, som var en meget økonomisk Mand, uden at det dog vides, om hans Paaholdenhed var Anledning til nedennævnte Tildragelse.

Først i Aaret 1764 kom en Bonde fra Børglumegnen op til Klostret med en Kasse, som han skulde overbringe de Poulsen. Obersten, som han kaldtes, tog imod den og gik ind i Salen med den, hvor han aabnede den, men da lød der et Knald, som fik det gamle Kloster til at ryste, og Obersten faldt om paa Gulvet ynkelig og ilde tilredt paa Ansigt, Hænder, Legeme og Klæder. Efter at de tililende havde faaet Ilden i Oberstens Klæder slukket og ligeledes forhin-

dret Flammerne fra de brændende Gardiner i at brede sig videre, kunde man begynde at anstille Undersøgelser angaaende Explosionen. Det viste sig da, at den ovennævnte Kasse havde indeholdt Krudt, og Krudtet laa en Pistol, der havde været ladet med en Kugle. „Spitsbubens onde Øjemærke" havde aabenbart været, at naar Pistolen, som var indrettet t at gaa af, naar Kassen aabnedes, antændte det i Kassen værende Krudt, skulde Obersten blive dræbt enten af Pistolkuglen eller af Krudtets Explosion, men Forsynet vilde det anderledes, Kuglen gik i Væggen og Obersten slap med at blive slemt forbrændt. De Salen værende Spejle, Lampetter og kostelige Møber blev tildels ødelagte, og Vinduerne sprang.

Det lykkedes ikke at opdage Gerningsmanden men 3 Aar efter blev en Person ved Navn Hejle Andersen fra Børglum Klosters Gods indsat i Aalborg Arrest, fordi han havde forfærdiget falske Pas, og under Forhørene kom det da frem, at det ogsaa var ham, som i sin Tid havde forøvet Attentatet paa de Poulsen.

Han blev indbragt til Arresten April 1767, men 6. August s. A. undveg han herfra sammen med den berygtede Morderske fra Ulsted og hendes Mand. (Denne Kvinde, der hørte under Dronninglund Gods, drev det til at dræbe 4 Mennesker, inden hun blev henrettet). Fra Aalborg drog Selskabet vest paa, men da de kom til Sønderholm, skilte Hejle Andersen sig fra de 2 andre, og medens disse nogen Tid efter i Oktbr. bleve paagrebne paa Nørre Vosborg i Vestjylland, synes Hejle Andersen at være bleven i Frihed.

[Kbh. Adresseavis, Nr, 19. 1764, Nr. 60, 120 og 160, 1767. Jydske Efterretninger 1767.]

VII. Lendum Kirkes Tilstand 1631.

Som bekendt var Tilstanden i Jylland yderst armelig i de nærmeste Aar efter Kejserkrigen (1627—29) under hvilken Halvøen blev udplyndret af saavel Venner som Fjender, og det var derfor intet Under, at offentlige Bygninger som f. Eks. Kirkerne maatte savne Pasning, indtil den værste Elendighed blandt Befolkningen havde fortaget sig noget.

Men allerede 1630—31 toges der dog fra Regeringens Side fat paa at faa Orden i Forholdene, og der udnævntes en kongelig Kommission bestaaende af Jens Juel til Kjeldgaard, Otto Skeel til Hammelmose og Mogens Kaas til Støvringgaard, som skulde undersøge Kirkernes Tilstand i Aalborg Stift.

Ugilt Kirkes Bygfældighed blev anslaaet til 800 Rdlr.; Kirkens Regnskabsbog, der var bleven opbevaret paa Egebjerg, hvis Ejer Gudè Galde havde Tienden i Fæste, var bortkommen i Fejdetiden.

I Skagen vidnede 6 Mand 1631 7. April, at de havde synet Kirken og Kapellet, og begges Tilstand var da meget ynkelige. Der tilføjes, at Præstegaarden var afbrændt 1615, og siden havde Kirkeværgerne lejet Hus til Præsten for Kirkens Midler, men Kapellanen havde ingen Bolig, da baade Folkene og Kirken var for fattige til at bygge.

Men Tilstanden har dog i saa Henseende næppe noget Steds været slettere end i Lendum Sogn, hvor Mogens Kaas til Tidemandsholm havde Tienden.

Af Rigsarkivets typografiske Samlinger ses det nemlig, at Knud Rodsten til Lengsholm*), Kristoffer

*) Knud Rodsten og Hustru Else Winds Navne og Vaaben samt Aarstal et 1640 staar indgravet paa Kirkens Prædikestol.

Frandsen, Sognepræst, og 24 af Sognemændende fremkom med en Ansøgning, dateret 1631 24 Marts, til den ovennævnte Kommission, og i denne Ansøgning skildres Tilstanden saaledes: Lendum Kirke blev for nogen Tid siden helt færdig, og siden var der ikke gjort noget ved den, men nu var den tilligemed Vaabenhus og Kirkegaardsdige ganske bygfældig, saa at en Del af Kirken stod helt aaben, Vaabenhuset var revnet og Porten var nede, ligesom ogsaa Kirkegaardsdiget paa flere Steder var borte, saa Hunde og Svin opkastede de dødes Legemer af Gravene, og man kunde næppe noget Steds i Kirken sidde tørt i Regnvejr. I lang Tid — næsten siden Fjenden kom i Landet indtil nu paa kort Tid — havde Kirken hverken haft Vin eller Brød til Nadveren, men Beboerne havde selv maattet forskaffet sig det, og Nadvergæsterne havde derfor maattet erlægge 1 Skilling pro persona, hvilket var besværligt, især for de fattige, som derved idèlig forsømte Sakramentet, saa at endog nogle nu i Pesten vare bortdøde uden at faa Sakrementet, fordi Præsten hverken havde Vin eller Brød. Denne store Uorden havde sin Grund i, at Kirke- og Kongetiende i 22 Aar eller mere havde været bortfæstet til udensogns Folk, og der havde ingen været, som havde ladet sig Kirkens Vilkaar være magtpaaliggende, endskønt Tienden rigtig var erlagt eller ialtfald daglig krævedes.

Underskriverne ansøgte derfor om, at Kirketienden maatte blive i Sognet, ligesom det plejede at ske andet Steds, og at der maatte udnævnes en Værge til at passe Kirkens Tarv. Endvidere søgte de om, at de, da de i sidste Fejde fremfor andre vare blevne forarmede, saa kun faa kunde udgive noget af deres

Restancer til Kirken og Kongen for de sidste 2 Aar, maatte forskaanes herfor og faa nogen Hjælp til Kirkens Reparation, indtil de kunde komme paa Benene igen. Kunde de ikke ganske blive forskaanede for at svare Kirketiende, bad de om, at det, de erlagde, maatte blive anvendt til Vin og Brød og Kirkens Bygning.

Uddrag af Dronninglund Godsarkiv.

Ved

L. Th. Fogtmann.

I. Bondens Stilling lig Trællens.

Oluf Knudsen var Hjulmand og Fæster til Dronninglund Gods. Han var gift med Anne Dorthe Thomasdatter og havde et Barn, en Dreng, der gik i sit 13de Aar. Forældrene vilde, som naturligt er, gøre hvad de kunde for at skabe Drengen en lykkelig Fremtid, hvilket de mente kunde ske ved at lade ham lære at blive Skrædder, om hvilket der saa blev andraget om Tilladelse til hos Herskabet, Grev A. G. Moltke, der boede i København, men da der ingen Svar indløb herpaa, saa begav Moderen sig paa den lange og efter Datidens Forhold besværlige Rejse til København og overrakte her Greven et Andragende dateret 7. Sept. 1756, hvori hun ogsaa andrager om at blive fri for at spinde til Hove, under Foregivende at hun var svag og led af Brokskade m. m.

Hvor meget Haab Grev Moltke har ladet hende

drage hjemad med angaaende Drengen vides ikke, men hun fik ved at bønfalde Grevinden Løfte om at blive fri for Hovspind, hvorom Greven tilskrev Forvalteren paa Godset paa samme Tid, som han æskede dennes Ærklæring om det var Godset tjenligt, at der blev flere Skræddere uddannet, end der var i Forvejen.

Forvalteren svarede herpaa, at „her i Dronninglund Sogn er der 19 Mand, der er Skræddere, foruden Fruentimmerskræddere; og at samme ere saa overflødige kommer af, at sligt Arbejde er lettere end at tjene en Bonde"; thi Dovenskab var fremtrædende hos Bønderne, og de unge viste Ulyst til at tjene, saa der var Mangel paa Tjenestefolk paa Godset, hvilket han havde søgt at raade Bo paa ved at nægte Tilladelse til at flere end højst nødvendigt lærte Haandværk; og han indstillede derfor, at Anne Dorthe Thomasdatters Ansøgning ikke bevilgedes, især da hendes „Opførsel var saaledes, at hun efter Loven saavel nu som før har fortjent snart den yderste Straf" o. s. v.

Efter denne Forklaring vilde Greven ikke give Tilladelse til Uddannelse af flere Skræddere; han skriver herom 30. Oktober 1756 til Forvalteren: „ . . . da der allerede er 19 Mand for uden Fruentimmere, der er Skræddere i Dronninglund Sogn, og at Dovenskab og Afsky for Bondearbejde foraarsager, at saa mange slaar sig til denne Profession, saa holder jeg med Forvalteren, at det allerede havende Antal er tilstrækkelig og flere overflødige, hvorfor benævnte Hjulmandskone kan betydes, at jeg af denne Profession har nok paa mine Godser" o. s. v.

I Henhold hertil vilde Godsforvalter Rosen ikke tillade, at Drengen, Gilliam Olsen, hed han, lærte

Skrædderhaandværket; men Moderen mente, at Greven paa hendes Forbøn have stillet sig velvillig til Tanken og gav Godsforvalteren Skyld for, at han egenmægtig var dem imod, hvorfor de satte Drengen i Lære hos Skrædder Poul Marchussen i Stagsted, men en saadan Egenraadighed blev de snart belært om ikke at befatte sig med; thi en skønne Dag lod Godsforvalteren med Magt Barnet føre bort fra Skrædderen og hen til en Bonde, hvor han skulde være Hyrde og Plovdreng. Herover skrev Forældrene følgende Klage til Greven:

„Vi fattige Mennesker fordrister os til at skrive til den naadige Herre og Husbonde og lade hannem vide hvor ubesindig Forvalter Rosen paa Dronninglund haver været imod vores lille Søn, som den naadige Herre gav min skrøbelige Kone skriftlig til Forvalteren, om at han maatte lære Skrædderprofessionen uden Bondetvang, da haver han ladet sin Karl ride til vores liden Søn og ladet hannem fra sin Mester tage, som han sad og syede, at han skulde tjene en Bonde, og samme Karl satte Barnet bag ved sig paa Hesten og red siden saa ubesindig med Barnet, saa det blev ganske forstødt og ophovnet, og det haver lidt stor Smærte, og vi haver set stor Ynk paa det og vi haver stor Hjertesorg for vores eneste Søn, om Barnet kunne komme sig, da bede vi fattige Forældre, saavel for os selv som for vores lille Søn, at den naadige Herre af medfødt Godhed imod den Fattige vilde give os Barnet fri for Bondetvang og lære Skrædderprofessionen, og siden at lade ham indfinde sig hos os, vi fattige Forældre, at tjene Brødet til os, naar vi ikke kan selv tjene det. For det andet beder vi fattige Mennesker, saavel som den velagtede Karl

Poul Marchussen af Stagsted heri Dronninglund Sogn, som havde taget vores liden Søn i Lære, at den naadige Herre vilde give os skriftlig Besked derpaa, at Barnet maatte lære denne Profession. Dersom den naadige Herre vilde give os en skriftlig Besked derpaa, at Barnet maatte lære denne Profession, thi dersom den naadige Herre skriver til Forvalteren derom, da sker vi ikke Ret, saa skal vor Morgen og Aftenbøn være til Gud, at han vil hannem rigelig belønne" etc.

Greven sendte Klagen til Godsforvalteren til Erklæring, og denne fremskaffede følgende Erklæringer paa at Drengen ikke havde lidt nogen Mishandling.

„Vi underskrevne Poul Marchussen Skrædder og Niels Rasmussen, begge af Stagsted, attesterer herved efter velædle Forvalter Rosens Forlangende, at da Bøjeren Peder Poulsen fra Dronninglund hentede Ole Knudsens Søn fra Skellet, navnlig Gilliam Olsen, som var kommen til mig Poul Marchussen i Vinter forat lære Skrædderhaandværket, lod bemeldte Peder Poulsen ej ringeste onde Ord falde imod ham, men alene bad ham at følge med sig tll Christen Mortensen i Hjallerup, hvor han skulde tjene for Hyrde og køre Ploven, siden han ingen Dreng kunde faa, men bemeldte Gilliam Olsen svarede derpaa studsigt og til Slutning fulgte med, og har vi hverken da eller nu hørt eller set, at han af bemeldte Bøjer er sket ringeste Fortræd, hvilket vi, naar forlanges, med Ed kan bekræfte. Dronninglund den 14. Juli 1757.

Niels Rasmussen. P. Marchussen."

„Ligeledes erklærer jeg Christen Mortensen af Hjallerup efter velædle Hr. Forvalter Rosens Forlangende, at fornævnte Gilliam Olsen kom i Tjeneste til mig ved ommeldte Peder Poulsen Bøjer her ved Dron-

ninglund, og var han da ej i nogen Maade ilde medhandlet, eller at jeg har hørt det ringeste derom, enten af Drengen selv eller andre, og var han alene hos mig indtil Dagen efter, da han gik til Kirke, hvor Faderen tog ham hjem med sig der han en 8 Dage var, da han igen kom til foranmeldte Peder Marchussen Skrædder, hvor han endnu er, og jeg til denne Tid ingen Dreng desaarsag har eller dertil ved mig anden Lejlighed, hvilket jeg, naar forlanges, med Ed kan bekræfte. Chresten Mortensen. Datum ut Supra."

Med disse Attester til Greven fulgte Forvalterens Redegørelse af Sagen, hvori det hedder: „. . . . at Oluf Knudsens Søn, Gilliam Olsen, var imod højnaadigste Resolution af Moderen sat i Lære hos en Skrædder, navnlig Poul Marchussen i Stagsted, og da Bønderne overalt her har Mangel for Tjenestefolk, blandt hvilke Chresten Mortensen i Hjallerup var, der forlangte bemeldte Gilliam Olsen, maatte jeg lade Bøjeren hente ham derfra til bemeldte Chresten Mortensen i Hjallerup, siden han ikke godvillig vilde gaa dertil forat tjene ham, uden at Bøjeren gjorde ham nogen Fortræd, men Dagen efter fik han Tilladelse til at gaa til Kirke, da Faderen, som der var nærværende, tog ham hjem, hvor han forblev i 8 Dage, og kom da til bemeldte Skrædder igen, hvor han endnu er . . . Og som bemeldte Oluf Knudsen og Hustru er enige i deres Ondskab, saa indstilles underdanigst til deres højgrevelige Excellences højnaadigste overvejende Resolution, om disse genstridige og dumdristige Mennesker ved egen højnaadigste Ordre maa vorde tilrettesat saaledes, at Deres højgrevelige Excellense kan have Rolighed, og jeg for daglig Chikaneri kan vorde forskaanet"

Oluf Knudsens Klage imødekom Greven saa meget, at han efter det udtalte Ønske svarede denne; men det var ogsaa al den Imødekommenhed Oluf Knudsen opnaaede. Drengen skulde blive ved Bondebruget. Greven svarer saaledes:

„Eders til mig indgivne Klage af Dato 7. Maj 1757 over Forvalter Rosen, haver jeg paa det nøjeste ladet undersøge; men da jeg haver erholdt troværdige Attester, at Eders Andragende er usandfærdigt, og ikke Eders Søn er bleven ilde medhandlet, den Tid han er bleven afhentet fra Skræderen, til hvem I og Eders Kone tvert imod min Befaling havde sat Eders Søn i Lære, saa giver jeg Eder herved tilkende, at det er min Vilie, at Eders Søn ikke skal lære Skrædderhaandværket, men han skal tjene en Bonde paa Godset; thi med Skræddere er mine Godser tilfulde forsynet; og dersom I eller Eders Kone oftere fremkommer med slige Ansøgninger og ikke efterlever min Forvalters afgivne Ordre, da skal jeg lade Eder, som overhørige og selvraadige, lovlig afstraffe. — Hvorefter I Eder haver at rette. — Fredensborg d. 25. Juni 1757.

Adam Gottlob Moltke.“

Hvorledes det videre gik Gilliam Olsen, melder Historien intet om; men antagelig har han for anden Gang maattet forlade Skrædderen og for bestandig opgive Haabet om at lære Skrædderprofessionen; og han er maaske paany bleven tvunget til at gaa i Tjeneste som Plovdreng hos en eller anden Bonde paa Godset. men fik han saaledes ikke lært Skrædderprofessionen, saa vides det, at han fik lært at spille, antagelig Violin, og at han som voksen boede ved Skellet antagelig i Fædrenehjemmet, hvilket efterfølgende Kontrakt viser:

„Efter Hans kgl. Majestæt mig som Stats- og Stifts Instrumentist udi Aalborg By og Stift allernaadigst meddelte Privilegium, tilstedes nærværende Gilliam Olsen boende ved Skellet i Dronninglund Sogn at spille til Bryllupper og Barsler og andre Lystigheder udi Voer og Albæk Sogne. Dog reserverer jeg mig, at naar nogen af mine Folk fra Aalborg kommer udi ovenmeldte Sogne, de da forretter Musikken til Bryllupper og Barsler og andre Lystigheder; men naar de ikke er til Stede, er ovenmeldte Gilliam Olsen herved overdraget Musikken efter vores Mellemværende Forsikring at betale aarlig 2 Rdlr. 2 Mk.

Saaledes testerer efter Akkord denne Overdragelse under min Haand og Segl. — Aalborg den 18. Sept. 1782.

Peter Adam Hartvig.
Stats og Stifts Instrumentist."

Denne Kontrakt blev senere, 4. Oktb. 1782, læst og publiseret ved Voergaards Birketing.

Bestillingen har antagelig Gilliam Olsen beholdt til 1. Maj. 1789, da den overdroges til Søren Pedersen fra Hejselt i Albæk Sogn.

II. Det gamle Hundslund Marked, dets Flytning til Hjallerup og Hjallerup Kros Tilblivelse.

Det nuværende Hjallerup Marked, der ikke alene regnes for at være Danmarks største Marked, men endog regnes for at være et af de største Markeder i Europa, har sin Oprindelse fra Dronninglund eller Hundslund, hvor Markedet, før det flyttedes til Hjallerup, har været holdt i umindelige Tider, og antagelig skylder Hundslund Kloster eller stedlige hellige Kilder

sin første Oprindelse. Den første Gang Markedet vides nævnt er i et aabent Brev, som Kong Kristian den 4. udstedte den 5. Maj 1602, og hvori det paa Grund af, at Købstæderne beklagede, at Markederne var dem til stor Skade, og der paa disse skete stor Drukkenskab, Manddrab, Tyveri og anden Synd, Skam og Last, forbødes at afholde flere Markeder i Vendsyssel end i Thise, Hundslund, Tolne og Lerup i Hanherred, samt i Hjørring og Sæby.

Markedet blev afholdt i den nu saakaldte Markedsdal Nord for Dronninglund Hovedgaard paa søndre Side af den gamle Kongevej. Dalen synes dog i gamle Dage at være bleven kaldet for Roldal, og Markedet officielt at have hedt Roldals Marked. Men det brede Befolkningslag har Markedet dog vistnok altid nærmest været kaldt Hundslund Marked, eller som det i almindelig Udtale hed: Hujsle Marked, under hvilket Navn Markedet i de fleste Egne af Vendsyssel helt op til vore Tider vedblev at kaldes, ogsaa efter, at det var flyttet til Hjallerup. (Sammenlign Grønborg: Optegnelser paa Vendelbomaal Side 61)

1724 udstedtes følgende kgl. Anordning angaaende Tiden for Markedets Afholdelse, da denne forhen synes at have været en Del uregelmæssig til Ulempe for Folk, der langvejs fra søgte til Markedet.

„Vi Frederik d. 4. af Guds Naade Konge til Danmark etc. gør alle vitterligt, at eftersom Os elskelig Sekretær Terchel Terchelsen paa hendes prinsesselige Højhed, vores elskelige, kære Søster, Prinsesse Sophie Hedevigs Vegne*), for Os allerunderdanigst haver andraget, hvorledes det Marked, som ved bemeldte

*) Hun var Ejer af Dronninglund fra 1716 - 29.

hendes prinsesselige Højheds Jordegodser til Dronninglund i Vendsyssel i Aalborghus Amt og Dronninglund Sogn aarlig skal holdes, bliver paa uordentlige Tider om Aaret foretagen, saa at ikkun faa udi Landet eller andre Steder kan vide sig derefter at rette, fordi en Del mene, at det skal være det Marked, som udi Almanakken kaldes Roldalen og skulle holdes to Dage før og to Dage efter St. Hansdag, og derved Aar efter andet kommer tilbage, ikke alene til præjudice for hendes prinsesselige Højheds Gods, men det hele Land skal finde sig derover brøstholden. Da haver Vi efter bemeldte Sekretær Terchel Terchelsens herom allerunderdanigst gjorte Ansøgning og Begæring, samt vores Stiftsbefalingsmand over Aalborg Stift, Os elskelige Godtfried von Pentz, hans herom givne allerungerdanigste Erklæring allernaadigst bevilliget og anordnet, at i Stedet for det saakaldte Roldalsmarked, skal herefter indtil videre allernaadigst anordnes, at udi Hundslund, som nu kaldes Dronninglund, aarlig holdes efterskrevne Marked, nemlig Hestemarked den 12. Juni og med Kramvarer næste Mandag før St. Hansdag for alle og enhver, som noget der kan have at sælge og købe, dog at alting dermed skikkeligen og tilbørligen tilgaar. Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staar, at hindre eller ud nogen Maade Forfang at gøre under vor Hyldest og Naade — givet paa vort Slot Fredensborg den 19. August 1724.

Frederik R."

(Se Vendsyssel Folk og Land I, Side 171.)

Gamle Mogens Jørgensen af Ørsaa har fortalt følgende om Markedet: I Midten af Dalen var Boderne opstillet og op ad Skrænterne havde Pottemagerne

og andre deres Plads. Der var ingen virkelige Bagerboder paa Markedet; men Omegnens Kvinder temsede (c. sigtede) fintmalet Korn, vistnok mest Byg, og bagede deraf nogle smaa Kager, som de solgte til Markedsgæsterne, samme Kager var nogle smaa Trimlinger, der var lidt drejede i begge Ender for at se pyntelige ud. Paa Markedet mødte blandt andre Handlende ogsaa tilrejsende Garvere og Skindberedere, der opkøbte Bøndernes Skind og Huder. Naturligvis var der ogsaa Forlystelser paa Markedet, men de var af en noget anden Slags end nu om Dage. Saaledes vidste Mogens Jørgensen at fortælle om en Morskab som et Aar var bleven øvet paa Markedet: En Mand, som var en Del glad ved Brændevin, tilakkorderede sig paa Markedet af en Mand, der havde medbragt en Oksehud, en Pægl Brændevin for at lade sig indsvøbe i denne og derpaa lade sig rulle ned af en af de Markedspladsen omgivne Skrænter. Da han nu blev indsvøbt i Huden, blev det maget saaledes, at han blev lagt paa tvers af denne, hvorved Oksehudens Hale ved hver Omdrejning under Nedrullingen kom til at svinge i Luften til stor Morskab for en større Del af Markedsgæsterne.

Markedsdalen er nu pløjet og omdannet til Agerland, men som Minde om, at der her har været afholdt Markeder, vidner de mange Stumper af Kridtpiber, som kommer til Syne under Pløjningen.

Hvad Aar Markedet er bleven flyttet til Hjallerup kan næppe helt nøje angives; men før 1744 kan det ikke være sket, og der er meget, der taler for, at det er sket umiddelbart der efter.

1744 fik nemlig en Mand fra Vodskov ved Navn Peder Justesen følgende Fæstebrev paa Jord og Krobevilling ved

Hjallerup, og fra den Tid eller lidt senere synes Betingelserne først at kunne være til Stede for Markedets Flytning.

„Jeg Jacob Severin til Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaard kender og hermed bekræfter at have stædt og fæstet, som jeg og herved stæder og fæster, til Peder Justesen, nu opholdende sig udi Vodschov, et Krohold udi Droninglund Sogn, som hans kgl. Majestæt allernaadigst haver tilladt maa holdes, og nyder Fæsteren desuden et Stykke Jord af Hjallerup Hede til Agerdyrkning, saavel som en Eng, der forhen har lagt til „Pallet“ (c: et Sted under det nuværende Rosenby), alt paa følgende Conditioner:

1) Skal Fæsteren paa Livstid beholde Kroholdet og maa han selv brygge og brænde Brændevin og for enhver udsælge alle Slags Drikkevarer, som Rejsende og andre kunde forlange. Item nyder han og ligeledes den udviste Jord paa førnævnte Hjallerup Hede, samt den Eng, som forhen haver været lagt og brugt til „Pallet“, hvilket han maa bruge og dyrke, som han sig bedst og tjenligst eragter, og skal han blive haandhæved i at formene al ulovligt Krohold, som i hans Distrikt kan gøre ham Afbræk.

2) Stedets Huse lader Fæsteren selv opbygge paa egen Bekostning, men jeg giver ham til Hjælp Egetræ til Fod og Stolper til Raallingen (c. Stuehuset) paa 9 Fag, samt Bøgetræ til Vægstaver til alle Husene.

3) Godsets Bønder nyder han Hjælp af til at indelukke Markpladsen med Grøfter og føre Tømmer fra Aalborg til Bygningen, saavel som at bringe Ler og Sten til Stedet, som behøves kan; item at nyde Hjælp af nogle Pligtfolk til Kliningen (c. Opsætning af Væggene, Lerklining) og deslige, og vidre at føre

Ege og Bøgetræ fra Skoven, hvor det bliver udvist, og til Pladsen, hvor der skal bygges for første Gang at regne.

4) Vorder han fri for al Indfæstning (c. Indfæstningspenge), og hvad det kgl. Privilegium har kostet at indløse, svarer ellers aarlig af Kroholdet og den til Stedet henliggende Ejendom 21 Slettedaler og 8 Skilling (3 Slettedaler lig 2 Rigsdaler), og vorder dermed fri for videre at svare kgl. Skatter enten af Ejdommen og Engen eller de Penge, som aarlig til Kongens Kasse for Privilegiet skal svares.

5) Nyder han fri Græsning i Hjallerup Fælledsdrift til trende Bæster og 4 Fæhøveder; item vesten Landevejen saa mange Splittørv (c. Sandtørv eller Overtørv), at maa lade grave, som han nødvendigvis har behov, dog at Tørvene aarlig graves paa de Steder, som Hjallerup Bymænd for den hele By, vedtager, og bliver altsaa Fæsteren under Hjallerup Bys Granderet.

6) Udgiften, som i den første Post er meldt, tager sin Begyndelse den Tid, han haver istandført Bygningerne, som dog ikke maa regnes til længere Tid end til førstkommende Nytaar, saa Afgiften i saa Maade derefter svares ved hvert Aars Udgang.

Datum Dronninglund, d. 17. Februar 1744.

J. Severin."

At Hjallerup Kro er opbygget paa Hedejord foreligger der flere Beviser paa. Saaledes andrager 1755 Købmand Jens Vodskov af Aalborg hos Godsejer Grev Moltke paa sin Broders Vegne, Peder Justesten i Hjallerup Kro, om Fritagelse for at svare Tiende af Hjallerup Kros Jorder, og anfører til Støtte for Andragendet, at der i den forrige Godsejer, Jacob

Severins Tid ingen Tiender svaredes, og at kgl. Forordninger tillader de Folk at bo tiendefrit, der opdyrker Hede osv.

Herpaa giver Godsforvalter Rosen følgende Erklæring, hvoraf det ses, at Peder Justesen søgte at fri sine Børn fra Stavnsbaandet; selv synes han ikke at have været pligtig at pleje Fødestavn, som det hed og har ogsaa villet fri sine Børn herfra. Godsforvalteren skriver bl. a:

„Den allernaadigste Forordning af 30. Nov. 1751, om videre Frihed for dem, som ville bygge og sig nedsætte i Heden udi Jylland, grundende sig paa allernaadigste Forordning af 26. Maj 1723, kan ej være fornævnte Peder Justesen til noget Forsvar, i Henseende til de Friheder, som dennem allernaadigst er tilladt, der nedsætte sig paa Heden her i Jylland; thi der menes ej andre Heder end dennem, deres Kgl. Majestæt alene er tilhørende; men jeg tilstaar, ifald det Peder Justesen var muligt at faa den forklaret paa sig, han derved kunde have anselige Privilegier, og dette eneste fornemmelig, som er hans Øjemed, at ville have sine Børn fri for at pleje Fødestavn, hvilket han allerede har begyndt paa, idet han har udsat en af sine Drengebørn paa et fremmed Gods for ved den Lejlighed, naar Drengen der fylder sit 9. Aar, da for dette Gods at være fri, og ikke just at have Tiendefrihed, som ham har været skænket i afgangne Severins Tid."

Om det lykkedes Peder Justesen at fri sine Børn for at pleje Fødestavn vides ikke, men følgende Skrivelse fra Grev Moltke til Godsforvalteren 1770 tyder ikke herpaa:

„Kromandens Søn Just Pedersens Ansøgning om Tilladelse til at træde i Lære hos en Tømrermester i Kjøbenhavn for at professionere sig i Haandværket,

vil jeg ikke gerne akordere, efterdi slige Exempler fra mine andre Godser haver vist, at der sjældent bliver noget godt af dem, da de enten bliver forført eller mister Lysten til at drage ud paa Godset igen at bo, men derimod er det ham herved tilladt at gaa i vidre Lære hos en anden brav Mester i Aalborg, Aarhus eller andet Steds, hvor han bedre end i Kjøbenhavn kan lære alt, hvad behøves at vide til Bygninger paa Landet.“

Men derimod synes Kromanden at være bleven fri for at yde Tiende, hvilket Forpagteren paa Dronninglund, der vel sagtens ogsaa har været Forpagter af Tienden, 1771 forsøgte at erholde af ham, hvorfor Peder Justesen herom skrev følgende Klage til sin Husbond, Grev Moltke:

„Det har tildraget sig, efter at min Rug sidste Høst var indbjerget, at der fra Forpagteren ved Dronninglund, Hr. Mourits Gleerup, indfandt sig hos mig, da jeg gik og pløjede paa Marken, to Personer, som spurgte mig, naar jeg vilde have talt (ɔ: Kærverne talt paa Marken), hvortil blev svaret, at jeg formodede mig fri for Tiende paa Grund af, at jeg derfor har været ukrævet i al den Tid, jeg har beboet Hjallerup Kro, nu i 28 Aar, saavel som og mit Fæstebrev udviser. Derefter er jeg af samme Forpagter vorden stævnet, ikke alene for sidste, men endogsaa for forrige Aars Tiende, og saaledes bragt mig i et Søgsmaal, som jeg formoder aldeles at være urettelig og alene sigtende til at føre mig i Ulejlighed. Jeg er derfor aarsaget underdanigst at bede mit naadige Herskab om at ville antage sig min Sag, og derved haandhæve ikke alene mit Fæstebrev, men endog den Rettighed, jeg i saa mange Aar ubesværet haft haver,

hvorom jeg gør mig saa meget forsikret, som jeg ved, mit naadige Herskab tager i Betragtning, at jeg er den første Beboer af dette Sted og Jord, og begge Dele har bragt til den Fuldkommenhed, det nu er og befindes udi med mere end trolig Møje og Bekostning. Underdanigst udbedende et naadigst Gensvar til min og Hustrus Efterretning, da vi begge er bekymret for at blive udfriet fra dette ugrundet Søgsmaal osv.

Hjallerup Kro, den 23. Oktober 1771.

Peder Justesen."

I Anledning af Klagen skriver Grev Moltke følgende til sin Forvalter:

„Siden Fæsteren af Hjallerup Kro, Peder Justesen, har ansøgt om min Assistance mod Forpagter Gleerup, som har lagt Sag an mod ham, fordi han ej haver Tiendet i dette og forrige Aar af det i Fæste havende Sted, og Kammerraaden (Forvalteren) derpaa har erklæret, at Fæsteren ej er forbunden til at tiende, saa maa han derfor være befriet, og Kammerraaden forsvare ham mod Gleerups Tiltale og Paastand."

Om Kroen hedder det videre i en Fortegnelse over Godset 1753, at den var bortfæstet til Peder Justesen, 40 Aar gammel, og Hnstru Gjertrud Larsdatter 38 Aar gammel. Bygningerne bestod da af to Længer paa ialt 23 Fag, og at Beboerne paa egen Bekostning har opbygt Stedet og indtaget Jorden af Hede, og at Stedet intet Hartkorn har og er fri for Hoveri. 1760 hedder det, at der til Kroen er saaet 6 Td. 2 Skp. Vinterrug, 1 Td. Byg og 1 Td. 4 Skp. Havre, og at der er god Græsning, men maadelig Tørv, at der holdes 2 Heste, 3 Køer, 8 Faar, 2 Svin og 3 Gæs, at der findes en beslagen Vogn, 1 Plov,

1 Jernharve, 1 Jernkakkelovn og 2 Bryggerskedler, og at Husene bestod af 3 Længer paa ialt 29 Fag, hvoraf intet var brøstfældigt, og alt i god Stand, saa der synes at have været Velstand inden Døre, hvilket maa skyldes Kroholdet, da Landbruget ikke paa dette Tidspunkt kan have givet stort Udbytte og maaske ikke heller da har haft et saa stort Tilliggende, som det senere fik og havde, indtil dette, det nuværende »Frederikshvile«, for en Menneskealder siden frasolgtes Kroen.

Hvornaar Markedet er flyttet fra Dronninglund til Hjallerup kan ikke saa nøje angives, men som foran vist kan dette ikke være sket før Peder Justesens Ankomst til Hjallerup 1744, men Flytningen har dog vist fundet Sted umiddelbart efter, at Peder Justesen har faaet Kroen bygget og Heden opbrudt.

1745 synes Markedet at være holdt i Dronninglund. I Dronninglund Gods' Arkivregistranter, meddelt i „Vendsyssel Folk og Land I," hedder det nemlig: „En salig Severins Memorial til Stiftsbefalingsmanden i Aalborg med hans Resolution af 21. Maj 1745 angaaende Dronninglund Marked, samt en Fortegnelse paa Bostadepengenes Svarelse ved samme Marked."

Maaske har det samme været Tilfældet 1753 for Hestemarkedets Vedkommende, thi i Godsarkivet for dette Aar hedder det: „Ved Dronninglund er holdt Hestemarked den 7. Juni og Krammarked den 22. Juni." Men da det ligeledes for samme Aar hedder andet Steds i Arkivet: „Et lidet Krammarked holdes i Juni Maaned ved Hjallerup Kro, importerer i Stadepenge 4 a 5 Rdlr", saa er der noget, der tyder paa, at Hestemarkedet da som sædvanligt er bleven af-

holdt ved Dronninglund, medens Krammarkedet er bleven flyttet til Hjallerup, som jo ogsaa er beliggende i Dronninglund Sogn. Og da endvidere Meddelelsen nævner Markedet i Hjallerup paa en saadan Maade, at det ser ud til, at der da allerede har været afholdt flere Krammarkeder ved Hjallerup Kro før 1753, saa ledes Tanken let tilbage til „salig Jacob Severins Memorial til Stiftsbefalingsmanden i Aalborg" 1745 og dennes Resolution paa samme, som et Andragende fra Jakob Severin om at faa Markedet flyttet til Hjallerup. Og efter denne Slutning skulde da det første Marked ved Hjallerup Kro være bleven afholdt 1745 eller 1746.

Senere omtales Markedet ved Hjallerup ofte i det Stadepengene findes anført i Regnskaberne; saaledes var der den 25. Juni 1767 paa Markedet 149 Boder, der gav i Stadepenge 9 Rdlr. 4 Mk. Hver Bod betalte fra 4 til 12 Skilling. Og at Markedet ogsaa da har været betydeligt og været søgt viden fra, det vidner det betydelige Antal Boder om, saavel som deres ofte langtbortliggende Hjemstavn; saaledes var der fra Aalborg mødt følgende Handelsmænd: 2 Saddelmagere, 8 Skomagere, 6 Feldberedere, 5 Hørboder, 2 Bogbindere (c. Boghandlere), 6 liden Handelsboder, 3 Ølboder og 24 Flatter. Fra N. Sundby var mødt 1 liden Handelsbod og 4 Ølboder. Fra Hobro: 1 Hattemager og 1 Skomagerbod. Fra Randers: 1. Skomager, 1 Handelsbod, og 2 Galanteriboder. Fra Haderslev: 5 liden Handelsboder. Fra Hjørring: 1 Hattemager og en Ølbod. Fra Voer Sogn: 4 Brødvogne og 6 Hølevogne. Fra Volstrup Sogn: 5 Brødvogne. Fra Albæk Sogn: 1 Brødvogn og 3 Læs røde Kar (c. Pottemagerkar.) Fra Hvorup Sogn: 2 Læs røde

Kar. Fra Øster Sundby: 4 Læs røde Kar. Fra Skæve Sogn: 3 Brødvogne. Fra V. Brønderslev: 12 Læs sorte Kar (c. Jydepotter.) Fra Sæby: 1 Brødkiste. Fra Skagen: 30 Læs røde Kar. Og fra Serritslev Sogn: 1 Brødvogn og 1 Læs røde Kar.

Til Sammenligning skal anføres, at der paa Hals Marked, som afholdtes den 6. Aug., kun var mødt 21 Boder alle fra Aalborg, som gav i Stadepenge 1 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk.

Men naar der i Fortegnelsen over Boder nævnes 30 Læs røde Kar fra Skagen, saa er dette temlig sikkert en Skrivefejl; thi hvor skulde Skagboerne faa Ler fra til ét eller flere Pottemagerier, det skal vistnok være 30 Læs tørrede Fisk. Interessant er Meddelelsen om, at der var mødt 12 Læs sorte Potter fra V. Brønderslev; thi dette vidner om, at der her har været drevet Fabrikation af Jydepotter, hvilken Fabrikation ellers menes kun at høre hjemme i Vestjylland. Hvad der forstaas ved Ordet Flatte, kender jeg ikke, men mon der ikke hermed menes en Brændevinsbod?

1768 holdtes Markedet den 28. Juni og indbragte i Stadepenge 7 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk. Foruden de almindelige Boder, fandtes dette Aar tillige en Tinstøberbod fra Aalborg.

Og 1771 gav Markedet en Indtægt af Bostaderne paa 7 Rdlr. 4 Sk. Dette Aar var der 6 Læs sorte Kar fra V. Brønderslev, 2 Vogne med Høleer fra de bekendte Smede Niels Hansen og Jens Thomsen i Jerslev, 23 Fiskevogne fra Skagen, 4 Læs røde Potter fra Ajstrup, 1 Vinbod fra Aalborg og 3 do. fra Sundby, 8 Handskeboder fra Aalborg, Nibe var mødt med 14 Flatter og ellers var Byer og Sogne repræ-

senteret noget lignende som Aaret 1767; ialt var der 116 Boder.

Til Slutning skal her anføres, at der efter førnævnte gamle Mogens Jørgens Udtalelse gaar Sagn om, at en Mand ved Navn Peder Justesen søgte om Tilladelse til at flytte Hundslunds Marked til Hjallerup Kro, hvilken Overlevering jo falder sammen med hvad her er fremstillet.

III. Om Salttilvirkning af Tang fra Østkysten.

Grev A. G. Moltke var en Mand med et godt Greb paa at skabe sig Indtægter af sine store Godsbesiddelser. Saaledes mente han da ogsaa at have opdaget, at Salttilvirkning af den Tang, der drev i Land paa Østkysten af Dronninglund og Hals Ladegaards Godser, vilde blive lønnende og give et godt Udbytte, hvorfor han 25. April 1754 tilskrev sin Forvalter, Rosen, paa Dronninglund, at da han var forebragt, at Bønderne paa Godset fabrikerede en Mængde Salt af Søtang, og Tangen tillige var særdeles nyttig til Fabrikation af Salpeter, saa vilde han gerne, om Forvalteren nøje vilde forhøre sig om Fabrikrtionsmaaden af Salt og Salpeter og om, hvor store Mængder, der aarlig blev lavet og afsat osv.

Herpaa gav Forvalteren 2. Juli 1754 følgende Svar, som kan tjene til Oplysning om, hvorledes langs Østkysten vore Forfædre skaffede sig dette nødvendige Husmiddel uden at ty til Købmandens Bod, om hvilken Tilvirkning der endnu gaar Minder, og hvorom der f. Eks. i Lyngsaa, Albæk Sogn, endnu haves en Erindring i Form af et Sølvbæger, skænket Beboerne som Præmie for Salttilvirkning af Tang.

„Efter Deres højgrevelige Excellences højnaadigste Ordre af 25. April d. A. har jeg underdanigst undersøgt Beskaffenheden af den Tang, som falder ved Søkanten her omkring, og som nogle af Beboerne i de derom liggende Byer saasom Gjeraa, Asaa og Søraa i Dronninglund Sogn og Hou By i Hals Sogn fabrikerer Salt af, og befunden, at Tangen ej falder saa overflødigt, at nogen Fabrik uden med Forlis kunne holdes. Thi den Tang, Bønderne bruge, søge de den meste Tid med Besværlighed at faa samlet, undertiden kan det træffe sig, at der kommer en Del til Lands, dog er det den mindste Tid, og om der var Tang i Mængde at faa, er den ej dulig til Salpeter, fordi Havet specielt er salt, hvilket vel findes i al Salpeter, men en liden Del at regne mod Havet, Materien i sig selv, thi jo slettere Salpeter, jo mere Salt, som naar den skal anvendes til sit Brug, maa foretrækkes.

Bønderne i fornævnte Byer fabrikere Salt saaledes: De samle Tangen, saa snart de se den komme til Land (thi naar den bliver tør og gammel, mister den sin Kraft og dertil ej mere duelig), derefter bliver den tørret i Solen og siden brændt i Aske, hvilken Aske da kommes paa et Kar og slaaes Vand paa, og dermed en Dag bliver staaende, at Kraften kan trænge af Asken, derpaa løber Vandet af, som da er bleven til Lud, gennem Tappen, og naar den saaledes klar er afløben, kommes den i en Keddel, og koges saa længe, indtil det alt bliver til Salt, som da løbe i et Stykke, derefter bliver det tørret og slaaes smaat. Og kan Bønderne ikke samle mere af dette Salt end de selv til Fornødenhed bruge; undertiden kan det vel træffe, at den ene kan overlade

den anden noget for Betaling; men det er den mindste Del."

Efter at have modtaget denne Beskrivelse, opgav Greven Tanken om Fabrikation af Tangsalt. Han svarer Forvalteren 27. Juli 1754 saaledes: „Hans Relation om Dronninglund Gods' Bønders Saltkogeri af Søtang angaaende, har jeg for saavidt med Fornøjelse læst; men da Søtang der ved Søkanten ej er aflejret i Mængde, saa bifalder jeg hans Tanke, at derpaa en Gros ingen Reflektion er at gøre

---

IV. **Herskabets Indblanding i Ægteskabssager.**

Et Godses Værdi i Handel og Vandel værdsattes i gamle Dage for en ikke ringe Del i Forhold til Godsets Bønders Talrighed og gode Tilstand. Det Gods der havde rigeligt med Bønder til Hovedgaardens Hovarbejde og til at drive og bebo Fæstegodset, Gaarde og Huse, saa disse ikke kom til at staa øde og altid kunde svare Herremanden Landgilde, Kongen Skatter og Præst og Kirke Tiender o. s. v., var altid et godt Aktiv. Mange Gcdsejeres Bestræbelser gik derfor ud paa ved Reguleringer af Ægteskaberne blandt Godsets Bønder at formere Fødslerne blandt disse, der jo fra Barnealderen af var stavnsbundne til Godset, og blandt hine Godsejere var Grev A. G. Moltke til Dronninglund, hvilket nedennævnte udviser*):

*) I Studentersamfundets Smaaskrifter Nr. 68—71 skildrer I A. Fredericia Bondestandens Undertrykkelse i hine Tider og siger om Grev A. G. Moltke, at han i sin Opfattelse af Bondens Stilling var en bestemt Arristokrat, og Talsmand for, at ingen Bondekarl maatte gifte sig uden Godsejernes Samtykke.

Skrivelse fra Grev Moltke til Forvalter Rosen 19. Juni 1755:

„Da jeg tit og ofte, snart fra de fleste Steder, ret med inderlig Smærte maa fornemme, at naar en Mand dør paa en Gaard, og Enkens Alder er hen mod eller over sine 40 Aar, altsaa de fleste Tider til Ægtestanden uduelig og ubekvem, dog med Amtsbetjentenes og (Gods)-forvalternes Forevidende og Tilskyndelse straks gifter sig igen gementlig med en ung Karl, udi hvilken ulige Giftermaal ej at tale om, mange andre oftest derved følgenge Ulejligheder, sjældent Børn avles, medens derimod den af Gud selv intenderede Ægteskabs Hovedhensigt, nemlig Børnenes Forplantelse, ynkelig og uforsvarligt tabes og Landets og Godsernes Styrke, samt Befolkningen fra Aar til andet mere og mere svækkes, i Stedet for at, naar unge Folk af lige Alder komme sammen, langt flere Børn avles og et lykkeligere og fornøjeligere Ægteskab kunne ventes.

Saa ligger mig denne magtpaaliggende Sag mig saa nær til Hjærtet, at jeg herved byder ham (c. Godsforvalteren) paa sin Samvittighed og saaledes, som han agter det for Gud paa hin Dag at forsvare, at han ved alle Lejligheder, tilligemed Præsten, paa det ham betroede Gods af aller yderste Kræfter stræber derefter, at slige omberørte ulige Giftermaal herefter, saavidt det til ham staar, bliver hæmmet og ej tilstaaet; medens i det Sted alle Tider unge Folk sammenhjulpen paa Gaardene, at de kan stræbe at avle Børn sammen, saa de ved for hvilke de stræber. Men skulde nogle gamle Koner, som gaar over deres 40 til 50 Aar ikke vilde lade sig raade, da forbeholder jeg mig, naar de for Gæld og Gaardens Fald lov-

lig kan sættes ud af Gaarden, at translocere dem (c. forflytte dem) til Aftægtsted eller Hus" osv.

Paa denne Skrivelse svarede Godsforvalteren 30. Juni 1755 saaledes: „Deres højgrevelige Ekscellences højnaadigste Vilje og Befaling under 19. hujus, om at se, tillige med Præsterne Ægteskabet imellem Godsernes Beboere, med al Flid efter Samvittighed, i Henseende til Personernes Lighed af Alder fuldbyrdet, da denne magtpaaliggende Sag gaar Deres højgrevelige Ekscellence nær til Hjerte i Henseende til de Følger deraf kommer, skal jeg i alle mulige Tilfælde saaledes, som jeg for Gud paa hin Dag agter at svare, ved alle mulige Lejligheder, tillige med Præsten, iagttage og efterkomme, ligesom og i Fald nogle gamle Koner, som gaar over deres 40 til 50 Aar, ikke herudi vil lade sig sige og raade, da efter Deres højgrevelige Ekscellences højnaadigste Villie i det Sted se dem forflyttet fra de deres Mænd i Fæste havende Steder til Aftægtsted eller Hus. Og er denne deres højgrevelige Ekscellences højnaadigste Villie og Befaling Præsterne her paa Godserne bekendtgjort."

Den „højgrevelige Ekscellences højnaadigste Villie" fik da Godsforvalteren straks Lejlighed til i Praksis at efterkomme; idet han kort Tid efter paa Grevens Aprobation bortfæstede Gaarden Raunholt i Dronninglund Sogn til et Par unge Folk paa henholdsvis 30 og 28 Aar, hvorover Greven i et Brev til Forvalteren 5. Juli udtrykker sin Tilfredshed saaledes:

„Saa er det mig og kært, at Forvalter Rosen paaskønner omtrent lige Alders Giftemaals største Nødvendighed og allerede handlet derefter, som er mig en sær behagelig Prøve.

Give Gud, at han (antagelig den unge Ægtemand),

hvis ej alle, dog de fleste Tider maatte være lige lykkelige deri at opfylde Guds Hensigt og mine deri havende Indsigter, saa skal han derimod tilvisse erfare Guds Velsignelse og Forsorg for sig og sine i en til Efterfølgelse kendelig og opmuntrende Grad".

To Aar efter 1. Oktober 1757 skriver Greven, der som bekendt var Statsminister og saaledes ikke boede paa Godset, til Forvalteren, at han ønskede at vide „hvilken Nytte og Forbedring mine for nogle Aar siden gjorte Anordning, om ohngefærlige lige Alders Giftermaal har haft. Hvor mange Par, der var kopulerede (c. gifte) i samme Tid i hvert Aar, og derhos om muligt Oplysnig om hvert Pars daværende Alder. Hvor mange Gaarde og Huse siden ommeldte mine Anordning, der er af Forældre til deres ugifte Børn eller Sønner overgivet; hvor mange af disse, der har giftet sig med Piger eller unge Enker af deres Alder, og om nogle af disse unge Folk allerede har avlet Børn, og hvor mange siden bemeldte Anordning, eller bekendtlig allerede er frugtsommelige. Om Forvalteren ikke øjensynlig og overbevisende allerede har kunnet mærke, at slige unge Folk af ohngefærlig lige Alder, lever i deres Ægtestand langt fornøjeligere saa og langt arbejdsommere og stræbsommere end de af ulige Alder, som ingen Børn have. Om Forvalteren ikke har mærket, at de gamle Forældre, som til deres Børn godvilligen har opladt deres Gaard, er nu ganske vel fornøjet og beteer deres Glæde og Fornøjelse over mine gjorte Anordninger, samt med Hjærtens Fryd og Lyst gaar deres gifte, unge Børn hjemme i Huset saavel med gode Raad og Anførsel, som med al Haandsrækning og Hjælp til Haande, saavidt deres Alder og Kræfter tillader. Saa snart Forvalte-

ren kan faa disse Efterretninger samlet, vilde han mig dem under et uførligt indberette, saa og indberette om hvilken Impression (c. Paatrykning) denne Anordning har gjort baade paa andre mine Bønder til Efterfølgelse saa og paa Præsteskabet, og om de ikke selv er overbevist og finder, at denne Anordning til Landets bedre Befolkning og Folkeformerelse er den kristeligste og nyttigste nogen Sinde kan ønskes og iværksættes".

Uheldigvis kendes ikke Fovalterens Svar paa overstaaende Spørgsmaal; det kunde ellers have været meget interessant at have vist, hvad han i sit Svar til Greven lægger Bønderne og Præsterne i Munden angaaende den „gjorte Anordning". Denne viste sig imidlertid ikke altid at være saa let at hævde, i det de „gamle Koner" ikke altid var villige til at ombytte Brudesengen med Aftægtstuen, hvilket Forvalter Rosen flere Gange erfarede; saaledes skriver han 2den Marts 1758 til Greven:

„Da forrige Beboere af Ørsøgaard her paa Dronninglund Gods, anført udi Hartkorn 3 Td. 2 Skp. 1 Fdk. 1/2 Alb., hans efterladte Enke, Johanne Nielsdatter, som har 2 smaa Pigebørn, efter Ministrialbogens Formelding for Dronninglund Menighed 44 Aar gammel, har forlovet sig med Ungkarl Niels Pedersen Kjær 36 Aar, og vil ægte hinanden, som begge efter Deres højgrevelige Ekscellences naadigste Ordre af 19 Juni 1755 er betydede ved Sognepræsten og mig i Henseende til Alders Ulighed, nemlig 8 Aar, at forandre deres Tanker. Og som jeg efter højstbemeldte højnaadigste Ordre ej i den Anledning ser Udveje til at sætte hende fra dette beboede Sted, saa haver jeg dette herved forinden jeg paa nærmere højnaadigste

Aprobation bortfæster Stedet til bemeldte Niels Pedersen Kjær*), underdanigst skulde indstille til højnaadigst overvejende Resolution".

Greven søger nu, som efterfølgende Skrivelse til Forvalteren viser, ved Præstens og hans Frues Overtalelse af Enken at bevæge denne til at frafalde Giftermaalet, hvilket dog ikke lykkes. Skrivelsen, der er dateret 17 Marts 1758, er i det hele taget karakterisk for Tiden og Forholdene.

„Jeg ser af Forvalterens Raport hvorledes Søren Nielsen af Ørsøgaard hans Enke Johanne Nielsdatter, 44 Aar gammel, har imod hans og Præstens Advarsel og mine generale Ordre af 19. Juni 1755 forlovet sig med en ung Karl, Niels Pedersen Kjær, 36 Aar gammel, og at Forvalteren ikke har nogen skjellig Aarsag eller Anledning til at sætte hende fra den af hende beboede Gaard. Naar han derfor endnu en Gang har talt i Enrum med Præsten og i mit Navn anmodet ham om, at han ville bede sin Kæreste (c. Hustru) at tage Johanne Nielsdatter alvorlig for sig, fraraade hende fra dette hende ej tjenlige Giftermaal, da naar hun derpaa endelig insisterer (c. staar fast) paa sit, og Konen er af sangvinsk Kompleksion (c. Sammenfatning) og endnu mener at være i sine blomstrende Aar, om Præstens Kærreste ved, hvad jeg dermed vil sige, saa faar jeg at have Forvalteren i dette Tilfælde undskyldt, og maa saa ugerne det end sker give min Tilladelse til at fæste Gaarden til Niels Pedersen Kjær, og hvis hun ej vil destistere (c. af-

*) I Følge Fæsteloven kunde en Fæsters Enke ikke gifte sig paa ny uden at fortabe sit Fæste, hvorfor der altid, og og saaledes ogsaa her, blev søgt indgaaet nyt Fæste.
Anton Jakobsen,

staa) fra sit Forsæt, ser Forvalteren til, at Brylluppet med det første bliver fuldbyrdet."

Hvordan det videre gik Enken melder Historien intet om; men antagelig har Præstefruen ikke haft Held med sig i at forlede hende til at opgive sin Hjertenskære, og der har temmelig sikkert staaet et ordentligt Bryllup og vanket et anstændigt Offer til Præsten.

Men som det gik med Tilladelse til Johanne Nielsdatters Giftermaal, gik det flere „ældre Koner", som ikke forstod Grevens „gjorte Anordninger". 1760 ægtede saaledes Lars Axelsens Enke i Gingsholm, der var 46 Aar gammel, en 28 aarig Karl fra Asaa. 1761 indtraf et lignende Tilfælde i Gjeraa og et andet i Glindvad, og 1766 var det samme Tilfældet med en 46 aarig Enke i Agersted, Voer Sogn, hvis Gaard laa under Dronninglund.

V. Krybskytteri.

Der var næppe noget, Adelen i gamle Dage paa deres Godser hævdede med mere Strenghed end Vildtets Bevarelse i Skovene og Vildtbanerne, og saa godt som intet straffedes haardere end Vildttyveri og Krybskytteri. Ingen Bonde maatte f. Eks. holde Hund, uden at denne var afhugget det ene Ben. Og den som forgreb sig paa Herremandens Vildt, kunde dømmes paa Livet eller til at faa Øjnene udstukne, ikke at tale om, at vedkommende paa bar Mistanke, ofte maatte lide paa Kroppen med Hundehul og Træhest osv. I det 18. Aarhundrede var vel disse Straffe noget mildnede, men endnu var det ikke lystigt for en stakkels Bonde at blive mistænkt for at have for-

grebet sig paa Herremandens Vildt. Dette blev 1768 Bonden Christen Jensen af Kokkenborg i Dronninglund Sogn, idet der den 4. Juli 1768 ved en Husundersøgelse hos ham fandtes to Vildsvineskind, det ene af et 4 eller 5aars, det andet af et 2aars Svin. Tillige fandtes hos ham en Flintbøsse, ladet med store Hagl, hvilket var et betydeligt Indicium mod Christen Jensen for Krybskytteri. Og skønt Skindene bar Vidne om, at Dyrene var bleven skudt, saa nægtede dog Christen Jensen saavel som hans Søn, Jens Christensen, at have skudt disse; Dyrene var, sagde de, funden 1763 i død Tilstand paa deres Mark af Hyrden, og de havde da taget Skindene af dem for at bruge disse til Kapper til Seletøjet.

Bøssen havde været der paa Gaarden i henved 29 Aar. Den var ladet for at kunne skyde Ørne og Høge, samt andre skadelige Dyr, og Krudtet og Haglene havde Christen Jensen faaet af Skovrideren paa Dronninglund, sagde han, mod at Skovrideren fik Kløerne af de skudte Fugle. — Skovrideren fik nemlig Skydepenge af Herskabet for hvert Par Rovfuglekløer, han kunde levere. — Iøvrigt hævdede Christen Jensen under Sagens Behandling, at hans Svin, som gik i Skoven, o e parrede sig med de vilde Svin, og at han af den Grund ofte havde forlist Svin, der var bleven vilde, og af samme Grund var hans egen Svin ofte mørkfarvede. Han kunde derfor med Rette tænke sig, at de to paa hans Mark fundne døde Svin kunde være hans egne.

Efter at Godsforvalter Rosen havde afholdt et foreløbigt Forhør i Sagen, indhentede denne Godsherrens Erklæring, og Grev A. G. Moltke svarede da, at Christen Jensen og Søn maatte slippe fri for videre-

Tiltale, mod at bøde 100 Rdlr., men senere, da Sagen kom for Birkeretten, og flere andre blev inddragne i Sagen, forlangte han, at der skulde bødes 200 Rdlr., som Forvalteren dog efter Omstændighederne maatte nedsætte til 150 Rdlr. Men da mindelig Overenskomst ikke opnaaedes, faldt Birkerettens Dom 27. Oktober 1770 saaledes:

„Thi kendes for Ret: at Christen Jensen i Kokkenborg, hos hvilken 2 Vildsvineskind, som han ikke har skaffet Hjemmel til, er funden, og derfor kan anses at have fældet to Vildsvin, bør betale i Følge Loven og Forordningen for hvert 800 Rdlr., som for stort Vildt — er seksten Hundrede Rdlr. — Jens Christensen og Hans Christensen i Kokkenborg bør hver for sig betale 100 Lod Sølv, som er 50 Rdlr., og samtlige, saavel Christen Jensen som Jens Christensen og Hans Christensen i Kokkenborg en for alle og alle for en i Procesomkostninger 20 Rdlr., alt til Godsets høje Herskab, og det inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse, eller i Mangel af fuldkommen Betaling at lide Nam og Eksekution eller Straf paa Kroppen, og desuden bør Christen Jensen og Hans Christensen i Kokkenborg at have deres Fæste forbrudt. Christen Jørgensen i Kokkenborg, Thomas Michelsen i Aakjær og Niels Rasmussen i Ringstedbrønd, som i intet overbevistes, frifindes ganske og aldeles. Til Bekræftelse under min Haand og Segl. Datum ut supra.

Peder Høeg.“

De Tiltalte, der udelukkende blev dømt paa Indicier til den store Mulkt paa ialt 1720 Rdlr., saa vel sagtens ingen Udvej til tilnærmelsesvis at betale en saadan Bøde, der efter Datidens Forhold repræsenterede en hel Formue, idet en Tønde Rug til Eks. da

kun kostede 8 Mk., og Bøden androg derefter 1290 Tdr. Rug.

Staklerne indgav derefter til Godsherren et Bønskrift om Eftergivelse af Mulkten, og Godsejeren svarede herpaa med at ville nøjes med 150 Rdlr. i Bøde og 20 Rdlr. i Procesomkostninger, og hvis Godsforvalteren ikke mente, de kunde udrede disse Beløb, saa maatte han indgive Forestilling herom til Godsejeren, som „nok vilde have dem straffet, men ikke med Kone og Børn bragt til Betlerstaven". Godsforvalteren foreslog nu, at Mulkten nedsattes til 60 Rdlr. og 20 Rdlr. i Omkostninger, hvilket han formente, de kunde udrede.

De dømte betalte nu det nedsatte Beløb, hvoraf Godsforvalteren for sin Ulejlighed erholdt 30 Rdlr.; men da Godsejeren ikke var intereseret i, at de forlod deres ifæstede Gaarde, saa forblev de paa disse, og har antagelig ved at betale den nævnte Bøde faaet en Irettesættelse, der svarede til alt, hvad de økonomisk kunde taale og udrede.

VI. Mordersken Ane Kolding.

Der gaar endnu Minder og Sagn om denne berygtede Morderske, og i Godsarkivet har jeg fundet en Del Aktstykker, vedrørende Sagen.

Hendes rette Navn var Ane Hansdatter, og hun var gift med en Mand ved Navn Christen Jensen; de beboede Stedet Kolding i Dronninglund Sogn, hvorefter de fik Navn, og hvortil de var Fæstere under Dronninglund Gods*). Hendes Forbrydelser opdagedes ved, at der Lørdag den 27. Septbr. 1766 i Kær Herreds

*) Gaarden blev senere nedlagt og Jorderne er underlagt Sønder Glindvad ved Hjallerup.

Aa fandtes en død Kvinde ved Navn Mette Olufsdatter, som efter at være synet og obduceret viste sig at være voldelig ombragt ved Slag i venstre Tinding. Den døde Kvinde blev efter Amtmandens Resolution begravet paa Kirkegaarden uden Ceremoni; men Mistanken for Mordet henledtes straks paa Ane Kolding og hendes Mand, der begge blev anholdte; og under Forhørene oplystes det, at Ane Kolding var ene om Mordet, og der fremkom endvidere Mistanke mod hende, at hun havde flere Mord paa Samvittigheden, hvilket yderligere oplystes, da der ved Undersøgelse den 28. Oktober i Koldings Lade fandtes nedgravet 2 Lig, der viste sig at være Mette Pedersdatter og hendes Søn Peder Thomsen, der var forsvunden den foregaaende Vinter. Da denne Opdagelse var gjort, gik Ane Kolding til fuld Bekendelse, og blev 11. April 1767 dømt ved Dronninglund Birketingsret til at skulle henrettes og Legemet lægges paa Stejle, men Hoved og Haand at sættes paa en Stage i Henhold til Forordningerne om grove Mord. Hendes Mand, der ikke havde været delagtig i Mordet, men dog havde været vidende om, at de havde funden Sted, dømtes til 6 Aars Slaveri, hvorpaa Sagen indlodes til Aktion ved Viborg Landsting, der afgav følgende Dom, som her skal meddeles in extenso, da den ganske godt oplyser Forbrydelserne:

„Dom afsagt udi Retten paa Nørrejyllands Landsting den 8. Juli 1767, contra Delikventerne Ane Hansdatter og Chresten Jensen af Dronninglund Gods i Vendsyssel.

Delikventinden Ane Hansdatter fra Dronninglund Gods og Sogn i Vendsyssel haver udi afvigtige Aar 1766 begaaet forsætlig Mord paa 2 Mennesker, først

paa sin Moster, Mette Pedersdatter, tillige med hendes Søn, Peder Thomsen, som Delikventinden havde frastjaalet en Del Penge, og efter at Tyveriet var hende overtydet, fremkaldte hun dem, Onsdag den 15. Januar bemeldte Aar, enhver for sig udi Laden ved hendes paaboende Sted, Colding, under Foregivende der i Enrum at ville tilbagelevere dem de frastjaalne Penge, og med en Vognkjæp, som Delikventinden havde hemmelig under sit Forklæde, slog hun dem med et Slag for Næse og Mund til Døde paa Stedet, skjulte derpaa de to døde Legemer under noget Halm i en mørk Krog i Laden indtil næste Fredag efter, da hendes Mand var i Hoveri paa Dronninggaard, at hun alene nedgravede dem i bemeldte Lade.

Dernæst har Delikventinden den 24. September afvigtige Aar myrdet Mette Olufsdatter, som var en Huskvinde paa Stedet, Colding*), i den Tid, da forommeldte tvende der blev ihjelslagne og nedgravede, og efterdi hun havde sagt at ville aabenbare, hvor Mette Pedersdatters Penge var nedgravede, bestilte Delikventinden Mette Olufsdatter til at hente nogle Gæs i Ulsted i den Tanke at slaa hende ihjel, som hun antraf Mette Olufsdatter i det Ærinde om Morgenen fornævnte 24. September ved Kjær Herreds Aa, hvor Delikventinden med en skarpkantet Gærdestav slog Mette Olufsdatter 2 Gange i Hovedet, saa at hun deraf døde. Saadanne forøvede, grove Misgærninger have Delikventinden selv frivillig tilstaaet ved sin utvungne egen Bekendelse for Retten, hvilken hun og stedse har vedbleven, saa og de førte Syns og andre Vidner med fremlagte Syns og Obductionsfor-

*) Ogsaa dette Hus' Jorder er underlagt Glindvad.

retninger nøjagtigen har oplyst Kendsgerningerne og Sagens Omstændigheder.

Delikventindens Mand, Chresten Jensen, er vel ej bleven overbevist at have nogen Del udi de begangne Mord og Tyveri, eller derved været til Stede, men han haver dog i sin Bekendelse for Retten tilstaaet i Overensstemmelse med sin Kones Forklaring, at han paa hendes Overtalelser og Foregivende at have nedgravet de døde Legemer i Coldings Lade dybere ned i Jorden, som han og tillige har vedgaaet, at han ved Omgravningen kunde kende den aflivede Peder Thomsen, og dog alligevel ej angivet sligt for Vedkommende, men lagt Dølgsmaal derpaa næsten i 3 Fjerdingaar.

Thi kendes for Ret: At Delikventinden, Ane Hansdatter, bør sig selv til velfortjent Straf og andre ligesindede til Skræk og Afsky at udføres fra sit Fængsel til Retterstedet paa Natmandens Sluffe i de gemene i Fængslet brugte daglige Klæder, med blottet Hoved, Strikke om Halsen, som og sammenbundne Hænder, og knibes med gloende Tænger, først paa det sidste Mordgerningssted, ligeledes tre Gange mellem Gerningsstedet og Retterstedet, og allersidst paa Retterstedet, hvor hendes højre Haand skal levende afhugges med en Øxe, og siden Hovedet iligemaade med en Øxe afhugges, hvorpaa Legemet af Natmandens Folk henføres og lægges paa Stejle, og Hovedet tilligemed Haanden fæstes paa en Stage oven over Legemet, saa bør og Delikventinden at have forbrudt sin Jord, om hun nogen ejer, til Kongen, og sin Hovedlod til Herskabet. For Eksekutionen nyder Skarpretteren i alt 33 Rdl.

Delikventen, Chresten Jensen, bør at hensættes

til Arbejde i Viborg Tugthus 2 Aar. Omkostningerne paa Sagen og Delikventernes Varetægt, Underhold samt Eksekution udredes af Amtet efter forudgaaende Øvrigheds Revision og Approbation. Og den indstævnte Dom saaledes at anses."

Landtingsretten stadfæstede saaledes den Ane Kolding ved Birkeretten overgaaede Dom, og nedsatte Christen Jensens Dom til 2 Aars Tugthus. Imens Tiltale ved Landstinget stod paa, var Delikventerne ført til Arresten i Aalborg, men herfra undveg de Natten før den 7. August 1767 i Følge med en Delikvent fra Børglum Klosters Gods, „som for faa Aar siden ved en morderisk Maschine vilde dræbt sin Husbond, Hr. Oberst de Poulsen" (Ejer af Børglum Kloster fra 1757 til 1772).

De to Flygtninge nød derpaa Friheden til ind i September, idet der da 23. September til Forvalter Rosen paa Dronninglund indløb Brev fra Dommer ved Nørrejyllands Landsting, de Leth til Nørre Vosborg vest for Holstebro, at der hos ham var anholdt to mistænkelige Personer, der foregaves at være Fader og Søn, men hvoraf den første antoges for at være den flygtede Chresten Jensen fra Dronninglund Gods. de Leth bad derfor om at faa en Mand, der kendte Flygtningen, sendt til Nørre Vosborg for at faa konstateret, om denne Antagelse passede. Forvalter Rosen afsendte derpaa straks en Karl til Vestjylland, som ved Ankomsten konstaterede, at den anholdte var Chresten Jensen fra Kolding i Dronninglund Sogn; og den anden, der havde udgivet sig for Chresten Jensens Søn, viste sig at være hans Kone, der var iført Mandfolkeklæder. Hun havde dog forinden set

Lejlighed til at undløbe, hvorom følgende Brev fra de Leth til Forvalter Rosen beretter:

„Deres meget respektive Brev af 27. September ved udstyret Ekspresse er mig den 29. næstefter om Aftenen rigtig ihændegivet, hvorfor skyldigst takkes. Natten tilforn mellem den 28. og 29. dennes arriverede det Uheld, at den udi mit forrige Brev af 23. Sept. ommeldte Dreng fandt Lejlighed til fra Vagten at undvige efterladende sig en hvid Kofte, eller som den her kaldes: Ulden Skift, en Hat, en Brystdug og et Par Træsko. Saa snart Deres udsendte Bud ankom her, kendte han straks, at det var Christen Jensen fra Dronninglund Gods, som jeg havde anholdt, tillige af Manden fik vi endelig at vide, efter at han en to tre Gange havde gjort stærk Benægtelse, at den saakaldte Dreng, der Natten tilforn var undløben, rigtig var hans Kone, Delikventinden Ane Hansdatter, og saaledes havde forklædt sig. Jeg blev ved saadan Tidende meget bestyrtet, og uagtet al Flid og Møje ved Eftersøgning baade den ganske Tirsdag og Onsdag i alle omliggende Sogne, saa var jeg dog ikke i Stand til at faa dette Skarns Menneske igen opdaget. Til den Ende resolverde jeg efter Deres respektive Forlangende om Torsdag Morgen ved en Vogn at lade Chresten Jensen transportere til Aalborg. Men just da alting var færdig, indløb den Tidende, at Natten tilforn var der udi Sognet paa Hr. Friedenreichs*) Gods et Hus afbrændt, samt Kvinden, der samme Hus beboede, funden død, og et Kvinde-

*) Chr. Linde Friedenreich nævnes ifl. Trap som Ejer af Nr. Vosborg fra 1778; antagelig har han paa ovennævnte Tid allerede været Ejer af Dele af Godset.

menneske med en stor Del af den afdøde Kones Klæder blev anholt, som alle formodede at være Aarsag udi denne Ulykke.

Jeg lod til den Ende deres Udsendte tage op til Stedet for at se, om det var den rette eller ej. Saa snart han saa hende, kendte han straks, at det var Ane Hansdatter, iklædt den afdøde Kones Klæder. Hun blev altsaa bragt hertil, og over hende af Fogden ved Sønder Vosborg holdt et Forhør, hvorved hun tilstod Natten tilforn (tilligemed 3 andre, hun ej kendte) at have indtrængt sig i Huset, slaget Konen ihjel med en Bismer (Vægt), samt stjaalen hendes Klæder, og endelig sat Ild paa Huset. Saa dette forbandede Menneske lader ikke af at gøre Ulykker, saalænge hun gaar paa Jorden. Efter slig Tildragelse har jeg straksen gjort Indberetning til Stiftsamtmand, Hr Etatsraad von Albertin*), og derfra afventer Resolution, hvorledes med hende skal foretages, item om Chresten Jensen alene skal sendes til Aalborg. Foregaaende er just Aarsagen, hvorfor deres Bud saalænge her forbliver; han har ombedet mig at tilskrive Deres Velædelhed med Begæring om at lade hans Moder og Venner vide, at han befinder sig frisk og vel. Jeg med megen Højagtelse har den Ære stedse at være Deres Velædelheds tjenstskyldigste Tjener.

Nørre Vosborg, den 4. Oktober 1767.

C. de Leth."

Det synes derefter, at de to Delikventer har sid-

---

*) Peter Albertin, Ejer af Slumstrup i Ringkøbing Amt fra 1754 til 1777.

det arresteret i Vestjylland en Tid, og derefter sendt tilbage til Arresten paa Dronninglund, og vel sagtens for, at de ikke oftere skulde undløbe, er de bleven lagt i Lænker, hvorom følgende Regning fra Smed Rasmus Bech i Try, dateret 17. April 1768, fortæller:

„Til Delikventen Ane Hansdatter lavet en Jernlænke og et stort Stabel fastslagen i Arresten 4 Mk.“

En anden Regning viser, at der blev givet Fangerne Lejlighed til at forberede sig til et andet og bedre Liv, idet der fra Bogbinder Sr. Christoffer Wille i Aalborg blev købt „1 Arents sande Kristendom, 1 Rdl. 8 Sk., 1 Arents Paradis Urtegaard 2 Mk. 4 Sk., 1 Pontoppidans Spørgsmaal, 14 Sk., og 1 Katekismus 4 Sk.“, hvilke Bøger Stedets Præst attesterer at være anskaffet til Dronninglund Arrest til Brug for Delikventerne.

Da Ane Hansdatter havde appelleret sin Dom til Højesteret, trak det noget ud, inden hendes Dom endelig kunde fuldbyrdes. Dette fandt Sted den 19. April 1768, og til Stede var for at bistaa hende Stedets Præst, Hr. Provst Brorson, og Præsten fra Hals.

— — — —

Foranstaaende kan suppleres med følgende efter det i Aalborg udkomne Ugeblad „Jyske Efterretninger“:

Anne Hansdatter var født i Ulsted, og Grunden til, at hun ihjelslog sin Moster og sit Søskendebarn, var, at de sigtede hende for, at hun havde stjaalet 40 Rdl. fra dem. Nogle Maaneder efter Mordet fortalte hun sin Mand, at Skarnsfolk havde kastet de to døde Mennesker ind i deres Lade for at føre dem i Ulykke, hvorfor hun havde begravet dem i Laden, hun syntes, det var hendes Moster og Mostersøn,

men det var nødvendigt, at de blev gravet dybere ned, og dette kom han til at hjælpe hende med. Dette vægrede han sig ved til at begynde med, og det ser endog ud til, at han har tænkt paa at melde det til Øvrigheden, men hendes Forestillinger sejrede, især da hun gav ham et godt Glas Brændevin, og han hjalp hende nu at grave Ligene længere i Jorden. Imidlertid spørger Ane Hansdatter, at Mette Olufsdatter skulde have udtalt: „Kunde Laden i Colding tale, fik man nok Nyt at høre.“ Og for da fremdeles at skjule Mordene, besluttede hun at dræbe Mette Olufsdatter, hvorfor hun lejede hende til at følge med sig til Ulsted efter Gæs, og paa Henvejen til Ulsted, da Mette Olufsdatter gik ned i Aaen, ikke ved det almindelige Vadested, men mellem Klitgaard og Melholtsgaard, hvor ellers ingen Vej og Fart var over Aaen, slog hun hende bagfra med en Gærdestav, saa Mette Olufsdatter faldt i Aaen: men da hun ikke var dødelig saaret, gav hun hende et Slag mere over Øjet, hvorpaa hun løb sin Vej.

I Aalborg Arresthus synes Ane Hansdatter og hendes Mand at have siddet i Celle sammen med Fangen Hejle Andersen, der 8. Januar 1764 forsøgte ved en Slags Bombe at dræbe Ejeren af Børglum Kloster, Oberst de Poulsen, hvorom foran, Side 68, er fortalt af C. Klitgaard. Denne Fange var af Børglum Klosters Reservemandskab og blev indsat i Aalborg Arrest den 4. April 1767. Paagribelsen og Mistanken mod ham skete ved, at han havde udstedt falske Pas; og Grunden til, at han vilde ombringe Oberst de Poulsen, angives at være den, at han ikke opnaaede at faa en 58 aarig Enke til Ægte og hen-

des Gaard til Fæste, hvilket han vel har haft Grund til at mene, Oberst de Poulsen forhindrede.

Fangerne sad i Raadhuskælderen, og Undvigelsen, der fandt Sted Natten mellem 6. og 7. August, synes nærmest at være iværksat for at befri Hejle Andersen, idet en Mand fra Sejlstrupgaard Gods ved Navn Poul Smed befriede dem ved udefra at brække Dørlaasen fra, for hvilket han senere, 27. Novbr. s. A., maatte vandre i Fængsel.

Der blev naturligvis over Undvigelsen stor Opstandelse næste Dag, og Magistraten i Aalborg lod Forbryderne efterlyse efter følgende Signalement og udlove en Ducør for Paagribelse:

Hejle Andersen: Høj og førladen med langagtigt og skarpt Ansigt, lidt sortsmudset og mørkt Haar, anstiller sig som enfoldig og ærbar. Ved Undvigelsen ifført en grov, graaagtig, overspændt Klædes Kjole og en dito lyseblaa Vest med Metal Knapper i, samt gule Skindbukser.

Ane Hansdatter: Megen liden og klejn af Vækst og Lemmer, af Anseende som et halvvoksent Menneske, ser vel ud i Ansigtet, som er rundladen og rød. Ved Undvigelsen klædt i ringe og tildels forslidt Bondedragt, med en gammel, rød- og hvidblommet Catuns Kaabe paa.

Chresten Jensen: Af Anseende noget over 40 Aar. bred og lys af Ansigt, med lyst Haar og temmelig høj og før. Ved Undvigelsen klædt i blaagraa Vadmelskjole og Vest.

Da de to Flygtninge fra Dronninglund Gods atter var paagrebne, blev Chresten Jensen straks ført til Aalborg, hvortil han ankom 11. Oktober og hans

Kone senere. Og her fortalte han, at Undvigelsen nærmest skyldtes Hejle Andersen, som ikke havde slaaet Følge med dem længere end til Sønderholm. De to Fanger sad nu i Aalborg Arrest, til deres Dom var falden ved Højesteret og stadfæstet af Kongen, hvorefter Chresten Jensen den 12. April 1768 blev ført til Tugthuset og Ane Hansdatter til Arresten paa Dronninglund, hvorfra hun førtes til Retterstedet den 19. April.

Men Hejle Andersen fortælles der ikke mere om, saa der er Sandsynlighed for, at han ikke er bleven paagreben.

Anton Jakobsen.

VII. Retspleje i Ildebrandstilfælde.

Thomas Christensen var 20 Aar og tjente Gaardmanden Jørgen Larsen i Søraa, der var Fæster til Dronninglund. Han havde et godt Lov paa sig, men uheldigvis nedbrændte den 11 Decbr. 1755 7 Fag Hus af hans Husbonds Gaard og under Forhørene oplystes det, at Ildens Opkomst skyldtes Thomas Christensen i det han ved Uforsigtighed ved at tænde sin Pibe ved en Tønderdaase, mentes at have afstedkommet Ilden. Forvalteren paa Godset spørger i den Anledning Godsejer Grev Moltke om Synderen skal straffes efter kgl. Forordning af 18. Dcbr. 1751 med 1 til 2 Aars Fæstnidgsarbejde. Herpaa svarer Greven saaledes:

„Da Jørgen Larsen i Søraa By har haft den 11. Dcbr. den Malheur, at ved en af hans Tjenestedrenges skødesløse og uforsvarlige Omgang med sin Tobakstønde, er afbrændt 7 Fag Hus, saa bør, andre

skødesløse og uforsigtige Folk til Eksempel og Afsky denne Dreng efter Forordning af 18. Dcbr. 1751 tiltales, lovlig forsvares og dømmes ved ordentlig Ret, og siden Drengen ellers har været skikkelig, saa maa Forvalteren paastaa et Aars Fæstningsarbejde, og saasnart Dommen er falden, straks faa den exekveret. Men at sætte Drengen i Aalborg Arresthus finder jeg for kostbart og vidtløftigt, og bedre, at da Forvalteren har Mursten og Kalk og Murmester Printz hos sig, at Arresthuset (paa Dronninglund) straks saaledes istandsætte og med Kamp og Mursten beskyttes, at den fængslede ej kan bryde ud, og siden i paakommende Tilfælde alle Tider kan bruges". etc.

Forvalter Rosen overlagde nu med Murmester Printz „hvor et trygt og fast Arreststed" kunde indrettes paa Dronninglund, og imedens lod han Thomas Christensen bevogte af 2 Mand Nat og Dag. Den 14 Febr. faldt hans Dom ved Birkeretten; den lød paa et Aars Arbejde i nærmeste Fæstning, hvorpaa Rosen skrev til Oberstløjtnant og Kommandant von Støchen i Fladstrands (c. Frederikshavns) Fæstning, om han kunde modtage Synderen til Straffens Afsoning. Det kunde denne nok paa følgende Betingelser: „Bemeldte Thomas Christensen, som indleveres i Slaveriet, nyder hver otte Dage fire Brød a Stk. 8 Sk., som den, der lader ham sætte til Proviantforvalter Ulrichsen samme Steds, betaler hver ottende Dage med 2 Mk. danske, ligeledes maa han forsynes med fornødne Klæder, Sko og Strømper; og naar han til Sikkerhed skal sluttes efter Sædvane, ved Haand og Fod, maa ligeledes betales efter kgl. allernaadigste Reglement til den Stokkeknægt, som har sluttet ham i den Tid og løs igen, naar Tiden er til Ende, 2 Sk. 8 Mk."

Disse Betingelser meddelte Forvalteren sin Husbond, og Greven svarer hertil: saa faar Forvalteren „at betale ugentlig de fordrede 2 Mk., saavelsom de 2 Mk. 8 Sk. en Gang for alle til Stokkeknægten; men derimod bør Forvalteren begære disse Interims Forskud af Amtmanden paa Amtet reparteret (c. fordelt) som andre paa Delekventers Afstraffelse paagaaende Omkostninger. Sko finder jeg ikke, at Thomas Christensen behøver: thi han kan vel arbejde i Slaveriet med Træsko paa, og han bør bære sine egne Klæder men om han skulde trænge til Klæder, da skal det være Slavedragt af grimmeste Vadmel, og saafremt han ikke selv haver Formue til at at udrede den derpaa gaaende Omkostning, bør Forvalteren gøre Udlæget og kræve det igen af Amtet betalt“ o. s. v.

Men disse Udlæg nægtede Amtmanden at refundere Greven med den Motivering, at det var ingen Delikventsag, da den dømte ikke var nogen egentlig Forbryder.

Da Greven saaledes var henvits til for egen Regning at betale for Fangens Ophold, hvis Forplejning bestod i de 4 Brød ugentlig og alt det Vand til, han ønskede, saa synes det ligesom Greven er kommen i Tanker om, at det kunde være lige saa godt at faa ham hjem igen til Godset, og efter nogle Maaneders Forløb blev han saa forlangt udleveret igen; men hertil svarede Kommandanten paa Fladstrand Skanse, at han ikke kunde i Fl. Reglementet, men Tilladelse hertil skulde haves hos Overkrigs Sekretæren Hr. Grev Ahlefeldt; og Forvalteren foreslaar da, at denne søges herom, hvilket antages at være sket, og den sølle Thomas Christensen at være sluppen ud af Slaveriet paa Fæstningen, hjem til Godset,

hvor Friheden jo ogsaa var stærkt begrændset af Stavnsbaandet.

VIII. Dronninggaard.

I Dronninglund Godsarkiv findes en Del Beskrivelser over Dronninggaard, som giver Oplysninger om Gaarden og dens Drift og Udseende m. m. i det 18de Aarhundrede. Af disse skal her meddeles følgende. Men forinden benytter jeg Lejligheden til at rette en Fejl i hvad jeg under Overskriften: „Om Hovedgaarden Dronninggaards og Præstegaarden Lundagers Tilblivelse“, meddelte om Dronninggaard i „Vendsyssel Folk og Land“ I. Her hedder det Side 25; „Hr. Jacob Lindenov, da Ejeren af Godset,fandt Behag i at oprette en Ladegaard til Dronninglund eller Hundslund. Hertil vilde han betjene sig af Skovsgaard, derbestod af 3 Bøndergaarde i Bolle By. Hans Anslag blev iværksat“ o. s. v., men der skulde have staaet: „Hr. Jacob Lindenov, da Ejer af Godset, fandt Behag i at oprette en Ladegaard til Dronninglund eller Hundslund. Hertil vilde han betjene sig af Skovsgaard, der bestod af 3 Bøndergaarde, item af 18 Bøndergaarde i Bolle By. Hans Anslag blev iværksat“. o. s. v.

Som det vil ses er der en meget væsentlig Forskel. Dronninggaard er saaledes ikke ene oprettet af de 3 Bøndergaarde, der bar Navnet Skovsgaarde, og den tidligere Præstegaard, „Sønderled“ kaldet, som det er anført i „Vendsyssel Folk og Land“ I. men tillige af 18 Bøndergaarde i Bolle By, hvilket var blevet udeladt i mit Manuskrift til „Vendsyssel Folk og Land“ I. Naar hertil kommer, som efterføl-

gende viser, at der senere under Gaarden blev optaget et Sted ved Navn „Lille Stokholm“, saa ses det, at Dronninggaard er bleven til ved at nedbryde 24 Bøndergaarde og en Præstegaard.

Dronninggaard var 1753 bortforpagtet til en Mand ved Navn Hans Hjersing for en aarlig Afgift af 900 Rdlr. Og af en Beskrivelsesforretning over Gaarden fra samme Aar skal her meddeles følgende:

Hovedgaardens Takst, Ager og Engs Hartkorn, var 55 Td., 4 Skp. 3 Fjdk., 1 Album. Under Hovedgaardens Takst var „L. Stokholm“. som var nedbrudt og lagt under Gaarden: Hartkorn, Ager og Eng, 2 Skp.

Gaarden havde Hoveri af 40½ Gaard med 106 Beboere, og da hver Gaard regnedes for 6 Td. Hartkorn, saa skønnes det, at der paa hver Gaard, eller maaske rettere paa hver 6 Td. Hartkorn, har boet ca. 3 Familier. Hver 3 Td. Hartkorn skulde udrede en Plov, og hver Plov skulde aarlig pløje og harve etc. Sædeland til 1 Td. 2 Skp. Rug, 4 Skp. Byg og 2 Td. 4 Skp. Havre; herefter kunde der saa til Gaarden saaes ca. 100 Td. Rug, 40 Td. Byg og 200 Td. Havre. Til Gaarden var indvidere henlagt 18 Hoverihusmænd, der hver gjorde en Dags Arbejde ugentlig paa Gaarden, og Forpagteren nød Strandfjerdingens Konge- og Kirke- Kvægtiende, der ansloges til en Værdi af 24 Rdlr. aarlig.

„Sædemarken er under et Begreb uden nogen Afdeling og saaledes ikke en Mark; den er en Fjerding Vej lang og noget over ½ Fjerding Vej bred. Den er inddelt til 9 Aars Gjødning, saaledes at den bruges i 6 og hviler i 3 Aar. Næst efter, at Jorden er gødet, saaes Byg, de paafølgende 3 Aar Rug, og de øvrige 2 Aar med Havre og hviler da som meldt i 3

Aar. Jorden falder mest leret, noget er sandagtigt, og noget falder muldet.

Græsning: Til Forgræsning haves Dronninggaards Drift, som er omtrent ½ Fjerding Vej østen for Gaarog bestaar mest af Hede; derudi kan græsses 130 Fæhøveder: saa kan udi Sædemarkens Drift, som kaldes „Pinekrogen", græsses 40 Stk. Fæhøveder foruden 100 Stk Faar med Yngel; og ligeledes kan i Dronninggaards Hestehave*), som ligger straks norden for Gaarden, græsses 20 Stk Fæhøveder tillige med en Snes Bæster. Paa Baarerne, som ligger til Høavling, kan holdes udi Tøjr 12 Stk. Køer og en 10 a 12 Bæster, men naar Høet er indavlet af Engene og Kornet indhøstet, kan græsses paa Eftergræs 350 a. 400 Høveder, dog naar vaade Aaringer indfalder og Engene staar under Vand, maa intet græsses derpaa at Engene ej skal vorde optraadt.

Om Vinteren kan staldes 130 Stk. Stude og fodres 90 andre Fæhøveder saa og 40 Bæster (c. Heste) og 100 Faar.

Høavl: Udi Præsteegnen, Troldkær og Bollekær, samt udi Dronninggaards Mark kan aarlig avles 7 a. 800 Læs, men naar Høet groer til da 1000 Læs og derover.

Gaardens Bygninger bestaar af 4 Længer og en Brandmur, samt aparte en Hølade. Husene ere alle Mur og Bindingsværk, undtagen den vestre Længe, som er Grundmur; de er tilsammen tækkede med Langhalm uden alene den søndre Længe, som er

*) Om denne hedder det 1770; „Dronninggaards Hestehave er større end Dronninglunds og bør fredes, saa som der staar de bedste Bøge i Jylland".

Stuehus og Stald, der er teglhængt. Derudi er følgende Indretninger:

1) Den søndre Længe, som er en Etage og bestaar af 2 Gæstekamre, 1 Storstue, 1 Forstue, 1 Borgstue, 1 Dagligstue, 1 lidet Sengekammer, 1 Ammestue, 2 smaa Spisekamre, 1 Køkken, 1 Bryggers med Bagerovn og Maltkølle og endelig 1 liden Bagerstue, hvilke Værelser bebos af Forpagter Hr. Hans Hjersing. Dernæst er i samme Længe Stalden, som er adskildt fra Vaaningshuset med en aaben Port, og indrettet med 30 Spiltove, Hakkelsehus, Staldkammer og næst derved et Følhus, Loftet over Vaaningshuset er ganske brøstfældigt, samt nogle Hane- og Vindbjælker, dertil 23 Tylter 5 Alens Brædder, 12 Stk. dobbelt 12 Alens Brædder, 2 Tylter enkelte do. og 1400 Stk. 4 Toms Søm. Til Gulvet i Dagligstuen og Sengkamret: 6 Tylter 5 Alens Brædder og 300 Stk. 4 Toms Søm. Af Vinduerne er 12 Karme forraadnet, som behøves fornyet, samt Vinduerne i nyt Bly at omlægges. Til Fod under Huset behøves 116 Al Egetømmer og til Taget 16 Tylter Stenlægter, 600 Tagsten og 3 Læster Kalk, saasom Taget vil omlægges.

2) Den vestre Længe, som er Grundmur og 125 Alen i Længden, samt 14 Al. i Breden er indrettet til: 1 lidet Kammer, som tilforn har været Mælkestue 1 Ladefoged- Kammer, 1 liden Stue for Tærskere og Røgtere, nok 1 liden Rullestue og 1 Kalkammer (maaske Kalve eller Karlekammer) over disse Værelser er dobbelt Lofterum. Den øvrige Del af denne Længe er indrettet til 130 Stk. Stude med Foderbaas i hver Ende. Paa denne Længe er ellers 5 Kvister. Lofterne er brøstfældige for 4 Tylter 5 Al. Brædder og

240 Stk. 4 Toms Søm, Hanebjælkerne for 6 Stk. 12 Alens, Sparrerne. 24 Stk. 16 Al., og Bjælkerne for 6 Stk. 18 Alens Træer, og Lægterne for 12 Tylter samt 450 Stk. 3 Toms Søm, til Kvisterne 2 Tylter 5 Al. Brædder og 95 Stk. 4 Tm. Søm, til Taget 120 Traver Langhalm.

3) Den nordre Længe, som er Kornlade og indrettet til 18 Gulve med Tærskelo og Indkørsel paa begge Sider. Til Portenes Forbedring behøves 4 Tylter 5 Alens Brædder og 96 Stk. 4 Toms Søm, Den østre Gavl er ganske brøstfældig og vil af ny opbygges. Taget behøver 30 Traver Langhalm.

4) Høladen, som staar for sig selv norden for Kornladen, bestaar af 10 Gulve med Ind- og Udkørsel. Hertil behøves en Egestolpe 10 Al. lang og 9 Tom. tyk og til Portene 3 Tylter Brædder og 150 Stk. 4 Tom. Søm.

5) Den østre Længe er 42 Fag; derudi er Indretning til 1 Stald paa 10 Spiltove for Følhopper, derved 1 Fæhus til 50 Stk, 1 Foderstade, 1 Foderbaas, dernæst et Fæhus til 40 Stk. Fæhøveder, 1 Kalvehus og endelig en Faaresti. Huset er brøstfældigt for 4 Stk. 18 Alens Bjælker, 24 Stk. 16 Alens do til Sparrer, 20 Tylter Stenlægter, 720 Stk. 4 Tom. Søm, 120 Traver Langhalm, 1 Tylt Brædder til Døre og 36 Al. Egefod under Huset.

6) Brandmuren er vesten i Gaarden og strækker sig i Længden 33 Al. med en Port midt udi.

Haven til Gaarden er liden og alene til Kaal og Køkkenurter for Forpagteren.

Brønden i Gaarden mangler 48 Al. Bøgeplanker til indvendig Beklædning."

Hvorledes Gaarden yderligere blev dreven, og hvad Bønderne mere havde af Hoveriarbejde at præ-

stere, faar man Indblik i ved at læse nedenstaaende Uddrag af en Forpagtningskontrakt fra 1766; heri hedder det blandt andet:

„Bønderne, som til Hoveriet er henlagt, skal være forpligtiget vel og upaaklageligt i rette Tid efter Tilsigelse at forrette Pløjning, Sæd, Harvning, Engenes Rensning, Høslet, Korn og Høkørsel, Gjødningens Udførsel samt Tørveskær, Korns Rensning, Kastning og alt andet Arbejde og Kørsel saavidt som Gaardens Avling og tillagte Tiender vedkommer, saasom Tærskning og Kornet at udføre med videre; dog skal Bønderne ikke være forpligtiget at køre længere med Kornet end 4 Mil og ej længere paa denne Side Limfjorden end til Sundby, og skal Forpagteren saa ofte Bønderne kører i slige eller andre ham tilladte Rejser selv betale Færgepenge og Bropenge for Bønderne med deres Heste og Vogne frem og tilbage, saa at ingen Udgift dennem skulde paafalde sig. Naar Bønderne saaledes udkører med Korn, og Forpagteren behøver enten et eller andet til sin Husholdning og fornøden Brug, skal de være forpligtiget samme at tage med sig tilbage, ligesom hidindtil brugelig været haver. Desforuden nyder Forpagteren aarlig til sin egen Forretninger og Brug 24 Kørerejser, de 12 paa 4 Mil, og de andre 12 paa 5 Mil; dog at Bonden ikke over 2 Dage dermed opholdes, og skal Bonden ej være forpligtiget at tage stærkere Læs ad Gangen end 3 Td. Rug eller 3 Td. Byg eller 4 Td. Havres Tyngde kan være. Ligeledes nyder Forpagteren fri Kørsel og Vogn med Fodring til Sundby, naar Øxnene er solgte og skal uddrives fra Stalden; item til dets Drift saa mange Bønder eller Husmænd, som dertil maatte behøves og i lige Maade nyder Forpagteren fornødne Drivere til at bortføre, hvad andre Kreaturer, som fra Gaarden

sælges. Naar Forpagteren dette maatte behøve, forundes hannem aarlig fornøden Vogn til Sædekorns Hentelse paa 4 Mil og ej længere; dog maa ingen af alle disse forbemeldte Rejser ske i Bøndernes Pløje-, Sæde- eller Høsttid, ej heller i slemt og ondt Føre. Til at hente Forpagterens Gods, naar han flytter til Gaarden, skal han nyde 24 Vogne, og ligesaa naar han flytter fra Gaarden igen; dog ej længere end 4 Mil i det højeste.

Gjødningens Udførsel skal altid ske om Efteraaret paa Baarerne, men dersom samme Gjødning ej er tilstrækkelig, da tillades Forpagteren at udkøre om Vaaren den behøvende Gjødning; og maa Forpagteren, Pløje-, Sæd- og Høsttiden undtaget, tilsige Bønderne og ved dennem lade Gaardens Gjødning blande med Jord ligesom sædvanligt haver været, hvilken Jord tages hvor Godsforvalteren det tjenligst eragter. Saa ofte Bønderne kommer til Hove. bør Forpagteren udvise dem Græsningen i Nærværelsen til deres Bæster som de bruge til Hovarbejde, medens de samme forrette.

Det tillades Forpagteren i Marken, hvor dertil er Lejlighed og bekvemmeligst med Godsforvalterens Godkendelse paa sin egen Bekostning og med egne Plove, at lade opbryde 8 a 10 Td. Land aarlig og samme at besaa med hvad Slags Sæd hannem selv synes. Men naar Jorden paa hans egen Bekostning saaledes er opbrudt og besaaet, skal Bønderne være forpligtiget samme at høste, Kornet at udtærske og fra Gaarden at bortføre, og i Fremtiden at pløje og saa tilligemed Gaardens Marker.

Forpagteren gør saa fornøden Anstalt udi Laden, naar Korn eller Hø indføres, og ellers ved alt andet

Arbejde, at Bønderne ikke ubilligt vorder opholdt, saa og ved sin Underhavende holder Bønderne og deres Folk til at komme betids om Morgenen til Hove, og siden lade holde alvorlig Indseende med dem, at de forrette deres Gerning med Flid og ikke driver Dagen bort til Unytte. Saa holder og Forpagteren paa sin egen Kost og Løn en dygtig Ladekarl, der skal have Opsyn med Tærskningen saa længe der er Korn at tærske. Paa lige Maade holder han Røgtere, Vogtere og andre Folk, som han behøver. Skulde nogle af Bønderne udi deres tilbørlige Hoveri og Arbejde findes modvillige eller efterladne, skal Forvalteren, naar saadan gives ham tilkende, lade de skyldige efter Forseelsens Beskaffenhed tilbørlig afstraffe, og ellers udi alle mulige og billige Maader hjælpe Forpagteren til sin Ret, at han ingen skjellig Aarsag skal have sig herover at besvære. Imidlertid lader Forpagteren ved sine Folk tilsige Bønderne til deres sædvanlige Hovarbejde i Gaarden og Marken. Men Rejser anmeldes for Forvalteren, som derpaa giver sin Seddel at det kan have rigtig Omgang imellem dem. Og maa ingen Vild- eller Venskab bruges af Ladefogden med at tilsige den ene af Bønderne mere end den anden, eller i nogen Slags Arbejde forudrette nogen, meget mindre maa nogen Bonde pantes uden Forvalterens Tilladelse og Forevidende."

1769 var Gaardens Forpagtningsafgift aarlig 1900 Rdlr; og der var 103 Hoverigaardmænd og 31 Ugedagsmænd. Aaret efter, 1770, nævnes, at Gaardens Sædeland saavel de besaaede, som de ubesaaede tilsammen udgjorde lige saa meget som 240 Td. Rugsædeland, der var inddelt i 10 Marker eller Aars Gjøder, hvoraf aarlig var tilsaaet 6 Aars Gjøder.

IX. **Mishandling af en Hoveribonde.**

Efterfølgende, der taler for sig selv, giver et lille Indblik i, hvorledes Hovbønderne paa Godserne blev behandlet af Forvalteren eller Ridefogden.

16. Maj 1757. Klage fra Fæstebonden Anders Rasmussen i Gjæraa til Grev A. G. Moltke:

„. . . Naar det i Naade maa anses, da finder jeg mig højst nødsaget til for Deres højgrevelige Excellence, som mit naadige Herskab, underdanigst klagende at andrage om hvorledes, jeg fattige Bondemand af Deres underliggende Bøndergods i Gjæraa By (er bleven behandlet).

1754 sidst i Oktober Maaned blev jeg af Godsets Udrider, Oluf Sørensen, tilsagt om at skulle rense i den saakaldte Smediebæk ved Dronninglund, som den Gang ikke tilkom mig, men min Nabo, Mogens Jørgensen, der og var villig til dette Arbejde at forrette, hvilket jeg i al Sagtmodighed sagde ti bemeldte Udrider, men i Stedet for at antage denne min Undskyldning, slog han mig 2 meget haarde Slag, og gik derpaa ind i Stuen og vilde udpante for det mig uvedkommende Arbejde; men min Hustru afværgede dette, som efter vores Formening var saa aabenbar Uret, og tog min Trøje igen, som han havde bemægtiget sig. og jeg nødvendig selv skulde bruge samme Nat paa Hovrejse til Aalborg efter Tømmer til Dronninglund Kirke, hvorpaa han, da han ikke fik bemeldte Pant, pryglede mig længe og sled mig i Haaret og gik saa bort.

Da jeg anden Dagen efter kom tilbage fra Aalborg til Dronninglund, halvt forkommen af Regn og Kulde, blev jeg indhentet til Hr. Forvalter Rosen af bemeldte Udrider, Oluf Sørensen, klædt af min Kjor-

tel, hvorpaa Hr. Forvalteren, uden nogen forudgaaende Eksamination, efter Udriderens Anklage pryglede mig forskrækkelig, saa han endog hvilede 3 Gange imellem. Jeg, som saa ubarmhjertigt blev medhandlet, raabte jammerlig om Naade, at Forvalteren dog vilde høre sig til Rette, og at jeg var uskyldig, men det hjalp aldeles intet, og fik under vedvarende mangfoldige Hug intet andet at høre end disse Ord: Vil du gøre godt. Hvortil jeg bestandig raabte: Ja! Endelig slap jeg ud af denne Pinsel med Livet, skønt jeg ventede Døden, og til den Ende lod Præsten komme til mig, som betjente mig med det højærværdige Alterens Sacramente. Derefter haver min Kone ved de Hjælpemidler, som vi kunne afstedkomme, gjort sit Bedste til at kurere mig. Og lod Hr. Forvalteren 10 Dage og Hr. Herredsfoged Høeg 23 Dage derefter mig syne, hvor der ved sidste Besigtigelse, uagtet al brugt Medicin, endnu fandtes 23 røde Streger paa mit forslagne Legeme. Siden har jeg bestandig maattet ligge til Sengs efter denne forfærdelige Eksekution i 16 Uger, og ikke været i Stand til at forrette det mindste Arbejde, enten for mit naadige Herskab eller mig selv, hvilket alt sammen, som her er meldt, forholder sig saaledes i Sandhed, og kan med Præsten, Synsmændene og alle vores Naboere nok som blive bevist.

Men naadigste Herre! Jeg fattige Undersaat understaar mig ikke i, har ikke heller Evne, at føre Proces, allermindst mod min satte Øvrighed her paa Stedet, skønt jeg er forsikret om, at ingen kan kalde medbemeldte Hr. Forvalter Rosens Handling mod mig for Ret og kristelig. Derfor som han stedse er mig ugunstig, og endnu for kort Tid siden har truet mig

meget haardt, har jeg set mig nødsaget til endnu underdanigst at gøre naadigste Herre denne Sag bekendt, og underdanigst at udbede mig Deres Højgrevelige Excellences naadige Protektion imod flere uden Aarsag saa vældige Mishandlinger, samt at jeg, saalænge Gud vil, jeg endnu skal leve, maatte uden saadan Trældomsfrygt med Lyst og Iver stræbe at kunne fyldestgøre og tilvejebringe, hvad jeg bør, til mit naadige Herskab, som og efter højeste Nødtørft at kunne erhverve Føden til mig og mine.

I fast Haab om, at Deres Højgrevelige Excellence mig vederfarer Naade her udi, lever og forbliver med dybeste Submission til Døden Deres Højgrevelige Excellences højstbydende naadige Herres underdanigste og ringeste Undersaat.

Anders Rasmussen."

Kort Tid derefter, 31. Maj 1757, skriver Anders Rasmussens Kone ligeledes en Klage til Greven; af denne Klage fremgaar det, at hun straks, da Manden var bleven mishandlet, havde indgivet en Klage herover til Greven, og hun forudsætter nu, at Forvalteren „mulig har faaet sin tilbørlige Irettesættelse", hvilket hun saa mener har virket i den Retning, „at han siden den Tid har været saa hadelig, at han ikke selv ved, hvormed han kan plage, true og beængste os fattige Mennesker. Ja endnu mere truer os, at dersom vi klager videre, vil han lade min Mand sætte paa Fæstningen i Fredericia og mig i Spindehuset, hvor han ret vil lade os pine og plage, saa hans Trusler og Haardhed er fast utaalelig." Men da hun frygter for, at han virkelig skal gøre Alvor af disse Trusler, saa anraaber hun atter Greven og beder om

Beskyttelse for sig selv, sin Mand og deres 2 voksne Sønner, som, siden Faderen mistede Helbredet, havde hjulpet dem med Penge til Skatter og Udgifter og med Arbejde, at de ikke maatte — særlig den yngste — tages fra dem. Antagelig er det Moderens Frygt for, at Forvalteren skulde hævne sig ved at lade deres Sønner „springe Soldat«, der giver sig Udtryk i disse Ord.

Det var dog ikke nok med, at hun klagede til Godsejeren, hun skrev ogsaa en Klage til Amtmanden i Aalborg, Hr. Baron af Holch, hvori hun fremstillede Sagen og dens Anledning, og af Klagen faar man det Indtryk, at hun ikke alene har været en Kvinde med en kraftig Vilje, men ogsaa med en kraftig Arm; for da Udrideren vilde gøre Udlæg i hendes Mands Trøje og havde den i Hænde, saa tog hun den atter fra ham, hvorover han blev saa bister, at han med sin Pisk slog hendes Mand og rev Haaret af hans Hoved, indtil Bojeren fra Gjeraa traadte til og sagde: „Broder, du gør Uret, at du saa handler med Manden, pant hans Nabo“, for hvilken Udtalelse Udrideren tildelte Bojeren et blaat Øje.

Endvidere fremgaar det af Klagen, at da hendes Mand kom hjem fra Dronninglund og var slagen fra Helbred og Førlighed, „saa hele hans Krop og Lemmer var blaa over alt og med stor Rejsenhed, og der var store Poger paa ham, saa ethvert Menneskehjerte maatte værke ved at se det“, saa fik hun ham stablet paa en Hest og sig selv paa en anden, for straks at have fremstillet Manden for Amtmanden, at denne kunde se Elendigheden med egne Øjne; men da de kom en halv Mil bort, blev Manden saa daarlig, at de ikke kunde drage videre.

For at afkræfte disse Klager lod Forvalteren Anders Rasmussen tilse af Barber Reuther fra Aalborg, hin Tids Bartskærer eller Læge, og en Del Bønder fra Godset, som erklærede, at de ikke kunde se, at Manden skadede noget, hvori de kan være undskyldt, da de vel nok har manglet Forudsætninger derfor; men de vidste, at hans Kone, Margrethe Nielsdatter Lyke, var en skrap Kone, der endog med Haanden havde truet ad Forvalteren, en Gang denne var i hendes Gaard og vilde gaa i Rette med hende. Og med disse Erklæringer som Bilag fremstillede Forvalteren Sagen for sin Husbond i en Redegørelse, hvoraf følgende skal meddeles:

„Aar 1754 sidst i Oktober skulde Møllebækken her ved Gaarden som sædvanlig renses af Mangel paa Vand, hvilket sker 2 Gange om Aaret, Foraar og Efteraar, ved alle Godsernes Hoveribønder i dette Sogn, og det paa en Dag, naar Vandet først er udløben paa det at Møllen ej skal staa uden Maling, Deres Højgrevelige Excellence til Tab og Vedkommende Møllegæster til Forsinkelse. Anklageren Anders Rasmussen blev tillige med Selskab tilsagt at møde, men udeblev, ligesom sidste Gang, da jeg maatte lade hans Del rense af en anden, Møllen til Ophold, og derefter betydedes han under Straf, at han maatte efterkomme hans Pligt, naar dette Ardejde skete igen, og jeg ikke atter igen maatte lade Bækken oprense ved en anden, Møllens Gang til Ophold. Derefter lod jeg Bojeren pante ham derfor, som og skete, men da Bojeren kommer hjem derfra om Aftenen, siger han, at han ikke længere vil befatte sig med dette Væsen, fordi Anders Rasmussen havde slaget ham, og derfor

vilde han have Ret. Jeg lader derpaa Anders Rasmussen tilsige til at møde her paa Gaarden, for at se den Sag ordnet, men han udeblev og vilde ej komme før end den Lejlighed, han skulde føre Kirketømmer hertil, da han i Bojerens Overværelse tilstod Sandheden, hvorover han fik 4 Slag af en liden Pisk, hvilket ej kunde skade hans Lemmer, langt mindre tjene til Dødsslag. Dette skete saa godt som i Begyndelsen efter, at jeg var kommen hertil, og fordi jeg ej vilde lade enhver raade lige som forhen, imod højnaadigste Ordre."

Det sidste, der derefter høres om Sagen, er en Skrivelse fra Grev Moltke, hvori han i Form af mild Irettesættelse giver Forvalteren det gode Raad at fare frem uden Hug og Slag; han skriver: „Da jeg holder mig forsikret om, at han for sin egen Sikkerhed og Roligheds Skyld ej overiler sig med Hug og Slag paa enten doven eller liderlig Karle; men som jeg paa mine sællandske Godser har indført straks lade de modvillige for Ulydighed tiltale, dømme og straffe ved Retten til haardere Følelser, end noget Rap gør godt for, saa maa jeg dog for hans egen Roligheds Skyld og Helbreds Bevarelse, samt flere Aarsagers Skyld, give ham mit Ønske tilkende, at han ligervis, som mine sællandske Betjentere med Taksigelser har erkendt for det bedste, ville optage, om nogen efterdags skulle vilde irritere ham, paa hvilken Maade det end vilde være".

X. Hovspind og Vævning.

Paa mange Herregaarde henregnedes Spind til Bøndernes Hovpligt, idet hver Gaard og Hus skulde

levere et vist Kvantum Spind, mest Hør, til Herremanden. Grev A. G. Moltke synes at have haft store Tanker og maaske ogsaa store Indtægter af Hovspindet paa sine Godser, hvorom følgende giver en Fremstilling:

25. Juni 1754. Skrivelse fra Forvalter Rosen til Grev Moltke:

„. . . . Forhen i Severins Tid er spundet i Hovspind aarlig 34 Lispund 4 Pd. Hør og Blaar — Møllerne og Fribønderne skulle ej spinde Hovspind — Prisen paa Hør var fra 7 til 11 Mrk. pr. Lpd. efter Godheden. For Væving betaltes følgende Priser: det allerfineste Drejl til Duge og Servietter a Al. 1 Mrk. 2 Sk., do. groft 12, 14 til 16 Sk; Blaagarns do. 6, 7 til 8 Sk., Hørlærred ligesom det er fint og bredt til 3, 4 a 5 Sk. Al., Blaagarns do. 2 Sk. det allerfineste Bolster 12 Sk., Middelsort 10 Sk., og grovt do 8, og det groveste 4 a 5 Sk. alt pr. Alen. . . . ."

24. August 1754. Skrivelse fra Greven til Forvalteren:

„. . . . Han anmoder om min Approbation over Dronninglund og øvrige Godshovspind; for 1755 kan blive spunden 15 Lpd. 9 Pd. heglet Hør og 18 Lpd. 11 Pd. Blaar. Men paa det, at han kan have nogenlunde fast Fundament og en fast i alle Maader rigtig Rettesnor, saa har jeg underhaanden erhvervet en Forklaring over hvormeget der af et Skpd. godt Hør kan gøres, og ohngefærlig, naar nu Spindelønnen med andre Bekostninger ved Ribe Lærreds Manufakturer beregnes, profiteres; han kan altsaa købe 2 Skpd. god Kadetsker (?) Hør; thi min Hensigt er at forbedre Hør og Blaalærreds Manufakturet paa mine Godser,

hvilket ikke vilde kunne opnaaes, dersom man lod det købe hos Bønderne, og saaledes spinde slet Hør og Blaar; thi naar Bønderkonerne se, at af godt Hør og Blaar spindes fint Garn og Blaar, og faar Smag derpaa, og ser og efterregner Profitten, saa bringes de desto lettere til Efterfølgelse, og Manufakturet forbedres derved aarlig og ubemærket. — Hvad han til Væverkonen, Sara, foreslaar, bevilliger jeg, og for at binde hende des stærkere, at hun ikke skal slaa sig til Drik, men arbejde flittigt i sin Tid, saa kan han oprette med hende en Slags Kontrakt, gøre den noget skarp, for at holde hende i Ave. Min Hensigt er ellers ikke at lade det fineste Garn paa Dronninglund forarbejde; thi det kan paa mit Grevskab (c. Bregentved) til Olmerdug og andre slige Sengevarer forarbejdes, og befordrer der Manufakturvæsenet. Derfor naar han har faaet ohngefær 1/3 eller Halvdelen af Spindet leveret og Garnet sorteret, han dernæst af alle Sorter fint Garn indsamler mig Prøver, og vil jeg siden ordinere alting videre; men Sara maa imidlertid begynde at væve alle Slags god Drejels Mønstre for billig Væverløn. Af Medfølgende 3 Sorter Lærreder regnet i Brede 1 1/4 Al. a 16 Sk., 1 3/8 Al. bred a 18 Sk. og 1 1/4 Al. bred a 20 Sk., maa han til Opmuntring købe mig af hver Sort 200 Al., altsaa in alles 600 Al. Vel er det efter forrige Aars Priser 1 a 2 Sk. Al. for dyrt, men naar vedkommende kan faa disse Priser hos andre saa giver jeg med Behag det samme dog maa jeg ved denne Lejlighed erindre, at om disse tvende Sorter Lærred i Stedet for 1 1/4 Al. var 1 1/2 Al. bred eller 1 3/8, som den ene Sort, saa gik den bedre af, og kunde bruges til Lagener. . . . . "

11. Marts 1755. Skrivelse fra Greven til Forvalteren:

„ . . . . Jeg har endelig erholdt de mig indsendte Prøver af Hør og Blaargarns Hovspind, og kan det for første Aar saaledes nogenlunde passere*), haaber og at de ved Opmuntring aarlig sig forbedrer, og snart kommer den Lindenborgske Spind nær**), hvilket for første Gang efter medfølgende Prøve, især det fine, er særdeles vel og fint geraadent. (Her skal indskydes den Bemærkning, at der blandt de her omhandlede Dokumenter fandtes Prøver af Hør- og Blaargarnslærreder med vedhæftede Priser; og disse Lærreder vare saa fine og Garnet saa jevnt spundet som det fineste af Nutidens Fabrikslærred.) Imidlertid da jeg har approberet den med Sara Jørgensdatter afsluttet Væverkontrakt, saa vil han nu al Hovspindet til det Slags Linned, Drejel og andet, hvortil han med Væverkonen finder, at det bedst er bekvem, lade væve, siden blege Stykkerne og mig derefter ved Skibslejlighed indsende (nemlig til København). Naar jeg da dette et Aar har proberet og ser hvilken Slags, der er mest profitabelt, kan man et andet Aar tage nærmere Bestemmelse . . . . “

22. August 1755. Skrivelse fra Greven til Forvalteren:

„ . . . . Inddelingen, hvorefter Beboerne i Dronninglund og Hals Sogne for 1756 forretter Hovspind, som efter Afgang for Møllere og Fribønder i Dronninglund Sogn, samt Strøgodset, der og tilforn har spundet, bedrager sig at skulde spinde 19 Lpd. 3 Pd.

*) Greven var et godt Aarstid forinden bleven Ejer af Godset, og den indsendte Prøve var saaledes en Prøve af det første Aars Hovspind i hans Ejertid.

**) Greven var Ejer af Lindenborg fra 1753 til 1762.

Hør og 23 Lpd. 11 Pd. Blaar, finder han indesluttet approberet. Det dertil udfordrede Hør, køber han, hvis det ikke allerede er sket, til bedst mulig Pris i Aalborg, og maa være god Kadetsket Hør, ligesom af mig i forrige Aar anordnet; og besørger han enhver af Beboerne sin Andel til Spinding, naar det er heglet, overleveret . . . . "

Reonskaberne viser, at der i Aaret 1768 købtes til Hovspind 45 Lpd. Hør for 75 Rdlr. 1 Mk, 8 Sk., og Indtægten heraf var: 5 Stk. Hørgarns Drejel (Vægt 9 Lpd. 3 Pd.) à 278 Al., 1 Stk. Hørlærred- (Vægt 2 Lpd. 5 Pd.) a 78 Al., samt 7 Stk. Blaargarnslærred (Vægt 21 Lpd.) a 976 Al., hvis samlede Væverløn androg en Udgift paa 42 Rdlr. 2 Mk. 13 Sk., og da alt Tøjet kun staar takseret til 126 Rdlr. 4 Mk. 13 Sk., saa synes Hovbøndernes Spind af de 45 Lpd. Hør kun at have givet Godsejeren en Netto Fortjeneste paa ialt 8 Rdlr. 8 Sk, Men da Taksation af Lærrederne jo er et, og hvad det af Greven er bleven udbragt i et andet, saa kan denne jo godt have haft en god Fortjeneste paa Hovspindet.

Grandetrætter.

Ved

Anton Jakobsen.

Hver Landsby var i gamle Dage inddelt i et eller flere saakaldte Grandelav, der af sin Midte valgte Oldermand eller Grandfoged og vedtog Love, de saakaldte Grandebreve eller Byskraaer, der som oftest i det 18. Aarhundrede fik Stadfæstelse af den Herremand, hvorunder Flertallet af Landsbyens Bønder var Tjenere. Disse Grandelav virkede som en Slags kommunal Underret, hvor alle Tvistigheder inden for Bymændenes lille Samfund afgjordes og paadømtes, og kun yderst faa af de Domme, der afgaves her, indankedes til højere Paakendelse. Det har derfor Interesse at anføre de enkelte Tilfælde, hvor saadant er sket.

I Agersted, Voer Sogn, var der 1783 to Grandelav med to Grandefogder, som tilsyneladende havde fælles Grandebrev. For det ene Grandelav var Pe-

der Christensen af Lunderhede Grandefoged, og for det andet Rasmus Pedersen af Agersted. To Aar i Forvejen, 1781, udkom Forordningen om Fællesskabets Ophævelse; enhver By skulde have sine Markskel fastsat, og Bymændene skulde se at komme til Rette med hinanden om Udskiftningen inden for Byens Grænser, endvidere kunde enhver Lodsejer i Byens Fælleder forlange sin Del af disse udskiftet osv.

Søren Hansen af Stedet Ulvgraven synes at have været den første Mand i Agersted, der vilde gøre Brug af Goderne, denne Forordning indeholdt, idet han opførte et „Tvergjærde“ i Gyden mellem sin egen Mark paa den ene Side og Jens Bjelbakkens Mark paa den anden Side. Herover blev Granderne misfornøjede, og der sammenkaldtes til Grandestævne, hvor Grandefogderne spurgte Søren Hansen, „om han vilde svare til deres Kreaturer, om de kom til nogen Skade ved Tvergærdet, da de nu fremfor tilforn kun havde en liden Tvergyde at drive ind og ud ad med deres Kreaturer, naar de skulde til Vand og Græsning med dem.“ Hertil svarede Søren Hansen nej. Om han da vilde tage det ned igen, spurgte Grandefogderne, ellers gjorde de det; men Søren Hansen gav til Svar, at de fik at gøre, som de vilde, hvorefter Gærdet i Overværelse af de fleste af Granderne og med deres Samtykke nedreves.

Maaske var Søren Hansen ikke sluppen helt rigtigt til den tilsyneladent foretagne Udstykning og Indhegning af de til Fællesdrift henlagte Jorder, men han var dog ikke mere forknyt, end at han paa Grandernes Vegne indstævnede begge Grandefogderne for Voergaards Birketingsret, fordi de havde nedrevet

Gærdet. Men hvad Resultat her naaedes, kendes ikke; antagelig er der sket et Forlig.

I Lyngsaa By, Albæk Sogn, var der ogsaa to Grandelav, et nordre og et søndre, og her var 1779 Søren Jørgensen og Laurs Rasmussen Grandefogder. I Byen boede Selvejerbonden, Laurs Axelsen Scholdan, hvis Bæster blev befængt med Skab, hvorfor han af Grandefogderne blev advaret og tilsagt om, at disse skabede Dyr ikke af Hensyn til Smitte maatte gaa løse mellem Byens øvrige Bæster; men da Scholdan ikke holdt sig Advarslen efterrettelig, blev der blæst sammen til Grandestævne, hvor Grandefogderne i Overværelse af Granderne kundgjorde følgende for Scholdan:

„Som vor Medgrande, Laurs Scholdan, boende her i Lyngsøe, er befunden at have 2 Bæster befængt eller besmittet med Skab, hvilke han efter adskillige Advarsler ikke har villet holde borte fra Byens Bæster — der hidtil Gud være lovet er befriet for sligt — saaledes som han i Følge allernaadigste Lovens Lydende og vores Vedtægt burde. Saa bliver I bemeldte Laurs Scholdan herved for vores offentlige Grandestævne her i Lyngsøe advaret og tilholdt en Gang for alle om at holde Eders Bæster af Side for sig selv paa Eders egen Ejendom eller paa det Stykke Jord, vi har tilbuden at hjælpe Eder indhegnet dertil, uden at komme til andre af Byens Bæster eller med dem at gaa i Fællig, indtil den tilstundende Høst er til Ende, for at erfare imidlertid om de af den foregiven Kur kan blive friske og sunde

igen, og skulde de endda ikke ved den Tids Forløb befindes for indbemeldte smitsom Skabsyge befriet, bliver I end ligeledes advaret og bekendtgjort, at de hverken efter den Tids Forløb, saafremt de ikke forinden bliver restitueret fuldkommen, maa befindes eller komme iblandt Byens Bæster eller andre Kreaturer, enten paa Overdrift, Fælled eller Mark; thi saafremt dette indtræffer, og I ikke, som vores Medgrande, vil holde Eder den Advarsel efterrettelig, maa I vente, at vi nødes uden længere Ophold at begegne ermeldte Eders Bæster paa den Maade, som Loven befaler.

Lyngsøe, den 29. Juli 1779."

For nu yderligere at lade Scholdan forstaa, at det var alvorligt ment, lod Granderne Advarslen tinglæse ved Voergaards Birketingsret og to Tingdage i Træk offentlig oplæse paa Tinge. Følgen blev, at der opstod en noget vidtløftig Proces, som paa Grandernes Vegne førtes af deres Husbond, Peder Reedtz til Voergaard og af Prokurator Dall i Sæby som udnævnt Forsvarer for Scholdan; men Resultatet blev, at Scholdan indgik paa Forlig og betalte 20 Rdl. i Bøde.

I Grandebrevet for Ørtofte Grandelav i Volstrup Sogn stod der i dens første Post, at alle Granderne skulde have deres Gærder og Lukker omkring deres Jorder efterset og istandsat inden St. Valborg Dag (1. Maj), eller derfor at straffes efter Grandebrevets Indhold. Men 1669 var dette Punkt ikke bleven overholdt, hvorfor Hans Christensen i Birkmose den 22. Maj ved to Synsmænd, Chresten Chrestensen og

Michel Jensen i Grønheden, lod „syne alle Øtofts Løkker paa Fælledet og omkring Marken, og Ugelholts Løkker omkring Fælledet og Engene, og til Bandensgaard Gærder og Løkker omkring deres Mark og Enge og i Fælledet ved Birkmose."

De to Mænd afgav derover følgende Synserklæring: „Først saa de Bandensgaards Gærder omkring deres Mark; der saa de, at den største Part deraf var lukt ulovligt, saa at de ikke kunde holde nogen Slags Kvæg der udi; ilige Maade var Niels Chrestensens Gærder i Bandensgaard slet øde oppe ved Birchmoes; nok saa de Ole Thomsens Gærder i Ugilholt som ogsaa var slet brøstfældig mellem hans Eng og Øtoft Fælled, ogsaa hans Skelgærde ved Birchmoes var brøstfældig."

Over disse Mangler gav Hans Chrestensen i Birkmose nu Last og Klage, idet han fremførte, at han havde faaet tre Rugagre opædt af Kreaturer, der var gaaet ud af Fælledet. Grandfogden og en Del af Granderne gik da den 25. ud for at se paa Forholdene og efter Grandebrevet at pante de, hvis Gærder ikke var istandsatte, og i dette Øjemed kom de først til Niels Chrestensen i Bajensgaard; men da han hørte, det gjaldt Udpantning, blev han vred, og det kom til Slagsmaal mellem ham og Niels Chrestensen i Ørtofte, der synes at have været Grandefoged, hvilket endte med, at de begge fik et Hul i Hovedet og Niels Christensen i Ørtoft tillige et blaat Øie. Sagen blev i den Anledning indanket for Sæbygaards Birketingsret, hvor Niels Chrestensen i Ørtoft fremlagde deres Grandebrev, hvis 17. Post meldte, „at dersom nogen griber til Vaaben eller Næven og faar nogen Skade derover, da skal han have Skade

for Hjemgæld; men gør han nogen Skade, da bøde efter Loven og her foruden udlægge til sine Grander en halv Tønde godt Øl og til sin Husbond en Rdlr."

Sagen endte dog i Mindelighed ved, at Niels Chrestensen i Ørtoft tog Ridefogden paa Sæbygaard Chresten Andersen i Haanden og lovede at ville være i hans Velbaarne Husbondes egen Ret og Minde, om det befandtes, at han havde gjort Niels Chrestensen i Bajensgaard nogen Uret efter deres Grandebrevs Indhold.

1777 blev der atter rejst Sag ved Sæbygaards Birketingsret paa Grund af, at Ørtofte Grandelavs Gærder var utilstrækkelig lukket, saa nogle Bæster var brudt ud og havde gjort Skade paa Grønhedens Jorder, og ved denne Lejlighed mødte Grandefogden Thomas Pedersen fra Ørtofte og „i Retten fremlagde deres Grandebrev, underskrevet af Sl. Holger Paxes Enke, Fru Lisabet Bille, og konfirmeret af hendes Successor (Efterfølger) og Ejer af Sæbygaard, Sl. Hr. Kancelliraad Lave Arenfeldt, dateret Sæbygaard den 28. April 1725."

Hvert Grandelav holdt sin Byhyrde, der i Fælledet og Overdrevet vogtede alle Grandernes Kreaturer. Han og Bysmeden var ligesom Landsbyens offentlige Bestillingsmænd, og de nød begge betydelig Agtelse, idet alle følte sig forpligtet over for dem; der haves saaledes flere Meddelelser om, at Bymændene følte det som en Skam og Skade, der overgik

dem selv, om hine skete Overlast af udenbys Folk, og saadant blev altid hævnet.

I Foraaret 1789 skete saaledes Lyngsaa Byhyrde Overlast af Niels Søndergaard i Voersaa, hvorover Lyngsaa Bymænd blev meget forbitrede, og det overdroges Grandefogden, Chresten Mikkelsen, at sagsøge Niels Søndergaard ved Birketinget i Voergaard, antagelig dog først efter at Sagen havde været indanket for Grandelavet i Voersaa; thi Folk respekterede altid hinandens Grandelav som saadanne Sagers rette Forum. Ved Birketingsretten blev Parterne forligte idet Niels Søndergaard bødede 4 Mark til Hyrden og 2 Mark til Albæks Sogns Fattige. Og saa lovede de gensidig hinanden, at den ene Bys Kreaturer ikke oftere skulde fortrædige den anden Bys Marker, hvilket de begge mente var saa meget lettere, som der fra begge Byer var Planer oppe om at sætte et ordentligt Hegn mellem de to Byers tilstødende Ejendomme.

Der haves ogsaa Eksempler paa, at udenbys Mænd kunde rejse Tiltale og faa Dom over en enkelt Grande eller et helt Grandelav efter vedkommendes egen Grandebrev. Saaledes rejste Ridefogden paa Sæbygaard, Clemming Lorentz, 8. Juni 1689 Tiltale ved Sæbygaards Birketing mod Volstrup Bymænd, fordi disse ikke efter deres Grandebrev havde deres Gærder omkring Markerne i forsvarlig Stand til rette Tid. Og de blev efter Grandebrevets første Post dømt til, saa mange, hvis Gærder ikke var i Orden, at bøde en Rdlr. til deres Husbond, Holger Pax paa Sæbygaard.

Volstrup-Hørby Præstekalds Indtægter i ældre Tid

efter Embedets „Liber Daticus“.

Ved

Anton Jakobsen.

I Volstrup Præstegaard opbevares en ældre Tjenestebog, den saakaldte „Liber Daticus“, hvori Embedets Præster gennem Tiderne har indskrevet mangt og meget om forskellige Dele vedrørende Embedet. Her skal gengives, hvad disse har indført om Embedets Indtægter, og vi begynder da med med en: „Udskrift af Aalborg Stiftsbog 1690 for saavidt Volstrup Sognekalds Indkomsten og Tilliggende er betræffende“, hvilken oprindelig synes at være forfattet og indberettet til Stiftsøvrigheden af Hr. Albert Christensen Olsdorff, der var Præst i Volstrup-Hørby fra 1662 til 1712. Om Embedets Indtægter før hin Tid kan henvises til Wulf: „Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts

Historie", der giver Meddelelser om Embedets Tilstand umiddelbart efter Reformationen, og hvad her skal meddeles, kan da supplere hint og række helt ned imod vore Dage. Albert Christensen Olsdorff meddeler:

„Der findes i Volstrup Sogn 65 hele og halve Gaarde, Bole og mindre Boliger med nogle faa Gadehuse, (og) i Hørby Sogn 47.

Korntienden kunde vel i forrige gode Tider bekommes efter Tingning (Akkord) med min salig Formand*) paa Skjæppen (med) 55 Tdr. Korn. Men nu formedelst Tilhørernes armelige Tilstand (kan kun) lidet over Halvdelen (erholdes); thi hos de fleste maa oppebæres paa Kjærven den ringe Tiende, som kan falde.

Kvægtiende af begge Sogne, Præsten tilforig (fik), kan bedrage sig ungefær Lam og Kid 12 eller 13 Stkr. og Penge for ulige (Kvæg) Summa 6 Rdl., kan herefter synes at ville blive højst magre formedelst den glubske Ulv, som bortsnapper baade Faar og Lam, Føl og Kalve etc.

Offer paa hver af de 3 store Højtids Fester af begge Sognene foruden Sædegaardene kan omtrent være 11—12 eller 13 Sl. Dlr. Uvisse Offer kan falde ved et Par Brudefolk (med) 2—3—4 a 5 Mk. Ved Barnedaab 6—8 eller 10 Sk. Ved Kvinders Kirkegang 6—8—10 eller 14 Sk.

St. Hans Rente falder nu omstunder helt slet. En Snes Ost vel smaa. Endog hver Beboer burde give en Ost efter sædvanlig Vis. Af Julerente falder her intet. Paaskerenten kan lidet bekommes af, for Almuens Armods Skyld, ikke over en halv Snes Ka-

*) Otto Jakobsen, Præst i Volstrup fra 1622—1661.

ger og nap 2 Vol Æg, endog de alle burde at give, men hvor intet er, kan man intet fordre.

Præstegaarden, da er den fri for Matrikulskat. Dens Capacitet (Rummelighed) i Grunden findes i Længden (at være) 32 Favne og i Breden 39 Favne, og bestaar den af 5 Huse foruden et Hus, Barfred, hvor Meg Henrich*) boede, og nu sidst bruges efter Enkens Død. Marken er en jendels Mark (c. uden Fællesskab med andre) i Ejendom. I vester Ende skilt ved et Kast eller Dige fra Hørby Sogn, og naar paa en Ager næst øster til Kirkegaardsdiget, hvilken Ager bruges til det gamle Degnebol. Paa begge Sider skiller Bækkene Marken fra andre Marker, men ingen af Agrene har noget Navn.

Præstegaardens Takst i Matrikulen, som alt for højt er opspendt (jeg ved ej af hvad Aarsag), er 13 Td. 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. En liden Vandmølle 4 Skp. og et lidet Egekrat 2 Alb., hvilken mærkelige høje Takst vil komme mig og Efterkommere til største Besværing med mindre derpaa kan ske ved sær kongelig Naade og Mildhed nogen Moderering.

Ingen Huse Præstegaarden tilhørende uden (for) dens Grund, men inden dens Markskjel er et Hus ved Skjellet i vestre Ende af Marken, hvor en Mark-

---

*) Magister Henrich Geertsen var før Reformationen Amanuensis og Kansler hos den sidste Børglum Bisp, Stygge Krumpen, derefter Stiftsprovst over Vendelbo Stift. men i en Tid blev han suspenderet fra denne Bestilling paa Grund af uordentligt Regnskab, men fik den efter 10 Aars Forløb tilbage igen. Han døde 1569. Han var forlenet med Indtægten af dette Præstekald og holdt Kappellan til at forrette de kirkelige Handlinger. Han synes at have boet i Volstrup, hvor hans Enke altsaa ses at være død.

mand bor, at tage Vare paa Marken, haver et Kaalgaards Sted. Og 2 Huse ved Kirken paa lige Maade.

Anexpræstegaarden i Hørby Sogn i sin Bygning, da bestaar den af 3 Huse. Staar for Landgilde Byg 6 Td., Smør 1 Otting, Skovsvin 1, Gedekid 1, Gaas 1 og 12 Høns, men den Skyld har jeg aldrig kunnet faa paa tvende (Gange) nær, om jeg ellers vilde have Boligen besat, saasom ingen den paa disse Konditioner ville antage. Til den kan saaes henved 4 Td. Rug, gødes til 2 Td. Byg, og saaes Havre og Blandsæd henimod 10 Td. De tillæggende Marker og Agre: der er østen for Husene 15 Stk. Jord og 4 Harke opbrudt Blokke; nest ved Kirkegaardsdiget paa synder Side 7 Agre lige lange med Diget, vesten for Kirken og Diget 5 korte Agre; norden Kirken 8 Agre, noget længre nord 5 Agre. Paa Nyholms Mark 2 Agre, som sjælden bruges; østen Kirken 2 smaa Agre, og lidt længer synder 2 Agre. Mellem Gaarden og Kirken 6 korte Agerstykker paa en liden Bakke(?); vesten til Husene 13 korte Agre og lidt længer vester 6 Agre. Paa Hørby Mark 2 Agre paa Haredahls(?) Skov. Alle foreskrevne Agre ere moxen skarp Jord med rød Sandgrus under. Engbjerringen der ganske lidet, 4 eller 5 smaa Førringer. Ingen Ildebrand uden lidt i fælles Hede til Overtørv og fælles Skov, Tuedsholdt kaldet, men den er slet forhugget tilforn. Ingen Uddrift. Ingen Inventarium. Den er af sær kongelig Naade fri med halv Skat. Et lidet Hus bygget paa dets Grund giver ingen Skyld.

Mensalgaarde ingen.

Afgift af Sædegaarde. Ingen nu som i gamle Tider i Korn, men Offer alene hver Højtidsdag i Volstrup Sogn af Sæbygaard 4 Rdlr. og Store Steens-

hide 2 Rdlr., hvilke 2 Rdlr jeg dog ikke paa 8 Aars Tid siden itzige Patrons Ankomst, har nydt*).

I Hørby Sogn af Haven 4 Rdlr. og af halv Hørbylund Velb. Fru Eva Unger (tilhørende) 2 Rdlr., og af den anden halve Part tilforn Mathis Pedersen tilhørende intet bekommen i nogle Aar, skulde (have) givet lige saa meget, men som den nu ved Indførsel er tilkendt og berettiget højædle Frue Helvig Krabbe til Vrejlev Kloster, vorder der vel noget deraf herefter at forvente.

Ildebrand, der findes vel i Indmarkens Enge Knoptørvjord, og lidt i Fælget, saa og til Overtørv lidt i fælles Hede, dog den er moxen opgravet. Rishugst til Gjærdsel og Ildning, findes i Marken for Enden af Agrene og i Engene, af Egekrøb, Eller og Birker. Olden ingen, men lidet Agern undertiden, dog ganske sjælden paa det Egekrøb og nogle gamle hule Egeskajer, som dog ikke kan agtes for nogen visse Svins Olden**).

Afgrøderne, da formindskes de hver Dag for-

*) Han havde altsaa ikke faaet Offer af Steenshide siden Holger Pax blev Gaardens, Ejer 1682.

**) Den 24. Sept. 1692 blev Skoven paa Holger Paxes Foranstaltning takseret og Synsmændene afhjemlede da, at der paa Skoven kunde fødes 5 Svin, og den 8. Sept. 1714 lod Lisabet Belle afhjemle følgende Syn over, hvor meget der var hugget i Skoven: „I Vester Toft, kaldet Bakken, næst østen Dalen, der fandtes 10 store og smaa Stubbe; fra Vester Toften og til Gildhus Bakken fandtes 17 Egestubber store, og smaa, og en Del af dem ganske smaa; i Uldalen og der vester for til Fredborig 43 Egestubbe og 1 Bøgestub, Voning(?) og desuden i samme Ejendom og Wulfdals Voning fandtes 3 Egestubbe: saa og norden til Karen Svendsdatters Dal fandtes 1 Egestub og 1 Bøgestub.“

medelst Misvækst, skadelige Urter og anden høj Besværing, saa her er meget øde Gods og mere vil (der) blive i denne Sommer, saa den største Del af Almuen vil ikke kunne føre Saasæd i Jorden med mindre Hosbonden dem vil forstrække baade med Korn at saa, saa og at æde, saa det er at befrygte, at foruden det, jeg mister mit Offer af Store Steenshide, som ej er paalignet, (jeg) ej heller bekommer deraf nogen Tiende. (Og) som der foran om Offeret forklares, vil Offer og Tiende hos Almuen herefter mærkelig ogsaa aftage.

Hø og Foder, da er her vel til Præstegaarden temlig Engbjerring, men det er Mose og Harke Jord med aaben Bund, fuld af Buske og Tuer, besværlig at bjerge og opføre til Tørring. Det bedste deraf ved Aaen ved den ene Side overskylles ofte med Dynd og Sand, saa (det) ofte ved hastig Skodvande bortskylles. Foderet til Gaarden er maadeligt saasom der ikkun kan saaes i Marken henved 9 Td. Rug, 10 til 11 Td. Havre og Blandsæd. Gjødes til 4 Td. Byg. I Toften kan saaes henved en halv Snes Tønder Korn: Vaarrug, Byg, Blanding og Havre, naar det alt kan være i Brug. Mellem Præstegaarden og Kirken findes noget ringe Havrejord, som efter 2 Aars Brug behøver 10—12 Aars Hvile, kan derfor ej sættes for nogen videre Skyld, lidt undtagen næst ved Kirken."

Hermed slutter Præsten Albert Chtistensen Olsdorff sine Optegnelser om Præstegaarden, og vi give Ordet til hans senere Embedsbroder i Kaldet Hr. Pastor Gyntelberg Abel, der var Præst i Embedet fra 1811 til 1817 denne skriver følgende:

„Volstrup og Hørby Sognekald beliggende i Børg-

lum Herred*), Hjørring Amt, Aalborg Stift, fortjener med Rette Navn af et af Stiftets gode Embeder, baade med Hensyn til sine Indkomster og Præstegaardens Avling, hvilket sidste kunne have været udmærket, baade formedelst dens ypperlige Jordart, bekvemme Beliggenhed for Marken og alle øvrige store Fordele, naar ikke Markerne i hen ved 100 Aar havde ved urigtig Agerbrug været mishandlet; imidlertid kan Hvile og Flid altid nogenledes igen oprette Tabet og Kravet hos en god Natur.

Kaldets Hovedindkomst, Korntienden, som ydes af 547 Td. Hartkorn afgiver aarligen ohngefær et Hundrede Tønder Korn af hver Sort; i gode Rugaar kan (dog) haves 130 Td. Rug. Da Hartkornet er meget ulige ansat, kan samme aldeles ikke være nogen Maalestok for Kornafgiften i Tiende. Byernes Matrikul er næsten alle Vegne for opskruet, od enligt liggende Steder er yderst ringe ansatte**). Skulde nogen derfor i Fremtiden ville med Sikkerhed kende Tiendens sande Værdi, blev det nødvendigt at tælle hver Mands Korn; men næppe vilde den Ulejlighed, Bekostning og Cikane, som deraf fulgte, lønne Umagen, rettest derfor at følge den Liste som herefter følger paa Tiendeyderne og deres Afgift, som jeg tror kan tjene som temmelig sikker Rettesnor for hvad hvert Sted efter sin Marks Vidde

*) Der var da en anden Herredsinddeling, og Børglum Herred strakte sig fra Vesterhav til Kattegat.

**) Medens Alb. Chr Olsdorf som foran anført klagede over, at Præstegaarden ved Ansættelsen af Matrikulen af 1688 var for højt ansat, saa synes Pastor Abel nærmest her at sige det modsatte, idet Præstegaarden jo var af de enligliggende Gaarde.

og Godhed kan give. Muligt, at en Mand, som var oplagt til Kvæghandel, kunne ved at modtage Tienden i Kjærven, vinde enkelte Aar betydeligt; men ved at regne hvad Tælleren (c. Tiendetælleren) koster de fleste Folk, som da ved Præstegaarden skulde holdes, det Villighedsarbejde af Bønderne som da tabes, saa ville sikkert Tabet blive større end Fordelen de fleste Aar. Desuden for at beholde Foderet giver Bonden gerne rigeligt alt det Korn, han nogenlunde kan, og Præstegaardens Lade kan af dens egen Avl fyldes, saa Tienden nødvendig maatte sættes i Stak under aaben Himmel hvorved nødvendig meget vilde spildes. Billighed i at lade Bonden beholde sin Kjærv for Afgift i Skæppen harmonerer derfor ret godt med Præstens Fordel, med mindre Uefterretteliglighed i Betalingen, Frygt for Tab af sin Rettighed eller anden mellem Præst og Sognemænd, speciel Grund skulde tvinge til det modsatte, da maatte Loven blive en Regel.

For at kunne meddele Successor (c. Efterfølger) en nogenledes sikker Maalestok at bedømme Stædernes Beskaffenhed efter i begge Sognene med Hensyn til det Korn, de i Tienden burde give, anføres her neden under, dels Antallet af det Korn de i 4 Aar i Rad have haft paa Agrene, saaledes som det efter Angivelse fra Sæbygaard har været, i hvilke Aar de have været jævne i Afgrøden, dels det Korn i Skæppen, som de samme Aar have leveret, og som ohngefær var det, de kunde og burde give, dels det Arbejde i Tiende, hver Mand især havde forpligtiget sig til."

— — — —

Derefter har Præsten anført en Specifekation over alle Tiendeyderne i begge Sogne, hvilket viser,

at han fra begge Sogne har erholdt i Tiende aarlig 154 Td. 6 Skp. Rug, 108 Td. 1 Skp. Byg og 80 Td. Havre. Endvidere har Bønderne tillige i samme Regning udført et betydeligt Arbejde ved Præstegaarden i Mark og Gaard, endog Ægtkørsel, Vejes Vedligeholdelse, Havearbejde o. s. v., saa det faar Udseende af, at Præstegaarden i Lighed med Datidens Herregaarde er bleven drevet helt og holdent ved Hoveri. Som Exp. paa hvad, der ydedes i Tiende, skal anføres, at de to Skjølstrup Gaarde, hver paa 5 Td. Hartkorn, som hver avlede 38 Traver Rug, 20 Traver Byg og 32 Traver Havre, gav i Tiende hver 2 Td. Rug og 1 Td Byg foruden Hovarbejde, der bestod i Pløjdage.

Med Henblik paa Hoveriydelsen maa Forholdet vistnok siges at have været ud over det almindelige og saa vidt her vides, haves der ingen Efterretninger om, at andre Præster har brugt samme Fremgangsmaade ved Bøndernes Ydelser af Tienden. Men det bedste er, at det nok er sket til Fordel og Tilfredshed for alle Parter. Præsten siger dette for sit Vedkommende, og Bønderne forbandte jo stadig Tiendens tagen i Marken, hvorved de tabte baade Kærne og Straa og blev forhindret i at age deres Sæd hjem indtil det behagede Tiendetælleren at give Møde for at udtage, hvad Tiendeejeren skulde have.

Iøvrigt faar man Indtrykket af, at Hr. Pastor Abel har været en dygtig og praktisk Landmand, en Foregangsmand efter Datidens Forhold. Han fortsætter sine Tiendebetragtninger, som neden anført.

— — — —

„Af foranstaaende Optegnelse erfares det, at Korn ethvert Sted ufornærmet kan give, naar det dri-

ves, som det bør. Sker Udflytning ved Siden, som var at ønske, saa vil og Stædernes Marker og Enge forandres og altsaa ogsaa disses Tiende Afgift, men som de nu er, er Bestemmelsen højst billigt. Paa Grund af, at Sognepræsten til Volstrup i en lang Række af Aar har haft en Del af Fælledet som E rettighed, der grændser til Aaen, som gaar langs med Præstegaardens Ejendomme, har Volstrup Bymænd haft deres Tiende højst billigst, eller rettere for halv Værdi; men skulle en Præst i Kaldet ej ønske den Hedelod alene, men ville tillade dcn igen at blive Fælled, som den uden Tab for sig gerne kan da den betyder ej stort, saa kan Benificarius oppebære sin Tiende af Volstrup By sig til stor Fordel.

Hørby Sogn havde ved min Ankomst til Kaldet forlangt Tiendekommissionen*), samme blev ogsaa holdt Sommeren 1811. Ved samme erholdt ogsaa en stor Del fast Akord, men mange ikke, som endnu vente paa Kommissionens Granskning og Eragtning. De i Hørby Sogn af Sæbygaards Gods frafaldt deres Forlangende, at faa Bestemmelse. Her kan ingen Tvivl blive om, at ved Kommissionens Bestemmelse vil Tienden ogsaa forbedres. Volstrup Sogn havde ogsaa ved min Ankomst til Embedet forlangt Tiendebestemmelse, men fortrød sin Beslutning og tilbagebade den.

Det betydelige Arbejde, man til sin Præstegaards Drift har af Sognefolkene tilakorderet i Tienden er ubetaleligt. Ved det faar man sin Mark i faa Dage godt pløjet, harvet, høstet og hjemført. Engene slaaede og hjembjergede. Mange Dages Gaardarbejde af alle Slax forrettet. Derved holder man mindre Tjenestefolk og kun de halve Heste og Vogne samt andre Redskaber.

---

*) Fastsættelsen af Tienden til en aarlig Afgift.

Ved Samtale og Akordering med Bonden om Tienden maa man vel vogte sig ej at indlade sig for dybt i Samtale med ham, faa Ord i alvorlig Tone udretter mere end hele Timers Grunde; uden denne Fremgangsmaade gaar han bort uden at slutte Akord eller og han bliver uhøflig. Er man sikker til at blive fast ved det man en Gang har bestemt sig til at ville have, maa man formode, at man kendt fra denne, af Bonden, ville kunne spare megen Tid og undgaa megen Ubehagelighed; men mangler man Evne til at være paastaaende ved sin een Gang fattede Beslutning bør man Overflod forlange, og man vil finde sig vel tjent dermed, og endda (faa) Tak til for sin Godhed. Det er enkelte Gange sket, at Tiendeydere har fragaaet den Forpligtigelse, de have indgaaet, enten i Korn eller Arbejde; rettest var det derfor vistnok at tage Tiendeakorden af dem skriftlig, men Tilfældet er dog sjælden, og skulle det indtræffe, maa man næste Aar vide at man kender sin Rettighed. Billighed bør man fordre, Retfærdighed bør man vise; men aldrig Svaghed, man skader derved baade sig selv og sit Embede; hos raa Mennesker virker ædle Grunde ikke, men blot Frygt og Interesse; fra dette Synspunkt bør Bonden betragtes og behandles. Ved Eftergivenhed i sin Rettighed skaber mam sig virkelig Haan og Had hos Almuen.

De Gaarde i Sognene, som leverer det tjenligste Sæderug er Grønheden, Solsbæk, Kragelund, Toftelund, Volstrup, Øxenhede, Ørvad og Gammelholm. Da Sæbygaards Gods, som hele Volstrup Sogn tilhører, er et af de mest forkvaklede og slettest bestyrede Godser i Vendsyssel, gør man rettest i det

først mulige at indfordre sit Tiendekorn, da det siden muligt ville blive vanskeligt at erholde.

Det Tiendekorn som ved Kommissionen er bestemt at levere af Hørby Sogn, har Benificianten efter Anordningen Rettighed til at udpante, naar det hos Amtmanden forlanges*).

S m a a r e n t e r eller S m a a r e d s e l er en Indkomst for Præsteembedet fra Katolikernes Tider og og som den Tid, til Konventstider: Jul, Paaske, St. Hans og Mikkelsdag, betaltes med Æg, Ost, Brød, Smør og Kød, etc., er her i Sognene af en taabelig Præst for noget over Hundrede Aar siden fastsat i Penge til betydeligt Tab for Embedet, som nu ikke uden ved en uvillig Proces kunne igen forandres. Da en gammel Tiendebog findes her i Præstegaarden fra 1725 til Dato, kan af samme erfares, baade hvad Kvægtienden for hen imod Hundrede Aar siden var for hvert Sted, de Forandringer, som siden den Tid er sket, samt hvilke der ikke svarer, og hvilke der svarer, og hvad de svarer til denne Tid. Af Optegnelserne erfares af hvilke man som Rettighed endnn kan fordre Smaarente, og hvad der kan fordres**). En stor Del af Stæderne er ikke ansatte for nogen Smaarente, formodentlig er denne Tid efter anden stødt sammen med Korntienden og derved ganske forsvunden. En Del er fra ældste Tider ansatte som græssende 2 a 3 Stude om Sommeren, hvilket formodent-

*) I en senere Tilføjelse hedder det: „I Aaret 1817 blev af en stor Del af Volstrup Sogns Beboere Tiendebestemmelse forlangt og afsluttet. Hele Hørby Sogn har nu faaet Tiendebestemmelse“.

**) Fortegnelsen viser at begge Sogne skal svare 4 Lpd. $4^1/_2$ Pd. Ost og 20 Mk. 8 Sk.

ligt skulle være en Godtgjørelse for Stedets Smaaredsel, men ved hvem ved man ej, saa man (ej) herpaa kunne grunde nogen Paastand, rettest derfor at holde fast ved det man har, og ikke at strække sin Ret længere end den kan hævdes; desuden er det heller ikke saa betydeligt; og skulde nogen ville nægte den Smaarente, foranstaaende Liste bestemmer, fandt man vel paa at søge og finde Erstatning paa anden Maade. En Præst har det altid i sin Magt at overtyde sine Sognefolk om, at de mere trænger til ham, end han til dem, og den, som er rebelsk, maa lide for sine Synder, det er nødvendigt til Erkendelse og Forbedring. Tiden, Smaarenten bør erlægges, er ikke bestemt; rettest den fordres, naar Tiendekornet leveres, at der efter senere Pengeforordning skal betales i Rb. S. V. er ved Kancelliresolution fastsat; ilige Maade er der en Resolution af 15. Marts 1800, som siger, at naar Smaarenten ej til rette Tid betales, kan Udpantning ske gennem Amtmanden.

Offer er dels de, som gives de 3 Højtider, dels saadanne, som kaldes Accidenser, dels Gaver i Huset ved Kirkegangskoner, (og) undertiden af Bryllupshuset.

Højtidsofferet beløber sig hver Højtid, før Pengeforordningen af 5. Januar 1813, til henved 50 Rdlr., efter den Tid til 200 Rd d. z. Nogle af de mest indskrænkede Beboere have ikke i Forhold til Pengenes Værd forandret deres aarlige Offer, men de fleste har det. Mestendels ofrer nu en Gaardmand 1 Rdlr., en Husmand 4 Mk., nogle faa mere. Herregaardene ere i at ofre de mest uefterrettelige. Sæbygaard gav tilforn 2 Rdlr., nu betales disse i S. V. (c. Sølv Værdi);

efter Kancelliets Skrivelse af 17. Septbr. 1791 og 6. Aug. 1803 bør betales i det ringeste af hver Hovedgaard 2 Rdlr.

Ved Bryllupper har Brudgom og Brud mest ofret hver 10 Rdlr. de fattige 5 Rdlr. Det hele har udgjort mellem 40 a 50 Rdlr. Sølvpenge faaes saare sjældne, dog træffer det undertiden af ærlige Christne, som anse Præstens Offer som en væsentlig Del, til Bryllups Højtideligheder ikke sjældent betænker Præstens Kone af Bruden eller hendes Moder med en Foræring før eller efter Brylluppet.

Ved Barnedaab overstiger Offeret sjældent 6 a 10 Rdlr. Kirkegangskonernes Offer er nu i Almindelighed 2 Rdlr., men det fordelagtigste Offer er den Gave af 2 Høns og 2 Snese Æg, som sendes nogle Dage før Konens Kirkegang, og hvilket i folkerige Sogne er en ikke ubetydelig Indtægt, da man derved altid har det tilstrækkelige af fornævnte Fødemidler i sin Husholdning. Enhver Præst holde endelig vel fast ved denne gode, christelige Skik, og minder derom, i Fald det skulde behøves, og udebliver nogen, da glemmer han dette ikke! Ved Præsteskifte vil man gerne gøre Forsøg paa at afskaffe denne og flere gode Sædvaner. Det er da for en nysankommen Præst desto mere nødvendigt at være paa sin Post og vise, at han ved, hvad Skik var, ogsaa før han kom.

Af Konfirmationsbørnene erholdes i Paaskeofret en liden Gave og af deres Forældre Foræringer af Æg, Høns, Ost etc.

Kvægtienden her i Sognet er ubetydelig paa Grund af Bondens Uredelighed, naar den aarlig tilforn har beløbet sig til 14 a 16 Rdlr., har den været

anset for god, da den nu skal betales i Rbd. S. V. med en 1/16 Del Skjæppe Byg pr. Tønde Hartkorn, vil den forbedres. Det vanskelige er at faa den taget, som den bør, selv kan man ikke, og næppe den som maa se med andres Øjne.

Et Hus til Embedet, Bøen kaldet, matrikuleret for 2 Skp. Hartkorn*) er af ubetydelig Værd, da ved samme ej godt kan græsses og fødes mere end en Ko og 6 Faar. En Haandværksmand var man bedst tjent med besad dette Sted, og bliver det i min Tid ledigt, vil jeg have en Smed der.

I aarlig Afgift har Beboeren i mange Aar givet 4 Rdlr. i Landgilde c Tiendepenge. V.d det, disse nu betales i Rbd. S. /., har jeg ikke gjort hans Paalæg større, men T nden burde han betale særskilt. Han har tilforn fo. rettet nogle Hoveridage her til Præstegaarden, men den sidste Præst indsaa, at Arbejdet blev vel dyrt betalt, og derfor afskaffede han det.

En Mensalgaard eller rettere en udstykket Gaard fra Kaldet, Fredborg kaldet, var tilforn et Hus med Kaalhave, men ved en Præsts Godhed erholdt den af Præstegaardens Marker 1 Td. Hartkorn meget god Rugmark og et godt Stykke Eng, af hvilken Herlighed den erlægger en efter Ejendommen højst ubetydelig Afgift, dels i Varer og Penge, som neden under ses, dels i Hoveri. Da Overdragelse af Præstegaardes Ejendomme til andre ej kan med Ret ske af nogen Beneficiant, og er endog tvært imod Lov og Billighed, kunne muligt ved Proces Fæsteren forjages,

*) Senere er tilføjet: „Nyt Matrikuls Hartkorn 2 Skp. 2 Fjdk. 2 3/4 Alb.

men da nu Gaarden har været i Hævd i 100 Aar, Billighed og taler for, at nærværende Besidder, som fæstede sine Forældres Gaard i sikker Haab om her at bo for sig og Familie sin Levetid, saa frafaldt jeg ved min Tiltrædelse til Embedet min Beslutning ved Proces at paatale denne Kaldet skete Fornærmelse. Men naar Gaarden igen bliver fæsteledig, vil det være et nederdrægtig Forrædderi af Beneficianten, om han ikke nedriver dette Tag og bringer herved Ejendommen tilbage til Præstegaarden, derved vil ej alene et betydeligt Stykke Jord atter vindes tilbage, men Krattet og Græsningen, som idelig ved dette Steds Beboere fornærmes, vil og derved vinde betydeligt, thi Bondens Nærighed er grænseløs, og naar Præsten er borte, græsse alle Fredborgs Kreaturer i hans Marker og Enge. Tjenestefolkene, som skulle afværge dette i Præstens Fraværelse, staa mestendels i den andens Sold.

Afgiften af Stædet til Præstekaldet er 1 Rdlr. 4 Mk. til hvert Aars Mortensdag samt en halv Otting Smør til hvert Aars St. Hansdag. Hoveri aarlig 10 Spanddage, 16 Gangdage om Sommeren, en Tærskedag ugentlig om Vinteren fra Mortensdag til første Maj samt en Villighedsrejse til Sæby.

Den nuværende Fæsters Fæstebrev, udgivet den forrige Sognepræst, Provst Rafn, lyder som følger:

„Jeg underskrevne Casper C. Rafn, Sognepræs til Volstrup og Hørby Menigheder tilstaar herved a have fæstet ligesom jeg og herved fæster til Søren Hansen, barnefødt i Fredborg, Volstrup Sogn, men nu tjenende for Ladefoged paa Ottestrup, det Boelssted, Fredborg, Volstrup Præstegaard tilhørende, an-

sat i Landmaalings Matrikulen for Hartkorn 1 Td. af Præstegaardens tilliggende Marker: som hans Moder, der er Enke, for Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld nu afstaar til hendes eneste Søn, bemeldte Søren Hansen. Hvilket Stæd fornævnte Søren Hansen sin Livstid maa nyde, bruge og i Fæste beholde med sit tilhørende Agerjord og Enge vesten under hans Mark fra Skjeldiget og øster til Opkastet i Sigen, hvor der er og findes gammel Skjel, samt Græsset af Dammen ned ved Siden af nordre Eng, med al sin rette Tilliggende, som dertil af Arildstid lagt haver og med Rette bør at ligge, paa de Konditioner, at han deraf aarlig og i rette Tid svarer alle paabudne, nuværende eller tilkommende kongelige Kontributioner, Skatter og Paalæg af sit Hartkorn. Søren Hansen udi aarlig Landgilde svarer til mig, nuværende eller efterkommende Hosbond, Penge 1 Rdlr. 4 Mk til hvert Aars Mortensdag, samt en halv Otting Smør til St. Hansdag aarlig, saa og forretter sit Hoveri til Præstegaarden efter at herved fæstede og frivillige indgaaede Hoveriforening i Følge Forordning af . . . 1773, hvilket han uden Modvillighed forretter efter sædvanlig Maade med Kost og Foder saaledes som hidtil og af Arildstid har været tilladt. For det øvrige paalægges ham at frede og have bedste Opsyn med Præstegaardens Skov og Krat, at intet deraf ulovligt borttages. Endelig forbinder han sig herved til at forsørge sin gamle Moder med behøvende Underholdning og Husværelse, Føde, Ildebrand og Lysning saalænge hun bliver hos ham, og skulde hun faa i Sinde at flytte fra ham, skal han aarlig give hende 2 Td. Rug og 2 Td. Byg og besørge hendes Begravelse, naar hun døer, hvilket ogsaa hans Eftermand

(ifald han skulde dø før hende) skal være forbunden til i alle Maader. Dette til Bekræftelse under min Haand og Signet.

Volstrup Præstegaard, den 24. Aug. 1807.

Rafn.

Herefter følger en Taksationsforretning i Anledning af Fæstet. Efter denne bestod Bygningerne af et 7 Fags Vaaningshus med en Taske i vester Ende 19 Alen i Længden og 6½ Alen i Breden, bygget af Eg, Fur og El, men i maadelig Stand, og en Lade paa 7 Fag Bindingsværk med en Længde paa 22 Al. og en Brede paa 7½ Al., opført af Eg, Fur og Bøg med Stald og Fæhus i Øster Ende; ogsaa denne var i maadelig Stand. Og Besætningen bestod af: En sort 12 Aars Hest til 10 Rdlr., en dito 18 Aars Hest til Værdi 5 Rdlr., en sortringet Ko til Værdi 4 Rdlr. og 3 Faar a 1 Rdlr. Stykket. Redskaberne vare: 1 Vogn med Behov vurderet til 4 Rdlr., 1 Plov med Behov til 1 Rdlr. 4 Mk., 1 Harve til 1 Rdlr., 1 Hakkelsekniv til 1 Mk. 8 Sk., en Sædeløb og Sold 1 Rdlr.

„Med den anførte Besætning," skriver de 4 Taksationsmænd, „skønner vi, at Fæsteren kan bedrive Stedets Arbejde og det til Præstegaarden akorderede Pligtarbejde."

„Af ovennævnte ses da Stedet Fredborg nærværende Stilling til Præsteembedet, dets Fæsters Arbejde og Pligter. Om Fæsteren, de Dage han arbejder ved Præstegaarden, kan som Rettighed forlange Fortæring for sig og Folk, er tvivlsomt. Spændarbejdet, han har forpligtiget sig til, anvendes mest til at age Tørv og Gødning. Tærskearbejdet om Vinteren har jeg ikke behøvet, da 2 Karle magelig har

udtærsket Sæden, jeg har da i Stedet for taget en Pige at rense Korn, mestendels en Gang ugentlig."

Senere er tilføjet:

„Ved Cancelli Skrivelse af 18. Oktober 1836 nægtedes Fredborg, efter Fæsteren Søren Hansens Enkes den 26. Oktober 1835 indtruffen Død, bortfæstet til Sønnen, Hans Sørensen; og efter senere indhentet Cancelli-Resolution af 11. Aug. 1837 blev Bygningerne ved Auktion den 6. November s. A. bortsolgt til Nedbrydelse*). Auktions Summen 18 Rdlr. 3 Mk. 10 Sk., Godtgjørelse for den Fæsteren i sin leverede Besætning 29 Rdlr. 8 Sk. og do. for Sæde og Tærekorn 31 Rdlr. 2 Mk. 9 Sk., ialt 79 Rdlr. 11 Sk. ere udsatte paa Rente til Fordel for Volstrup Sognekald blandt Aalborg Stifts offentlige Midler. De samme forhen underliggende, Præstegaarden tilhørende Jorder, ere inddragne under og dyrkes nu i Forening med dennes øvrige Jorder."

— — — —

Naar Pastor Gyntelberg Abel foran nævner, at „Fredborg var tilforn et Hus med Kaalhave, men ved en Præsts Godhed erholdt den af Præstegaardens Mark 1 Td. Hartkorn" osv., da er denne Præst, der her hentydes til, sikkert Albert Christensen Olsdorff. Ifl. denne Præsts foran meddelte Beskrivelse af Embedet 1690 var der da ingen Mensalgaard til Embedet, og Navnet Fredborg anføres slet ikke; men der var paa samme Sted, Vester Ende af Marken, en Markmand, der beboede et Hus med en Kaalhave til, og som skulde tage Vare paa Marken. Men to Aar

*) Disse blev „16. Novb. 1831 indlemmet i Landb. alm. Brandkasse saaledes: Stuehuset 80 Rdlr. og Laden 40 Rdlr."

efter, 1692, er der ifl. Sæbygaards Birketingsprotokoller et Sted paa Volstrup Præstegaards Mark, der kaldes for Fredborg, hvor en Mand ved Navn Jens Rasmussen boede. Jens Rasmussen synes at have været noget af en Prokurator, thi han mødte mest som Fuldmægtig paa Sæbygaards Birketing for Albert Christensen Olsdorff, naar denne var indstævnet, hvilket gik ualmindelig tidt paa. For nu at have ham nær ved Haanden, og maaske ogsaa som en Belønning, har mulig Albert Christensen Olsdorff forlenet Jens Rasmussen med Jord af Præstegaarden. Den ene Tjeneste er altid den anden værd. Og her er saa antagelig Forklaringen paa Præstens Godhed, som Pastor Abel nævner.

I Hørby Sogn, op mod Præstegaardens Markskel, ligger der nu en Bondegaard, der hedder „Fredborg," som antagelig har taget Navn efter den nedbrudte Gaard paa Præstegaardens Mark. Navnet menes at skullle udledes af „Barfred" (c. Borgfred), og Gaardens Navn saaledes være et Minde om det „Barfred", der har ligget ved Volstrup Præstegaard, om hvilket Sagnet siger, at det har været et Fristed for Fredløse, men af nogle antages snarere at have været en Bolig for Bisp og Konge, naar de var paa Gæsteri. Om dette „Barfred" skriver Pastor C. C. Rafn af Volstrup 1809 følgende i „Antikvariske Annaler" II. B. S. 359:

„Her ved Præstegaarden har været et Asylum eller Barfred, som var et gammelt stort Skrommel Hus med Kælder under og Skorsten, samt 2 Stuer og et lidet Køkken. Det skal have været et Opholdssted for strafskyldige Munke, som var bleven forviste fra Børglum Kloster, hvor de katolske Bisper, og

især Biskop Stygge Krumpen, boede, og havde deres Residensslot, men ejede tillige hele Herredet, som af Hovedgaarden blev kaldt Børglum Herred, som det hedder endnu. Her paa denne store Gaard var Hovedsædet for Munkene, og Generalmajor Poulsen, som ejer Gaarden, har selv vist mig en Storstue, som kaldtes Munkenes Ragestue, hvor de alle paa visse Dage skulde raseres. Her i Præstegaarden var deres Asylum og Barfred. Ligesom og et i Ingstrup Præstegaard; men hvad egentlig Bemærkelse og Privilegium disse Alderdommens Huse havde, er mig aldeles ubekendt, og skjønt jeg selv, baade som Student og siden som Kapellan, har nogle Aar haft mit Kammer og Logement i dette Barfred, og nøje efterset alle Ting i hele Huset, fandt jeg dog aldrig nogen Oplysning derom, men en Hob udgravede Navne med Runebogstaver, Hieroglypher og ulæseligt Tøj, som ingen kunde gætte, hvad var. Det er og værd at mærke herved: at her fra Præstegaarden har fra ældgammele Tider af været, og endnu er, en Gangsti tvers over Præstegaardens Mark til en Herregaard, Stenshede (nu Ottestrup), som ligger tvers over for, og er kun en halv Fjerdingvej herfra; denne Gangsti har altid haft Navn af Fruerstien, fordi Nonnerne eller Jomfruerne der havde deres Kloster, saa at Munkene og Nonnerne kunne i en Hast spadsere til hverandre, naar de havde noget at samtale om, og paa denne Herregaard Stenshede var ogsaa, før Borgegaarden blev nedbrudt, mange Inskriptioner malede paa Døre og Lofter, som bestode i Navne, Vers, Sindbilleder, og mangfoldigt gammelt ulæseligt Tøj. Nu er alt dette borte. Asylum eller Barfredet var saa forældet, at det næsten faldt ned af sig selv,

kunde ikke staa længere, og der var intet aflagt til dets Vedligeholdelse. I de Aar, jeg havde Kammer og Logi der, maatte jeg ofte, naar der kom Storm og stærk Blæst, flygte derfra midt om Natten, da Huset kunde ryste, knage og brage. Jeg var derfor nødsaget, siden jeg blev Præst her (som nu er 50 Aar siden) at bygge det om og sætte det paa Jorden da det før stod paa en meget høj Mur af store Kampestene."

— — — —

„Anexgaarden i Hørby Sogn, Hartkorn 4 Td. 3 Skp. 1 Album, var Biskoppens i gamle Dage. Gaarden selv er af Sognets maadelige Avlsgaarde, men da i en lang Række af Aar samme har været beboet af driftige Bønder, der har været formuende og derved godt vedligeholdt Bygningerne, har den i Mands Minde været anset for det, man benævner et godt Sted. Ved samme er en lille Ellelund, bestaaende af henved 300 Træer, men som stedse aftage, dels af Ælde, dels af de afsviende Vestenstorme. Da jeg i Aaret 1811 tiltraadle Embedet, beboede Fæsteren Chresten Simonsen det og gav aarlig for sin lange Besidelsestid ej mere end 16 Rdlr. baade for Landgilde og Tiender. Dette forandrede jeg straks derfra, at Landgilden blev ansat særskilt fra Tienden, for hvilken de det første Aar gav 24 Rdlr. og i det andet 2 Td. Korn af hver Sort. Endelig ansøgte jeg i Aaret 1813 om kongelig Bevilling til, at Chresten Simonsens Enke maatte erholde forbemeldte Hørby Anexgaard til Købs mod en aarlig Refusion i Korn til mig og Efterkommere, hvilket og efter mange Vanskeligheder blev bevilliget paa følgende Vilkaar, at Enken Johanne Ja-

cobsdatter for Gaarden skulle betale 400 Rbd. S. V.*) og aarlig erlægge til mig og Successor i Embedet 5 Td. Byg, betalt med Kapitelstakst**).

Præstegaardens Bygninger. Vaaningshuset, der for største Delen bestaar af Eg og Mur, indeholder beliggende mod Vester og Øster: 2 Gjæstekamre i Vester Ende, tre Fag, hver 4 Alen høj, 5½ Al. bred, 5½ Al. lang. Under nordre Gjæstekammer er Kjælder. Storstuen 5 Fag, 4 Al. høj, 11 Al. lang og 10½ Al. bred med 2 Vinduer mod Gaarden, 2 Vinduer og Dør til Haven og fra samme Indgang til Gjæstekamrene. Gangen 2 Fag, deri Opgang til Loftet, Udgang til Gaarden. Indgang til Storstue og Dagligstuen. Dagligstuen 3 Fag, har lige Højde, Brede og Længde med Storstuen, er Skummel, med samme er forenet i Sønder Side en Tilbygning paa 3 Fag, som vender ud mod Haven og er et særdeles skønt Værelse. Dets største Mangel er den troløse Grund den er opført paa, og at der er saa lavt til Loftet. (Ved samme er i vester Side et bekvemt Pulterkammer), det er nu mit Studerekammer· Fra Dagligstuens nordre Side træder man ind i Sovekammeret, et til sin Bestemmelse ubekvemt og koldt Værelse. langt og smalt med et Fag Vinduer mod Gaarden og Udgang til Køkkenet. Fra Sovekammerets nordre Side gaar man ind i et Sideværelse bestaaende af 3 Fag henved 8 Alen lang, 5½ Al. bred, 5 Al. høj, et smukt og livligt Værelse. Fra Dagligstuens søndre Side

*) Senere er tilføjet: „Kapitalen forandret efter Kurs 375 til 750 Rdlr. Sedler, er senere nedsunken til 633 Rdl. 1 Mk. 8 Sk.

**) Den kongelige Bevilling, der er dateret 29. Oktober 1813, er indført, men denne udelades her.

kommer man i Køkkenet, som er 4 Fag, lys og passende til sin Bestemmelse."

Senere er tilføjet: Anno 1799 den 10. Aug. er Volstrup Præstegaard brandforsikret saaledes: Stuehuset for 2176 Rbd. Laden for 720 Rbd. Det nordre Hus 1120 Rbd. Det østre Hus 752 Rbd. Det søndre Hus 240 Rbd. Ialt 5000 Rbd. — Aar 1855 blev 2/3 af Vaaningshuset af nyt opført med Grundmur. Hertil blev laant af Aalborg Hospitalmidler 1952 Rdlr. 3 Mk. 2 Sk., at afdrage i 28 Aar. — Og 1891 blev ovennævnte Del af Vaaningshuset indvendig forandret og restaureret fra Grunden af. Hertil laantes der af samme Midler 2200 Kr., at afdrage i 10 Aar, og 1893 blev hele det østlige Udhus nedrevet og ombyttet til Svinesti, Hestestald o. s. v. Hertil laantes 5469 Kr. at afbetale i 15 Aar.

Møllen, beliggende tæt sydøst for Præstegaarden, er en underfalds Vandmølle, som staar for Hartkorn 4 Skp. 1 Fdk. Møllen har næsten altid baade Sommer og Vinter det nødvendige Vand, og Gæster til Møllen mangler aldrig, naar de hliver hørligen og redeligen behandlede. Møllen har tilforn været brugt af Præsten selv, som da har holdt en Møllerkarl der, men mestendels fandt man ingen Fordel derved. Præsten havde Udgifterne ved Møllens Reparation, som vare betydelige, og Karlen den største Fordel. Siden forpagtede man den bort for 50 Rdlr., fri Maling, og Mølleren skulde da selv holde det hele vedlige. Men fri Maling faar man da sikkert ikke, og skal ny Sten indlægges, hvad vil da en fattig Møller formaa. De største Fordele ved Møllen er derfor Nemheden at faa Kornet malet, en Fordel, som dog aldrig kan erstatte det Tab, man har ved at have en Familie bo-

ende Præstegaarden saa nær, hvilken giver Anledning baade til Utroskab og Udsvævelser af Tjenestefolkene. Den hele Herlighed betyder derfor ikke stort.

Til Møllerens Afbenyttelse er et Stykke Jord beliggende mellem Aaen, saaledes som den gik tilforn og som den gaar nu. Af dets Afgrøde kan fødes en Ko, men om Sommeren græsses den paa Præstens Ejendom. Forbemeldte Stykke Jord, som benævnes, Høkrogen, siges at skulle være af forrige Præst indtaget af Fælledet og fra Sæbygaard ved en vis Lejlighed moveret om samme, men da Præstegaarden har haft Hævd paa det over 50 Aar upaaanket, kan det betragtes som Ejendom.

Ved Møllen har jeg indrettet en Aalekiste, hvori fra Høhøst til hen i Efteraaret fanges en Del smaa Aal. I Aaen findes ogsaa smaa Ørreder, Gjedder, Aborrer og store Mængde Skaller, som Sommeren igennem skaffer megen Fornøjelse, dels ved Agn og dels ved Fangst med Garn.

I Aaret 1816 modtog Møllen en Hovedforbedring, saa den i mange Aar ikke behøver betydelig Reparation*). Hullet til Bagvandet bør opryddes, da det ellers aldeles tilgror. I min Embedstid har Mølleren foruden Høkrogen faaet til aarlig Afbenyttelse til 3 Agre. Det staar i Præstens Godtbefindende om han samme skal beholde."

— — — —

Om det foran af Hr. Pastor Abel nævnte Stykke Jord, Høkrogen kaldet, som var tillagt Møllen, men som skulle forhen have været af forrige Præst ind-

*) (Anden Steds er anført at Møllen 1799 sammen med Præstegaarden blev brandforsikret og Værdien af Bygningerne ansat til 112 Rbd.

taget af Fælledet" og hvorom der fra Sæbygaard var moveret (c. trættet), kan efter Sæbygaards Birketingsprotokoller oplyses, at det ikke var „forrige Præst", der indtog Jordstykket fra Fælledet, der skal gaaes 4 Præster tilbage i Rækkefølge, nemlig til Albert Christensen Olsdorfs Tid.

Den 10. Februar 1694 stævner Holger Pax til Sæbygaard Albert Chrestensen Olsdorf af Volstrup Præstegaard til at møde ved Sæbygaards Birketing til Overværelse af Synsmænds Udnævnelse til Syning af „et Stykke Eng og Ejendom, som Hr. Albert uden Hjemmel sig haver bemægtiget," hvilken Ejendom Holger Pax mente var taget fra Volstrup Bys Fælled. Der blev da udnævnt 8 Synsmænd, som var paa Aastederne nogle Dage efter, og 17. Februar s. A. stævntes Alb. Chrestensen atter til Tinge for at høre Synsmændenes Afhjemling, der lød saaledes:

„Østen Møllen, sønden Aaen blev de forevist et Stykke Ejendom, som er udi Længden 50 Favne og Bredden 19 Favne, som haver været brugt, en Del deraf til Sæd, og nu stod nogle Læs Møg udført paa og en Del til Engbjerring. Og tilstod samme Synsmænd og at have været og synet et andet Stykke Ejendom vesten Volstrup Præstegaard, sønden Aaen, som ogsaa synes at ligge i Volstrup Fælled, hvoraf noget synes at kunne være brugt til Eng, og samme Ejendom var et Hæfd om med nogle gamle Tørv udi og syntes det derfor at samme Ejendom tilforn var indkastet".

Den 24. s. M. blev der ført Vidner i Sagen, og Hans Hansen i Volstrup vidnede: „at for 18 Aar siden indtog Albert Chrestensen de tvende Stykker Jord og Ejendom, som Synet haver afhjemlet, og ligger de udi Volstrup Fælled, og af samme Fælled er Ejen-

dommene indtaget, og som Hr. Albert sig havde samme Ejendom bemægtiget, gik jeg og min Broder, Chresten Thøgersen, til Hr. Albert tillige med Svend Nielsen i Volstrup, og da begærte vi af ham, at han ikke vilde befatte sig med samme tvende Stykker Ejendom; da svarede Hr. Albert: Naar flere end som I derpaa vil klage, skal jeg lægge det fra mig straks tilbage igen. Men Aar efter andet haver han flyttet Grøft og Gærdet længere ud i Fælledet end det tilforn var, da han det indtog. Ellers tilstod fornævnte Hans Hansen, at samme tvende Stykker Ejendom ligger og er udi Volstrup Fælled, og før Hr. Albert sig det gjorde mægtig, har det været Volstrup Bymænds Fælled og Ejendom og ingen anden deres". 17 andre Mænd i Volstrup vidnede ligeledes, at Jorderne var taget af Volstrup Fælled, og de gav Klage over, at det havde været dem til stor Skade, at Præsten havde taget Ejendommen fra dem, hvorfor de begærede, at de maatte igen lægges tilbage til deres Fælled.

Den 10. Marts s. A. var Albert Christensen atter indstævnet til Tinge for at paahøre en Taksation af de omstridte Jorder; Taksationsmændene vidnede da, at „den Krog østen Præstens Mølle kunde være værd dens Avling og Brug hvert Aar, 6 Mk., og den anden Ejendom, som ligger vesten for Præstegaarden, aarlig 12 Sk."

Men nu mødte Albert Chrestensen frem med en skriftlig Tilladelse til, at han maatte indtage Jorderne udstedt af Sæbygaards tidligere Ejer, Hr. Niels Juel, saalydende: „Næst al Velstands-Ønske, kære Hr. Albert, Jeg haver bekommet Eders Skrivelse. Hvad den Jord anbelanger, I begærer til at saa Hørfrø udi, er jeg nok tilfreds med, og maa I gerne tage udi Brug eftersom jeg har Jord nok alligevel, og er mig

til ingen Skade. Hilser Eders Hustru paa mine Vegne og takker hende for de tilsendte Kapuner. Er der noget, som jeg kan tjene Eder med igen, skal det gerne ske. Vil saa have Eder under. Guds trygge Beskjærmelse befalet.

Kjøbenhavn den 22. April Anno 1671.

Niels Juel."

Men dette Bevis vilde dog Retten ikke tage god som et Adkomstdukoment til de omstridte Jorder. Den 31 Marts 1694 faldt Dommen ved Birkeretten saaledes:

„Saa som med Syn og klare Vidnesbyrd er bevist, at Hr. Albert Christensen haver indtaget udi Volstrup Fælled tvende Stykker Ejendomme, som er Volstrup Bymænd til største Skade udi deres Fædrift hvilken Ejendom siden er lovlig takseret i deres Værdi aarligen, og Hr. Albert ingen lovlig Adkomst og Bevis fremlægger uden en Messive fra Hr. General Admiral Niels Juel, som dog ej kan tillade Hr. Albert samme Ejendom at beholde længere end han Sæbygaard mægtig var, da frakendes Hr. Albert ingen vidre Ret at have til bemeldte Ejendomme, men det at lade ligge til Fællig som af Arildstid sket er".

Da det saa sent som i Pastor Abels Tid synes at de omstridte Jorder, fremdeles laa til Præstegaarden, saa maa det formodes, at Underretsdommen paa en eller anden Vis er bleven underkendt; herom haves der dog ingen Meddelelser. Men Pastor Albert Christensen var ikke let at bides med, at han i første Omgang har bøjet sig for sin Uven Holger Pax er næppe tænkeligt, og mulig har han ogsaa i dette her Tilfælde faaet Støtte fra en saa indflydelsesrig Mand, som Niels Juel. Saa Følgen er bleven, at det omstridte Jordstykke er forbleven ved Præstegaarden.

En Synsforretning 1697 over Gaarde i Understed og Karup.

Ved

Anton Jakobsen.

Sognepræst Jens Andersen Snebang til Understed og Karup Sogne lod den 7. August 1697 ved Sæbygaards Birketingsret afhjemle en Synsforretning over „velbemeldte Hr. Jens Andersens Gaarde og Huse udi Understed og Karup Sogne“, hvorved vel skal forstaas de Gaarde og Huse, der tilhørte Præstekaldet. Synsmændene var otte Dage i Forvejen paa Jens Andersen Snebangs Anmodning bleven udmeldt af Retten og bestod af følgende fire Mænd: Christen Laursøn i Krætterup, Christen Jørgensøn i Gadensgaard, Niels Svendsøn og Jørgen Pedersøn i Tamholt, alle af Volstrup Sogn.

Denne Synsforretning, der ikke er uden Interesse ved sin detaillerede Beskrivelse over Bygningernes Tilstand og Datidens Bygningsmaader, saavelsom

Bygningernes Indrettelse m. m., skal her nedenfor gengives:

„Først vandt de, at de synede Karup Annexpræstegaard*) og fandt der en Rolling af 7 smaa, lave Bindinger, bygt af El og Bøg altsammen uden 2 Par Fursparer, og i Enderne er der 2 vage Sparer. Loftet er af gammel, ormstuken Bøg, som ikke har været pløjet, men hugget sammen. Taget er m ddelmaadigt. Dernæst en Lade paa 6 Bindinger ogsaa af El og Bøg uden 2 Par Egestolper og 2 Par Fursparer; den halve Part deraf staar ganske paa Fald og synes næppe at kan støttes op til et andet Aar (c. næste Aar). Taget derpaa er paa den ene Side halvt slidt, paa den anden Side duer det slet intet. Ved Enden af Laden findes et lidet Fæhus, som synes 3 Bindinger, ganske forfalden og ligger alene paa en Støtte**).

*) Den nuværende Karupgaard.

Maaske skal dette forstaas saaledes, at Huset var saa daarligt, at der var sat Skraastøtter til det, for at hindre dets Fald; dog er det snarere at forstaa saaledes, at det var bygget efter den allerældste Bygningsmaade med de saakaldte „Aastage“. Man bestyrkes i denne Antagelse derved, at der ikke nævnes noget om Tagets Tilstand. Aastage var nærmest bygget som en Fortsættelse af Langvæggene. Naar Langvæggene byggedes, lagdes der Tømmerstokke paa Tømmerstokke til Ydermurenes Højde, og med Husets Lukning foroven fortsattes der paa samme Vis, idet Tømmerstokkene da hvilede med begge Ender paa de kortere Tømmerstokke, der dannede Ydergavlene. Naar Tagbygningen saaledes fra begge Sider naaede Husets Rygning, anbragtes her en sværere Bjælke, den saakaldte „Rygaasbjælke“; et saadant Hus tækkedes ikke med Tag, men med en anden, lettere Beklædning som Ler, Jord, Bark, eller lign. Men naar et saadant Hus kom til at lide af Ælde, var opført af klejnere og maaske korte, sammennaglede Tømmerstokke, eller at

For det andet vandt de, at de havde besigtiget Søndergaard i Dal i Understed Sogn, og fandt der 4 meget velbyggede, stærke og fast nye Huse, ingen fuldt 10 Aar gamle, som udgravede Bogstaver og Aarstal over Døren udviser. Rollingen, 13 Bindinger, bygt Anno 1687; altsammen af skøn savskaaren Eg og godt Fur*) uden Skillerummene, som er af frisk Bøg og El, og er den afdelt til Sommerstue, Vinterstue, Stegers og Bryggers med 3 Skillerum tvers over, og Vinterstuen er afdelt til 2 Kamre, et østen og et vesten i Stuen. Ved øster Side af Rollingen uden for Sommerstuen findes et Udskud for 4 Fag afdelt i 2 Kamre med Furloft over det ene Rum; men Sparer og Lægterne i samme Udskud er af Bøg, og Nederdelen af savskaaren Eg ligesom Rollingens Hovedbygning. Loftet over begge Stuerne er af Furdeller (c. Furbrædder) sammenpløjet. Udi Steggerset er der en Bjælke taget bort for Ovnens Skyld. Un-

---

Tømmerstokkene var lagt fra Gavl til Gavl med større eller mindre Aabninger, da anbragtes der Støtter, de saakaldte „Suler", fra Rygaasbjælken og lodret ned i Grunden, hvorved Huset kom til at staa paa Støtter, eller, som det hed, „var opstødt paa Støtter".

***) De saakaldte Bole eller Bulfjæle, hvorefter hele Huset og Bygningsmaaden fik Navn af „Bulhuse". Denne Bygningsmaade blev af Kongen og Danmaarks Riges Raad paa en Herredag, der holdtes paa Nyborg Slot 28. Oktober 1554, forbudt for Nørrejyllands Vedkommende af Hensyn til, at Skovene derved ødelagdes. Men Forbudet blev ikke overholdt, hvorfor det gentoges 1577. Men Befolkningen sad fremdeles Budet overhørig, og det synes derefter, at Regeringen stiltiende har opgivet sin Indblanding; ellers var det jo ogsaa voveligt nok at opføre Bulehusene paa Trods af Forbudet og saa bagefter at lade Lovbrudet afhjemle ved Tinge, saadan som det skete her.**

der Sommerstuen findes en liden Jordkælder, hvorover er en Egebjælke og 8 tykke Furdeller, som ligger med Enderne paa Grunden, og en Furlem derover hængt i Jern; den anden Del af Gulvet er lagt med Teglsten; men Gulvet i Vinterstuen er lagt med Ler. Foran Sommerstuen findes en Forstuekvist*), en Binding bygt af Eg og Fur med en fri Gavl i Enden og „Bellesniderværk“ for Døren, men ingen Dør derpaa. Udi Sommmerstuen findes 10 Vinduer, som alle er ny og gode, Halvdelen Slagvinduer, og alle udi ny Egekarme. Udi Vinterstuen findes 4 ny Vinduer, de 2 er Slagvinduer, alle udi gode ny Egekarme. Udi det lille Kontor vest i Vinterstuen findes et lille Vindue. Udi Kammeret paa øster Side af Huset findes 6 Vinduer, de 3 er ny og alle sammen i Furkarme. Udi Stegerset findes 2 Vinduer, det ene af ny, bekostet af Enevold Pedersen selv; og findes udi Stegerset en Lyre med sin Flage**). Paa Rollingen findes 9 gode Døre af Fur, den ene udi „Pærnilleværk“ (c. Panelværk), og en dito gammelagtig til Loftet, alle hængte udi Jern; og paa Dørene findes en stor lukt Laas og 3 andre gode Laase, men Nøg-

*) Efter Beskrivelsen er Benævnelsen Kvist misvisende, idet en saadan jo anbringes fra Tagværket. Tilbygningen synes nærmest at have været en karnaplignende Forstue med Døraabning uden Dør, hvorover var anbragt en af de saakaldte Dør- eller Porthamre med udskaarne Inskriptioner. Denne Bygningsmaade var paa hin Tid meget i Brug hos bedrestillede Borgere i Købstæderne.

**) En Lyre var et Hul i Rygningen af Huset; det erstattede Skorstenen, som paa hin Tid fattedes i alle Bonderhuse. Fra Arnen drev Røgen op under Tagværket og ud ad Lyren; denne var ved Hjælp af en nedhængende Stang til at lukke med en Lem, Flage.

len og Pigen fattes paa den ene, nok paa Loftsdøren findes en gammel dito, som alle hører Hr. Jens til. Paa Rollingen findes en høj Hat, som gaar paa en Jernstang*). Paa nørre Ende af Rollingen er en ny Furgavl, og paa søndre Ende en opmuret Gavl af Teglsten.

Laden er 7 Bindinger, bygt Anno 1688; Indbommene tilligemed Sparer af Eg og Fur; det østre Udskud af Eg og Fur; det vestre Udskud under Remmen er iligemaade med Rem af Eg og Fur, men Sparerne derover af El og Lægterne af Bøg. Udi begge Husene er Elsparer og Bøgelægter, paa østre Side findes Bøgelægter over Remmen, og Furlægter neden Remmen, uden over en Gavl, hvor der findes Bøgelægter; paa vestre Side over Remmen findes Furlægter; alle Hanebjælker er af Bøg uden et; og findes der for Agerrummet 2 Porte af Furdeller, og 2 Halvdøre iligemaade af Fur.

Det Sønder Hus i Gaarden, som er Herberge**), Stald, Fæhus og Hølade, er 13 Bindinger, bygt Anno 1690 af savskaaren Eg og godt Fur, uden 2 Par Sparer af Bøg og 4 Hanebjelker, og alle Lægterne af

*) Antagelig har dette været en Slags Vindhætte, der var anbragt i Lyrehullet, har raget op over Mønningen som en Skorsten og været til at dreje efter Vinden Flagen kan tænkes at have været anbragt oven paa Hætten, og naar Flagen da stilledes paa skraa, kunde Vinden ikke saa godt slaa ned i Lyren, og Røgen derved bedre trække ud, ligesom den ogsaa skærmede mod Regnens Nedslag i Huset, hvilket var en grim Ulempe, hvoraf Følgen gerne blev, at der i Lergulvet neden for Lyren fremkom en Fordybning, som i Regnvejrstider stod fyldt med Vand

**) Hermed menes Karlekammer; der er endnu enkelte ældre Folk, der benævner dette med samme Navn

Bøg, som er ret godt. Udi vester Enge findes Fodtræ og 4 Løsholter af Bøg; udi samme Hus findes Fjælegavl i Øster Ende og ingen i Vester Ende. I samme Hus findes 3 Skillerum; de 2 af Eg og Fur, det tredie af Bøg og El, og et lidet Staldkammer af Bøg, og paa samme Hus er 4 Døre, 2 af Bøg og 2 af Fur.

Det vester Hus ved Enden af Laden er 9 Bindinger af Bøg og El, bygt for 7 Aar siden. Paa samme Hus findes 3 Døre, 1 af Fur og 2 af Bøg, hvilke saavel som alle Døre i Gaarden og Ageporten er hængt i Jern. Taget paa alle Husene er ny lige med Bygningerne og fattes intet i det højeste 10 Kjærver, som af Vinden kan være afslagen.

Ved samme Gaard findes høje Stænder omkring de 3 Sider af 2 Haver, og den 3. mellem Rollingen og det sønderste Hus.

Dernæst vandt de, at de saa Melgaard i Dal, og fandt der Rollingen af 11 Bindinger, hvoraf Stolperne er af Eg, 2 Bjælker af Fur og 1 af Eg, de andre Bjælker saavelsom Sparer og Lægter findes alt sammen af Bøg og El. Loftet over Stuen, 4 Fag, er af Fur nylig oplagt. En liden Kvist paa sønder Side af Rollingen, 2 Binainger, er sat paa Egestolper, og det andet altsammen af Bøg.

Laden 9 Bindinger, de 4 vil med det allerførste nedtages og af ny opføres, og intet af Tømmeret er tjenligt, saa de 4 Bindinger synes ikke at kunne opbygges med Tømmer og Tag under 16 Rdl.

Det vestre Hus, 7 Bindinger, er ganske forfalden og intet deraf tjenligt undtagen 9 Stolper, som nogenledes kan tjene igen at opsætte.

Det øster Hus, 9 Bindinger, er ganske brøstfæl-

dig og intet deraf tjenligt undtagen Stolperne, som er af Eg, og Taget.

Et Hus norden for som staar i Øster og Vester med Enderne, er ganske brøstfældig, hvoraf alene Stolperne, som er af Eg, er tjenlige, og Taget paa den ene Side, det andet er unyttigt.

Ydermere tilstod Synsmændene, at de ikke vidste saadan en Bygning paa nogen Bøndergaard, som der staar paa Søndergaard, saa den kunde takseres lige med en Præstegaards Bygning, som vurderedes for 500 Slette Daler, og at den ikke var opbygt derfor."

— — — —

Om de samme Gaarde blev der Lørdag den 16. Marts 1672 afhjemlet følgende Syn:

„Anlangendes hvis Gods, som er øde og forarmet, som ligger til Stenshide (ɔ Ottestrup) . . . . . . at der sidder en arm Stakkel i Karup Præstegaard*) som er øde, og skylder (ɔ. skyldsat for) 4½ Td. Korn. . . . . . de 2 sønderste og Nørgaard i Dal i Understed Sogn og Clemmens Bolig paa Vangen, de 3 Steder boer ingen Folk."

Og den 20 Februar 1686 „stod for Retten (i Sæbygaard) Frands Nielsen i Dal i Understed Sogn, som havde inden Tinge fire Synsmænd, som havde synet og set, hvad Ager og Eng, der fandtes til Nørgaard

*) 1545 gav Præsten i Understed, Hr. Isak, en Forskrivning til Christoffer Stygge Rosenkrants, Lensmand paa Sæbygaard at han ingen Forhindring skulde gøre ham for den Landgilde, som gik af Karup Præstegaard (d. Mag. 4 R.), I Præsteindberetningerne 1555 hedder det, at Karup Præstegaard ligger til Sæbygaard og Præsten faar deraf 2 Pd. Korn (1 Pd. = 2 Td.)

i Dal, som Frands Nielsen paaboer; da saa de Agerjorden, som var ganske lidet og vagt; dernæst saa de Engene, som ogsaa var lidet og ganske fordærvet af Sandflugt den største og bedste Del deraf; og haver samme Bosted standen øde i 7 Aar, førend han kom dertil, og syntes dennem, at ingen Mand (der) kunde være ved Magt og give enten Kongen eller Hosbonden noget af samme Bolig efter denne Udgift.

I ligemaade fremstod Christen Lausen Dyester, Farvalter paa Hørbylund*), og havde forskrevne Mænd synet samme Tid et øde Sted i fornævnte Dal, og fremstod samme Mænd med Ed efter Loven at de havde synet det øde Sted, som Søndergaard havde staaet paa da fandtes der ingen Huse eller Gærder, ikke heller fandtes der at have været det i nogle Aar. De synte ogsaa Ager og Eng, da befandtes det lige paa samme Maade (at være sandføgen) som Frands Nielsens (Gaard)."

---

*) Christen Lausen Dyester nævnes fra April til Sept. 1685, som Ridefoged paa Sæbygaard, hvorefter han blev Forpagter' paa Hørbylund og samtidig Ridefoged eller Fuldmægtig hos Eva Unger, der ejede det halve af Hørbylund; men Forpagtningen synes ikke at have andraget mere end den Del af Hovedgaarden, der tilhørte Eva Unger.

Lidt om

Sandflugtens Ødelæggelser i ældre Tid.

Ved

Anton Jakobsen.

Inden der fra Statens Side blev taget kraftigt fat paa at dæmpe Sandflugten, gjorde denne umaadelig Skade, idet Sandet af Vinden førtes fra Kysten ind over Landet og paa den Maade underlagde sig store Strækninger, hvorfra Beboerne maatte rømme med Hus og Hjem. Mest kendt i Vendsyssel er Ødelæggelsen i Landsdelens nordligste Egne, Skagen og og Raabjerg Sogne, samt langs Vestkysten, men ogsaa Østkysten har flere Steder lidt betydeligt af Sandflugten, hvorom skal berettes følgende (jævnfør „Vendsyssel Folk og Land" I Side 145):

Efter Begæring af Holger Pax til Sæbygaard og

hans to Fæstebønder Marqvar Nielsen og Poul Andersen i Solsbæk blev der ved Sæbygaard Birketing udnævnt følgende 8 Dannemænd, nemlig: Christen Laursen i Krettrup, Jens Christensen Ladefoged i Langtved, Jørgen Jensen i Krettrup, Christen Jensen i Skovsgaard, Søren Jensen paa Heden, Chresten Jensen i Ørtofte, Peder Christensen ibm. og Ole Pedersen i Kilstrup, som den 7 April 1692 var paa Aastederne og synede og besigtigede den Skade, Sandflugten havde forøvet hos Fæstebønderne af Sønder og Nørre Solbæk i Volstrup Sogn, lidt Syd for Sæby. De otte Mænd afhjemlede deres Synsforretning saaledes:

„Sønder Solbæk Mark er ganske overfløjet med Sand og en Part af Engene og alt Fædriften, men paa en ringe Del af Agerjorden er Sandet endnu ikkun tynd.

Paa Nørre Solsbæks Jord, norden og østen Gaardene er Jorden ganske fordærvet, men en ringe Del af den anden Jord er ikkun med et ringe Lag Sand overfløjet, og en stor Del af Engene er ganske fordærvet.“

Om ved 28 Aar derefter syntes Sandflugten paa ny at have hærget Solbæksgaardens Jorder, idet 4 Fæstebønder af Sønder og Øster Solsbæk da til deres Husbond, Elisabet Bille til Sæbygaard, Enke efter Holger Pax, først ved mundtlige Klagemaal gør Forestillinger om, at de ikke paa Grund af Sandflugt kan vedblive at svare de sædvanlige Skatter og Afgifter, men som det syntes frugtede deres mundtlige Klage ikke, hvorfor de to Mænd af Sønder Solbæk ved efterfølgende Skrivelse frasiger sig deres Fæste, medens Beboerne af Øster Solsbæk med Trussel om

ligeledes at frasige sig deres Fæste andrager skriftligt om Lindring af Afgifterne.

„Højædle og Velbaarne Frue, gunstige Hosbunde. Som det vores gunstige Hosbunde vel er bekendt, at en Del af vores paaboede Stæd, Sønder Solsbæks Markjord, for nogle Aar siden Aar efter Aar med Sandflugt fra Havsiden er bleven bedervet, hvilket vi to underskrevne, fattige Mænd og tilforn haver givet tilkende og sligt beklaget i Forhaabning samme Tid at have erlanget Afslag baade paa Skatter og Afgifter, men som saadan vores Klagemaal ikke har fundet nogen Hjælp, saa er vi haardere beføjet til at klage, helst efterdi Marken næsten nu til Hobe dette Vinter ganske er bedervet med Havsanden, som derpaa er opfløjet, altsaa er vi haardeligen nødtvungen til saadant for vores gunstige Hosbunde skriftlig at andrage, fordi vi ikke er god for længere samme Sted at bebo, om det end os maatte forundes uden Skatter og Afgifter, og er vi forlangende, vi derfra maatte entlediges og med Afsked forsynes; thi at bebo det bare Stæds Huse, kan vi hverken føde os, vores Hustru eller Børn af, og Marken enten at pløje eller besaa, er os baade umuligt. Vil derfor allerydmygst forvente vores gunstige Hosbunds Svar og Hjælp.

Sønder Solsbæk, d. 3. April 1720.

Jens Michelsen. Tomis Larsen.

Højædle og Velbaarne Frue, gunstige Hosbunde, vi to underskrevne, fattige Mænd, Chresten Thomsen og Niels Thomsen, begge boende i Solsbæk, er haardelig beføjet at beklage for vores Hosbunde, hvorledes bemeldte vores paaboende Stæds Markjord,

denne er bleven af Havsand fordærvet, saa den halve Mark, som var den bedste, nu næsten er ubrugelig, og ihvorvel den for nogle Aar siden og Tid efter anden med saadan Ødelæggelse har tiltaget, det vi og har tilkendegivet, dog ingen Lindring bekommen, men stedse svaret Hans Kgl. Majestæts Skatter og andre Udgifter fuldt af Hartkornet, som er 5 Td. 4 Skp. 1 Alb., hvilket er os nu umuligt at udstaa, hvorfor vores ydmygste Begæring er, at vores gunstige Hosbunde vil forunde os paa samme vores ifæstede Sted saadan Lindring paa alle Ting, at vi det kan bebo, paa det, vi ikke som Betlere skulle ganske gaa fra Hus og Hjem; thi som vor gunstige Hosbunde vel er bevist at samme halve Mark ligger ved Siden af Stranden, og at Agrene Aar efter Aar af Havet forringes foruden Sandflugten, som den ødelægges af. Hvis ikke vores gunstige Hosbunde saadant vores Andragende vil anse og os derudi være behjælpelig, saa kan vi ej længere enten dèr blive eller paa den Maade svare. Vi forbliver vores gunstige Hosbunds aller ydmygste Tjenere.

Øster Solsbæk, d. 27. Marts 1720.

Chresten Thomsen. Niels Thomsen."

I Almindelighed holdt Godsejerne ikke meget af, naar Fæsterne saaledes opsagde deres Fæste; thi derved kom Gaardene let til at staa øde, og paa den anden Side kunde Stillingen ogsaa blive kritisk nok for de, der opsagde Fæstet, da disse jo var stavnsbundne til Godset. Der er da ogsaa i det her Tilfælde meget, der tyder paa, at Parterne kom hinanden i Møde, og at Fæsterne forblev paa Gaardene.

Elisabeth Bille gjorde saaledes straks Foranstaltninger til at faa Afskrivning paa de kongelige Skatter af de sandføgne Gaarde, idet hun 20. April samme Aar lod udnævne 8 uvillige Mænd fra et andet Gods nemlig Havens, til at syne Sandflugtens Ødelæggelse; disse Mænd udrettede deres Hverv den 25. April, og den 27. April afhjemlede de deres Synsforretning saaledes:

„Sønder Solsbæk befandt de af følgende Beskaffenhed. De fire Parter af deres Jorder saa ganske at være belagt med Sand, som derpaa er opblæst, saa de ganske er øde, og den femte Part næsten udygtig til at dyrke eller bruge. Deres Græsning desforuden er og ganske fordærvet.

Det andet, som kaldes Øster Solsbæk, befandt de tre Parter af Marken slet øde, alt af Sanden, som der paa er opfløjet, og desuden kunde og ses og synes, at det tiloversblevne kunde snart blive ligesom det andet.„

Ogsaa paa Kysten norden for Sæby, hvor der ligesom syd paa ad Solsbæk i Volstrup Sogn og Klitten i Albæk Sogn den Dag i Dag er mange Sandmiler og henligger store Jordarealer, der bærer Vidne om Sandflugten, haves der Tingsvidner om Sandets Ødelæggelser. Saaledes lod Holger Pax den 26. August 1693 Karup Kirkes Enge (sammenlign „Vendsyssel Folk og Land" I, S. 66) taksere af følgende fire Mænd, nemlig Jens Pedersen i Bredmose, Jens Pedersen i Mølgaard og Ole Pedersen i Broens Mølle, alle af Hørby Sogn, samt Chresten Andersen i Gadholt i Understed Sogn, som afhjemlede deres Synsforretning den 2. September saaledes:

„Forbemeldte Karup Kirkes Enge, som er beliggende norden Sæby imellem Stranden og Kongevejen, syntes dennem, at naar det var allerbedste Grøde, kunde der næppe blive et Læs Hø, saasom det er meget fordervet af Sandflugt, paa den ene Side af Stranden og paa den anden Side af Sandbakkerne, og aarlig forderves."

Smaastykker

Ved

Anton Jakobsen.

I. Fæstebrev paa Gaarden Slustrup i Skærum Sogn 1682.

Kender jeg underskrevne, at jeg haver stedt og fest Morten Jensen en af mine Bøndergaarde i Schierum Sogn ved Navn Slustrup, som Hans Nielsen sidst paaboede og nu for hannem opladt haver for sin Armods Skyld, hvilken forskrevne min Gaard forbemeldte Morten Jensen skal nyde, bruge og beholde hans Livstid, saa længe han holder samme min Gaard ved Heft og Bygning og forbedrer den, og yder mig eller min Fuldmægtig hans aarlige Skyld og Landgilde i rette Tid, nemlig til Sankte Valborig Dag, som han sin rette Husbond pligtig er, og ej laaner, lejer eller i anden Maade lader frakomme noget af forskrevne Gaards Ager, Eng eller noget af bemeldte Gaards rette Tilliggende, som der nu af Arilds Tid tilligget haver, og sig i alle Maader for-

holder efter Landsloven og Recessen. Disse forskrevne Poster haver fornævnte Morten Jensen sig efter at rette, saa fremt han ikke derimod sit Fæste vil have forbrudt.

Anno 1682 den 11. Oktober er jeg underskrevne forligt med Morten Jensen, min Tjener udi Slustrup, at han skal give aarligen hans Levetid for Skyld og Landgilde, Gæsteri, Egt og Arbejde saa længe han samme Gaard besidder, Penge 24 Slette Daler. Dette lover jeg urykkelig at holde for mig og mine Arvinger, og eftersom at Gaarden er brøstfældig for 81 Slette Daler, da lover jeg Morten Jensen et Aars Frihed fra Phillippi Jacobi Dag 1683 og til 1684, dernæst og 2 Læs Bøgetræer. Dette bekender jeg med egen Haand underskreven og forseglet.

Datum Hørbylund den 11 Oktober 1682.

Gioer Galtt.

II. Sæbygaard Birketings Galge.

Til ethvert Tingsted hørte i ældre Tid en Galge eller Rettersted. Hvor Sæbygaards Birketingsgalge var beliggende, giver følgende Oplysninger om:

1688 stjal Søren Thomsen og Søren Madsen af Ørtofte 3 Svin i Graverhuset i Volstrup Sogn, senere stjal de Korn i Sæbygaards Lade, hvilket de kørte derfra med Heste og Vogne, for dette blev de dømt til at miste sin Hud paa Kagen og brændes paa deresRyg, og tillige at betale, hvad de stjal, og dernæst dobbelt saa meget og at have deres Hovedlod forbrudt til deres Husbond. Men nogen Tid efter, at Dommen var falden og antagelig fuldbyrdet, fandtes Søren Madsen liggende død „paa Heden mellem

Kneberhede (c. Knæverhede) og Kotreng lidt østen for Galgen“ han havde et Hul i Hovedet, som var det et Skudsaar, samt 2 Hugsaar ligeledes i Hovedet.

Sæbygaards Galge vides kun at være gjort Brug af en Gang; det var i Aaret 1693, da en Mand ved Navn Laurits Nielsen af Solsbæk dømtes til Døden. Han havde mange Synder paa Samvittigheden. Først blev han tiltalt for utugtigt Levned og forskjellige Tyverier, derefter brød han to Gange ud af Fængselet paa Sæbygaard, der var indrettet i Kælderen under Gaardens Kapel, saa stjal han et Øg fra en Mand i Lyngsaa, blev derefter beskyldt for en hel Del andre onde Gjerninger, hvoriblandt at han havde stukken to af Ole Nielsens Heste i Beksøe (c. Engbækgaard) med en Kaarde eller Kniv, i hvilken Tilstand de kom løbende hjem til Gaarden og straks døde, men det værste synes at have været, at han truede adskillige Folk med at brænde deres Huse af; især vidste Folk at fortælle, at han havde svoret dyrt paa, at han nok skulde faa Held til at brænde Sæbygaard af over Hovedet paa Herskabet. Han blev hængt i Ugen mellem den 20. og 27. Maj.

III. En gejstlig Slagsbroder.

Jørgen Mortensen Lund var Præst i Sæby fra 1685 til 1694. Han var født i Trondhjem i Norge og var, før han kom til Sæby, Præst paa en Ostindiefarer, ankommen her til Sæby blev han gift med sin Formands Datter. Jørgen Mortensen Lund synes at have været en noget brutal Person, lidt af en Sviregast og noget af en Slagsbroder. Saaledes dømtes han 13. Oktober 1692 til at gøre sin Kapellan, Melchior

Christensen Hjardemaal, Afbigt, fordi han havde i Kirken skjældt ham ud for en Løgner, kastet Alterbogen til ham i Prædikestolen og taget den fra ham igen, saa at Bladene fløj omkring. Og den 20. Januar 1694 stævner Erik Jensen i Gundestrup ham til Sæbygaards Birketing, hvor „Peder Andersen Ladefoged paa Sæbygaard vidnede ved Ed med oprakte Fingre efter Loven, at det hannem udi Guds Sandhed vitterlig er, at den 10. Dec. næst afvigte, var Hr. Jørgen udi Sæby her paa Gaarden tilligemed Erik Jensen af Gundestrup*), da saa som Hr. Jørgen vilde rejse Hjem, gik han tillige med Erik Jensen ned i Ladegaarden til sin Vogn, og da han vilde sætte sig paa den, steg han af Vognen til den anden Side, gik saa vester af Gaarden til Enden af Stalden, hvor Hr. Jørgen begyndte med en Del adskillige Ord til Erik Jensen, og hørte jeg, at Hr. Jørgen skelte Erik Jensen ud for en Hundsvot; men Erik Jensen gav Hr. Jørgen mange gode Ord, endog det ikke kunde hjælpe, men Hr. Jørgen gjorde sig meget urolig, tog sin Kniv op af sin Lomme og søgte Erik Jensen med den, men Erik Jensen rejste fra ham for ikke Ulykke at forekomme; da som Erik Jensen var kommen fra hannem, og han stod enlig igen, satte han sig paa sin Vogn og kørte bort“. Et Vidne mere bekræftede dette Udsagn; men hvad Følgerne blev, vides ikke. Samme Aar den 15. Novbr. døde han.

IV. Lidt mere om Ulvene.

I Tilslutning til hvad der blev skrevet om Ulvene

*) Erik Jensen havde kort Tid forinden været Forpagter paa St. Stenshede, det nuværende Ottestrup.

i forrige Aargang af „Vendsyssel Folk og Land" kan anføres, at den 22. Maj 1692 dræbte Chresten Jensen af Kraglund i Volstrup Sogn en Ulv, som han efter at Skindet var taget af lod ophænge ved Sæbygaards Birketing og derefter udbad sig den Belønning, der var udsat for Drab af en Ulv.

1714 fangede Niels Chrestensen i Strandhaven ved Sæby og Jep Chrestensen af Knøsen i Albæk Sogn 6 Ulveunger paa Sæbygaards og Sæby Fællesgrund; og samme Aar skød Svend Christoffersen fra Sæbygaard en Ulv i Sæbygaard Birk. Dyrene foreviste de paa Sæbygaards Ting og forlangte den sædvanlige Belønning. Ogsaa her synes Ulvene at være bleven ophængt efter at Skindet var aftagen.

Samme Aar mødte ved Sæbygaards Birketings Ret kgl. Majestæts Bonde Poul Laue i Skiftved i Understed Sogn og beviste med tre Vidner, at han paa en tre Aars Tfd havde mistet fire Øgkreaturer, nemlig: Aar 1711 bed og ødelagde Ulvene en toaars Plag for ham; 1712 ødelagdes paa samme Maade et Føl, og samme Aar styrtede i hans Stald en stor sortbrun Hoppe 6 Aar gammel, og 1713 i Foraaret, da han skulde drive ud med sin Plov, styrtede en Hoppe for ham.

V. Tingvidne angaaende Lendum Præstegaard 1670.

Sæbygaard Birketing den 21. Maj 1670. „Chresten Poulsen boende i Lendum Præstegaard paa Hr. Frederiches*) Vegne i Thorslef havde inden Tinge Simon

*) Frederik Wilsbech var Præst i Torslev-Lendum 1667

Jensen i Gammelholm og Bendt Jensen i Gierdsholt, begge barnefødt i Lendum Præstegaard, for deres Sandhed at vidne anlangendes, hvormeget Skyld og Landgilde der plejer at gives aarlig af Lendum Præstegaard.

Simon Jensen vandt ved sin højeste Ed med oprakte Fingre, at han kunde mindes i 20 Aar, da haver der ikke bleven givet mere Landgilde af Lendum Præstegaard aarlig end 4 Td. Byg, 1 Skovsvin og 1 Lam, og desforuden givet Præsten aarlig for alle hans Tiender 4 Td. Byg; eg intet videre enten i sl. Hr. Christoffers Tid, sl. Hr. Hanses Tid og sl. Hr. Nielses*) Tid i Torslev haver mine Forældre givet til Landgilde, medens de haver boet i Lendum Præstegaard, som er med Præstens Tienderegister at bevise.

Bend Jensen vandt ved lige svoren Ed, ligesom hans Broder vidnede".

VI. Fiskere fra Bangsbostrand og Fladstrand sker 1713 Overlast af den danske Flaade.

Den 19. August 1713 lod Kommandør Otte Arenfeldt til Knivholt paa sine Bønders Vegne tage et Tingsvidne paa Sæbygaards Birketing angaaende den „Gevalt" som Hans kongelige Majestæts Søfolk havde begaaet paa hans Bønder og deres tilhørende Fiskerbaade, nemlig:

I Februar Maaned 1713 kom en Kvartermester ved Navn Anders Jansen fra det kgl. Fregatskib „Vindhunden" i Land ved Bangsbostrand og havde med sig nogle Matroser, og de tog med „Gevalt" en stor

*) Niels Mortensen var Præst sammesteds 1653—67. Hans Christoffersen 1650—53. Christoffer Frandsen 1625—50.

Fiskerbaad, som laa paa Landet og var tilhørende Oluf Thomsen; og en Mand ved Navn Chresten Andersen ligeledes af Bangsbostrand vilde de tvinge til at skaffe dem Sejl og Redskaber til Baaden, og da han ikke straks kunde skaffe dette, „tog Kvartermesteren et Stykke Træ og slog ham i Hovedet med og ilde skamferede ham baade paa Hovedet og paa Kroppen med blaa Slag; derefter tog de Baaden med sig efter hos en anden Mand, Søren Lisborig, at have udpresset Sejl". Baaden beholdt de i 3 Dage, hvorefter de slog den løs paa Land i haardt Vejr saa den søndersloges paa Stenene. Skaden androg 6 Rdlr.

Midt i Marts tog en Løjtnant vcd Navn Anders Duus fra Orlogsskibet „Delmenhorst", en stor Fiskerbaad ligeledes ved Bangsbostrand tilhørende fornævnte Søren Lisborig og sejlede den i haardt Vejr paa Stenene ved Fladstrand, saa der stødtes 3 Bord ind paa den og Kjølen fraskiltes Baaden. Skaden ansloges til 8 Rdlr. foruden Sejlene, som blev sønderrevet og ganske ubrugelig, hvilket androg en Skade paa 4 Rdlr. En Mand fra Fladstrand bjergede Baaden, ellers var der sket større Skade paa den.

Den 4. Marts samme Aar tog en Løjtnant fra „Sverfisken" en stor Fiskerbaad med tilhørende Storsejl, Fok og 2 Aarer tilhørende Thomas Olsen af Fladstrand, hvilke Løjtnanten og hans Folk sejlede ud til Flaaden paa en haard Nordvest-Storm. Baaden blev helt borte, Skaden ansloges til 50 Rdlr.

VII. Omlægning af Herregaarden Knudsejes Jorder.

Ved Voergaards Birketingsret meldte den 22. Maj

1778 Claus Vadum sig og begærede paa sin Svogers Vegne, Hr. Jørgen Gleerup til Knudseje og Dybvadgaard, at siden det var bleven Jørgen Gleerup tilladt at lade en ham i Skæve Sogn tilhørende Bondegaard, kaldet Øster Leden, underlægge Hovedgaarden Knudsejes Jorder imod, at der af samme Hovedgaards Jorder udmaaltes og udlagdes fuldt Vederlag i Jord til en Bondegaard, saa begærede Claus Vadum, at Retten som det Værneting, hvorunder begge Steders Ejendomme sorterede, vilde udmelde 4 uvillige Mænd til i Overværelse af Stiftets Landinspektør at syne og taksere de paaviste Ejendomme, baade af Øster Leden og Knudseje. Hertil udnævnte Retten saa følgende „skrivekyndige Mænd": Peder Chrestensen i Brunvang i Voer Sogn, Laurits Jensen i Præstebroe, Peder Nielsen i Siversleth og Chresten Mortensen i Tvedden, alle af Albæk Sogn.

Disse fire Mænd, samt Landinspektøren, mødtes saa den paafølgende 27. Maj ved Øster Leden, hvor Chresten Jocumsen af Roesenshauge i Hørby Sogn og Thomas Jørgensen af Træholt i Hellevad Sogn som stedkendte Mænd paaviste Ejendommen, idet Chresten Jocumsen havde kendt Øster Leden i 15½ Aar og i 8½ Aar har været Avlskarl paa Gaarden, og Thomas Jørgensen havde kendt Stedet i 30 Aar, han var endog født og opdraget paa Gaarden og havde senere haft den og dens Jorder under Opsyn.

Den 29. Maj afhjemlede Synsmændene da deres Forretning ved Birketinget saaledes:

Vi befandt (Øster Leden) at ligge østen for Knudseje, og de paagrænsende Jorder og Ejendomme at være Præstegaarden, Knudseje og Kiærsgaard og Vester Leden, som af Alders Tid har været Knudseje

underlagt, tilhørende, og at samme meget var Agerjord, 3 Marker Eng undtagen, deraf de 2, hvoraf det ene laa norden for Agerne og det andet østen for, befandtes meget smaa, men det 3., som laa vesten for Agrene, og kaldtes Skarpen, befandtes en Del større. Hvorefter vi af Knudsejes Hovedgaards Mark blev forevist 2 fra hinanden adskilte Ejendomme, hvoraf foregaves et at skulle udlægges til Vederlag imod ermeldte Øster Ledens Agerjord, som forlanges under berørte Hovedgaard henlagte. Og befandt vi det os først forevist Agerjord at være beliggende sønden for Knudseje og sønden og østen for en Sig, kaldet Sortsig, og for det øvrige at støde paa alle Sider enten til Hede eller Eng, hvilket vi ansaa af den Beskaffenhed, at det ikke kunde ansættes som Vederlag for det af Øster Leden agtende underliggende Agerjord, medmindre der af samme blev given 3 Al. Kvadrat Maal i Stedet for 1 Al. Kvadrat Maal af Øster Ledens Jord. Og blev os derpaa forevist et Stykke Agerjord, beliggende norden for bemeldte Sortsig, hvoraf vi ansaa, at deraf til Vederlag skulde gives 1½ Al. i Stedet for 1 Al. Kvadrat, hvorefter vi blev forevist Eng som følger: Et Stykke Eng, som gaar op imellem de udviste Ejendomme og kaldes Aftenskrogen, et smalt Stykke, som gaar op langs med den østre Side af de udviste Ejendomme, et Stykke norden for den over Kjæret liggende Vase, et Stykke østen for de udviste Ejendomme, et Stykke, Vand-Engen kaldet, sydvest derfra, et Stykke midt i Aalengen og et andet Stykke længere ind imod Aaen, hvilket ogsaa blev os angivet at tilhøre Knudseje og dertil at være bjerget. Vi ansaa (det paaviste) for fuld Vederlag for de fra Øster Leden tagende og

Knudseje underliggende Enge. Det andet os foreviste Agerjord befandt vi at ligge Nordøst for Knudseje, alt liggende inden for Knudseje Markdige og Barchholt Bæk, men aller yderst, hvilket vi ansaa at kunne anses som fuld Vederlag imod Øster Ledens Agerjord, naar der af samme blev givet 1½ Al. Kvadrat Maal i Steden for 1 Al. Kvadrat af Øster Ledens Jord, og befandt vi tillige ved samme i nogle paastødende og Agrene imellem løbende Dale meget god Græsning og Tørvegrøft, som vi skjønnede at være fuld Vederlag for den ubetydelige Græsning og Tørvegrøft, der tilforn har tilhørt Øster Leden i Knudseje Hede, Derefter blev os forevist 1 Stykke Eng, som ligger neden for Barchholt Bæk og grænser til Heyselts og Trye Bys Ejendomme, hvilket vi ansaa at kunne være fuld Vederlag for de fra Øster Leden tagende og Knudseje underliggende Enge.

At saaledes af os efter vores bedste Skjønnende er synet og takseret bekræfter vi med vores Hænders Underskrift og nærmere inden Tinge edelig agter at afhjemle samme.

Chresten Mortensen, Peder Nielsen, Laurs Jensen og Peder Chrestensen.

Vendsyssel

Folk og Land

Historisk, topografisk Aarbog

III

Redigeret og udgivet
af
Anton Jakobsen

Sæby
Udgiverens Forlag
„Sæby Folkeblad"s Bogtrykkeri
1911

Vendsyssel Folk og Land

Historisk, topografisk Aarbog

III

Redigeret og udgivet
af
Anton Jakobsen

Sæby
Udgiverens Forlag
„Sæby Folkeblad"s Bogtrykkeri
1911

Optegnelser 1694

af

Borgmester i Sæby,
Christen Lauritsøn Rhuus.

Udgivet med Understøttelse af den grevelige
Hjelmstjerne Rosencronesne Stiftelse.

Forord.

Det 17de Aarhundrede har ikke mange, der gjorde Optegnelser om de Forhold og den Samtid hvori de levede, derfor fortjener de faa, som har efterladt skriftlige Optegnelser af nævnte Slags, dobbelt Efterslægtens Tak. Blandt en af disse Mænd skal nævnes Borgmester Christen Lauritsøn Rhuus af Sæby.

I et Manuskript, der gemmes i Sæby Præstegaard, har C. L. Rhuus meget indgaaende beskrevet Byens offentlige Institutioner: Kirken, Latinskolen, Hospitalet, m. m., samt de Minder. der i hans Tid havdes om Byens forhenværende Kloster. Manuskriptet, der er i Bogform med 178 Blade i Læderbind, ses at have haft Guldsnit og Spænder. Bladene er af svært og godt Papir med stort og smukt Vandstempel. Paa Læderbindets Forside staar i Guldtryk:

I. H. S.
SÆBYÆ
KIRCHE
SKOELER
OCH
HOSPITAL
1694

og paa Bagsiden i Guldtryk:

I. H. S.
CHRISTEN LAURIDTZSØN
RHUUS
JOHANNE SAMUELS-DAATTER
GESMEL
ANNO
1694

Fortalen er for en Del præntet eller skrevet med en

Haandskrift, der kan sammenlignes med vor Tids Rundskrift. Største Parten af Bogen, det, der ligger foran 1695, er skrevet af en og samme Haand, antagelig paa en Tid; det øvrige og senere tilføjede viser to andre Haandskrifter. Bogens enkelte Dele er numererede, og dens Indhold betegnet i Marginen. Bladene har Folienumre og der er affattet Person- og Sagregister. At Rhuus har omfattet Bogeu med Interesse vidner hele Fremstillingen om, og det fremgaar ogsaa af hans og Hustrus Testamente, hvori det hedder:

„Skal denne Fundatz indføres Ord for Ord i den Bog, jeg og min Kæreste om bemeldte Steder og deres Vedkommende haver indrettet, og ellers med faa Ord ved hver Sted i Bogen aparte forklares, hvis dennem herefter tilkommer; hvilket alt af bemeldte Øvrigheds Person skal forrettes, og samme Bog ved andre Stedernes Bøger og Documenter i god Forvaring være“.

Dette er ogsaa sket. Det meget omfattende Testamente fylder 25 Sider og er indført i Bogen efter Rhuus og Hustrus Død. Efterfølgende gengives Manuskriptet, dog med Udeladelse af Testamentet, der kan læses i Hofmans Fundats Tom. 9.; men først hidsættes nogle biografiske Oplysninger om Rhuus.

Christen Laurisøn Rhuus blev født i Sæby Helligtrekongers Aften 1646. Faderen var Borgmester i Sæby, Laurits Nielsen Rhuus, og Moderen Anne Christensdatter Riber. Saavel Slægten Rhuus som Slægten Riber ses i hine Tider at have været meget ansete Familier, der har været stærkt repræsenterede i ledende Stillinger, som Borgmestre, Raadmænd, Handelsmænd eller Præster. Og i Vibergs Præstehistorie ses ligeledes de samme Navne repræsenteret i Datidens Præstejamilier, saa det er tænkeligt, at der har været Slægtskabsforbindelse til Stede; hvad der da ogsaa for nogles Vedkommende vides at have været Tilfældet.

Chr. L. Rhuus' Moder, der var født 1619 og døde den 15. Marts 1676, var, saavidt her kan skønnes, Datter af Raadmand Christen Mikkelsen Riber af Sæby, der igen var Søn af Borgmester Mikkel Riber, der døde 19. Marts 1587. Og hun var saaledes Søster til Præsterne Mikkel Christensen i Ugilt-Taars og Mourits Christensen i Rubjerg-Maarup (se Viberg).

Hvor Chr. L. Rhuus' Fader, Borgmester Laurits Nielsen Rhuus, der var født 1610 og døde den 27. Februar 1672, efter at have været Borgmester i Sæby i 18 Aar, egentlig stammede fra, vides der ikke noget tilfulde om; men meget tyder hen paa, at han ligeledes har været barnefødt i Sæby. Navnet Rhuus ses i hans Tid at være baaret af flere i Byen, og hans Kone var barnefødt samme Sted. Paa den anden Side er der ogsaa noget, der tyder hen paa, at Sognepræsten Laurits Christensen Rhuus, der var født i Holstebro, Præst i Sæby i 25 Aar, og død samme Steds den 4. Juni 1685, har staaet i Slægtskabsforhold til ham. L. N. Rhuus' Epitafium hænger i Kirken den Dag i Dag med Billeder af ham selv, Hustru og 14 Børn, hvoraf nogle døde som smaa. En Søn af ham, Niels Lauritsøn Rhuus, født 7. September 1643, var en Tid Rektor ved Latinskolen i Sæby, og blev 1674 Præst i Albæk og Voer, og skal have været eu meget ivrig Embedsmand. Han døde 1693.

Chr. L. Rhuus blev Borgmester efter sin Fader 1671, et Aar før denne døde; tre Aar forinden, 1668, giftede han sig med Johanne Samuelsdatter Gesmel, Datter af Samuel Hermandsøn Gesmel, død i Sæby den 25. September 1649, og Johanne Clemmitsdatter, død 17. Juli samme Aar. De forblev uden Livsarvinger, og heri kan vel nok søges en af Aarsagerne til, at de af deres betydelige Velstand i levende Live anvendte ikke saa ganske lidt til offentlige og veldædige Øjemed, og efter deres Død ved Testamente satte sig et varigt Minde.

Naar man skal give en Karakteristik af Manden efter de Optegnelser, han selv har efterladt sig, og hvorved han ogsaa har sat sig et varigt Minde, da bliver denne saaledes: En varmhjærtet og godgørende Mand med Vilje til at hjælpe de i Samfundet, der led Nød, og som opfordrede andre til at gøre ligesaa, og en aaben, from og religiøs Natur, der ikke alene førte Guds Ord paa Læberne (hans skriftlige Arbejder indeholder stadigt Lov, Tak og Ære til Gud); men ogsaa levede derefter, denne Anskuelse bestyrkes man ogsaa i ved at se hans Billede, som det findes paa hans Epetafium i Kirken, og som for faa Aar siden blev opmalet og restavreret, hvilket vistnok giver et tro Billede af Manden selv. I dette Billedes Aasyn, og Ansigtet er jo Hjærtets Spejl, læses en Mildhed og Godhed forbunden med Intelligens, som ingen vil kunne undlade at se. Men paa den anden Side kan man ikke heller undgaa at lægge Mærke til, ved at læse hans efterladte skriftlige Arbejder, at han meget pertentligt optegner hver eneste, selv den mindste Ting, han paa „egen Bekostning" har ladet udføre til Kirkens og Offentlighedens Tarv. Ja, han har endog ved flere Lejligheder ladet affatte et Memorandum derover, underskrevet af Vidner, saa det faar ligesom Udseende af, at han derigennem søger at æres ikke alene af sin Samtid, men ogsaa af sin Eftertid. Men naar man ser nøjere til og tager et Helhedsbillede ud af disse efterladte skriftlige Arbejder, da faar det et noget andet Udseende; thi det er ikke alene sine egne gode Gerninger, han optegner; men han optegner ogsaa med Tak til Gud, hvad godt andre offentlige har ladet udføre, og endelig ses det flere Steder i hans Optegnelser, at han tror og haaber, at disse skal føre til, at flere kan faa Lyst og Sindelag til saavel nu som senere at give til Kirken, Skolen og de fattige. Men en anden Ting er, at det ligesaa sikkert skinner igennem, hvad der vistnok laa i Tidsaanden, nedarvet fra den katolske Kirke,

at han troede ved sine gode Gerninger, Gaver til Kirken, Skoler og de fattige, at gøre sig mere fortjent til Himlen.

Med Melchior Christensen Hjardemaal, der var Præst i Sæby i de sidste 15 Aar af Chr. L. Rhuus' Tid, levede han ikke paa nogen god Fod; hvori Grunden laa, og hvem af Parterne, der bar Hovedskylden derfor, vides ikke. Jens Bircherod, der var Biskop i Aalborg paa samme Tid, fortæller saaledes i sine Dagbøger derom, at Borgmester Chr. L. Rhuus den 10. Januar 1700 „kom i mit Hus med ny Klagemaal over deres Præst Hr. Melchior formedelst, at han med adskilligt ulovligt Købmandsskab og Forprang gør deres By og Borgere Indpas og Forfang udi deres Næring."

Det ses deraf, at Præsten har dreven Handel eller Købmandsskab. Det samme gjorde Borgmester Chr. L. Rhuus. Det var nemlig i hine Tider ret almindeligt, at Embedsstanden, saavel den gejstlige som den verslige, gav sig af med Handel eller anden Næring, der kunde give Indtægter. Muligt at Chr. L. Rhuus, der sikkerligt nok har haft retslig Adkomst til at drive Handel, har følt sig generet i denne Virksomhed af sin gejstlige Embedsbroder, der i Følge sit Embedsmedfør vistnok ikke har kunnet faa nogen lovlig Adkomst dertil*). Men det kan ogsaa tænkes, at Chr. L. Rhuus, der synes at have været en Ordensmand til Fingerspidserne, paa dette Omraade har villet hævde Orden og Ret i Byen og haft Møje med Præsten i dette Stykke, og har derfor ført Klage mod ham til hans overordnede, Bispen.

Den 21. September 1700 visiterede Bispen i Sæby Kirke, og fortæller denne: „Der jeg til Slutning adspurgte efter Sædvane Almuen, om de sig over deres Præst noget havde at besvære, fremtraadte Borgmester Christen Rhuus

*) I Danske Lov 2—11—9 hedder det: „Præsterne skulle ingen Købmandsskab bruge uden med hvad hjemme hos dem selv avles eller gøres".

med mangfoldige Beskyldninger imod Hr. Melchior, dog de fleste af ringe Importants. Og endog det giftige og ulæskelige Had, som han har til Manden, var noksom kunbar, saa forglemte jeg dog ikke at carpere Hr. Melchiors Fejl, og gjorde derhos min yderste Flid nogen fredelig Forlig imellem dem at stifte."

Men det synes ikke, at Biskoppen har haft noget Held med sig i dette Stykke, for den 13. Marts 1701 var Chr. L. Rhuus atter i Aalborg og spiste til Middag hos Biskoppen, og fortæller denne: „Som det ikke gjerne slog Fejl, at han jo havde noget at klage over Hr. Melchior, saa havde han ogsaa nu taget med sig nogle Oblater, som Præstens Kone til Alterets Brug hos dem havde baget, og viste mig hvor ringe og grovt Mel de havde taget til dem, for at søge sig derved en liden Gevinst."

Ved Testamente af 26. Januar 1700 bortgiver Chr. L. Rhuus og Hustru efter begges Død største Parten af deres betydelige Formue til følgende Institutioner i Sæby: Kirken 530 Rdl. og „det Boelig Kirke-Skov*) i Albæk Sogn, som efter nye Martricul er 4 Tdr. 1 Skp, 2 Fdk. og 1 Alb., med alt det der værende Boehave;" Latinskolen fik 150 Rdl.; Rektor Embedet 250 Rdl., en Gaard i Byen og nogle Jorder; Embedet som Hører ved Latinskolen fik 200 Rdl.; til fattige Skolebørn ved den latinske Skole 200 Rdl.; til en dansk Skole og Lærers Lønning en Ejendom i Byen**), 6 Stk. Jord i Nymark og 320 Rdl.; til fattige Skolebørn, der besøger den danske Skole 300 Rdl.; til et Hospital for 4

*) Det nuværende Kjærskov.

**) Martrikul Nr. 31 paa Algadens Sydside. Ved denne Gave blev Rhuus Stifter af Sæby kommunale Skolevæsen; i 122 Aar gjorde Ejendommen Tjeneste som Skolehus, og solgtes 2. Sept. 1835 ved offentlig Auktion.

Lemmer, en Ejendom i Byen*), Skovtoften og 120 Rdl.; til Kapellan Embedet, Barbroes Gaard**), 400 Rdl. og „Halvparten af alt det Ager-Jord og Engbond, jeg haver udi nye Kapell-Hauge og det derved hørende, som kaldes Skiærs-Ild***), hvilken halve Del saaledes skal afdeeles, at det bliver udi et Fald det øverste og Byens nærmeste beliggende."

Til at adminstrere de i Testamentet bortgivne Gaarde, Huse, Jorder og Kapitaler indsatte Rhuus Byens Borgmestre eller Byfogder, og betænkte dem i Testamentet for dette deres Arbejde paa følgende Maade:

„For hvilken hans Tjeneste hand og Mand efter hannem alle Tider skal nyde min egen nu iboende Gaard med al sin

*) Martrikel Nr. 30 paa Algadens Sydside.

**) Den nuværende Stavfabrik, Martrikel Nr. 32 paa Algadens Sydside.

***) Det nuværende Pudsenbak, Navnet „Skjærsild" er nu ukendt; men ved et Blik paa Byens Kort, falder det straks i Øjnene, som noget maaske ikke helt tilfældigt, at „Paradis" — Byens Jord norden Aaen — ligger lige over for paa den anden Side Byen og Aaen. Maaske har Byen paa Foranledning af den papistiske Gejstlighed, i sine Jorder ejet et Symbol paa Paradis og Skærsilden, adskilte ved et Svælg, Aaen; og som det jo var hin Tids Tro, at de fleste Mennesker først skulde lutres i Skærsilden, før de kunde komme i Paradis saa er Skærsilden kommen til at ligge paa samme Side Svælget — Aaen — som Byen. Da saa Reformationen kom og kuldkastede Læren om Skærsilden, er antagelig, Tid efter anden, Benævnelsen „Skærsild" paa anførte Mark svunden bort og bleven erstattet af „Pudsenbak" eller „Pudses Bak" som den ogsaa kaldes; men da Ordet „Puds" eller „Bette Puds" ogsaa er og har været et Kjendingsnavn for Fanden i paagældende Egn, saa kan det sidste Navn jo i Virkeligheden godt være en Udlegning af det første.

Ejendom og det lidet Hus og Ejendom der næst vesten for ved Søren Nielsens, saa og den liden Holm nede i Aaen ved Baghøllet, hvilke begge Pladser alle Tider Gaarden følge skal, saavel som i Gaarden 4 Jærnkakkelovne og andet mest fornødentlig Boskab, for Penge 100 Rdl. værd, hvilke Boskab ogsaa alle Tider Gaarden følge skal; item alle de Rariteter, som paa mit Kammer findes, ligesaa vore Contrafejer, alt efter Specifikation og Opskrift, hvorefter det igen skal tilsvares og intet deraf forekommes, men efter billig Vurdering alle Tider som sagt er Gaarden at følge, og skal til samme Gaards stedse Vedligeholdelse en Kapital paa Rente udsættes, Penge 200 Rdl.

Skal bemeldte Gaard saavel som alle andre Huse, her udi omtalt ere, ved lovlig Syn leveres hver som i ommeldte Kald og Bestilling kommer, og deres Arvinger pligtig være det igjen ved Syn at levere og i alle Maader tilsvare dets Brøstfældigheder, saalænge Gud det fra ulykkelige Hændelser vil bevare. Skulde og noget Hus eller Gaard nogen Ulykke tilslaaes (det Gud dog naadelig afvende), da skal alle bemeldte Steder og Personer miste alle deres Indkomme eller andet derudaf, saalænge eller saa meget som det samme kan igjen opbygges og tilrette forhjælpes."

Om dette her i Testamentet nævnte Raritetskammer skriver Biskop Jens Bircherod i sin Dagbog, efter at være hjemkommen fra sin første Visitatsreise til Sæby den 7. Juli 1693: „Var jeg den 8. Juli i Huset hos Borgmester Christen Rhuus, som viste mig sit Raritetskammer, i hvilken han (med den Curiositet, som jeg mig ikke hos hannem havde ventet) adskillige smukke Douter baade af naturalibus og artificialibus havde indsamlet."

Det er vistnok ikke Tvivl undergivet, at til at være samlet af en Privatmand i en lille Provinsby, i hine Tider, da Sansen for saadant noget var meget lidt udviklet hos Befolk-

ningen, da har dette Raritetskammer, eller denne Samling, som jeg hellere vil kalde den, som Rhuus var i Besiddelse af, ikke været saa helt ringe. Den har haft sit eget Kammer, og blev forevist Bispoppen, der tilsyneladent har beundret den og fundet den værdig til at omtales i sin Dagbog. Var den bleven i Behold og efter Fundatsen overgaaet til Borgmesterembedet eller med andre Ord til Byen, da havde antagelig Sæby den Dag i Dag haft et betydeligt Musæum; thi da Rhuus i Testamentet overlod Byen denne Samling, da lagde han i Virkeligheden Grunden til et saadant, som ogsaa nok i Tiden skulde have vokset sig stort, og Sæby vilde da være bleven den første Provinsby i Landet, der havde faaet en saadan offentlig Samling.

Men Skæbnen har ikke villet det saa. Ved en ulykkelig Ildsvaade nedbrændte hele Rhuus' Gaard den 8. Juli 1703 tillige med Naboens Baghus, og der „indebrændte for Rhuus 13 skjønne Køer med andet Fæmon, samt nogle Hundrede Tønder Korn paa Lofterne, men endog hans smukke Raritetskammer paa hvilken han med stor Omhyggelighed i mange Aar havde samlet" gik, som Bircherod fortæller i sin Dagbog, ved denne Lejlighed tabt, Skaden ansloges til 3000 Rdl., og det var mange Penge i de Tider.

At Rhuus ikke havde betænkt Præsteembedet i sit Testamente eller indsat Sognepræsten som Medadministrator af Donationerne, da denne i Forvejen var Medadministrator af de samme Institutioner, som disse kom til Gode, kan sikkert tilskrives Uvenskabet til Præsten, Hr. Melchior. Men Uvenskabet er sikkert i Slutningen af Rhuus' Levetid bleven bilagt, for 28. Januar 1706 giver Rhuus Testamentet den Tilføjelse, at Sognepræsten skal være Medadministrator af dette og derfor nyde Renten af en Kapital paa 500 Rdl., og Aaret efter, 1707, da Rhuus havde bekostet „det lided Kammers ved Altered", da „Skref Hederlig och wellærde Mand

Hr. Melchior Hiardemaal der til dette Vers:"

„Ved Herrens Alter har
Leviten her et Huus
Gud Naade giv, och ær,
Jo got til fromme Ruus."

Den 1. Maj 1709 døde Borgmester Rhuus 63 Aar gammel; han havde været gift i 41 Aar og Borgmester og Byfoged i 38 Aar. Efter hans Død forandrede hans Hustru Testamentet saaledes, at i Stedet for Markjorderne til Kapellaniet, latin og dansk Skole samt den nedbrændte Gaard til Borgmesterembedet, fik de paagældende 650 Rdl. Hun overlevede Rhuus i 4 Aar og døde den 27. Juni 1713, 70 Aar gammel.

Anton Jakobsen.

Borgmester Rhuus' Optegnelser.

Fortale.

I Jesu velsignede Naffn hafver jeg mig foretaget noget at opsætte om Sæbye Kircke, Sckoler och Hospital, dets nu værende Tilstand och Beskaffenhed: Hvor af och hvor fra, (Saaviit mand fuldkommen Visheд hafve kand) at der Tillæg kommen er. Lefvende i den Forhaabning, der dog nogen af Effterkommerne, næst Guds naadige Bistand, saadant forbedre skall. Och herved hvad med Tillæg, eller i andre Maader, forbedris eller forandris, videre forklare. Och er da dessen Beskaffenhed nu saaledes som effterfølger:

Christen L. Rhuus.

1. Kirckens Biugning.

Er Sæbye Kircke, som af ældgammel Tiid hafver været kaldet: Vor Frue Lircke i Sæbye, udi sin Længde: Firesindstiufe och fem siellandske Alne. I sin Brede: Femten och eenhalf Alne. I sin Høyde paa Kircke-Muren: Tolff Alne. I sin Høyde under Taarn-Taecked: Tiufve och nie Alne. Och inden udi Kircken, under sine Hvælninger: Fiorten Alne.

Kaars-Kircken er i sin Længde: Sytten och eenhalff Alne. I sin Brede: Nitten Alne. Høyden paa Muren: Tie Alne, och inden udi, under sine Hvælninger: Halftolfte Alne. Den samme er nu Aaret: 1694, (Gud være ævig æred) ved

Guds naadige Bistand til denne Tiid, nogenledis paa sine Mure, Tæcked och andet, vedligeholden*). Gud fremdelis gifve Naade, Lycke och Velsignelse, at samme Guds Huus och Tempel stedse maa ved Mact blifve, til Guds allerhelligste Nafns Ære: Och at den altiid och idelig maa minde de Patroner, Venner och Beforbrer, som ved dens Indkomst, Tilsiuv, Vedligeholdelse och ald Medfart, stedse saaledis maa omgaaes, at det af alle Guds Børn, billigen maa ansees, for at være handled, Christelig, Loulig och Rætt.

Hvad Thauffler, Liigstene, Grafffchriffter eller andet udi Kircken er och hvad ded sig belanger, da er ded nu saaledis tom efterfølger.

2. Alter Thaufflen.

Først er en liden smoch Alter Thauffle om Kongernis Oprindelse af Jesu Roed, och ded konstig giort om kring Maria med Barnet, sampt atschellige raert Arbeyde af Engelbilter och andet, hvilken vell vahr værd och med ald Billighed burde af nye at forbedris och med Malling och Forgyldning at staferis, om Gud der till, nogen sine Børens Hierter, ville oppveche. Der siges, at samme Alter Thauffle schall her paa Stranden være funden, indsyede udi barchede Huder med Bogstaver paategnet: Sæbye Kiercke. Och saaledis være funden af ehn gammel blind Mand her udi Byen, som paa sin Seng schall haffue vognet och sagt, at der bortte paa Stranden, norden Byen, schulle de søge och finde en

*) Helt anderledes synes det at have forholdt sig 1622; da var Kirken saa forfalden, at Lensmanden paa Sejlstrupgaard, Sten Holgersen Bille sammen med andre Lensherrer maatte til dens Istandsættelse lade formuende Kirker udrede hver 125 Speciedaler, og da dette blev for lidt, maatte senere hele Jylland hjælpe til. — Billeættens Historie.

Alter Thauffle, som et Schib udi Liffs Faare thill Sæbye Kircke hafde forærrit och ud kaste, hvor paa de Stranden schall haffue søgtte, mens intet fundet, forend dend blinde Mand schal have begiert at folge med dennem, da dend udi ded af Soen samme Tid ind kaste meged Thang schall haffue funden. Dend forrige Alter Thauffle findis endnu i Kiercken staaende, dog uden nogen Værdi eller sonderlig Brug, hvorom videre her efter findis mælded.

3. Prædiche Stollen.

Prædiche Stollen, som artig och nett ehr schaaren, aff sort och hvit indlagtte, om Christi Lidelses Historie, med Paaschrift som efter folger:

CÆNA, HORTUS, CAIPHAS, PILATUS,

CRUX, QUE, SEPVLCRUM.

I disse faa Ord bemerches den hele Passion.

Et smoch Vers paa Prædiche Stollen:

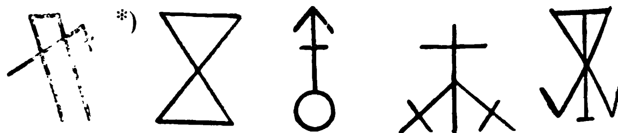
Hvem Jesu Christi Passion ret agte vill,
Hand disse Figurer*) grand giffuelig seer till,
Saa kand hand Passionalen rettelig merche,
Sin Troe till Sallighed der med besterche,
Och hørre dend lefvendes Guds Doms Ord,
Och frycte dend evige Død och Mord,
Fordi Guds Dommedag ehr nær,
Derfor giør Poenitentze, hvo sin Sallighed haffr kier.

Neden under Prædiche Stollen staar efter følgende

*) De paa Prædikestolen udskaarne Billeder, der i flere Felter forestille Christi Lidelseshistorie.

Boemercher, saa de samme schall haffue Prædiche Stol
bekostet, nemlig:

M.N.S.S. V.P.P.P. B. I.B. H.M.



Paa Thrappe Gangen findis, sl. Michell Snors B
merche allenne, med disse Ord:

Menniſchene er meere slemme och onde,
Jo meere ded imod Dommedag mon stunde,
Dend dedte agter och for Synden tager sig vaare,
Hand her fra glædelige vandrer uden Faare.

Thæcket offuer Prædiche Stollen, som och er artig
vell giort, ded haffr dend sl. Mand Michel Nielsøn S
enne ladet bekoste, och findis derpaa følgende Ord.

Forst findis omkring Thæcket saaledis:

O! almegtige Gud och Fader kier,
Und os dit Ord och rene Lær,
At beholde i disse Riger och Land,
Christelig der efter at lefve baade Kvinde och Mand,
Saa fanger vi vist ehn sallig Løn,
Ved Throen till Jessum, Guds eniste Søn.

Paa Spidsen offuer Tæcket staar saaledis:

Anno 1577
Michel Nielsøn Snoer
Denne Thæcke bekoste lod
Efter Christi Fødsell
Saa schreffued stoed,
1577.

---

*) Dette haffvis och kiendis saa mangesteds, och er Michell Nielsøn Snors, fordum Raadmand udi Sæb hans Boemerche.

Inden udi Thæcket staar disse Ord:

Min retfærdige Dom schall snart paagaa
De gode och onde deris Løn at faa.

NB: Den Prædiche Stoll, som før denne væred haffr, schal iche haffue været uden slet liden och ringe udi sit Arbejde, derfor blef dend solt thill en af Kiercherne paa Læsoe, hvor dend vell endnu i denne Dag findis maa. Och dend sl. Mand Michell Nielson Snoer med flerre, da her paa Steden boende, der for haffr denne, som bedre ehr, laded bekoste. Gud opveche nogle Guds Børns Hierter til at lade dend samme med Maalling och Forgylding staffere, saa som dend ded baade i sig selfr vel ehr værd och schulle i Kierchen bliffue en meged smoch Zirat.

4. Liusse-Armen ved Prædiche Stollen.

Liusse-Armen ved Prædiche Stollen haffuer sl. Michell Nielson Snoer och saa giffuet till Kierchen, och staar der paa saaledis:

Mechel Nielson Snor
15 (Bomærke) 79.
M. M.*)

5. Daaben.

Daaben derpaa findis disse Ord:

Hvo, som throer och bliffr døbt, hand schall bliffue sallig. Marc. XVI.

Er bekosted af sl. Hr. Christen Christensen Bidstrup, forige Sognepræst her udi Sæbye, och hans Hustru Inger Jensdatter Biørn, och staar deris Naffne der paa saaledis:

C. B. och I. B.
lod mig bekoste Anno 1645.

*) Bemercher Hans Hustrues Naffn, nemlig: Maren Michelsdatter.

Ded Panel=Verch om Daaben. derpaa findis saaledis:

Hvo som betencher dend Naade Pagt,
Mellem Gud och sig i Daaben ehr sat,
Hand demper Kiøds och Sathans Jid,
Faar Trøst i Nød och Dødsens Strid.

Er Anno 1648 bekosted af sl. Borgmester Lauritz Nielsøn Rhuus och hans Hustrue Anne Christensdatter. Och findes deris Naffne der paa saaledis:

L. N. R. A. C. D.

Den Due, som henger offuer Daaben, loed Borgmester Christen Lauridßsøn Rhuus bekoste, Aared 1698. Desligeste lod bekosted ded schoeren Verch och Knapper offven offr Daaben och ded Aared 1701 med detz paastoende Schrift.

6. Danmarchis Vaaben under Hvellingen ved Corit.

Offver Indgangen thill Corit under Hvellingen findes afmaalede Danmarchis Vaaben med sl. Høyloflig Ihukommelse, Konnings Christian dend fierdis Naffn saaledis:

F
R C4. P
1647.

7. Adels Vaaben under Hvellingen ved Altered.

Offver Altered och der ved under Hvellingerne findis 10 adelige Vaabenner afmaalede, nemlig:

O. B. P.:	Otte Braehe Pedersøn	til Sæbygaard.
M. R.:	Mette Rosenkrands	
I. A. F.:	Jørgen Arenfeldt	til Voergaard.
R. L.:	Riborg Lindenov	
F. R.:	Friderich Reetz	til Dybvad.
I. S.:	Ide Skeel	

H. O. S.:	Hans Otteson Skeel	til Bangsbo.
B. L.:	Birgitte Lindenov	
S. B.:	Steen Bille*)	Hedegaard, Lens-
K. S.:	Karen Skeel	mand paa Sejlstrup.

A. N. 1648. N. O.

8. Hvis til Kierchen och de fattige er giffn af en Deel Adels-Personer:

Velb. sl. Frue Mætte Rosenkrantz haffuer thill Sæbye Hospital giffuet, som her effter videre findis forklarede, Capital 200 Rdr.

Velb. sl. Frue Berette Lindenov gaff thill Sæbye Kirche, Capital 100 Rdr.

Velb. sl. Steen Bille gaff thill Sæbye Kierche, Capital 100 Rdr.

Hvilched alt her effter videre findis forklarede.

9. Borgmester Søren Guldsmeds Thauffle.

Ved sønder Side af Altered er sl. Borgmester Søren Guldsmeds Thauffle med hans egen, samt Hustrues och Børns Contrafeier och anden — — —**). Paa samme Thauffle findis — — —

Skriften paa samme Thauffle:

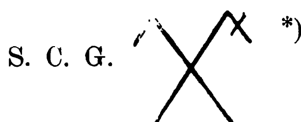
Jeg ehr Opstandelsen och — — —**) throer paa mig, vahr — — — da schall hand leffue — — — leffuer och troer paa mig — — — døe evindelig. Johannes Capitil.

---

*) Antagelig er de fire førstnævnte Herrer, de Lensmænd, der sammen med den sidstnævnte, Steen Holgersen Bille til Sejlstrup, nogle Aar i Forvejen — antagelig paa Kongens Bud — drog Omsorg for Kirkens Istandsættelse.

**) Det udeladte skyldes et bortrevet Hjørne af et Blad.

Anno 1597 d. 6. Februari døde erlige Mand, Søren Guldsmed, Borgmester her udi Sæbye, hvis Alders Aar, 64, vahr. Och hans kiere Hustrue, Maren Lauritzdatter, som døde d. 25. Janu. 1609, och begi deris kiere Datter, Maren Soffrensdatter, som døde d. 11. October Aared, 1626, och liger her neden under begraffuen.

S. C. G.  *)

10. Graffsteenen, legende der neden under, derpaa staar saa schreffuet.

Under denne Steen leger begraffuet sl. Søren Guldsmed, Borgmester udi Sæbye, och hans kiere Hustrue, Maren Lauridtzdatter, hvis Sielle Gud haffr. Hand døde Anno 1597 d. 6. Februari. Hun døde d. 25. Janu. Aar 1609. Gud giffue dennem en glædelige Opstandelse.

**)— — — tench paa Jesu Pine och Død
— — — haffr frelst af Synd och Nød.
(Bomærke).

11. Rasmus Vilsbechis Thauffle.

Paa nordre Side af Altered, offuer Daaben, staar sl. Rasmus Vilsbechis Thauffle med hans egen, sampt Hustrues och Børns, saavel som och saa hendis sidste sl. Mand, Claus Nielsøn, forige latinsche Skolemester udi Sæbye, deres Contrafeier, och findis der paa disse Ord:

Her under hviller sl. Radmus Wilsbech, som døde d. 27. Januari 1645 udi sin Alders 49 Aar, samt hans kiere

*) Er sl. Borgmester Søren Guldsmeds Bomærke.
**) Det udeladte skyldes et bortrevet Hjørne af et Blad.

Hustru, Anne Jorgensdatter, som døde den 2. Juli, Anno 1682, udi sin Alders 79 Aar, och deris Børn, item Claus Nielsøn, latinsche Skolemester, som døde d. — — — hans Alders Aar — — Gud giffue dennem en glædelige Opstandelse.

1652.

NB.: Bemelte sl. Claus Nielson døde i Kiøbenhaffn, Anno 168 . . i sin Alders — — Aar, och blef begraffne udi Kiøbenhaffns Kierche der sammesteds*).

12. Rasmus Wilsbechis murede Grauf**).

Bemelte sl. Rasmus Wilsbech och Anne Jorgensdatter leger der under i deris murede Begrafuelse.

Och gaf de sl. Folch thill Kierchens Reparation och hendis daglige Brug hen ved ett Hundrede Slette-Dallers Værd efter der om Kierche-Bogens Formælding de Dato 4. Augusti Anno 1646. Thill Hospitalet gaf dend sl. Mand ett Halff-Hundrede Slette-Daller, som siden stedtze de fattige Lemmer hor været thill Tieniste paa Rentte udsatte, och endnu udsættis efter der om vidre her efter befindende Underrettning. Och thill Sæbye Scholle halff-thredie-sinds-tiffue Slette-Daller, som thill Scholle-Børnenes Notte paa lige Maade udstaaende ehr.

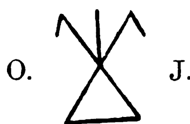
*) Claus Nielsøn fra Sæby dep. 1636 fra Slangerup — imm. 25. Novb. under Navnet Claus Nicolai Sæbyensis — Var 14. Juni 1643 Rektor i Sæby. Den 23 Oktbr. 1655 vidnede en Del·Præster om Sæby Skoles slette Profect og Rektorens Negligenge, hvorefter denne blev fjernet. Han blev siden Fuldmægtig i Vendsyssel Provsti hos Regnskabsprovsten Dr. Poul Moth, og levede endnu 1681. — Aalb. Kathedrelskoles Program 1871. —

**) Rasmus Wilsbech var Fader til Præsterne Otto Rasmusseu Wilsbech til Mosbjerg-Hørmested, og Frederik Rasmussen Wilsbech til Torslev-Lendum — se Viberg. —

13. Sl. Hr. Oluf Jørgensøns Thaufffle.

Paa nordre Side, nest neden for bemelte sl. Rasmus Wilsbechis Thaufsle, findis Hr. Oluf Jorgensons Thauffle med hans egen och sine tuende Hustruer och deris Børns Contrafeier. Dentz Paasfchrift, saavit læsis kand ehr saaledis:

Oluf Jorgensøn Sogne-Prest i Sæbye med sine tuende egte Hustruer, Maren Christensdatter och Kiersten Hansdatter, och bege deris Børn.



1598.

14. Hr. Olufs Graff med en Kampe Steen.

Der strax neden under udi Corit leger den sl. Mands Graf-Steen aff Kamp, huor paa saaledis udhogen ehr:

Denne Steen horrer Hr. Oluf Jorgenson och sine Arffvinger thill

Mihj, Hecj, Hodie tibj.
O. (Bomærke) J.
Oluf Jorgenson dode Anno 1597*).

*) Hos Viberg er hans Død fejlagtig anført til 1615. — 1905—06 fik Kirken en Hovedrestaurering, og i noget opkastet Fyld fra en Dybdegravning i Kirkeskibet fandt jeg to store Brudstykker af Oluf Jørgensens Gravsten, der ganske rigtig var af Granit, og paa Brudstykkerne stod tydeligt Bomærket og det meste af Gravskriften; men uagtet jeg rengjorde Stenene og stillede dem op mod Kirkens Mur, saa blev de dog af Arbejdsfolkene paany nedgravet.

15. Christen Rhuus lod bekosted Jernvercket for Altered.

Borgmester Christen Rhuus och hans Hustrue Johanne Samuelsdatter lod bekosted Jernvercket for Altered med detz paastaaende Messing-Knapper, sampt de der thill hørende Skamler, hvor paa staar schreffuet saaledis:

Paa Messing-Knapperne:

Anno C. L. R. J. H. S. J. S. G. 1693.

Paa Skamlerne:

O Jesu paa din Alter-foed
Med Hjertens Throe, med Bøn och Bood
Jeg knæller for Gudtz søde Lam,
Som bær ald Verdens Synd och Skam.

Anno C. L. R. J. S. G. 1693.

16. Sl. Jens Prangs liden Thauffle och Begraffuelse Sted.

Der nest neden for thill nordre Side leger begraffued sl. Jens Prang och haffuer dend sl. Mand der offuer laded opsætte en smuch och liden Thauffle, hvis Paaschrift liuder saaledis:

Her under hviller erlig och velagte Mand, Anders Pederson, fordum Raadmand i Sæbye, som døde Aar 1638 d. 9. Januari, sin Alders 64 Aar. Disligeste erlig och velagte Mand Jens Christenson Prang, kongl. Maytz Tolder her sammesteds, som hensov i Herrens Aar 1653 d. 22. May, med deris kiere Hustrue, erlig och gudfrygtige Kvinde Magdalene Hendrichsdatter, som døde Aared 1662 d. 22 . . .ber. Gud giffue dem en glædelig Opstandelse.

Jens Prangs Gaffue thill Hospitaled sampt Kierchen och Schollen.

Den sl. Mand Jens Prang kiøbte Jord paa Thoften for 200 Rdr. och gaff thill Sæbye Hospital, hvilched der til endnu ehr, om schønt ded ey som da udi goed Værdi være kand. Hand gaff thill Kierchen et Halfhundrede Slette Daller; och til fattige Scholleborns Notte et Half Hundrede Slette Daller, som stedse siden hans Død har staaed och endnu staar paa Rentte bemelte Steder thill Tjeneste udsatte, med hvilche Midler dend sl. Mand sit der paa gjorde Testamente saaledis forsiunede, at bemelte hans Hustrue efter hans Død, saa som de iche nogen Liffs Arfvinge haffde, schulle tage saa meged forlods der imod igien, hvilchet och scheede, hun i hendis Alderdom giftede sig igien, thog en Bonde Person, naffnlig Niels Pederson Kierulff, bleff Byeschriffr her udi Sæbye, fordomminerede hendis Medler, leffuede med hende med Haarhed, Hog och Slag, saa kaldede Gud hende, och hand drog dend Vej, hand kom a.

Bemelte sl. Jens Prangs Thauffle med hans och dend sl. Konis Contrafej findis her efter udi Kierchen paa sønder Side offr dend sl. Mands Stolle Stade sammesteds.

18. Crucifixet.

Ved Siden af bemelte sl. Jens Prangs liden Thauffle och Graffschrift findis ophengte et smoch stoert Crucifix, som Kierchen selffr haffr bekosted.

19. Herman Gesmels Graff Steen.

Der neden under udi Corit leger sl. Herman Gesmels Graffsteen, som ehr ehn goed Steen, udhogen med følgende Graffschrift:

Her under leger begraffuen erlig och velagte Mand, Samuel Hetlops, Tholder och Byefoged i Sæbye, som dødelig i Herren bortsov d. 15. Sept. Anno 1608.

Her under leger begraffuet erlig och velagte Mand, Herman Gesmel, Borger och Raadmand i Sæby, som sødelig i Herren bortsov den 2. Novemb. Anno 1635.

Disligeste lege deris kiere Hustrue Catarine Friderichsdatter, som och aff Herren blef bortkaldet d. 29. Marti 1646. Gud giffue dennem alle samtlige en gledelig Opstandelse paa dend yderste Dag. Ammen.

J. H. S.

S. H. K. F. D. H. G.

20. Herman Gesmel gaff Liusse Cronen 1616.

De sl. Folch gaff Liusse Cronen thill Kierchen, som lige for Prædiche Stollen hengende ehr, huor paa findis schreffuet saaledis:

Anno 1616 d. 14. Juni blef denne Liussc Crone thill Sæbye Kierche forærit of Herman Gesmel, Raadmand udi Sæbye och hans Hustrue Catarine Frederichsdatter.

16 H. (Bomærke) G. 16.

21. Christen Rhuus lod Liusse Cronen opfærde.

Anno 1693 lod Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter Gesmel dend forbedre och opfærdige.

16 C. R. 93.

22. Sl. Hr. Christen Bidstrups Thauffle.

Sl. Hr. Christen Bidstrups Thauffle med hans egen

saa velsom hans Hustrues och en Deel deris Børns Contrafeier, der paa findis saaledis:

Cum me jubes emigrare
Jesu care, tunc appare
In cruce salutifera;*)

Ophøyet fra Jorden vill jeg drage alle thill mig.

Kaldede Herren C. B. d. 28. November Anno 1660, och J. B. hensov samme Aar d. 26. May.

Salig er dend som fristes, thi effer Prøven schall hand faa Lifssens Cronne.

23. Sl. Hr. Laurids Christensøn, forige Sogne Præst.

De sallige Folch leger begraffne udi Alter Gulfuet lige for Altered och blef sl. Hr. Laurids Christensøn Anno 1685 d. 4. Juni af Gud bortkalded, och blef udi samme Graff nedsat efter at hand haffde været Sogne Præst her udi Sæbye udi 25 Aar. Gud giffue dennem samptlige en gledelig Opstandelse.

24. Sl. Borgmester Lauritz Rhuus' Thaufffle.

Sl. Borgmester Lauritz Rhuus' Thaufffle med hans och hans Hustrues, sampt fjorten deris Børns Contrafeier, der paa findis følgende Ord:

Vesselig baar hand vor Siugdom, och tog vor Pinne paa sig; Straffen leger paa hannem, paa det, vi schulle haffue Fræd, och vi har faaed Lægedom udi hans Saar. Esf. 53.

*) Hos Viberg er Verset gengivet med efterfølgende to Linier mere, som dog ikke ses at have staaet paa Epetafiet, der hænger i Kirken endnu:

Hora mortis meus flatus
Intret, Jesu, tuum latus.

Jeg agter icke at vide noget uden Jesum Christum, och hannem kaarsfæste. Cor. 2. Hand vahr giffuen der hen for vore Synder och ehr opreyst for voris rettfærdig Giørelse. Rom. 4.

Anno 1672 d. 27. Februari, sallig hendøde Lauritz Nielsøn Rhuus, Borgmester her udi Sæbye, udi sin Alders 62 Aar, och blef hans Hustru Anne Christensdatter udi sin Alders 57 Aar, hiemkaldet Anno 1676 d. 15. Marti.

J. H. S.

L. N. R. A. C. D.

25. Sl. Borgmester Lauritz Rhuus' Graff-Steen.

Sl. Borgmester Lauritz Rhuus' Graffsteen, som findis der neden under, der paa staar saaledis:

Her under leger begraffuet erlig och velagte Mand, Lauritz Nielsøn Rhuus, Borgmester i Sæbye, som hensov i Herren Aared 1672 dend 27. Februari, sin Alders 62 Aar, da han i 18 Aar Borgmester haffde været, med hans kiere Hustru, erlig och gudfrygtige Kvinde, Anne Christensdatter, som och hensov i Herren Aared 1676 d. 15. Marti, hendis Alders Aar 57. Gud giffue dennem en gledelig Opstandelse.

J. H. S.

L. N. R. A. C. D.*)

26. Christen Rhuus' Thauffle.

Christen Rhuus' Thauffle med hans och hans Hustrues Contrafei, och et lidet dødfødet Barn, der paa findis saaledis:

Anno 1709**) døde Borgmester Christen Rhuus i sin Alders — — Aar.

*) 1661 gav L. N. Rhuus og 2 andre Mænd Erklæring om Byens Tilstand efter Svenskekrigen. — Se Jyske Samlingerne 9. Bind, Side 162. —

**) Aarstallene er tilføjet med en anden Haandskrift.

Anno 1713*) døde Johanne Samuelsdatter Gesmel i hendis Alders — — Aar, och leger her under begraffuen.

J. H. S.

C. L. R. J. S. D.

1676.

NB.: Som jeg udi Kierchen adschillige Steder paa Steenne och Thauffler haffr ladet udhoge och paasætte de Aarsthal, som haffr feylede formedelst de af døde Venners och Paarørendis deris Forsømmelse Skyld, at de ikke, som de vell haffde burt, ded haffde ladet forrette, saa vill jeg formode, at jeg och min Hustru nyder ded samme Scheel, der udi, att der dog nogle Guds Born, som os offuer leffuer, saadant paa voris Steen och Thauffle, lader forrette, om iche paa deris Egne da paa Kierchens Bekostning, som formodis billigen kan vorde anseet.

27. Christen Rhuus' Graff-Steen.

Deris Graff-Steen leger lidet der offuen for ved Indgangen thill Corit, der paa staar saaledis:

Herunder huiller hoyagtbahre och nu sl. Mand, Christen Lauritzson Rhuus, fordum Borgmester och Byefogedt her i Sæbye, som døde d. 1. May Anno 1709 i sin Alders 63 Aar 3 Maaneder*). Och hans kiere Hustru erlige, dyderig, gudfryetige och nu sallige Matronne Johanne Samuelsdatter Gesmel, som døde d. 27. Juni Anno 1713 i sin Alders 70 Aar*). Gud giffue dennem en gledelig och ærefuld Opstandelse paa den yderste Dag.

Om kring Breden aff samme Steen staar disse Ord:

Jeg ved, at min Frelsere leffuer, och hand schall her efter opveche mig aff Jorden, och jeg schall der effter omgiff mig med denne min Gud, och jeg schall se Gud i mit

*) Aar og Dato ses at være tilføjet med en anden Haandskrift.

Kiød; dend samme schall jeg see for mig, och mine Øyne schulle schue hannem och ingen fremmede. Job. 19.

28. Crusifixet mit udi Kierchen.

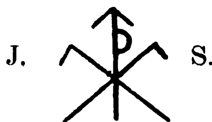
Hernest neden for Christen Rhuus' Thauffle henger endnu et smoch, stoer Crusifix.

29. Jørgen Skenchels Graff=Steen.

Der under leger Jorgen Skenchels Graff=Steen, huor paa staar saa schreffuet:

Her under leger begrafuen erlig Mand, Jørgen Hansen Skenchel, Borger her i Sæby, som dode Anno 1601 d. 7. Juni, med sin kiere Hustru, Anne Pedersdatter, som dode Anno 1620 d. 27. Januari. Gud giffue dennem med alle Guds Børn en gledelig och ærefuld Opstandelse paa dend yderste Dag.

Hodie Mihj Cras tibj



Hellers findis der paa Siden udhogen: J. P. S. M. J. D. som er Jesper Pedersøns och Hustru Maren Jørgensdatter, saa som de der under och saa leger begraffen, efter som hun der thill Arffuing vahr.

Mens, at enda der under igien er udhogen seks Bogstauer, nemlig: N. C. S. K. J. D., som uden føye Forloff eller Betalling er stallen der paa af dend løsagtig Person, Niels Christens Fchov, som haffde Kiersten, bemelte Jesper Pedersøns Datter, vilde der for thill holde sig Begraffuelse Steded; mens neppelig vorden holden værdig til ded at nyde, eller god for ded at betalle.

30. Michel Snors d. liden gl. Thauffle.

Nest neden for omtalte Crusifix, haffr oftbemelte sl. Michel Nielsøn Snor ladet opsætte en liden Thauffle, uden Tuill offuer hans Hustrues Stollestaade paa de Tider, med smoch bibelske Historie, vel stafferede, mens nu af Alder och ond Forsiuning, af Maaleren paa Krid Bond, saa forderffuet at lidet der af kiendis kand; dog findis dend sl. Mands sedvanlige Boemerche der paa saaledis:

M. (Bomærke) S.

Siden denne Thauffle er paa Thræverched och Malling forbedred och opferdigedt stoer derpaa saaledis:

Anno 1698 loed Christen Rhuus denne Thauffle opferdige.

Huad udi Spejled som ennu ledige er herefter bliffuehr paasatte schal indføres.

31. Steffen Matzen och Giert Hermansøns Graff-Steen, som Anne Nielsdatter lod bekoste.

Der neden under leger sl. Giert Hermansøns Graff-Steen, huor paa staar saaledis:

Staar op i døde och kommer for Dom.

Under denne Steen huiller erlig och velforstandige Mand, sl. Steffen Matzøn, som boede och døde i Sæby den 25. April Aar 1630. Saa och erlig och velagte Mand sl. Giert Hermansøn Gesmel, fordum Borger och Raadmand i Sæbye, som døde d. 20. Augusti Aar 1649, der hand vahr 39 Aar, med bege deris kiere Hustru erlig och gudfryetige Kvinde, Anne Nielsdatter, som denne Liigsteen lod bekoste och døde d. — — Anno 1666. Gud giffue dem samptlig en gledelig Opstandelse paa Dommedag.

S. M. S. A. N. D. G. H. S.

Lauridtz Tamstrups Graff-Steen.

Her nest findis ehn liden Steen nedlagt paa Lauridtz

Tamstrup och hans Hustru Karen Pedersdatters Graff*). Er ehn smoch liden Guldlandsche Steen aff sl. Niels Christenson och Inger Monch paa Guldland bekosted och siden hidført, mens i deris Trang thill bemelte Thamstrup affhænt, er ehn bløb Steen, och derfor de der paa udhogne Bogstauer ulæselig ehr. Bemelte Niels Christensøn vahr ehn goed erlig, fredsommelig Mand, haffde været Tholder och Foged paa Guldland, och døde hand saavel som bemelte hans Hustru her sammesteds.

33. Niels Jørgensøns liden Steen udi Muren.

Der nest neden for oppe udi Muren findis ehn smoch liden udhogen Steen indsatte**), uden Tuill offr sl. Niels Jørgensøns Hustrues Stolle Staade, med disse Ord:

Niels Jørgenson, Anne Michelsdatter.
1595.
N. J. J. H. S.

34. Eschild Knudsøn Rhuus' Graff-Steen.

Der under findis sl. Eschild Rhuus' Steen, saaledis:

Her under huiller udi Herren, dend erlig och velagte Karl sl. Eschild Knudsøn Rhuus, Borger och Handelsmand her udi Staden, som døde Anno 1666 d. 8. May, udi hans Alders 38 Aar.

Under denne Steen blef Hr. Poul Lauridson nedsat 1717***).

Gud giffue hannem med alle Guds Børn en gledelig och ærefuld Opstandelse.

Alle Ting thiener dem tilgode, som frycter Gud. Rom. 8.

---

*) Lauridtz Tamstrup var Forpagter af Haven i Hørby — se „Vends. Folk og Land", I. S. 50. —

**) Stenen sidder endnu paa samme Plads.

***) Denne Bemærkning, der er indskudt i den andens Gravskrift, ses at være tilføjet med en anden Haandskrift.

35. Fridrich Samuels Graff-Steen.

Der nest leger ehn smdch liden Steen, huor under ehr begraffuet sl. Fridrich Samuelsøn Hetlop och hans sl. Hustru Elle Christensdatter Riber, mens paa Steenen endnu inted udhogen ehr, i huor vell de mange Aar der under haffuer huillet.

36. Peder Michelsøn Riber stafferede Orgellverchet.

Ded gamle Orgelverch*) haffuer sl. Peder Michelsøn Riber, fordum Raadmand her udi Sæhye, ladett staffere. Schrifften der paa liuder saaledis:

Paa Orgellverchetz de store Dørre staar disse Ord:

Passio dominj, Nostrj, Jesu Christj, Post, tertium, diem Resurget A. Mortuis.

Der neden under staar saaledis:

Denne Formaaling lod Peder Michels Riber giøre
Och hans Maren, Søren Guldsmeds Datter kiere
Och gaff Gud dend och hans Brud thill Ære
At schulle en Zirat och Prydelse være
For de agte nest Guds Hielp uden ald Thuiffl
Hos bege deris Forældre, som her mon huille
Deris Soue Kammer och Huillested at haffue
Gud dennem med en glædelig Opstandelse begaue
Anno 1604.

Och lod Christen Rhnus det opfærdige Anno 1692.

---

*) I „Danske Atlas" hedder det: „Orgelverket, som før har været, er nu øde, men Chorit, som det har staaet paa, endnu i god Stand". 1856 fik Kirken atter et Orgel bygget af Demant & Søn i Odense, Det kostede 1200 Kr., der tilvejebragtes ved en Gave fra Kong Frederik d. 7de paa 200 Kr. og frivillige Gaver fra Menigheden.

Ved Siden af de 12 Apostle, som der paa ehr afmaalede, huor Indgangen vahr til Orgelverchet och Seyrverchet staar disse Ord:

Huo Herrens Borger vehre vill
Och i hans Kierche hørre thill,
Hand holde schal slig Lov och Ræt,
Som Gud sin Borger har forsæt.

37. Indgangen ved vester Kierche Dør.

Indgangen ved vester Kierche Dør, der neden under offuer Indgangen thill Kierchen, staar disse Ord:

J. H. S.
Herre paa din Barmhiertighed
Vill jeg mig visselig trøste
Mit Hierte fryder sig af Glæde,
At Du mig selff forløste
Och gierne hielper allen Stund
Der forre saa vill jeg siunge
Med min Thunge
Dig lof off Hiertens Grunde
Giør saa i gamle och unge.
C. 1691. R.

38. Christen Rhuns har laded bekoste Thrappen thill Thaarned.

Der nest neden for ehr Indgangen thill Vindel Thrappen, som Christen Rhuus haffuer laded opsætte thill Orgel Stuen, Seyerverch Kammerit och thill ded øffuerste Torne-Loft ved Klocherne, och staar offuer Dørren disse Ord:

J. H. S.
Dend Kloche Thrappe thill Torne Huus,
Som her er bøged vell;

Dend lod bekoste Christen Rhuus
Och Johanne Gesmell;
Dend forige vahr slem
Och stod her offuen for;
Men denne er beqvem
opbygt i dette Aar.
1691.
C. L. R. J. S. D.
Gud alleue Æren.

39. Christen Rhuus' Stolledør.

Offuer Christen Rhuus' Stolledør, som ehr lige offuer for bemelte Thrappe Dør, der paa staar disse Ord:

J. H. S.
Som Slanger de huesse Tungen sin,
Saa giør mine efter stræber;
Øgle forgift och sterch ve-nijn,
Er under deris Læber.
Bevar mig Gud for deris Haand,
De mig ey leege vede,
Bescherme mig fra ugudelig Mand,
Som vill min Gang omstøde.
1691.
An Gotges Segen, Js alles gelegen.

40. Christen Rhuus lod bekoste Forstuen inden for vester Kierche Dør.

Forstuen inden for vester Kierche Dør, der findis saa schreffuet:

Anno 1686 lod Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter dette bekoste.

Inden udi Forstuen findis disse Ord:

O, dyre kiøbte Siel
Tenck altid paa at møde,
Paa saadan sallig Vey;
Det Sielle Liff och Føde
Igiennom Ørnene
Ved voged Ohe Vagt
At søge och der ved
At schuffe Sathans Agt.

Och under Lofted mellom tuende Engeler staar schreffuet disse Ord:

Huo som haffr Ørne at horre med, hand horrer.

41. Possitivet.

Paa Orgelverch Lofted staar ett Possitive, som och saa noget brøstfældig ehr.

42. Den gl. Alter-Thauffle.

Sammesteds ehr staaende ehn liden gl. Alter-Thauffle, som enten maa haffue værit i Brug førend dend, der nu ehr, blef funden, som her om findis mældet (Side 16). Eller och dend maa haffue staaed offr et af Alterne i Mariested Closter, som vahr paa dend Jord neden for Kierche-Gaarden. Thill samme Closter ehr adschilligt, som Enge Jord och andet giffuet paa de Tider, for en Deell deris Siælle, at der offuer thill evig Tid schulle Messe holdis. Engene ehr endnu thill Kierchen, mens Clostered ehr mange Aar siden gandsche bortte med baade Munchene och Messerne thillige. Och haffur jeg, Christen Rhuus, Anno 1683 laded opkaste ehn stor Deell af Closter Grundvolds Steenene, och i Byens Haffn laded indlege, mens formedelst dets Dybhed under Jorden, motte jeg der med lade opholde.

43 Mariested Closter.

Hellers schall bemelte Closter iche haffue værit et med de ringeste saa som der aff haffr værit Hueltegange ind udi Kierchen*) thill de der endnu staaende mange Closter Broderis Sæde och Stolle.

Och haffr de sidste Forstandere och Closter Brødre, Clostered med ald Thillæg afftaaed, da de derved ingen Ophold nyde kunde, ey heller detz Bygninger vedligeholde, saa ded siunis, att Vand och Brød har dem forderfuet, ided de vell har haft for meged af Vandet i de uvedligeholte Huuse, och for lided af Brødet siden de miste deris goede Bischop, styge Krompens Forsuahr och Hielp, som videre aff efterfølgende Breffuis Luidelse fornehmmis kand.

44. Afftaaelses-Brefued paa Clostered linder saaledis:

Vii efterschreffud Broder Laurids Boyson, Forstander i Sæbye Closter, Broder Jens Nielsøn och Broder Mads Madsøn, Guds Brødre ibm. giore vitterligt med dette vort aabne Bref, at vi med vor fri Vilje, Samtyche och Beraadhuef haffr unt och oplat och nu under och oplader disse efterschreffue Breffvisser, Søffren Brun, Hans Nielsøn, Borgmester i fornævnte Sæbye och meenige Raadet ibm. Paa Byens Vegne, thill Byens Behoff, Closter och Closter Bonninger med Teyellgaardslaade och Offn och andre Huusse, som Clostered retteligen tilhører i fornævnte Sæbye, intet untaget. For saadan Sag, Vilchor och Oprør, som her haffuer værit i Land och Riger, saa at vi ey kunde fange, enten i Clostered eller nogensteds ded, vi kunde noged hielpe os med, enten i en Maade eller anden Maade, siden Bischop Styge kom fra os, uden alleniste aff Gud besynderlig och de goede fromme

*) Sagnet herom fortælles endnu.

Dannemænd, Borgmestre och Raad och dend fattige Almue i fornævnte Sæby, eller haffde nogen anden Hielp eller Trøst udi nogen Maade. Att saa ehr i Sandhed thrøche vi vort Conventi indsegle neden paa dette vort aabne Bref. Datum Sæbye Anno 1536

45. Et Sogne Vinde, Kierchens och Closterets Breffue, at være forrycte.

Vi efterschreffue Laurids Boysøn*), Præst udi Sæbye, Jørgen Jespersøn, Byefoget ibm.**), Morten Christensøn, Borgmester ibm., Anders Simmensøn, Peder Andersøn, Raadmænd, Jens Søffrensen, Jens Nielsøn och Niels Jensøn, giøre vitterligt for alle med dette vort aabne Bref, at Aar efter Guds Byrd M D X X (X) I X, vahr schichet for os paa Sæbye Kierchegaard erlig och forstandig Mand, Hans Nielsøn, Borgmester i fornævnte Sæbye, huilchen der bedest och fich ett fult Sogne Vinde off tholf uvillige Danne-

*) Efter at Klosteret var opgivet gik Laurits Boyssøn over til den lutherske Lære og blev den første lutherske Præst i Sæby.

**) Jørgen Jespersen nævnes senere som Borgmester: „Til Jens Ulfstand, Embedsmand fra Kiøpnehafns Slot, Jørgen Jespersen, Borgmester i Sæbye, der var kommen til Kiøpnehafn i den Mening der at træffe Otthe Rudt, som havde faaet Befaling til at høre en Sag mellem ham og en af Otthe Rudtz Bønder, Gert Borchhorst, har klaget over, at Jens Ulfstand har villet fængsle ham og tilsidst har indmanet ham i et Herberge, hvorfra han ikke maatte gaa ud, skjønt Jørgen Jespersen ikke ved i nogen Maade at have forbrudt sig imod ham. Da Sagen endnu ikke er kommen til Ende og Kongen ikke kan se, at den i nogen Maade vedkommer Jens Ulfstand, befales det ham strax at løslade Jørgen Jespersen.“ — Kancelliets Brevbøger 17. Juli 1564. —

mænd, som vahr: Søren Brun, Jørgen Jespersøn, Anders Simonsen, Jens Sørensen, Jens Nielsøn. Jens Krog, Mads Povelsøn, Jep Kleinsmed, Villeom Lange, Søren Brøster, Sindal Pedersøn och Peder Jensøn, huilche fornævnte 12 Mand, throfaste Dannemænd alle endregtelig vonde paa deris goede Troe, Siel och rette Sandhed, ded de saa och hørtte samme Day paa fornævnte Kierchegaard fornævnte Hans Nielsøn, Borgmester aabenbaarlige adspurde Meenige Almue, som tilstede vahr, om der vahr nogen Mand, der mintist och vedste der ud af, at Bischop Styge lod tage Closter Kisten, som stod her paa Steenhuuset, med Closter Eyendoms Breffue, baade paa Closterets Vegne och Kierchens Jord Gods Eyendom, Ager och Enge, huad som helst der vahr, och lod hende føre thill Borgaard. Da fremginge fire Dannemænd, som vahr Morten Christensøn, Niels Hansøn, Broder Laurids Boes og Broder Jens Nielsøn. Baade dem saa Gud hielpe och Hellgen, at det vahr dennem fuld vitterligtt, och sagde fornævnte Morten Christensøn, Niels Hansøn och Broder Laurids, at de vahr med at besegle samme Kiste med Morten Christensøns Indsegell, Niels Hansøns och Priorens Indsegle, førend dend blefført til Borgaard; ydermeere fremginge thoe Dannemænd, som vahr Villom Lange och Jens Nielsøn, bade dere saa Gud hielpe och Helgen, at de vahr med at læsse samme Kiste op paa Oluf Andersøns Vogn i Memhaffue, och hand førde den siden til Borgaard, och der blef fornævnte Kiste saa længe, ded Oprør blef giort her udi Landet af Schipper Clemind, da bleff fornævnte Kiste optagen paa Borgaard och blef brut och udtaged alle Closter och Kierchens Eyendoms Breffue, som der vahr, baade paa Closters Vegne och paa Kierchens Vegne.

At saa gich och foer i Sandhed som forschreffuett Stauder, ded vinder vi med vor Indsegell. Datum Anno die et loco ut Supra.

46. Et Pantte Breff af Jens och Hans Horn udgiffuet saaliudende.

Alle Mænd dette Bref seer eller hørrer læsse, helser vi Jens Horn och Hans Horn, kierligen med Gud och kundgiør vi med dette vort aabne Breff, at vi haffr opbaaren af Broder Thomis, Prior i Mariested 4 Lybnitr Pending, for huilchen Sum Penning vi med ehn endreytelig Raad haffuer i Pant sat, fornævnte Prior i Mariested, en vor Eng, legendis i Understed Sogen, i Nør Enge, som ehr thie Faune bred och recher fra Veyen och thill Haffuet, och iche at løsse fornævnte Eng inden fire Aar er forgangen, och naar efter disse fornævnte fire Aar fornævnte Eng schal løssis, da schal hun løsses for 4 Lybniter rede Penge, thill ydermeere Foruahring och Stadfæstelse, beder vi gode Mænd, som ehr Jens Nielsøn och Oluf Jensøn, at de henger deris Segel neden for dette Bref med vore Indsegle. Datum Mariested Anno Domini 1472 etc.

47. Et Anne Horns Gaffue Bref saaliudende.

Alle Mænd dette Bref seer eller horrer læsse, helser jeg Anne Horns, gammel Peer Horns Hustru, som boede i Brangbech, kierligen med Gud, och vedkiender jeg mig i dette mit aabne Bref, efter min Hosbondes Dod, at jeg med min frie Villie och min kiere Søn Peer Horn och min Dattersøn, Jens Abildgaard, vi med alle vor Samtyche haffuer unt och giffued en Eng for min Hosbonds Siell och for mit Leyersted, som jeg udvalte i min Velmagt. Den fornævnte Eng, legendis paa Nor Eng, sønderst i Bredkier, nest ved dend Eng, som Jep Jensøn gaff thill Vor Frue Kierche i Sæbye, dend fornævnte Eng, i sin Lengde fra Haffued och op thill Rimmerne, 16 Fv. i sin Bredelighed. Denne fornævnte Eng med ald sin Rettighed, som for stander schreffuet, unner vi och giffuer til Mariested Closter thill evig Tid for bege vor Sicelle och

alle christne Siælle. Thill ydermeere Forvaring och Stadfæstelse, da henger jeg mit Indsegel neden for dette Bref med min Søsterson Jens Abilgaards med flere Dannemænd, som vi beder thill, som ehr Hans Laubacher och Peder Clauson, Borger i Sæbye. Datum Anno 1484.

48. Broder Laurids Jensøn Priors Bref saaliudende.

Jeg Broder Laurids Jenson, Prior i Mariested Closter, och meenige Choers Brodre ibm. gior vitterligt for alle med dette vort aabne Bref, at vi thilbinder os och alle vore Efterkommere at holde tuende Messer om Ugen for St. Peders Alter i fornævnte Closter. En Siungen om Fredagen af vor — — som holder — — schal holdis forste seks slaar, och en læssen Messe, och om Loffuerdagen af Jomfru Maria, schal holdis for ded samme Altere; disse to fornævnte Messer thilbinde vi os och alle vore Efterkommere at holde thill evig Tid, som forschreffuet staar, offuer hæderlig och velbyrdig Frue, Fru Inger Thomisdatter och Thoer Tomsons*) Sielle, och alle deris Forældris Sielle, for huilche Messer vi vedkiender os at haffue oppebaarit af fornævnte Fru Inger, en rod Floyels Kaar Kaabe, och en blaa Floyels Messe Hagell med sin Redschab, och en Gaard i Hugdrop, schylder en Lof Smor, som nu Oluf Jenson iboer, och Jens Thordson schal vehre Forsuar for Gaarden, och en Gaard i Sæbye nest vesten op til Kierche-Gaarden, och disse Gaarde schal aldrig schellis fra Clostered. Och om saa scheede, ded Gud forbiude, at de tuende Messer vorder ej holden, som forschreffuet staar, da tilbinde vi os och vore Efterkommere at antvorde fornævnte Fru Inger eller hendis Arfvinger de toe

---

*) Maaske den samme Thoer Tomsøn, hvis Vaaben var en Ørneklo, og som 1534 og 1577 skrev sig til Dalsgaard i Vidstrup Sogn, Hjørring Amt.

Gaarde qvit och frie fra Clostered, som hendis Bref videre indholder. Thill ydermeere henger vi vore Indsegle neden. Anno Doming 1493.

49. Maren Branches Gaffue Bref paa ehn Gaard och en Salt-Kedel saaliudende.

Gior jeg Maren Branches vitterligt for alle med dette mit aabne Bref, ded jeg med min fri Villie och Beraadhue, under och giffuer thill Mariested Closter i Sæhye, min Gaard, som leger i Understed Sogn i Schibtued, som Jep Jenson nu iboer, och dend nor Salt-Kedel ved Understed Strand. Dend fornævnte Salt-Kedel och Gaard giffuer jeg thill fornævnte Mariested Closter thill evindelig Eyendom med alle de Rettigheder der thill leger, som ehr Schou, March, Ager och Enge, vot och tort, inted undertagendis. Med saadan Scheel och Vilchord' att Prioren i Mariested Closter schall lade holde ehn evig Messe for ded sonderste Alter i St. Anne Capell*). Denne forschreffune Messe schall holdis for min Siell och for min Fader och min Moder, och alle mine Borns, och med sadan Vilchord, at jeg schall nyde Skylden af fornævnte Gaard och Salt-Kedell i min Tid och haffue mit Leyersted for fornævnte Alter; thi tilbinder jeg mig och mine Arfvinger fri at frelse fornævnte Mariested Closter fornævnte Gaard och Salt-Kedell for hver Mands Tiltale, som kand tale med Rette, och forbinder nogen af mine Slegtinge, Venner eller Efterkommere nogen Hinder eller hendre lade giore paa forschreffne Gaard eller Salt-Kedell eller detz rette Thilllegelse i nogen Maade. Thill videre Forvahring och Forsikring, da haffr jeg bedet disse Dannemænd besegle dette Bref, som ehr etc. Datum Anno 1493.

---

*) I Marginen er tilføjet: St. Anne Capel i Mariested Closter.

Dette saavit om Clostered mældet ehr*), haffde Closter Kisten væhred ved Magt, tuiffiis ey adschilligt merckeligt haffde værit at finde, som nu saaledis maa forbigaaes, och thill videre Kierchens Vedkommende igien at anfange saaledis.

50. Borgmester Michel Ribers Thauffle.

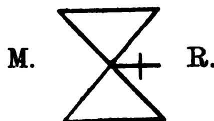
Der nest offuen, dog noget oppe udi Kierchen, paa sønder Side findis sl. Borgmester Michel Ribers Thauffle med hans saa vel som hans Hustrues och Børns Contrafeier. Paa Schriften er saaledis:

Den rette Samaritan er Jesus Christi, som læger vor Saar och hielper os vist.

Sic Deus dilexit, Mundo ut feilium vrioenitum Doret. Joh. 3.

Anno 1587 d. 19. Marti døde Michell Riber**), Borgmester i Sæbye och leger her begrafuen, och hans Hustru Elle Madsdatter, som døde d. 9. May Anno 1598. Gud giffue dennem en gledelig Opstandelse.

S.



*) I Marginen staar følgende: Kong Christian den første loed stifte dette Closter Anno 1649, och ded af St. Berete Orden, den hellige Jomfru Maria och St. Berete til Ærre.
NB.: Ded schulle verred Closter mens Verden staar, men blef ej uden Siu och Thresintiffue Aar.

**) Borgmester Mikel Riber har tillige med Borgmester Jørgen Jespersen og Byfoged Christen Glarmester og 10 Raadmænd og Borgere i Sæby underskrevet en Havnevedtægt for Sæby Havn, der blev stadfæstet 14. Februar 1571. — Kancelliets Brevbog. —

Gud at ære, hans Huus at zire, och disse sine sl. Fædre at ihukomme, haffuer Michel Pedersøn Riber laded opfærdige Aared 1668.

NB.: Denne Thausfle haffr hans Børn efter hans Død laded opsætte, och vahr ded: Søffren Michelsøn, Borgmester och Byefoget, Christen Michelsøn, Raadmand*), Peder Michelsøn, Raadmand, och Mads Michelsøn, Borger her i Sæbye.

51. Schibed som Christen Rhuus gaff thill Kierchen 1694.

Her henger udi Kierchen ett Schib, som Christen Rhuus och hans Hustru Johanne Samuelsdatter gaff thill Kierchen och lod det ophenge Anno 1694. Dets Naffn er efter Speylets Udvisning, Trej Croner; findis schreffuet der paa saaledis:

C. L. S. R. J. S. D. G.
Anno 1694.

52. Niels Jørgensøns Thausfle.

Der nest er sl. Niels Jørgensøns Thausfle med hans och hans Hustrues och deris Børns Contrafei. Paaschriften ehr denne:

Jeg ved min Frelser lesfuer och hand schall her efter oppveche mig af Jorden, och jeg schall der efter omgifvis med etc. Joh. 19.

Niels Jørgensøn N. J. Anne Michelsdatter**)

*) Chr, Mikkelsen var gift med Dorthe Johansdatter Borchhorst, deres Datter var Borgmester Rhuus' Moder.

**) I en Personfortegnelse, som Rhuus har indført bag i Bogen, staar anført, at det er Niels Jørgensens Navn, der staar paa deu ene af Alterstagerne — se min Sæby Købstads Historie. —

Skue Jesum paa Korsed, saa seer
Du Dodsens Dod och Liffsens Herre,
For hans Ansicht ingen Sonder
Eller Ondskab kand være
Anno Domini 1585.

53. Jens Prangs dend stoere Thauffle.

Der nest ved staar velbemelte sl. Jens Christenson Prangs Thauffle med hans och forbemelte hans sallige Hustrues Contrafeie. Detz Paaschrift ehr som folger:

Hand schall forklahre vor ringe Legomer, at ded schall vorde lig ved hans forklarede Legome.

Erlig och velagtte Mand Jens Christenson Prang, hans kongl. Maytz Tholder i Sæbye. Erlig och gudfrycktige Kvinde Magdalene Henrichsdatter. Anno 1650.

54. Michek Snoers Thauffle, som ehr dend elste i Sæbye Kierche.

Ostist velbemelte sl. Michel Snoers Thauffle med hans och Hustrues, samt Borns Contrafei och anden smoch Stafering, findis her ved medsfolgende Schrift, och er denne Thauffle dend forste och elste udi Sæbye Kierche. Och i huor vell ded iche findis her paa mældett saa vides dog, at dend sl. Mand haffr værit Raadmand udi Sæbye, da mand schref Aar 1585.

Siout Moss: eksaltavit, Serpentem in Deserto, ito et Exaltarj oportet, filium, Homines, ut omnis quj Credit in eum Non pereat Sed Habeat vitom Eternam Numerj 21 et Joh. 3.

15 (Bomærke) 83.

Denne Thauffle opfærdiget Gud thill Ære och hans Huus thill Opbogelse. 1671.

Samuel Fredrichson Hetlop lod dend opfærdige, som offn er mældet, Aaret 1671.

55. Michel Snoers Graff-Steen.

Her under leger dend sl. Mands Graff-Steen med efterfølgende Schrift:

Under denne Steen Michel Nielsøn Snoer och Maren Michelsdatter sin Hustru mon soue, deris Sielles glædis i Engle Choer evindeligen Gud at prisse och loffue.

Hand døde d. 29. Marti 1586.

N.
M. (Bomærke) S.

56. Borgmester och Raads Stolle paa de Tier.

Der ved findis threj Stolle bekosted och indsat samme Tid Prædiche Stollen er blesuen giort, och kand noch som sees chn Mester for ded thill sammens væred haffuer.

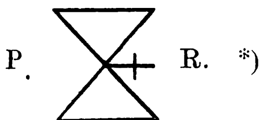
Paa huilche trende Stolle, som siden har værit kaldet och udi Kierchebogen ehr indførtte for at være Borgmester och Raads Stolle, findis efterfolgende Schrift, Naffne och Boemercher, som dennom haffr ladet bekoste och det saaledis:

Siout Mosses, eksaltavit, Serpentem in Deserto, ito et Exaltarj, oportet, filium, Homines, ut omnis, quj Credit in eum Non pereat Sed Habeat vitom Eternam Numerj 21 et Joh. 3.

N.
M. (Bomærke) S.

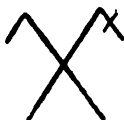
Mortuus propter pecata Nostra Rehnreksit propter iusti fica tionem Nostrj.

M.



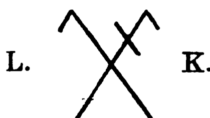
*) I Marginen er anført: Michel Snoers Boemerche, Søren Guldsmedz och Christen Guldsmed, sampt Peder Michelsøn Ribers Naffne och Boemercher.

Soren Guldsmed. Christen Guldsmed.



1576.



L.  K.

Ydermeere findis paa dend nederste Dør af samme trej Stolle, dette Boemerche P. PH. L. Naffuit vidis ej egentlig, mens samme Merche med Aarstal 1578 findis her efter paa Kierchens forgylte Kalk och ingen flere Boemercher eller Bogstauer, item saa findis ded och paa Byens ded mindste Segell och inted videre, saa noch sees samme st. Mand iche haffr værit en med de ringeste her paa Steden paa de Tier, och mueligt self har ladet bekoste noget af forbemelte trende Ting. Hans Naffn schall videre forklaris, om ded nogensteds findis kand.

57. Christen Rhuus lod opsætte dend nye Bloch.

Der nest er Gangen thill Kaars-Kierchen, hvor en nye Bloch for de fattiges Huus ehr ophengtte. Paaschriften ehr saaledis:

Anno 1673. Ehr thill Byens fattige Hospital, som Anno 1657 ulychelig afbræntte, dets Opbyggelse och Vedligeholdelse undersaatte fattiges Kiste oprettedt och bekostedt af Borgmester Christen Rhuus, som beder enhuer Christen at hielpe fattig Huus, kand bygges op och staa och ventte Huus och Hiem igien hos Gud at faa.

Paa Blochen i sig selffr staar saaledis:

Betench din arme Næste, gach hannem iche forbie. Luc. 10.

NB.: J huor vell dend sl. Mand Oluf Ottesøn imedlertid lod opbøge de fattiges Huus, huor om her efter findis mældedt, saa ehr dogs samme Blochis Indkomster meget vel siden thill Hielp kommen, saa som Bøgningen snart paa Thæche och andet Hielp behøffuede, som ded och der af har bekommet, och nest Guds Hielp her efter af samme Indkomme videre hielpes kand.

58. Mariche Niclasdatters Thauffle.

Offuen for Prædicheſtollen findis ehn smoch liden Thauffle med en Piges Contrafei. Paaschriften saaledis:

O, Du Mennisch see op mich
Dat Du bist gas vast ich
Hier lige ich Mariche Niclasdatterlein
Rhue gantz mit freid in mein Slof Kammerlein
Der mich erløst, mit sein vill Theures blut
Hat alle meine Sache, Bemacht Guts
Meinens Alters Gestorben
Sieben Jahr.

Mein selle sich freivet, ins Himmels Coer, da vier uns finden alle sammen, das Hilff uns Gott, Amen, Amen.

15 N. A.*) 93.

59. Mester Nichell Andersøns Graff-Steen.

Graff-Steenen der under her paa staar saaledis:

Mester Nichel Andreas unt Seynen erven Mariche Nichlasdatter Starf. Anno 1593 am Auent des helligen Himmelfart.

*) Er hendis Fader Nicel Anders Naffn, och lod han denne Thauffle bekoste,

60. Oluf Ottesøns Graf-Steen.

Ved Siden af samme Steen paa dend Sted, Daaben tilforn stod, der leger sl. Oluff Ottesøn begraffuen under Graff-Steenen, hvis udhogne Schrift saa liuder:

Her under hviller dend ærlige vell agtbahre och forstandige Mand, Oluff Ottesøn, fordom Borger och velfornehme Handelsmand her udi Sæbye, som døde Anno 1675 d. 28. Octobber udi sin Alders 32 Aar, med sin kiere elschelige Hustru dend erlig, dyderig och gudfrygetige Kvinde, Maren Lauridtzdatter Rhuus, som døde Anno 1671 d. 4. Marti sin Alders 24 Aar, saa och dend erlig, dydig och gudfrygetige Kvinde Kiersten Nielsdatter, som døde Aar 16 . . i sin Alders . . . Aar. Hos disse velagtbahre Forældre hviller i lige Maade deris kiere Søn, dend erlig och velagtte unge Karl sl. Peder Oluffsøn, som och sl. udi Herren hensov 1686 d. 3. May i sin Alders 18 Aar. Gud giffue dennem med alle Guds udvalde en ærefuld Opstandelse paa Dommens Dag.

Sl. M. L. D. Sl. O. O. S. K. N. D. Sl. P. O. S.

Omkring Steenen staar schreffuet:

Hand Liusse Cronen gaff thill Themplen och opbygtte
De fattig Lemmers Huus, at visse ded udtrygete
Sit Siællis Himle Lius, saa hand har nu med dem
En Liusens Cronne paa i Himmeleus Huus och Hiem.

NB.: Denne Graff-Steen lod Christen Rhuus bestille fra Ræffuel thill Lybech, och blef dend der fra hidført, och her udhogen och nedlagt Anno 1686, efter som der thill af dend sl. Mands Medler nogenledis Betaling vahr udgjort.

At dend sl. Mand de fattiges Huus lod opbøge, ded videre findis her efter forklarit, mens Liusse Cronen henger her straks ved med denne Paaschrift:

61. Bogstauer paa Liusse Cronen:

O. O. S. M. D. R. K. N. D.

Anno 1671 d. 24. Juni thill Guds Naffns Ære och

hans Huus' Zirat er denne Liusse Crone thill Kierchen forærit af Oluff Otteson, Borger och Handelsmand her i Sæbye, sig och sin sl. Hustrue, Maren Lauridsdatter Rhuus och endnu lefvende Kiersten Nielsdatter, dennem sampttlige thill en christelig Amindelse.

Her cronis Kierchen, Herrens Huus
Med Liusse Cronen prægtig
Som bære schal de blusen Lius
Naar Tienist scheer dend mægtig
Dend Kierchen saa stafferer ud
Och Liusse Cronen giffner
Forventes maa igien at Gud
Ham Lius och Crone bliffr.

Oluff Otteson thill Ære sat af N. Rhuus*).

62. Christen Rhuus lod opsætte ehn liden Thaufle offr sin Hustrues sl. Forældris Leyersted, som och ehr hans egen Begrafnelse.

Lige for samme Liusse Crone ehr ehn liden Thauffle och Grafschrift af Borgmester Christen Rhuus bekosted. Paaschriften linder saaledis:

Thill sine sl. Forældris Ihukommelse lod Borgmester Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter dette opsætte Anno 1676.

Paa Fløyelen af samme liden Thauffle staar saaledis:

Syr. 14: Giør din Ven til goede forend du døer, och gif dend fattige efter din Formuffue.

Syr. 14: Alt Kiød bortslidis som ett Klæde, thi ded ehr dend gamle Pagt, du schal døe.

*) I Marginen er tilføjet: Verset paa Liusse Cronen schref Hr. Niels Rhuus, som siden vahr Præst thill Albech och Vaar Menigheder i 20 Aar och døde d. 28. December Anno 1693.

Her under leger begraffuet sl. Samuel Hermansøn Gesmell, som døde d. 25. September 1649, och hans Hustru sl. Johanne Clemintzdatter, som døde d. 17. Juli samme Aar.

63. Lauritz Koldbroes Raffn.

Ved Indgangen thill Corit leger ehn Træ Ramme offr sl. Laurids Koldbroes Graff med disse Ord:

Her under leger begraffued erlig och velagtte Mand Laurids Nielsøn Koldbroe, Borger udi Sæbye, som sødelig i Herren bortsou d. 17. May Anno 1646 L. N. K. Desligeste hans kiere Hustru, erlig och gudfrhetige Kvinde, Inger Madsdatter, som och udi Herren bortsou d. . . Anno . . . 16 . . Desligeste deres sl. Datter, Anne Lauridsdatter, som sødelig bortsou d. 15. Marti 1634.

64. En liden Steen uden Schrift.

Her offuen for findis en liden small Steen uden nogen Graffschrift.

65. Niels Sørensøn Raadmands Graff-Steen.

Der nest Niels Sørensøns Ligsteen med følgende Schrift:

Her under hviller dend erlig och velagtte, nu sl. Dannemand Niels Sørensøn, fordum Borger, Raadmand och Handelsmand udi Sæbye, som døde d. 26. Aug. Aar 1672, i sin Alders 57 Aar, med sin kiere Hustru, erlig och gudfrygtige Matrone sl. Margrete Lauritsdatter*), som och i Herren hensou i sit Alders . . Aar Anno 16 . . d. . . . Gud giffue os med dennem en ærefuld ach glædelig Opstandelse.

---

*) Niels Sørensen var Søn af Søren Nielsen, som blev Borgmester i Sæby efter Chr. Rhuus. Hans Hustru var en Datter af Laur. Tamstrup, Forpagter paa Haven — se „Vendz- Folk og Land“ I. S. 50. —

Lidet at haffue med Herrens Fryet, blifr meere der af, haffr jeg forsøgt.

N. S. S. M. L. D.

1673.

66. Niels Sørensøns Thauffle.

Dend sl. Mands Thauffle, der offuer med hans och bemelte hans Hustrues, saa vel som deris Børns, saa och saa hans første sl. Hustru Kiersten Steffensdatters Contrafei med Paaschrift saaledis:

J. H. S.

N. S. S. M. L. D.

Imod Verdsens Vold
Er Gud min Schiold
Hannem sche Lof, mange Tusindfold.

1673.

Phalmen d. 112; Dend retfærdige schall være thill en evig Ihukommelse.

Denne Thauffle, Begraffuelse, Sted och Steen tillhører sl. Niels Sørensøn, hans Hustru Margrette Lauridsdatter och deris kiere Børn.

P. N. S. S. N. S. K. N. D.

O: Cap. 14. Sallig ehre de som døe i Herren, ja Aanden siger, de schulle huille af deris Arbeyde, och deris Gierninger følge dem.

67. Kaars-Kierchen.

Udi Kaars-Kierchen, først at begynde inden for Kierche Dørren, er ehn Forstue bekosted af Christen Rhuus, huor paa staar disse Ord:

Borgmester Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter lod dette bekoste Anno 1688.

Anno 1701 lod jeg bekoste ded ftoeren Verch offr samme, huorpaa findis siden adschellige Ord paasatte.

Inden udi staar disse Ord:

J. H. S.

Om Du gaar ind, om Du gaar ud,
Bevahre Dig din Herre Gud,
Ledsage Dig Guds Ansigt blid
Fra nu och ind thill evig Tid.

68. Jens Christensøn Sibeslets Thauffle.

Der nest ved vester Side er sl. Jens Christensøn Sibeslets Thauffle med hans och hans Hustrues och deris Datters Contrafei med følgende Ord:

Huo, som seer Sønnen och throer paa hannem, schal haffue det evige Liff, och jeg schall opveche hannem paa dend yderste Dag. Joh. 6. Cap.

Denne Thauffle haffr erlig och velagtte Mand Jens Christensøn i Sibeslet*) fordum Gaardsfoget paa Vaargaard och Ridefoget samme Steds, ladet opsætte, som Gud kaldede af denne Verden Anno 16 . . Med sin kiere Hustru gudfryetige Kvinde Karen Nielsdatter, som Gud heu kaldede Aared 16 . . Gud giffue dennem med alle troe Christne en ærefuld och glædelig Opstandelse.

J. C. 1624. K. N. D,

69. Peder Rhuus' Graf-Steen.

Dernest en Liigsteen paa sl. Peder Rhuus' Graff med disse Ord:

Denne Steen och Sted ehr bekosted af Peder Rhuus, som døde Anno 1686 d. 12. April, och hans kiere Hustru

*) Gaarden Siverslet i Albæk Sogn, antagelig er det den samme Jens Christensen af Siverslet, som 1617 nævnes i et Tingvidne om Rishugst og Fædrift i Aakjær tilh, Albæk Præstegaard — se Jydske Samlinger 2. R. 2. B. S. 224. —

Marie Peitersnatter, som døde d. 27. Augusti 1681, och leger de sl. Folch der under begraffuen.

70. Anne Lauritsdatter Guldsmeds Graf-Træ.

Ett Graff-Træ offr Anne Lauridsdatter, sl. Rasmus Guldsmeds Hustrues Graff; dets Paaschrift saaledis:

Her under leger begraffuet erlig och gudfrygetige Kvinde, sl. Anne Lauridsdatter, som boede och døde udi Sæbye d. 4. Juni Anno 1682. Gud giffue hende en glædelig Opstandelse.

Mit Barn gach i det Kommer och huil Dig ehn liden Stund, indtil Vreden offuer gaar.

A. L. D.

71. Maren Christensdatter Lyngdrup, hendis Graf-Træ.

Ett Graff-Træ paa Thomis Lydersøns Hustrues Søsters Graff med disse Ord:

Her under huiller erlig och gudfrygetige Pige, sl. Maren Christensdatter, barnefod udi Horsens Sogn i Løngdrup och døde Aar 1687 d. 15. December. Gud giffue hende med alle Guds udvalde Børn en glædelig Opstandelse paa dend yderste Dommedag.

Fryet Døden iche betench, at det ehr saa schichet af Herren offuer alt Kiød, baade offr deris som haffr værit for Dig och som schulle kome efter Dig.

J. H. S.
M. C. D.

72. Atschellige, Smaatøy Christen Rhuus thill Kierchens Tieniste och Zirat paa egen Bekostning hafr labed indrette.

Hellers haffr Christen Rhuus och Johanne Samuels-

datter thill Kierchens Zirat och Tieniste ladedt indrette paa deris egen Bekostning efterskrevne:

1. Lawed giøre smaa Træchlaase for nesten alle Stoelle-dørene i Kierchen.

2. En Læder eller liden Trappe med Udslagsstød, at bruge fornemmelig thill Liusse Cronerne.

3. Tuende smaa Trapper, ehn ved hver Ende af Altered for dennem, som Lysene schal opsætte.

4. Ladet malle begi Kierche-Dørene, och Muren i Indgangen thillige ladet anstryge.

5. Giffued Kaars-Kierchen, och der ladet indsætte, ded der hengendes lided Crusifix.

6. Schrifte Stollene ladet med rød Læder betreche.

7. Thoe smaa Brudeschamler med forgylte Læder ofuen paa.

8. Ladet med Schruer sætte Alter-Stagerne fast paa Altered.

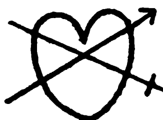
9. Ladet ophenge Liigbaarderne paa Muren i Kaars-Kierchen.

10. Och ladet plante Eschetræer omkring Kierche-Gaarden, om de hellers vill ved bliffue. Gud som giffuer Vegsten, hand giffue god Loche och Fremgang i alle Ting thill sitt Naffns Ære.

Huis nu herefter ved Kierchen forbedres och tilleges, ded findes herefter indførtte.

73. Paa Kierche-Gaarden

findis først paa sønder Side øster paa Kierchen en liden Steen, udhogen och i Muren indsatte, med disse Ord:

Christen  Willatzøn

1598.

Her under leger begraffuet sl. Elsebed Halchis, som døde d. 30. Juni 1597 och hendis Søn, Willatz Chlistensøn, som døde dend 27. Juli 1597. Gud giffue dennem och os alle ehn glædelig Opstandelse.

74. Bien Huuset, sl. Niels Sørensøn och Margret Lauridsdatter lod bekoste.

Der vesten for ehr Bien Huuset med disse Ord:

Staa Mennische och tench Dig om
Din egen Contrafei och Dom
Her leger døde Bienne
Som Dig thill Boed maa tienne
Men vehr tilfræds de tørre Bienne
Som huusis her och huiller
De grønnis alt och uden Meen
I Haab thill Guds Huus iller*).
16 N. S. S. M. L. D. 73.

75. Sl. Anne Pedersdatters Graf-Træ.

Her under huiller erlige Kvinde, Anne Pedersdatter, som boede udi Sæbye och døde samme Steds Anno 1640 d. 9. September. Gud giffue hende sampt os alle ehn glædelig Opstandelse paa dend yderste Dag for Christi Schyld.

76. Sl. Lauritz Svins Graf-Træ.

Her under leger begraffuet sl. Lauritz Christensøn Svin, fordum Borger udi Sæbye och døde Anno 1633 d. 12. Februari. Gud giffue hannem med alle Guds udvalde ehn glædelig Opstandelse.

Hodie Mihj, Cras tibj.

77. Johanne Jensdatters Graf-Træ.

Her under leger begraffuet erlig och gudfryetige Kvinde

*) I Marginen er tilføjet: Versed schreff Hr. Niels Rhuus.

Johanne Jensdatter, sl. Mads Kroges, som boede och døde i Sæbye Anno 1657. Gud giffue hende ehn glædelig Opstandelse paa dend yderste Dag.

78. Sl. Christen Kniffholtis Graf-Træ.

Her under huiller erlig och velagtte Mand Christen Jensøn Kniffholt, som boede och døde i Sæbye, Anno 1650. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandelse.

Vesten Kaars-Kierchen.

79. Johanne Pedersdatters Graf-Træ.

Her under huiller erlig och gudfrygetige Kvinde Johanne Pedersdatter, som boede och døde udi Sæbye Anno 1660. Gud giffue hende ehn glædelig Opstandelse.

80. Johanne Rasmusdatters Graf-Træ.

Her under huiller sl. och gudfrygetige Kvinde Johanne Rasmusdatter, barnefød udi Thorsleff Sogen i Gydeye, som døde Aar 1686 d. 27. Juli. Gud giffue hende ehn glædelig Opstandelse.

81. Maren Christensdatters Graf-Træ.

Her under huiller nu sl. Kvinde Maren Christensdatter och døde Anno 1670 d. 14. Januari. Gud giffue hende med alle Guds udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse paa dend yderste Dag.

M. C. D.

82. Sl. Lauritz Kielstrups Graf-Træ.

Her under huiller erlig och velagtte Mand Lauritz Nielsøn Kielstrup, Borger udi Sæbye, och døde Aar 1688 dend 12. November.

Jeg ved at min Frelser leffuer och hand schal opvecke mig af Jorden igien.

83. Sl. Jachob Lauritzøn Schibbøgers Graf-Træ.

Her under leger begraffuet nu sl. Dannemand, Jachob Lauritzøn, Borger och Schibbøger udi Sæbye, och døde Anno 1679 d. 12. Januari. Gud giffue hannem med alle Guds udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

J. L. S.

84. Sl. Anders Solsbechis Graf-Steen.

Her under huiller sl. Anders Sørensøn Solsbech, som boede och døde i Sæbye 1672. Med sin kiere Hustru, Kiersten Olufsdatter, som døde 1675, huis Opstandelse Gud ærefuld giøre.

NB.: Deris Søn, Søren Andersøn Bagi, lod denne Steen paalege Anno 1678.

85. Sl. Matz Smeds Graf-Træ.

Her nnder leger begraffueu dend sl. Mand Matz Jensøn Smed, som boede och døde i Sæbye Anno 1666 dend 23. Juni. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandelse.

86. Boeld Hansdatters Graf-Træ.

Her under leger begraffuen dend sl. Kvinde, Boeld Hansdatter, som boede och døde i Sæbye Anno 1682 d. 1. December. Gud giffue hende med alle Guds udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

87. Sl. Søren Pedersøn Marchvrdsøns Graf-Træ.

Her under huiller nu sl. Mand, Søren Pedersøn, Borger i Sæbye och døde Anno 1669 d. 7. April.

Mit Barn gach ind i det Kammer och huill Dig ehn liden Timme.

S. P. S.

88. Sl. Anne Knudsdatter Rhuus' Graf-Træ.

Her under huiller sl. erlig och gudfryetige Kvinde Anne Knudsdatter, som døde Anno 1667 d. 6. Marti. Gud giffue hende ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

Lidet at haffue i Herrens Fryet, ded bliffr meerr haffr jeg forsøgt.

89. Sl. Torsten Jachobsøns Graf-Træ.

Her under huiller sl. Torsten Jachobsøn, som boede och døde i Sæbye d. 18. April Anno 1660. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandelse.

Lige som Moses ophøyede ehn Huvorm i Ørchen, saa schal och Mennischens Søn ophøyes, paa det at alle de som throer paa hannem iche schulle fortabis, men haffue det evige Liff.

90. Sl. Karen Torstensdatters Graf-Træ.

Her under huiller erlig och gudfryetige och nu sl. Pige, Karen Torstensdatter, som døde d. 13. April 1664. Gud giffue hende med alle Guds udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

91. Sl. Mætte Nielsdatters Graf-Træ.

Her under leger begraffuen dend erlig och gudfryetige Kvinde Mette Nielsdatter, som boede och døde i Sæbye Anno 1632 d. 20. November.

Jeg ved min Frelser leffuer, och hand schal opvecke mig af Jorden. Jobs 9. Cap.

Vesten och norden Kierchen.

92. Sl. Anders Læsøes Graf-Træ.

Her under leger begraffuen erlig och velagtte Mand, Anders Andersøn Læsøe, Borger udi Sæbye, vahr fød paa Læsøe, och døde Anno 1688. Gud giffne hannem med alle Guds udvalde Børn ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

93. Sl. Jep Sørensøns Graf-Træ.

Her under leger begraffuen erlig och velagtte Karl, Jep Sørensøn, Borger i Sæbye, som døde Anno 1663 d. 27. . . . der. Gud giffue hannem med alle Guds udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

NB.; Dend sl. Karl vahr ehn goed erlig gammel Karl, Handelsmand her udi Sæbye, vahr i mange Aar ehn af de bæste och mest formuende Borgere her paa Steden. Efterloed sig goede Medler thill sine Arfvinger, som vahr adschellige Bønderfolch her paa Landet, hvilche med deris gode Raadgiffuere neppelig thill deud sl. Karls Jhukommelse kunde miste dette Graf-Træes Bekostelse, hand vill self i sin leffuende Liffue saadant kunde haffue forsiunit och meere thill Guds Naffns Ære anvendt, om hand der thill haffde værit sindede. De, nemlig Arfvingerne, kunde enda haft noch efter hannem thill at holde Thrætte och ond Forligelighed om etc.

94. Sl. Jens Thomesøn Pottemager.

Her under leger begraffuen fordom Borger Jens Thomesøn Pottemager, och døde Anno 1653 d. 7. Marti. Gud giffue hannem med alle throende Guds Børn ehn glædelig Opstandelse.

95. Christen Rhuus lod giøre Dør paa nordre Side Kierchen.

Her ved paa Thorned haffr Christen Rhuus paa sin egen Bekostning laded giøre Dør igiennem for Bequemhed med Kalch fra Kalchebenchen thill Thorne Vinden, som ehr der lige ofr.

96. Sl. Peder Engellmands liden Graf-Steen.

Her under leger begraffuen erlig Mand Peder Engellmand, som døde dend 6. Juni Anno 1640, med sin kiere

Hustru Anne Madsdatter, som døde d. 5. Juli Anno 1662. Hans Alders 78 och hendis 85 Aar.

NB.: Denne Steen hidschichede deris Søn Jens Pedersøn, fra Kiøbenhaffn, huor hand thill Holmens Kierche vahr danske Schollemester, och lod hans Broder, sl. Engellmand Pedersøn, Borger her udi Sæbye, dend paaleege Anno 1676.

97. Maren Vogensdatters Graf-Træ.

Her under huiller erlig och gudfrygtige Kvinde Maren Vogensdatter, som døde Anno 1686 d. 28. April. Gud giffue hende med alle Guds udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse.

98. Sl. Jens Gais Graf-Steen.

Dend Timme schal komme, at alle de, som ehre i Graffuene schal hørre Guds Søns Røst, och de schulle gaa frem, som haffr giort got, thill Liffsens Opstandelse; men de, som haffr giort ont thill Dommens Opstandelse. Joh. i ded 5te.

Her under huiller erlig och velagtte Mand, sl. Jens Madtzøn Gai, Borger och Schipper her i Sæbye, som døde Aar 1687 d. 28. Febr., hans Alders 58 Aar, med sin kiere Hustru, erlig och gudfrygtige Kvinde sl. Margrete Biørnsdatter, som døde Aared 1672 d. 15. September, hendis Alder, 42 Aar, och kierlig leffuede thill sammen i 18 Aar, och af Gud velsignede med 4 Sønner och 6 Døttre. Gud giffue dennem ehn glædelig Opstandelse.

J. M. G. M. B. D.

99. Sl. Margrete Jensdatters Graf-Træ.

Her under huiller erlig och gudfrygtige Pige, Margrete Jensdatter Gai, som døde d. 15. Marti Anno 1687 udi

hendis 18 Aar. Gud giffue hende med alle udvalde ehn glædelig och ærefuld Opstandelse paa Dommedag.

Endnu leger ved dend sl. Mand Jens Matzøn Gais Graff=Steen 5 mindre och smalle Graff=Træer paa de andre hans afdøde sl. Børns Graffue.

100. Sl. Christen Lauridsøns Graf-Træ.

Her under leger begraffuen erlig och velagtte Mand, Christen Lauridsøn, Borger her samme Steds, som døde Anno 1676 d. 26. Juni. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandelse.

101. Sl. Madtz Nielsøn Raadmands Graf-Træ.

Her under leger begraffuen erlig och velagtte Mand, Mads Nielsøn, fordom Borger och Raadmand i Sæbye, och døde d. 9. Februari Anno 1682. Gud giffue hannem med alle Guds udvalde ehn glædelig Opstandelse.

102. Sl. Maren Nielsdatter, bemelte M. Ns. Hustrues Graf-Træ.

Her under huiller erlig och gudfryetige Kvinde, Maren Nielsdatter, som boede och døde i Sæbye Anno 1679 d. 20. Marti. Gud giffue hende med alle Guds udvalde ehn glædelig Opstandelse.

103. Søren Pedersøn Sundbye hans Graf-Træ.

Her under huiller erlig unge Karl, Søren Pedersøn, barnefød i Sundbye och døde her i Sæbye d. 28. Februari Anno 1684. Gud giffue hannem med alle Guds udvalde ehn glædelig Opstandelse.

104. Sl. Pouel Willatzøns Graf-Træ.

Her under huiller erlig och velagtte Karl, Poul Wil=

latzøn, som døde her i Sæbye Anno 1685 d. 21. Februari. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandelse.

105. Sl. Madtz Nielsøns Graf-Træ.

Her under huiller erlig och velagtte Karl, Madtz Nielsøn, som døde d. 17. Juli Anno 1652. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandejse paa dend yderste Dag.

106. Niels Nielsøns Graf-Træ.

Ett lidet Graf-Træ paa Niels Pedersøn Fæbroes liden Søn, naffnlig Niels Nielsøn døde udi Sæbye Auno 1687.

107. Niels Nielsøns Graf-Træ.

Endnu ett lidet Graf-Træ paa Niels Pedersøn Fæbroes liden Søn, naffnlig Niels Nielsøn, som døde i Sæbye Anno 1688.

108. Hans Lauritzsøns Graf-Træ.

Ett lidet Graf-Træ paa Hans Lauritzsøn, dansk Scholle-mesters lided Barns Graff, der paa staar disse Ord:

Ved Adam kom os alle Døden paa
Ved Christum vi evig Glæde faae.

Her under leger begraffuen Hans Lauritzsøns Søn, Laurids Hansøn.

Hues nu her efter paa Kierche-Gaarden vorder indrettede, ded schall findis indførtte herefter.

Testeres af Chr. Rhuus.

Belangende Klocherne i Thornet, Alter-Tøy, Liusse-Stager och andet detz vedkommende, da ehr ded saaledis beschaffed som efterfølger:

109. Dend første och største Kloche.

Dend største Kloche, som i mange Aar haffde væred

bræchede och beschadiget, dend blef af Thorned nedtaget d. 14. Juni 1691 och siden veyede paa Aalborg Veyerhuus, Neto 2 Schippund 9 Lispund, paa dend stoed undertegnede Ord, Aarstal, Boemerche och Naffne, som efterfølger, nemlig offuen omkring Klochen stoed disse Ord:

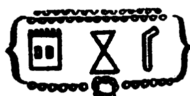
Verbum Domini Marict in æternum M. D. L. X. X. I., som ehr Anno 1571,

Paa dansche:

Guds Ord staar fast evindelig
eller
Guds Ord rygis aldrig.

Paa Siderne af Klochen staar undertegnede Boemercher:

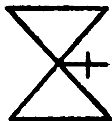




S ſ X ∞ S

Offr schreffne Boemercher stoed och saa offn omkring Klochen.

Jeg kand aldelis ingen Underretning finde, huis samme Boemercher schal haffue værit uden alleniste Ded er Michel Sørensøn Ribers Boemerche, som vahr Borgmester och døde 19. Marti 1587, hvilched sees her for thill. Saa han ehr død 16 Aar efter samme Kloche ehr bleffuen støbte.



Anno 1691 d. 2. Augusti om Morgenen Klochen halfgaaen fire blef samme Kloche omstøbte udi Aalborg i min, Christen Rhuus' och flere deris Nærværelse och Paasiun. Den veyer efter rigtige Vegt paa Aalborg Veyerhuus, rein

Kloche=Metal 2 Schippund 12 Lispuud 7 Scholpund, saa dend nu ehr vegtig meere end thill foren, 3 Lispund 12 Scholpund, som dend udi goed Metal, Kober, Thin och Messing, blef forbedrit, foruden huis udi Omstøbningen hen=brendis, och ehr dend 10de Part i saa Maade bortgaaen af huis omstøbt bliffr (som ehr 4 Lispund 14 Scholpund) at ded endelig ehr udi alt, som er bleffuen tilbage, 8 Lis=pund 10 Scholpund. Samm e Klochis Nedtagelse, Udføring, Omstøbning, saavel som hid thill Steden igien at bringe, ded udi Vegten forbedred, dend med Jærn att bebinde, nye Klæbbell, af Vegt 2 Lispund 2 Scholpund, at lade giøre, Klochen igien udi Thaarned at ophenge och andeu Bekost=ning, Veyerpenge, Folchearbeyde och alt andet paagaaende, ehr i alle Maader bekosted af Christen Rhuus de thoe Part=ter och velfornehme Hr. Tolder Peiter Visberg dend tredie Partt, saa Kierchen aldellis inted der paa selff haffuer an=vent, hvor fore paa dend findis støbtte følgende Ord:

Offuen nmkring Klochen staar disse Ord:

Thill Guds Naffns Ære och hans Huusis Forbedring haffr Christen Rhuus, kongl. Mayst. forordnede Borgmester och Byfoged ndi Sæbye och Peiter Visberg Tholder udi Fladstrand*), paa deris egen Bekostning laded forbedre och omstøbe denne Sæbye Kierchis Kloche ved Rodolf Melchiord=søn, Kloche=Støber udi Aalborg Anno 1691.

Paa de thoe Sider af Klochen staar undertegnede:

Paa dend ene Side: Crusifixet. Gud allene Æren.

Paa dend anden Side: C5· Pietäte et iustitio.

Och blef dend udi Thorned ophengtte den 21. Augnsti 1691.

---

*) **Peiter Visberg medvirkede ogsaa til, at Fladstrand fik sin egen Kirke, den nuværende Frederikshavns gl. Kirke — se Danske Atlas V S. 247—48. —**

Dend gamle vahr thill udi 120 Aar
Gud lad denne bliffue langt flere, om Verden staar,
Och bevahre dend fra ald Bræch och Knus,
Ded ønscher af Hiertet Christen Rhuus.

110. Anden Kloche.

Paa dend anden Kloche staar disse Ord:

Gloria in Excelsis deo.

C. 5.

Anno M. D. C. L. X. X. X. I. X. loed Sogne-Præsten Hr. Jørgen Martensøn och Borgmester Christen Rhuus paa Sæbye Kilrches egen Bekostning omstøbe denne Kloche ved Rodolf Melchiordsøn, Kloche-Støber udi Aalborg.

Och ehr dend vegtig udi god Metal 1 Schippund 15 Lispund 10 Scholpund. Samme Kloche før dend blef omstøbt vahr, udi nogle Snesse Aar hengendis i Thaarnet i Jærnbolter ,som vahr nedsat offuen i Klochen giennem dreyede Holler indboedede med fin Thin, och blef dend i mange Aar brugtte, i hvor vell dend for ded første paa hendis Henge-Maaller, saaledis vahr beschadiget. 2) Ett stoer Støche af dend. 3) Reffnede tuende Steder neden udi, och for ded 4de vahr nu de Jærnbolte saa ganssche forrustede, at dend iche ringis kunde, och i hvor vell dend saa mange Steder vahr lached och beschadiget, saa haffde dend dog saa god Lyd, at dend lengere haffde blefuen brugtte, huis Boltene haffde været sterche, saa ded kand med Sandhed sigis, at der udi dend fra første Begyndelse har været och endnu ehr ehn meged schøn och goed Metal, huor om hendis eged Liud bær ded bæste och fuldkommeligste Vidnisbyrd. Gud beuahr dend fra ald ond Hændelse och Schade for Christi Schyld.

111. Tredie och minste Kloche.

Paa dend tredie och minste Kloche staar saaledis:

Mit paa Klocheu staar et smoch Crusifix og disse Ord:

Gloria in Ekscelsis deo.

Anno 1668 haffuer Hr. Lauritz Christensøn, Sognepræst, och Lauritz Nielsøn Rhuus, Borgmester, laded omstøbe denne Sæbye Kierchis Kloche ved Rodolf Melchiordsøn.

Dend veyer udi goed Metal omtrent 16 Lispund.

NB.: Denne liden Kloche blef støbt udi sl. Claus Nielsøn Schollemesters Haffue her i Sæbye, och iblant nogle faa, som gaff noged thill dens Forbedring, gaff jeg Christen Rhuus der thill ett half Lispund Kielkobber och et half Lispund Malm, huilched thillige med ded anded blef i Offnen smelted, saa som jeg samme Nat stedse hos vahr, da Klochen støbte blef. Gud beuahr dend lenge och vell ded ønches hjertelig af C. Rhuus.

112. Visseren paa Thornet.

Visseren paa Thornet ehr af Kierchen bekosted och med Aarsthal paa satte 1683.

113. Alter-Stagerne.

De tuende Kierchens Messing Alter-Stager veyer 2 Lispund 10 Scholpund. Paa dend enne staar disse Ord:

Fru INOBOR BANNERS. 1586.

Och paa dend anden:

NILES IWRENSEN. 1586

114. Alter-Klæder.

Alter-Klæder ehr der vel fire, mens de trej ehre gamle och meged forslette, ded bæste ehr af Atlasch forærit thill Kierchen Anno 1673 af hans Ekselentz Hr. General Admiral

Løyt, Hr. Niels Juel och høyedle och vellbohrne Frue Margrette Uldfeld, som de der paa baldyrede adelige Vaaben och Nafne videre udvisser.

2) Ett af brun Fløyell med Silche Bardyring.

3) Ett af sort Fløyell och huid Taft med Silche Bardyring och adelige Vaabeu med de Naffne:

J. S. F. och J. S. M.

4) Ett af Linned, blot, røt och huit med Silche Bardyring paa.

115. Messe-Hagler.

Messe-Hagler ehr vel och saa fire. Mens gamle uden ehn som ehr af blommede gull Thobin, stafferede med brede Sølf-Knippeling forærit thill Kierchen Anno 1673 af Hr. Admiral Niels Juel och velbohrne Frue Margrete Uldfeld, som och saa deris adelige Naffne och Vaaben med Sølf och Guld Bardyrings udvisser*).

2) Ett gl. bloe Fløyells dito med Silche Bardyring, huilchen thill Clostered Anno 1493 ehr med meere giffuen for Sielle Messer, som schulle thill evig Tid væred holden for St. Peders Altere i bemelte Closter offuer Fru Inger Thomisdatter, Thoerd Thomesøn och deris Forældris Sielle, huorom videre her for thill findis mælded.

3) Ett gl. brun dito och saa med Silche Bardyring,

4) Ett gl. sort Fløyells dito med Silche Frantzer, sampt Guld och Sølf-Knippeling och thoe adelige baldyrede Vaaben med Naffne;

O. B. och J. S.

116. Messe-Særcher.

Thoe Messe-Særcher, och ett Pahr smaa Sølf-Spender thill dend enne.

---

*) Niels Juel var Ejer af Sæbygaard ved Sæby fra 1668 til 1682.

117. Kalch och Disch, som i Kierchen brugis.

Kalch och Disch af Sølf forgylt, veyer tilsammen 39¹/₄ Lod, paa hnilchen Kalch findis Aarsthall 1578 och ingen Bogstauer uden allenne Jesu Naffn och et Boemerche huor om videre findis forklahrit her for thill om Kierchens forgylte Kalch, huor paa ded och saa findis. **PH.**

118. Kalch och Disch, som besøges Siuge med i och uden Byen.

En liden Kalch och Disch af Sølf thill att besøge siuge med, veyer thill sammens 8¹/₂ Lod.

En liden Tin-Flasche thill samme Brug, veyer 9¹/₂ Lod,

En Tin-Kande, veyer 5 Scholpund, huor udi Kierchens Viin henttis.

119. Bøger.

Ehn Konning Friderichs dansche Bibell, dend nye Ressenі Bibell, ehn Passional, ehn gl. Alterbog, ehn nye Alterbog och ehn Kierche Ritual, hellers ehr Kierchens dend største Bog bekosted och forærit thill Kierchen Anno 1642 af sl. Rasmus Vilsbech, och ded udi sl. Hr. Magister Niels Christensøn Spends Thid, da værende Sognepræst her paa Steden, efter derom videre hans goede och beromelige Paamindelse och Fortale udi Bogen indschreffne, som liuder saaledis:

Lader saa eders Lius schinne for Mennischene, at de see eders gode Gierninger och prisse eders Fader i Himmelen. Matth. 5.

J christne och christelige Øffrigheder i denne Bye, som nu ehr eller her efter kommendis vorder. Jeg beder och formaauer eder i vor Herris Jesu Naffn, at i ville altid haffue i god Hukommelse och fligteligen offuerveye ded Her-

rens Ord, som staar hos Esaim i ded 49. Capitel, at i schulle være Gudtz Kierches Ammer och Foster, Fædre, iche alleniste selffr af ehn god Hiertens Villie rundeligen at giffue der thill efter Guds egen Ord och Befaling, men och holde andre fligteligen thill ded samme at giøre, och besynderligen at i altid der paa god Agtt giffuer, at alt huis der till lagtt ehr, maa uforsømmeligen indfordris och thill Guds Ære och Kierchens Gaffn och Bæste nytteligen anvendis, saa ded aldrig i eders Tid schulde vorde for krengket eller i ringeste Maade for scharschet, paa dedt dend Herrens Straf och Forbandelse, som Gud i Propheten Haggeo i ded første Capitel thruer der om med, som byger paa deris egen Huusse och lader Herrens Huus staa øede, aldrig schulle ramme paa eder eller eders Børn etc.. Mens fast heller i ald eders Handell maatte nyde den Guds Velsignelse, som Herren i Propheten Malachia i ded tredie Capitel loffuer at udgyde offuer flødeligen offuer dennom, som Herren dend gandsche Tinde i hans Huus och ey schoeffer Gud eller hans Tiennere.

Vor Herres Jesu Christi Naade styrche, stadfæste och opholde eder udi det goede, som begynt ehr, indtil Enden, Ammen.

Niels Christensøn Spend.
Locj Ecelesiastes.

120. Liigs-Klæder, ehr fire, huor af Kierchen self ded bedste haffr betalt.

Ett Liig- Klæde i Lengden $5^1/_4$ Alne och i Breden $3^1/_2$ Alne med Silche Frøndser besatte, som sl. Jens Gai lod bekoste och Kierchen self siden betalte.

Ett Liig-Klæde, 6 Alne, forærit thill Kierchen af sl. Borgmester Lauridtz Rhuus.

Ett dito, $4^1/_2$ Alne, forærit af sl. Jens Thommesøn, fordum Byefoget udi Sæbye.

Ett lidet Liig-Klæde, $1^1/_2$ Alne, af Kierchen self bekosted

121. Forœring thill Kierchen.

Hellers ehr och saa efterschreffne thill Kierchen forœrit, som endog ded ehr af ringe Verdi, maa alligevel med ett Ord om mœldis andre Guds Børn thill Sindsopvechelse, som och saa efter Effne och Tilstand noget thill Kierchen kunde behage at afflege, och ehr ded efterschreffne nemlig:

Ett liffarvede Taft thill Kalch och Disch ehr af Maren Pedersdatter Ribers thill Kierchen forœrit Anno 16 . .

Ehn Thaussle Pung af sort Fløvell med Sølf Galuner och med Sølf Bielde udi, giffuet af Christen Rhuus Anno 1684.

Och ehn Trœ=Thaussle udschaaren med Aarsthal 1673.

Ett fire rommede Thimme=Glas ved Prœdiche=Stollen, der thill giffuet af Christen Rhuus 1685.

122. Liig=Baarder.

1. Liig=Baarder ehr der thrende. Dend største och bœste, som nu ehr der paa staar saaledis:

I Dag Mig. I Morgen Dig.
1649.
Hodio Mihj, Cras tibj.

2. Den anden Kiig=Baarde lod sl. Borgmester Lanridtz Rhuus och Anne Christensdatter bekoste och blef dend først brugt thill deris egen sl. Søn, huis Naffn staar der paa saaledis:

J. H. S.
L. L. S. R.
Ehr Lauridtz Lauridsøn Rhuus.

I Gaar vahr ded hos mig, i Dag ehr ded hos Dig. 1660.

Syr: Thench paa dend døde, lige som hand ehr død, saa schal Du och døe.

3. Paa dend mindste och œldste ehr ingen Schrifft eller Thall.

123. Kierchens Capitaler.

Huad angaar Kierchens Capitaler och Jorder, som hende af Guds Børn ehre giffuen, huilched iche allenne kommer hende thill Hielp och Vedligeholdelse, men och Præsterne thill nogen ringe Huusleyes Betalling och andet Kierchens Fornødenhed, och ehr ded saaledis som efterfølger, nemlig:

100 Rdlr. velb. sl. Frue Birgiti Lindenou haffr testamenteret.

100 Rdlr. sl. velb. Steen Bille haffr testamenteret.

50 Sdlr. sl. velb. Frue Anne Pedersdatter Maaneschiold.

50 Sdlr. sl. Jens Christenson Prangs.

124. Enge och Jorder.

Saa ehr adschellige Enge giffuen thill Kierchen och Clostered af eldgammel Tid, saa som af Frue Inger Thomisdatter, Thoer Thomesøn, Jep Horn, Jeus Horn, Jens Abildgaard och andre efter der om eldgamle Breffuis Formelding, huor om en Deel her for thill findis indført.

Tho smaa Stycher Ager-Jord udi Kathaffuen, sl. Borgmester Hans Nielsøn thill Kierchen forærit.

Och fire Stycher Jord udi Strandhaffuen, sl. Laurids Simensøn, fordum Borger udi Sæbye, thill Kierchen testamenterede.

Och ehr dette saa vit om Kierchen och hendis Vedkommende mældet, huis videre forandris eller ved Guds Bistand forbedris, ded maa de Guds Børn, som nu eller da bliffner, her thill tegne dennem selfr hos Efterkommerue thill Berømmelse och christelig Eftermælde.

Christen L. Rhuus.

Findis her efter antegned huis i Kierchen siden denne Bogs Indrettelse ehr forbedrit och ehr som følger.

125. Christen Rhuus loed Alter-Thaufflen paa Træverchet reparere.

Anno 1695 loed Christen Rhuus Alter-Thaufflen paa sitt Træverch reparere, huorom findis ett Instrument oprettende so lydende:

Anno 1695 d. 18. Februari vare vi underschreffne, Hr. Christen Thommesøn Hee, Capelan her i Sæbye, Niels Jørgensøn Muus, Rector Skoelæ ibid., Thomas Lydersøn och Peiter Guldsmed, samme Aars Kiercheverge, begi Borgere her udi Sæbye, udi Sæbye Kierche, huor velforneh̄me Borgmester Christen Rhuus da vahr thill Stede och for os androg, at han hafde befundet, att dersom Alter-Thaufflen i sitt Arbeyde paa Billederne och udschoeren Verch hafde verred fuldkommen, da haffde der och verred de, som haffde villed contribuere thill ehn nye Staffering och Forgyldiug, Men efterdi der so meged af dentz nætte och rare Arbeyde ehr affstøbt och slæt bortte, ehr ded iche skeed, och mulicht iche heller vill lade sig gjøere medmindre dend først (som mældet ehr) paa Træet bliffr hjolpen.

Da paa dedt saadant nest Gudtz Hjelp ehn Gang schee kand (sosom dendtz Staffering kand bliffue ehn stoer Zirat udi Kierchen och Gudtz Huus) haffuer offuenbemelte Borgmester Christen Rhuus resolveret sig thill paa sin egen Bekostning dend udi altt, so vitt Thræverchet angaar att lade farferdige. Men førren samme Alter-Thauffle blef affstedtagen och Snedicheren och Bilthuggeren ofuerleverede thill Reparation, da vahr merre bemelte Borgmester Christen Rhuus af os ofrschrevne bjegerendes, att vi ville med hannem efterfee ded meste os kunde siunes af dend bortte att verre, huilchedt vi gjerne samttychte udi, och da befandt dentz Brøstfeldighed saaledis, som efterfølger:

Udi Underdelled firre Billeder och adschellige smoe Arbeyder derved slætt bortte, paa Englerne aaette Vinger och

ehn Haend bortte, offuen paa Thaufflen 3 Spidtzer, deraf dend ene løes och de thoe slætt bortte, Bagkleningen paa Thaufflen vell lided hjelpes, den ene Døer samles och limes, inden i Thaufflen meged af ded smoe udschoeren Arbeyde ehn Deell i Støcher, ehn Deell slætt bortte, ligeso adschellige Lister och Knapper saavelsom 14 eller 15 smoe halfue Druer, 17 eller 18 smoe Stycher af ded stoeren Løvverch gansche bortte i lige Maaede Cronen af Maria Billedetz Hofuedt slætt bortte.

Dette och maasche merre, som iche so nøye af os kunde sees fanteſt brøstfeldigt, hvilchedt vi med egne Hænder nnderschrefne testerer i Sandhed att verre.

Sæbye, Anno et die ut Supra.

Christen Tommesøn Hee, Capelan. N. Muus, Rector. Peiter Guldsmed, Borger ibid.

Thomas Lydersøn, ochso Borger.

Anno 1695 d. 30. April haffuer vi undertegnede paa nye efterseett offnenmelte Alter-Thauffle efter att den igjen paa Alteredt fanteſt opsatte, och da befandtes altt dedt tilforn borteverende, som her for thill findis specificered, att verre gjortt af nye och hvertt i sitt Sted indsatte, huilched vi med vore Hænder underschrefne befrefter.

Sæbye ut Supra.

Christen Thommesøn Hee. N. Muus. Peiter Guldsmed.
Thomas Lydersøn.

126. Sopfi Madtzdatter gaff Tafted thill Kalch och Disch.

Anno 1694 gaff Sopfi Madtzdatter Lund ett huid Taft med Sølf och Guld Kneppeling thill Kalch och Disch hvor paa stoer hendis Naffn saaledis;

S. M. D. L.

127. Christen Rhuus gaff ehn liden Kalch och Disch.

Anno 1695 gaff Christen Rhuus thill Kierchen ehn liden Reiseflasche med Avelat-Rom, Kalch och Disch af fin Tin, veyer 28 Lod med derthill hørende Foderall af Thræ. Paa Bonden ef samme Flasche staar saaledis:

C. L. R. J. S. D.
1695.

128. Soell, Maane och Stjerner.

Lod samme Aar opsætte Soell, Maane och Stjerner*) udi alle Hueling-Kryssene baade i Korskierchen och d. lange Kierche.

129. Slochhorned.

Gaff ochsaa thill Kierchen ett lided med Messing beslagne Horen thill att sloche Alter-Liusene med paa dedt ved Slochningen ey saa meged Vox som tilforn tyeldes schall.

130. Alter-Klæde paa Capelanens Alter.

Anno 1695 gaff Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter thill Capelanens Alter-Brett ett lided røett Klæde med Sølff-Galuner stafferede, huorpaa staar saaledis:

C. L. R. J. S. D.
1695.

131. Jørgen Lod loed Prædiche-Stollen staffere.

Prædiche-Stollen, som her for thill findis indført dend ehr Anno 1695 kostbahre och meged smoch bleffuen stafferede och Silche Frøndtzser omhengte.

---

*) Malede Træplatter, forestillende Sol, Maane og Stjerner, hvorfra Kjæderne til Lysekronerne og Skibene udgik, de fleste sidde i Kirken endnu.

Ved Prædiche=Stollen ehn liden Thauffle ehr opsatte derpaa findis med forgylte Bogstauver disse Ord:

Denne Prædiche=Stoll med sin Thæche och Thrappe loed Jørgen Jørgensøn Lov, Borger och Farffner her udi Sæbye och hans Hustrue, Mætte Lauridtzdatter opfærdige och staffere Anno 1695.

Offuer Prædiche=Stoll Dørren staar disse Bogstauver: 16 J. J. S. L. F. J. H. S. M. L. D. T. 95 (ehr Jørgen Jørgensøn Lov, Farffuer och Mætte Lauridtz=datier Thambstrups*).

Anno 1695 d. 8. September thill Høymæsse blef af voris Capelan, dend meged hederlig och vellærde Mand Hr. Christen Thommesøn Hee, gjort ehn meged smoch och thil=børlig Thachsigelse for samme Prædiche=Stolls smoche For=gylding och Staffering och findis hellers ehn Memoriall om dens Arbeyde oprettede; dend liuder saaledis som efterfølger:

Som der haffues Forhoebning, att Prædiche=Stollen her udi Sæbye Kierche ved nogle Godt=Folches Hjelp thill Kierchens Zirat och Prydelse schal bliffue med Malling och Forgyldning stafferede och paa dend adschillige Arbeyde behøfdest, først att lade reparere och forfærdige, saa som ehn Deel af boede Prædiche=Stollen och Himled nu ofuer hun=drede Aar siden ded gjort, och Arbeyde ehr, fantist i adschellige meged brøstfældige och fra yn rette Schech. Saa er da saadant nu uden Kierchens Bekostning thill rette hjolpen, och paa det vides kand, huorudi saadan Reparation bestaar, da haffuer Borgmester Christen Rhnus venligen ombedet os undertegnede Niels Madtzsøn, Hattemager och Hans Chre=, stopfersøn, Feltbereder, att vi ville dedt eftersee och voris

*) **Hun var Datter af Laust Nielsen Tamstrup — se „Vends. Folk og Land" I, Side 50. —**

Attest derom meddelle, huilched vi iche kunde nechte, mens hermed vidner, att efterfølgende Arbeyde derved gjordt ehr:

Nemlig inden udi Prædiche-Stollen ehr Thrappen gjordt af nye med mere, som der brøstfældigt vahr. Panelleverched neden under Prædiche-Stollen och Opgangen ehr aldt gjordt af nye. Paa Dørren och anden Stedtz adschellige Lester och smoe indschoerene Stocher gjordt af nye. Mellom Prædiche-Stollen och Murren saavelsom under Prædiche-Stollen ehn Deel Stocher af nye indsatte. Paa Himled och offuer Dørren alle Knapper bestaaende i 22 Stocher, stoere och smoe, alle udschoerene och gjordtte af nye, saavelsom nie Engell-Kopper och adschellige smoe Stocher indsatte, och Spedtzserne offuer Thæched ochsaa hjolpen och forbedrett, att dette saaledes i Sandhed ehr haffuer vi vore egne Hænder her neden undertegnede.

Sæbye, dend 16. May 1695.

Niels Madtzsøn. Egen Haend.

Hans Chrestopfersøn. Egen Haend.

Videre findis paa samme Attest schreffuen saaledis:

Anno 1695 d. 6. September haffuer vi underschreffne Gjert Christensøn, Hybert Christensøn Guldsmed, Niels Madtzsøn och Hans Christopfersøn efter velvisse Hr. Borgmester Christeo Rhuus' Begering udi Seigneur Friderrch Kuantts Contrafeier*) hans Nerverelse efterseett hans forrettede Arbeyde paa Prædiche-Stollen, da vi ded udi altt haffuer med Forgyldniog och Stafering saaledes befunden att hand Berømelse for sin Konst och Arbeyde hafue moe, och allermest

*) **Maaske den samme Coutrafejer hvorom der meddeles følgende i Sulsted Kirkebog — se Kirkeh- Saml. 4. R. 3. B. S. 822 —: „1673 d, 6. Maj da blev Christen i Sulsted ihjelslagen af en Contrafejer paa Elkjær ved Navn Friedrich".**

de Godtfolch, Jørgen Lovsøn och Mætte Lauridtzdatten paa huis Bekostning velbemelte Borgmester dette och altt her forindførte haffuer ladedt forrette, saaledis att verre befunden ded bekjender vi med vore egne Hænder. Datum Sæbye ut Supra.

Gjert Christensøn. Egen Haend.
Hybert Christensøn. Lamb.
Niels Madtzsøn. Egen Haend.
Hans Chrestopfersøn. Egen Haend.

132. Liusse-Plaeden ved Prædiche-Stollen.

Jørgen Lovsøn, Farffuer, och hans Hustru Mætte Lauridtzdatter gaff den Plade som feder ved Prædiche-Stollen under Liusse-Armen, och staar paa dend saaledis:

J. H. S.
Jørgen Lovsøn. Mætte Lauridtzdatter.
1695.
Liusse-Armen gaff Michel Snoer Anno 1579.

133. Jørgen Sørensøns Thauffle i Kaars-Kierchen.

Anno 1695 d. 10. September thalde jeg først med sl. Jørgen Feltbereders Enche och Børn om att lade opsætte ehn liden Thauffles Graffschrift udi Kaars-Kierchen, da ded och slutted bleff.

D. 13. October 1695 bleff samme Thauffle ophengt af dentz Mester och Arbeyder Peder Erchsøn Snedeker och stoer paa dend efterfølgende Schrift:

Her under huiller erlig, velagtte och nu sl. Mand Jørgen Sørensøn, fordom Borger och Feltbereder her udi Sæbye, som døde Aar 1687 d. 6. Januari udi sin Alders 50 Aar, gesligeste hans kjære Hustru, dyderige och gudfrygtige Kvinde

Anne Mechelsdatter, som døde d. . . . . i sin Alders . . Aar. Gud forlene dennem ehn glædelig Opstandelse etc.

De leuede udi Echteschab 22 Aar, medlertid af Gud velsigned med 8 Børu, 2 Sønner och 6 Døttere.

Herre Gud Du est vor thill Flucht stedtzse och altid. Ps. xc.

134. De liden dobeltte Stie.

Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter loed bekoste ehn liden gull maelede dobeltte Leder eller Stie och dend paa vester Side i Kaars-Kierchen laded ophenge Aared 1696.

135. Sølf Avelate Esche.

Anno 1696 thredie Pindtzsedag forærede høyedle och velbohrne Holger Packs och Frue Elisabet Belde*) thill Kferchen ehn smoch dreffuen Avelate Esche udaf Sølf, som veyer 10 Lod 2 Kvintin och stoer derpaa deris velbohrneheders adelige Voebner, saavelsom undertegnede Bogstaver:

H. P. L. B.
1696.
Sæbye Kierche.

136. Silche syede Alter-Dug.

Desligeste gaff deris velborenheder ehn Silche syede Alter-Dug med ochsaa deris Voeben och Naffne, Silche Frøndtzser och 1 Par Sølf- Hechter.

H. P. L. B.
1696.

137. Sølff Viin-Flasche.

Anno 1696 gaff Søren Nielsøn, Borger her udi Sæbye och hans Hustru Bergette Ottesdatter thill Kierchens Brug

*) Ejere af Sæbygaard.

ehn Viin-Flasche, veyer med Skrue och Dæchel 36 Lod Sølf, huilchen Hybert Christensøn Lamb, nu Borger och Guldsmed her ibd., gjordt haffner, ehr smoch udstochen. Och disse efterfølgende Ord findis derpaa:

Jeg threder allene. Es. 63 v. 3.

Dricher alle, dedte ehr mit Bloed. Matth. 26 v. 27.

Efter Løfte och christen Skyldighed thill Gndtz Ærre och Loff ehr denne Alter-Flasche thill Sæbye Kierche bekostedt af Søren Nielsøn*) och hans Hustru Birgitie Ottesdatter d. 17. Augusti 1696.

Denne Flasche bleff omgjordt som sees her bag efter.

138. Sl. Michel Snoers liden gl. Thauffle.

Angaaende den lideu gamle Thauffle, som neder i Kierchen paa norder Side lige offr for sl. Michell Nielsøn Snoer hans Thauffle ehr stoende, att paa dend inted af dendtz Staffering eller Bogstauver thill Siune ehr uden allene bemelte sl. Mandtz Boemerche, huorom efterfølgende Atest ehr indrettede, saa jeg Christen Rhuus nu lader den nogedt forbedre och thillrette hielpe.

Bemelte Atest ehr saalydende:

Som nu alle Thaufflerne her udi Sæbye Kierche, nogenledis ehre thillrette hjolpen och forfærdiget, huis lided Mangel af Støuf och Urenhed, saavelsom Anstrygningen ved dennom, paa Muren findis kunde uden alleniste ehn liden gl. slætt Thauffle hengende paa norder Side, lige for sl. Michel Nielsøn Snoer, hans Thauffle, paa huilchen haffuer verred nogen Staffering paa Krid Grund, dog ingen Contrafej eller sønderlig Bogstauver, men alleniste hellers anden Malling,

*) **Søren Nielsøn efterfulgte Chr. L. Rhuus som Borgmester i Sæby. En af hans Sønner var deu bekendte Jakob Severin, Ejer af Dronninglund Gods.**

huoraf nu gansche indted sees kand uden alleniste velbemelte sl. Michel Snoers Boemerche, ligesaadant som ded paa hans Thauffle, Steen, Prædichestollen, Liusse-Armen och anden Sted findis, saa noch kand achtes, d. sl. Mand ovennævnte liden Thauffle haffuer ochsaa ladett bekoste, da dend efter sin Tilstand kand haffue verred goed noch, mens af hendis Mester ilde grundede och forsiunet, saa den nu giffuer ond Siun och langt hellere moette borteuerre, end dend paa saadan Maade verre schulle. Jeg derforre den iche merre end de andre vill forbiegoe, mens hauer mig foretaged dend att lade opferdige, saa dend ochsaa udi Kierchen och Gudtz Huus thill nogen Zirlighed verre moe. Huorfore jeg forren dend forandris haffuer ombedet undertegnede tuende Mænd och Borgere, att de her under schulle testere, bemelte liden Thauffle joe att verre saaledis som mælded ehr, desligeste om iche ochsaa Muren ved dend aldelis inted med nogen Staffering eller Malling anstrogne ehr, och att Thauffilen ehr i sig self gandsche flætt med ett liden spedtz Stoche offuen paa, saa ved Siderne eller neden under ehr aldellis inted endten af Sidestocher, Knapper eller Underheng. Datum Sæbye, d. 28. Novb. 1696.

Chr. Rhuus.

Offuenschreffne Dag haffuer vi undertegnede efterteet forommelte liden gl. forderfuede Thauffle, da dend i alle Maader findis at verre ligesom mælded ehr, saa dend nu i Kiersten merre giffuer ond ehn goed Siun, och ehr vell, att Borgmester Rhuus dend som de andre vill thil Hjelp komme.

Sæbye ut Supra.

Niels Madtzson, Hans Chrestopferson.
Egen Haend. Egen Haend.

Siden offuenschreffne Thauffle ehr ferdiggjorde och ehr bleffuen stafferede findis der paa efterfolgende Schrift:

Sl. Michel Nielsøn Snoer, Raadmand her udi Sæbye,

døde Aar 1586, och leger her under begraffuen. Gud giffue hannem ehn glædelig Opstandelse.

139. Abschellicht paa Pellen i Kaars-Kierchen.

Anno 1697 loed Chrillen Rhuus och Johanne Samuelsdatter bekoste och paa Pellen midt udi Kaars-Kierchen ophenge ded Bellede med Baehrned (NB.: Kierchen heder Vor Frue Kierche, och i Byens Zignete bruges dette) som paa dend vestere Side af Pellen ehr hengende. Desligeste paa dend søndere Side ett lided Crusifix. Paa dend østere Side ehn liden Thauffle om Christi Lidelse. Och paa dend nordere Side ehn liden Thauffle huorpaa ehr afmaelede Christi Graff, Opstandelse och Himmellfartt. 1697. C. R.

140. De hellige 3 Kongers Thauffle.

Anno 1698 loed Chresten Rhuus och Johanne Samuelsdatter Gesmell samle nogle gl. Stocher, thillforn verred Alter-Thaufle, och ded forbedred och staffered, ophengtt udi Kaars-Kierchen, och ehr de Hellig 3 Kongers Thaufflen, paa hvilchen ehr ingen Schrift uden allene:

G. L. R. I. S. G. 16 C. R. 98.

NB.: Jeg Christen Rhuus ehr føed her udi Sæbye Hellig 3 Kongers Aften Anno 1646.

141. Velb. Holger Packs loed Altered stafere.

Anno 1697 loed Christen Rhuus paa høyedle och velbohrne Holger Packs och Fru Elisabet Belle thill Sæbygaard, deris Vegne och paa deris Bekostning staffere Altered och Alter-Thaufflen, och stoer deris velbohrnheds adelige Voeben och Naffne for paa Altered, mens paa Enden af Altered stoer efterfolgende Vers:

Velbohrne Holger Packs
  Och Fru Lisabet Velle
Ved Pensell och ej Sax
  Loed her gjør mange Snelle
Som førre blotte vahr
  Mens nu haer Klæder paa
Der dennom vell anstoer
  Och Kierchen zirrer saa
Du rige Gud och goed
  Dem leng velsign och spaer
De bedt bekoste loed
  I underschreffne Aar
1697. C. R.

PS. Gardinen for Vinued for Altered och de bloe Klæde med Frøndtzser och andet under Altered gaf Christen Rhuus och Johanue Samuelsdatter.

Loed ochsaa gjøre Speilene af nye i Alter-Thaufflens Dørre, och lod de gamle opsætte medt i Kierchen paa sønder Side, som i gamle Tider har verred Dør igjennom*).

For paa Altered stoer disse Ord:

Hebr.: 13. 11. 16. Forglemmer iche att gjøre vell och att meddelle thi saadanne Offer behage Gud vell.

142. Adelens Stolle.

Offuenbemelte Aar paa velbemelte deris Velbiurdigheders Bekostning loed Christen Rhuus ochsaa staffere de 8 øffuerste Stolle i Kierchen mens fornehmelig de tuende aller-

*) De oprindelige Sidefløje til den smukke Altertavle forefindes nu paa National-Musæet i København. Det har hidtil været en Gaade, hvornaar og hvordan det er gaaet til, at de er bleven fjernet. Rhuus fortæller her, at han fjernede dem og satte dem som Fyldinger, til Pynt i den tilmurede Indgangsdør paa Sydsiden.

øffuerste som ehr deris Velhbohrneders egne af gl. Tid beuilgede Stolle, paa huilche nu deris adelige Voeben och Naffue findis*).

143. Skibed udi Kaars-Kierchen.

Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter loed bekoste och ophenge ded lided Skib udi Kaars-Kierchen, huorpaa stoer:

C. L. R. J. S. D. G. 1698.

144. Ehn liden Liusse-Arm paa sønder Side i dend lange Kierche.

Jørgen Farffuer gaff thill Kierchen ehn Liusse-Arm med ehn Pibe, sedende under sl. Borgmester Michel Ribers Thauffle. Paa dend stoer disse Ord:

Jørgen Jørgensøn Lov Aaben Rade, Mette Lauridtz-datter Thamstrup. 1698.

145. Christen Rhuus' indlochte Stoll udi Kaars-Kierchen.

Anno 1701 haffuer Christen Rhuus laded bekoste ehn indlochte Stoll udi Kaars-Kierchen under de hellig 3 Kongers Thauffle, huorom her forthill ehr mældet. Paa samme Stoll uden paa stoer disse Ord:

Naar sist dend Dag vell kome.
Och Timen ehr aldt omme
Att jeg ehn Gang schal døe
Gud da ald min Ellende
Moe føe ehn salig Eiide
Fra denne Sorgens Øe.

*) Stolene har Aarstallene 1682, samt Packsernes, Billernes og Gyldenstjernes Vaaben, hvilke dog blev fjernet forleden Aar, da Kirken fik en Hovedistandsættelse.

Heller inted nden paa, alleniste Aarsthallene paa dend trejdobeltte Liusse Pibe, och paa ett Søm Hoffued: E. R.

Mens inden udi stoer disse Ord:

Christen Lauridßson Rhuus føed her i Sæbye Hellig 3 Kongers Aften, Aar 1646, verred i Offrighedtz Besteling 38 Aar, i Echtcschab med Johanne Samuelsdatter 41 Aar, och døde Aared 1709 d. 1. Maj i hans Alders 63 Aar*).

146. Verched offuer Doeben.

Ded schoeren Verch offuer Doeben, huorom findis mælded her foran. Derpaa findis disse Ord:

Zach. 13. V. 1. Der schal verre ehn aaben Kilde for Davidtz Huus, och dem som boe i Jerusalem, for Synd och for Ureenhed.

Dend Kierche Ven och christen Mand
Som Funtten saa loed kroene
Af aldt i Kierchen sees kand
Naar hand stoer for Gudtz Throene.
C. H.

Ehr Hr. Christen Thommesøn Hee, Capelan, som schreff dette Vers, hans Naffn.

Foruden offnschreffne hoffuer jeg siden atschellige flere Bogstauver laded tilsætte.

147. Hangklæde ved Doeben.

Johanne Samuelsdatter haffuer giffued thill Doeben ett Silche syede Hangklæde och derued ett Drejels dito med Naffn och Aarsthal saaledis:

17 J. S. D. G. 01.

148. Viin-Kanden.

Søren Nielsen och hans Hustru gaff ehn Sølf-Flasche

*) Tallene er tilføjet med en anden Haandskrift.

thill Altered 1696, som findis her for thill indført, dend loed de forbedre och forandre thill ehn Viin-Kande, som nu veyer 59 Lod. Paa dend stoer allene disse Ord:

Bekosted thill Gudtz Ære af Søren Nielsøn och Birgitte Ottesdatter Anno 1703. Sæbye Kierche*).

149. Lige offr fra de 2 gl. Alter-Thaufle Døre.

Christen Rhuus loed opsætte nerre i Kierchen paa sønder Side i Dørforled, lige offr fra de gl. Alter-Thauffle Døre, huorom mælded ehr her for thill, ehn liden slætt och sort Brette Thauffle, huorpaa ennu ehr inted schreffuen.

150. De 2 smoe Thauffler i Kaars-Kierchen.

Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter loed bekoste och Anno 1704 ophenge udi Kaars-Kierchen tuende smoe Thauffler, dend ene paa øster Mur lige for Pellen och dend anden paa sønder Mur ochsaa lige for Pellen. Paa dennom stoer disse Ord allene:

Christen Rhuus 1704. Johanne Samuelsdatter 1705.

151. Bien-Huusedt.

Christen Rhuus loed optage Biennene i Bienhusedt 1702 och loed paasætte ett Par Vers deroffr, som Hr. Christen Thommesøn Hee, Capelan her ibd. schreff saaledis:

*) I Aug. 1771 blev Vinkanden omstøbt af Guldsmed Abam Soelberg i Sæby paa Foranledning af Hr. Provst Rafn i Volstrup som Skiftefervolter i Stervboet efter Sognepræsten i Sæby Hr. Peder Pedstrup; idet Sølvkanden saavel som andet Kirken tilhørende Sølv, der havde været i Præstens Gemme, efter hans Død fandtes spoleret og en temlig Del deraf borte. Efter Omstøbningen vejede Vinkanden 57 Lod. — Efter Kirkens Regnskaber. —

Vi leger her och venter fleer,
Huert Øjeblich och Time,
Enhuer, som voris Skabning seer
For Døden ey besuimme,
Men trøste sig ved Domedag,
Da Jesus self vell klede
Vor tørre Bien och ald vor Sag,
Udførre thill stoer Glede.

Ded anded:

Vor Pander visser huad Forschell,
Der ehr paa Mand och Kvinde,
Men ey paa Embed, Stand och Dell;
Ded vi i Døden finde
At alle, alle lige ehr
Den fattig, som dend rige
I Himmerig gid ehn och huer
Vi samles moe thillige

C. T. H.

152. Dend liden Liusse-Crone i Kaars-Kierchen.

Anno 1706 forærede Christen Rhuus thill Kierchen ehn liden Liusse-Crone, som hand udi Kaars-Kieechen loed ophenge. Poe deud stoer saaledis:

Christen Rhuus, Johanne Samuelsdatter, Anno 1706.

153. Dend beste Liig-Vaarde.

Loed ochsaa bekoste dend største och beste Liig-Vaarde, och dend laded ophenge i Kaars-Kierchen paa øster Side nest Prædiche-Stollen. Paa samme Liig-Vaarde Kroge findis schreffued saaledis:

16 C. L. R. J. S. G. 96.

Paa Baarden stoer disse Ord:

Du stolte Kjød och visnedt Høe, Du Orme-Mad och Aesche
Se thill ded Leer Du om Dig bær, hvad har du af att brasche
Jeg ehr din siste Hvillebench, jeg drager Dig der hen
Huor Du ey self kand goe ey stoe, betench Dig da min Ven
Jeg giffuer Kropen Jorden bort, de Madicher at foede
Streb self att Sjællen moe for Gud ved Jesum Renhed møde
So schal din Sjæll med Legemedt forenedt stedse stoe
Din Kamp schal lønnes med en Krandtz, den Du af Gud schal foe.

I ded mellomste Spejel ehr ehn maelede Krandtz, hvor udi stoer disse Ord:

J. H. S.
PHILIP. I. V. 23.
Jeg haffner Lyst thill att faere her fra och verre med Christoe.

Merchelige vahr dog dette, att dend sl. Mand, som efter min Begering schreff dette Vers, nemlig Hr. Olle Trons blev self derefter dend første, som paa same Baarde bleff bortbaaren, efter att hand ehn gandsche kort Tid haffde verred Capelan her ibid*).

---

*) Da Olle Trons — eller maaske Trans — ikke er nævnt i Vibergs Præstehistorie, maa han enten være undgaaet Forfatterens Opmærksomhed eller ogsaa være identisk med Olle Jepsøn Frans — kaldet til Kapelan i Sæby 10. Juli 1705, begravet 4. Juni 1707 — idet Trons og Frans let ved Fejlskrivning eller Fejllæsning kan være bleven forvekslet. Rhuus har dog et tydeligt „T" til hans Navn. Første Delen af denne Baares Beskrivelse ses at være paabegyndt tidligere, vistnok samme Aar, som Aarstallet paa den udviser, nemlig 1696; Verset og den øvrige Iudskription er tilføjet senere, vistnok i Aaret 1706 eller 1707, hvilken Tid jo falder sammen med Olle Jepsøn Frans' Død.

154. Dend 2. Liig-Baarde.

Paa dend anden Liig-Baarde, som min Hustrues Faeder lod bekoste haffuer jeg laded sætte disse Ord:

Samuel Hermansøn Gesmel loed mig bekoste Aared 1649. Och bleff hans Hustru Johanne Klemmensdatter først poe mig hidbaared d. 26. Julli same Aar, och hand selfuer d. 4. October nest efter.

155. Dend 3. Liig-Baarde.

Paa dend thredie Liig-Baarde stoer disse Ord:

Stat Mennische och see dog hid
Betench din Død med nøye Flid
Dedt Legeme schal bæres bortt
Och dækkes thill med Mulden sortt,
Mens Himlen dog schal vær din Boe
Om Du poe Gud mon stadig troe
Och lever væl thill Enden Din
Saa sauner Dig Gudtz Engle fin.
J. H. S.

Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter Gesmel loed mig bekoste Aared 1706.

Versed schreff hederlig Niels Michelsøn, Hører her i Skoelen.*)

156. Dend 4. och minste Liig-Baarde.

Paa dend fjerde och minste Liig-Baarde, som mine sl. Forældre loed bekoste, huorpaa deris sl. Baehrns Naff(n) i

*) I den af F. E. Hunderup i „Aalborg Kathedralskoles Program 1871“ givne Fortegnelse over Lærerne ved den nedlagte Latinskole i Sæby, findes ikke nogen Hører med dette Navn.

ehn Krandß ehr udhogede: L. L. R. haffuer jeg laded sætte disse Ord:

Borgmester Lauridtz Nielsen Rhnus och Anne Christensdatter Riber loed mig bekoste Aared 1660.

Psalmen 88. V. 7. 9. Du lagde mig i dend underste Graff, i Mørche och Dyb jeg leger indelocht, och kand iche komme ud.

J ded thredie Spejel stoer saaledis:

Dend første, jeg baehr
Thill dette Guds Huns
Ded vahr ett Baehrn,
Som hede Laurs Rhuus.

157. Ded lided Kammers ved Altered.

Ded lided Kammers ved Altered, som jeg haffuer ladedt indrette och bekoste, derpaa stoer dette:

Anno 1707. C. L. R.

Och schreff hederlig och vellærde Mand Hr. Melchior Hiardemaal der thill dette Vers:

Ved Herrens Alter har
Leviten her ett Huus
Guds Naade giv och ær
Jo got thill fromme Rhuus.
Ps. 84. Vers 4 och 12.

158. Haffuer Christen Rhuus

och Johanne Samuelsdatter Thid efter anden ladedt bekoste efterschreffne, huilcheđ paa ehn Deel Steder med Thall och Naffne sees, nemlig:

1) Lius Bretter med detzsen poe sedende Lius-Arme.
2) Benche och Benche-Kiste i Kaars-Kierchen.
3) Maries Belleded ofr Forstuen samme Stedtz.

4) Skamllen for Altered med Ryslеder betrechen.

5) De smoe Spedtzser och Knapper udi Corit.

6) Dend lange dobbelt Thrappe eller Leder i Kaars-Kierchen.

7) Skibbed och Feschen med Jonas samme Stedtz.

Findis her efter antegnit huis paa Kierche-Gaarden siden denne Bogs Indrettelse ehr forbedred, och ehr som følger:

159. Elle Lauridtzdatter Rhuus' Graff-Thræ.

Ett Graff-Thræ paa norder Side Kierchen ved Skoellen*) derpaa stoer saaledis:

Her under huiller erlig och gudfryetige Kvinde, Elle Lauridtzdatter Rhuus, som boede och dode her udi Sæbye Anno 1685 d. 10. Juni. Gud giffue hende med alle throe christne chn glædelig och ærefuld Opstandelse paa dend yderste Dag.

Jesper Jensøn Munches, som nu her efter leuer.

E. L. D. R.

NB.: Dette Graff-Thræ loed Jesper Jensøn paalege Anno 1694 efter att hand da 8 Aar hafde bortte vered och gjordt sin anden ostindische Rejse.

160. Ett Graff-Koers ofr Margrette Nielsdatters Lejersted, huilched ehr ded første her paa Kierche-Gaarden af ded Slags Graffschrift verred haffuer, derpaa stoer saaledis:

Sl. Margrette Nielsdatter,Læssøe, føed i Sæbye Anno 1632 och døde her i Hospitalet 1694 Poesche Dag.

161. Velb. Holger Packs loed bekofte Resten ved Kaars-Kierchedørren.

Anno 1695 loed høyedle, velbohrne Holger Packs och

*) Latiuskolen laa opad nordøst Hjørne af Kirkegaarden.

høyedle, velbohrne Frue Elisabet Belde thill Sæbygaard etc. paa deris egen Bekostning gjøre dend Jern-Rest ved Kaars-Kierchedørren, huor thillforn iche haffuer verred anded end ehn Bre-Steen oprejste, huilchen Steen deris velboehr. igjen for samme Kierchedør loed nedlege, och stoer deris velboehrenheders Naffne paa Resten saaledis:

H. P.   L. B.
1695.

162. Christen Rhuns loed bekofte Plancheverched ved Skoellen.

Anno 1695 loed Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter paa deris egen Bekostning opsæite ded Plancheverch, som ehr imellom Skoellen och Kierche-Portten, i sin Lengde 14 Fausne. Paa samme Sted haffuer thillforn iche verred anden Loche end ett Gjerde af Elle-Riis, Aar efter anded opsatte, huilchedt ingen goed Siun eller Schech giffuedt haffuer. Om samme Plancheverch findis ehn Breuf saaledis:

Melchior Christensøn Hiardemaal, Sogne-Præst udi Sæbye och Pejter Pejttersøn Guldsmed, Kiercheverge her samme Stedtz, gjør hermed vitterligt, att som Christen Rhuus haffuer ladedt opsæfte ett Plancheverch mellom sønderste Kierche-Degge och Skoellen udi sin Lengde 14 Fausne, och dett med 12 gode Ege-Stolper, Steen-Læchter och Granefjell och Kierchen iche nu ehr ved Penge ded, att kand betalle, da loffuer vi hermed paa Kierchentz Vegne, att ded hannem skaedesløs schall betalles inden forstkommende 1ste May 1696, och ded med rede Penge, som ded nu af Dannemend ehr taxeret for att haffue kost, Penge thie Sldlr. dette vi med egen Hænder paa Kierchens Vegne hermed bekrefter.

Datum Sæbye, d. 13. Juni 1695.

PS. Skulle ded hende sig, att Kierchen andre Ud-

gifter paakom, saa Pengene thill bemelte Tid iche skulle kunde betalles, da ehr efter hans egen Tilbod slutted, att ded moe blifue indthill første eller andett Aar efter forschreffne Tid, da de betalles schal, naar begeres. Och denne voris Beuis os eller vorre Efterkommere ukasserede igjen thillstilles.

Melchior Hiardemaal. Pejter Pejtterson.
m. m. Egen Haend.

Paa samme Beuis findis saa schreffuen:

Sogne-Præsten Hr. Melchior Christenson och Kierchevergen Pejter Pejttersøns Beuis paa 10 Sldr., Kierchen mig for Plancheverched ved Skoellen skulle skyldig verre, huilche jeg dog iche haffue vill, saasom jeg samme Plancheverch thill Kirrchen och Skoellen hermed vill haffue forærit, saa denne deris Beuis schal i alle Moede død och machtesløs verre, saa inted efter denne Dag af Kierchen eller nogen paa Kierchens Vegne schal i nogen Moede vorde fordered nogen Betalling for samme Plancheverch. Ded jeg med min egen Haend herneden befrefter.

Sæbye, d. 14. Juni Anno 1695.

Christen L. Rhuus.

163. Christen Michelsøn Riber, ett Graff-Thræ.

Ett Graff-Thræ paa norder Side af Keerchen, derpaa stoer disse Ord:

Her under huiller erlig och velagtte Karell sl. Christen Michelsøn Riber, føed i Sæbye Aared 1673 och døde Aar 1702 dend 1ste Marti. Gud giffue hannem ehn ærefuld Opstandelse paa dend yderste Dag.

164. Søren Langtued, Graff-Thræ.

Ett Graff-Thræ paa sønder Side Kierchen huorpaa stoer disse Ord:

Her under huiller dend erlig, nu sl. Mand, Søren

Christensøn, føed i Langtued, hans Alders 86 Aar, som boede och døde i Sæbye Anno 1697 dend 2. Aprili.

165. Kierchens Breffue.

Høyedle velhohrne, nu sl. Frue, Fru Anne Pedersdatter Maaneschiold hendis velb. Testamentz Breff liuder saaledis:

J dend hellige høyloffuede Threenigheds Naffn, haffr jeg Anne Pedersdatter Maaneschiold, velb. sl. Hans Dyris thill Knifholt*) forærit och giffuet thill Sæbye Kierche, Skoelle och Siugstue, ett Hundrede enchende Rixdaller, som schal stoe paa erlig Rentte bemelte tuende Steder thill lige Schiste och Goede, huilche forschreffne Hundrede enchende Rixdaller jeg haffuer loffuet min kiere Datter, erlig och velb. Fru Karen Dyre**), och hermed venlig ombeder Sogne-Præsten i Sæbye, som nu ehr, eller her efter kommendis vorder, att de vill haffue fligtig Tilsiun thill samme Penge, baade Hoffuedstoell och Rentte, att de bliffr saaledis thill-seet, och thill formelte thrende Steder uddellet, som de for Gud vill være bekient och mig ansvahre paa dend stoere Herrens Dag, och schal Rentten af samme Penge, som jeg nu allerede haffuer udleffueret, som forschreffne stoer, angaa, fra St. Martini Dag i nærværende Aar 1656, thill Aars-dagen St. Martens Dag, mand schriffuendis vorder 1657, och saa fremdeelis. Jnschendis her med alle mine Venner Løche och Velstand, och aldeelis uforhindrit under ald dend Piin och Straf, Gud i sit hellige Ord thruer med, af mig underschreffne och forseylet, Knifholt, d. 30. October Anno 1656.

Anne Pedersdatter Maaneschiold, sl. Hans Dyres Ehdt.

---

*) Hans Dyre tilbyttede sig Kni vholt 1632 med Niels Aren-feldt, der var gift med hans Datter Karen. Hans Dyre døde 1655.

**) Ovennævnte Niels Arenfeldts Hustru. 1652 gav Hans Dyre Knivholt tilbage til hende.

Sæbye latinsche Skoelle angaaende.

166. Ded latinsche Skoelle-Huus.

Da ehr Skoelle-Huuset Anno 1645 opbygt af sl. Borgmester Hans Nielsøn, och stoer offuer Døren dişse Ord:

Ne vincaris Malo, Sed vince bono Malum. Rom. 12.

J. H. S.

H. N. S. K. M. D.

1646.*)

167. Skoelle Kammerset.

I Schoelle Kammerset findis paa Doren gammel maalede Bogstauver saaledis:

C. C. B.

1640.

Ehr sl. Hr. Christen Christensøn Bidstrups Naffn.

Och paa dend anden Dør dişse Ord:

Borgmester Christen Rhuus och Johanne Samuelsdatter loed dette Kammer formaale Anno 1674.

---

*) Paa et af de ældste Huse i Sæby, Matr. Nr. 35 paa Sydsiden af Algaden, lidt vesten for Kirken opført i et Stokværk med svære Egetræsbindinger og fremstaaende Bjælkehoveder, hvilende paa svære Bjælkestytter eller Konsoller, sad indtil for faa Aar siden, da det overgaves til Musæet i Hjørring, over Indgangsdøren et svært, for neden opbuet Egetræs Brædt eller saakaldt Porthammer med følgende Inskription i ophøjet Udgravning:

I Midten Kristi Monogram omgivet af en Krands og oven dette: „Den 3 Juli". Paa venstre Side Monogrammet et Skjold, hvori stod „H. N. B." og de samme tre Bogstaver sammenslynget til et Monogram. Til højre for Kristi Monogram et andet Skjold med Bogstaverne: „J. H. S. K. M. D.", Og til venstre for første Skjold stod med Uncialbogstaver: „Gud

168. Kacheloffuen.

I bemelte Kammers ehr staaendis ehn Jern-Kacheloffuen, Kierchen thillhørende.

169. Skoellens Ritual.

Hos Skoellemesteren findis ehn Kierche Ritual, som med Kierchens Penge thill Schoellen ehr betalt.

170. Skoellens Indkomst och Capitaler.

Skoellens Indkomst och Capitaler ehr efterschreffne:

Albech Sogens Degne Rentte. 150 Rixdaller Capital, som Admiral Niels Juell efter kongelige Tilladelse gaff for Wolstrup Degne Boel, som her thill Skoellen horde. Der foruden Afgift udi Korn och Penge, som af Degnene udi Sognene her omkring Byen bekommis, baade thill Skoellemesteren, Høreren och ehn Deel thill Skoelle-Børnene uddellis, saa som af Skøff*), Thorslef, Understed, Aasted, Flade, Gierum och Lendom Sogner**).

bevar din Indgang och Udgang. Er Gud med os, hvo kand da ver imod os. 1624". Og til højre for det andet Skjold stod der: „Gud bevar dite Hus al sin Ære och alt hvad der inden for mon vere". Som det vil ses, er det de samme Initialbogstaver, der staar i Skjoldene, som der fandtes over Latinskolens Indgangsdør med den Forandring, at „S" i det venstre Skjold er udeladt og erstattet med „B", saa at „H. N." skal betyde „Hans Nielsen" og „B"-et „Borgmester" K. M. D. er antagelig Initialbogstavarne af Borgmester Hans Nielsens Hustru, og „J. H. S." er som bekendt Kristi Initialbogstaver. Ingen har hidtil vidst hvis Navnetræk Brættet indeholdt, men den bevarede Fortegnelse over Indskriptionen over Latinskolens Dør løser Gaaden.

*) Skjæve. **). Foruden de anførte ses Skolen tillige at have ejet Degnerenten af følgende Sogne: Børglum Furreby, Vejby, Volstrup, Hørby, Kærup, Vrejlev, Hæstrup, Vraa, Emb, Serritslev, Elling, Tolne, Mosbjerg Hermested, Voer og Skærum, ialt 25 Sogne.

Capitaler.

200 Rdr. velb. sl. Erich Høg haffuer thill Skoellen testamenteret.

50 Rdr. sl. velb. Fru Anne Pedersdatter Maaneschold.

50 Sdr. Jens Christensøn Pranges och 50 Sdr. sl. Rasmus Wilsbeches*).

Findis her efter antegnit huis ved latinsche Skoelle siden denne Boges Indretteſſe ehr forbedred och ehr som følger:

171. Veledle Hr. Beskop Jens Birckeroed.

Anno 1695 forærede hans veledle Høy=Erverdighed Beskoppen, Hr. Mag. Jens Birckeroed thill fattige Skoelle=Børn, Penge 10 Sldr., huilche med flerre Skoellens Penge thill dennom blef uddellett d. 1ste Aprille samme Aar. Gud rigeligen velsigne och belønne hans Høy=Erverdighed for denne och flerre sinne beuiste Velgjerninger.

172. Skoellekuistens Opbygelse 1695.

Anno 1695 d. 4. Juli blef Skoellekuisten (som Aared 1645 vahr opbygede och nu so brøstfeldige, att den endelig ville nedtages och repareres) nedbrutte; detz Thømmer, Thejll, Steen och Loftesjel, huert lacht udi sitt Sted och Forvaehring, och Steded hellers udi altt røedelig gjordtt, Kierchen och Skoellen uden nogen Bekostning, saa som Christen Rhuus ded haffuer laded forrette, och hellers thill dend och Skoelle=Husedtz Behøffuelse forærIdt thuende Ege=Stolper och feks Støcher Løsholter, desligeste gjordt Ansøgning och der thill bekomedt efterschreffne: Af høyedle velboehrne Holger Packs thill Sæbygaard bekomedt 4 Ege=Stolper (de tuende thill

*) Hertil kom senere det, Rhuus testamenterede Skolen og et Legat paa 2500 Rdr., som Farver i Sæby, Jørgen Lovsøn, gav til Skolen 1716.

Foed i øster Side af Skoelle-Husedt), 4 gode Eye-Løs-holter, och 6 Snesse gode gamlle Thagsteen. Biryitte Madtz-datter der thill forœridt 4 Td. norsche Kalch. Jørgen Farffuer her thill forœridt ehn god Fur Bjelche, och af Søren Niel-søn thuende smoe dito ochsaa forœridt.

173. Veledle Hr. Bessop Jens Bircheroed.

Anno 1696 d. 16. Januari leuerede veledle Hr. Mag. och Besskop, Jens Bircheroed mig 12 Sldr., huilche hans Høy-Erverdighed thill fattige Skoelle-Børn her paa Steden forœridt, som och thill dennom i ehn af disse Dage med flerre Skoellens Penge vorder uddelledt, lige som de hans Høy-Erverdighed dennom forleden Aar gaff, huorom her neste Side videre meldes. Saadan beuisende Meldhed och Gunst, vill Gud rigelig belønne, ded ønsches af Høy-Erver-dige ydmyge Tjener.

Chr. Rhuus.

174. Hr. Jens Andersøn udi Understed.

Anno 1696 Poesche Aften (efter sl. Hr. Antoni Mar-chorsøn, fordom Prest udi Understed, hans i sin siste Thid gjorde Begering) gaff dend hederlig och vellœrde Mand Hr. Jens Andersøn Snebang, nuverende Sogne-Prest thill Un-dersted och Karup Menigheder, och hans dyderige Kjereste, Else Baldtzœrsdatter, Kleder thill 4 fattige Skoelle-Børn, huilche dennom straks blef leffuerede. Gud for saadan deris beuiste Velgjerning verre deris riige Belønere.

175. Her efter findis indførtte, huad Breffue, saavit Gaffue och Testamenter angaaende Skoellens Vedkommende.

Høyedle velboehrne, nu sallig Erich Høg thill Biørens-

holm*), hans Fundats thill Sæbye latinsche Skoelle ehr saaledis:

Kiendis jeg Erich Høg thill Biørensholm med min Hustrue ud af fri Villie och velberad Hue udi Jesu Nafn haffr giffuet thill Sæbye latinsche Skoelle thill thoe fattige Skoelle-Børn, som gaar i latinsche Skoelle, thoe Hundrede Rixdaller, ehn huer Daller beregnit seks och halfemtesinds Schielling, med de Vilchord, att Rentten af fornævnte Penge schall udgifuis thill Sæby Skoelle, thill de thoe fornævnte fattige Skoelle-Børn, som jeg eller mine Arfvinger kand finnis att verre god Forhaabning om, och i Fremtiden kand komme thill Guds Ære, men fornævnte Hoffuedstoell, som ehr thoe Hundrede Rixdaller, aarligen att staa paa Rentte hos mig och mine Arfvinger, eller och hos andre visse Adelsfolch, som vahrhaftig ehr, paa det at mange fattige Børn, Aar efter Aar evindelige i deris Skoellegang kunde forfremmis, och Skoellen detz bedre thill Guds Ære ved Magt holdis, och naar disse fornævnte thoe fattige Sæbye Skoelle-Børn, som jeg nu samtycht hafr, disse fornævnte tholf Rixdlr. aarligen Rentte-Penge thill deris Skoellegang, dennem iche vell anstiller, och Skoellen forfølge ville, eller ingen god Forhaabning ehr om, da schal det forordnis af mig eller mine Arfvinger, anden thoe fattige Skoelle-Børn, om huilche som ehr god Forhaabning om, i deris Sted at indschriffuis, och haffr jeg udsat samme Penge thill erlig och velb. Mand Steen Rottsteen thill Lierbech**), som schal samme Rentte nu thill Pindse-Dag, Aar 1643, udgiffue, och naar som jeg eller mine Arfvinger blifr thill Sinds iche lenger hos hannem eller hans Arfvinger at lade bliffue staaendis, eller och at

*) **Erik Justesøn Høg var Ejer til Bjørnsholm i Randers Amt, Kongstedlund, Høgholt m. fl., død 1673.**

) **Lerbek, Elling Sogn, Hjørring Amt. Steen Rodsteen død 1664.

Rentten iche rigtig udkommer, hannem da eller hans Arfvinger af mig eller mine Arfvinger, ett Fierdingaar tilforn, att lade opschrifue, att det hos andre visse och vahrhaftige Adelsfolch kand udsættis ved visse Pant eller Forlofuere, och hafr jeg samme Steen Rottsteens Bref paa de thoe Hundrede Rixdaller lefuered hæderlig och høylærde Maud, Mester Anders Superintendentz ofuer Vindelboe Stift, at indleege udi Vindelboe Stiftees Bref-Kiste, och schal samme Rentte thill Borgmester udi Sæbye, huer Pindsc-Dag, Aar efter Aar, lefueris, at hand det thill de forordnede Skoelle-Børn kand Udbytte, och schal Lensmanden och Borgmester i Sæbye Fuldmagtt hafue med dette at indsee, at det blifr efterkommedt, att det schal ubrøderlige holdis och efterkommis hafr jeg med min kiere Hustru, vore Hænder undersat och med Zignetter underthrøgt. Datum Aalborg, d. 7. May Anno 1643.

Erich Høgs. Beatte Scheell.
Egen Haend. Egen Haend.

176. Dend dansche Skoelle udi Sæbye och dentz vedkommende Beschaffenhed ehr saaledis:

Thill dansche Skoelle-Huus har endnu indthill denne nærværende Tid 1694 ingen visse Sted væred indretted ey heller noged vest thill Skoellemesterens Løn eller Underholdning væred aflagtte, huad blifue vill eller kand, gifuer Tiden, da ded och her efter bør være antegnit.

Och findis her efter paa neste Blad antegnedt hues dermed vorder tillagt, huorthill Gud gifue Løche och Velsignelse ded ønscher Chr. Rhuus.

177. Findis her efter antegnet huis ved dansche Skoellen siden denne Bogs Indrettelse ehr forbedred, och ehr som følger:

Att inted før denne Boges Indrettelse, thill dansche

Skoelle ehr tillachte eller nogen vesse Sted dertil forordnedt, ded sees her forthill paa neste Fol.

Huad Gud vell herefter kand blifue tillachte, ded der forre herefter indfores*).

178. Sæbye Hospital och dets Vedkommende ehr saaledis, som efterfølger:

Da ehr først Hospitals-Eyendom gifued thill at byge et Hospital paa af sl. velb. Mogens Juel thill Knifholt Anno 1565 efter derom videre Fundatzens Indhold saalydende:

Jeg Mons Juel thill Knifholt kiendis och giør vitterligt for alle med dette mit aabne Bref, at jeg hafr med min kiere Hustrue Inger Thymandsdatter och min Svoger Erich Kaas thill Oes**) Samtych och Beuilling giffuet dend almægtigste Gud thill Ære och fattige christne Lemmer, som arme och nidtørftige ere, thill Hielp och Nøtte, ehn Jord och Eyendom, legendis udi Sæbye, nest vesten Jachob Svins paa dend Sønder Side Gaaden, og nest østen Michel Bertelsøns Gaard, som Christen Sørensson iboer, med sin Lengde och Brede, som hun nu forfunden ehr, paa huilchen schal bygges et Huus til seks arme och nødtørftige Mennischer, om der kand iche flere behielpis, som schal indleegis met Borgemester och Raads saa och Sogne-Præstens Villie och Samtyche udi fornævnte Sæbye, som de vil antsuahre

*) Det ses heraf og Side 64, hvor der omtales en dansk Skoleholder ved Navn Hans Lauridsøn, at der afholdtes dansk Skole, men denne maa nærmest have haft en privat Karakter. I den efterfølgende Tid blev der ikke gjort noget for en saadan offentlig Skole, før Rhuus og Hustru efter begges Død 1713 ved deres Testamente skænkede Byen en saadan.

**) Aas i Taars Sogn, Hjørring Amt. Erik Kaas var gift med Johanne Stygge.

for Gud, och de samme, som saa bliffr der indlagt, schulle være fri for ald kongelig och Byens Tynge, och der som samme Jord, Huus och Eyendom iche brugis som forschreven staar, men foruendis seden thill nogen anden Brug, da schal det komme fri igien thill mig eller minne Arfvinger ubehindrit i alle Maade med huis Bygning och Forbedring der da findis at være bekosted, och Borgemester och Raad udi Sæbye, som nu ehr eller her efterkomme kand, at staa thill Rette der for, om det foruendis her fra igien, for deris Forsømmelses Schyld, efter som forbenefnt ehr. Thill Vidnisbiurd, at saa ubrødeligen holdis schal i alle Ord, Pungter och Artichler, forschrefnet staar, thrycher ieg mit Indsegel her neden for, med min kiere Hustrues Signette Inger Thymandsdatter, och min kiere Svoger velb. Erich Kossis Indsegl e thill Oes, som jeg kierligen ombeder at besegle med mig. Datum Sæbye, Søndagen Kvasimodegeniti, Anno Domini 1565.

Mogens Juel. Inger Thymandsdatter*).
Med egen Haend. Med egen Haend.

179. Hospitals-Huused, sl. Oluf Ottesøn lod opbyge.

Hospital-Huused, bestaaende udi sin Binding ehr Anno 1675 opbygtt af sl. Oluff Ottesøn, fordom Borger her udi Sæbye, och findis der om ehn Thausle ved Dørren saaledis;

At fattig Ladzerus
Ey Huuse vild her schal være
Opbygt ehr ham ded Huus
Och hans med Schødschinde flerre

*) Mogens Juel tilbyttede sig 1542 af Kronen Kartofte — i Taars S. Hjørring A. —, der efter hans anden Hustrue Inger Tidsmandsdatter — Tymandsdatter — blev kaldet Tidemandsholm.

Af dend, som ventter sig
Af Gud i Jorderig
Velsigned Boe och Hiem
Sampt Huus i Himmerig.
O. O. S. 1675. K. N. D.

180. Hospitalets Capitaler ehr efterschreffne:

500 Rdr., som velfornehme sl. Jens Lillebonde, fordum vonhaftig udi Nykiøbing i Mors, thill Sæbye Hospitall giffuet haffuer.

200 Rdr. velb. sl. Frue Margrette Rossenkrantz thill Hospitaled haffuer testamenteret.

50 Sldr. sl. velb. Fru Anne Pedersdatter Maaneschiold der thill haffuer testamenteret.

50 Sldr. sl. Rasmus Vilsbech gaf Anno 1646, da hand vahr Borger her i Sæbye och Ridefoget paa Aasdal.

Och 16 Rdr. sl. Vigel Gregersøn gaff thill Hospitaled at bliffue staaende i dend Gaard och Eyendom, hand ibode Anno 1666, da hand vahr Borger her udi Sæbye, mens døde siden (som) Raadmand udi Mariager.

NB.: Formedelst samme Gaard ehr bleffuen øde, da ehr dend sl. Mands Fundatz der udi ey efterkommit, at Capitalen endelig schulle i Gaarden bliffue staaende, mens ehr der fra thaged och anden Steds thill bedre Sicherhed udsatte.

181. Hospitals-Jorder, och huem ded giffued haffr.

Hospitals Marche-Jorder, som der thill ehr testamenteret ehr efterschreffne.

16 Agre och ehn Hoffuedager i Toften, som sl. Jens Christensøn Prang, fordum Borger och Tholder udi Sæbye, der thill testamenterede.

4 Agger i Strandhaffue, sl. Lauridtz Simensøn thill Hospitalled testamentered.

182. Dend nye Bloch udi Kierchen.

Hellers ehr ehn Deel Marche-Jord och Penge thill bemelte Hospital som ehr kommen af dend nye Bloch udi Kierchen, huilchen Christen Rhuus Anno 1673 loed indrette, och her for thill findis indførtte, thill Huspitals-Huusetz Opbøgelse, mens som sl. Oluf Ottesøn, thoe Aar der efter, samme Huus loed opbyge, som her for thill mældis, saa ehr dog samme Blochis Indkomst der thill meged vell thillpas kommen, efter som ded for saa Aar efter Opbygelsen haffuer haft Hielp fornøden, baade paa Liær, Tømmer och Tæche, huilched af samme Blochis Indkomme iche allenne ehr forfærdigedt och vedligeholden, mens Huused i andre Maader forbedred, och med Haffue-Rom indlugtte, och nest Guds Bistand der af meere forbedris kand.

Och ehr dette saa vit om Hospitalett mælded. Gud self naadeligen velsigne och beuahre Kierchen, Skoellen och de fattiges Huus, saavell som alle Mennischers, særdeelis i denne fattige Bye, och de Guds Børn rigelig igien belønne, som noged thill samme Stæders Tieniste och Nøtte anuende. Gud lad dennem her leffue vell och siden at huusis och glædis huos Gud, altid och uden Afladelse, evendelig Ammen, ded ønsches hjerteligen af Christen L. Rhuus.

183. Findis her efter antegnit huis ved Hospitalet, siden denne Boges Indrettelse ehr forbedred, och ehr som følger:

Anno 1707 blef poe Hospitals-Huusedt opsatt ehn Thauffle, huorpoe stoer disse Ord:

Sl. velb, Mogens Juel thill Knifholdt och hans velb. Frue, sl. Fru Inger Thymandtzdatter, saauelsom sl. velb. Jens Kaas thill Aas, vare første Stiftere thill dette Hospital Aared 1565.

184. Hospitalets Breffue.

Høyagtbahre och velfornehme, nu sl. Mand Jens Christensøn Prang, fordum kongl. Mayts, Tolder her udi Sæbye och Ridefoget poe Bangsboe och detz vedlegende Gods, hans Testament och Gaffue-Bref liudende saaledis som efterfølger:

I Naffn Gud Faders, Søn och dend Helligaands Nafn. Der som Gud aller megtigste bortkalder mig uden Liffits Arfving med min kiere Hustru, Magdalene Henrichsdatter, da vill jeg i Jesu Naffn giffue thill de fattige Gudtz Lemmer i Sæbye Siugstue efter min dødelige Afgang, de sixten Agre och ehn Hoffuedt-Ager ved øster Ende paa Thoften i Sæbye March, som jeg kiøbte af Hans Nielsøn Borgemester, och schal fornævnte sexten Agre og dend Hoffuedt-Ager følge de fattige udi fornævnte Siugstue efter min Død, som forschreffuet staar, thill evindelig Eyendom, och huem som fornævnte sixten Agre och Hoffuedt-Ager bekommer udi Leye, schal de giffue aarligen der af thill de fattige, rede Penge tholf Rixdlr. thill Leye, och schal aldrig nogen fordriste sig thill at kiøbe eller fratage fornævnte Siugstue-Lemmer fornævnte sixten Agre och dend Hoffuedt-Ager under Guds Vrede och Straf, om nogen her imod giør, som fornævnte staar, och gaff jeg Hans Nielsøn Borgemester for fornævnte 16 Agre og dend Hoffued-Ager, thoe Hundrede Rixdaller*),

*) Toften ligger som en Enklave i Volstrup Sogn, den har før hørt til Sæbygaard, Volstrup Sogn, hvad der ses af, at Kong Frederik d. II. 12. December 1559 udsteder et „aabent Brev, at Borgerskabet i Sæbye maa bruge 2 Marker under Sæbygaard, den ene kaldet søndre Mark, den anden Tofterne, som de nu selv have i Værge, og et Boel ved Sæbye, kaldet Strygeregaard, mod en aarlig Afgift af 36 Mark danske, som de skulle betale sammen med deres Byskat“ — Kansel. Brevb. —. Og da Kronen 1560 mageskiftede Sæbygaard og Gods med Otte Rud mod dennes Gods i Nordsjælland, hed

der foruden haffuer jeg giffuet thill Sæbye Kierche ett Halfhundrede Slette Daller, som schal indschriffuis i Kierchebogen och udsættis poe Rentte, och Rentten der af aarligen thill Kierchen. Item haffr jeg ochsaa giffuet thill fattige Skoelle-Børn i Sæbye Skoelle, ett Halfhundrede Slette Daller, som ochsaa schal udsættis poe Rentte, och Rentten aarligen der af thill de armeste Skoelle-Børn thill Klæder, som Skoellemesteren med Sogne-Presten schal uddelle, som de vill ansuahre for Gud och Ørrigheden, item haffr jeg endnu giffuet thill Sogne-Presten for Tienist at giøre ofr mig efter min Død, thiffue Rixdaller, Capelannen fiire Rixdaller, och Skoellemesteren fiire Rixdaller; huilche fornævnte Agre och Penge mine Arfvinger schal straks af min Boe och Jord udleege, efter som forschreffuet staar, som de vil ansuahre mig paa dend yderste Dag, och min Hustrues Part her med uforkrenchett, mens hender lige saa meget Ager-Jord och Penge af Boen udleegis, saa hun och hendis Arfvinger scher fyldist, her imod beedis mine Arfvinger, at de imod dette mit Bref ingen Forfang eller Imødsigelse at giøre. At saa i Sandhed er och ubrødeligen holdis schal, som forschreffuet staar, haffr jeg med egen Haend schreffuet och und-rschreffuet. Ex. Sæbye d. 6. May Anno 1650.

Jens Christensøn.
(Egen Haend.)

Denne Breffuis Indhold bekrefter vi underschreffne, sl.

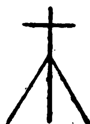
---

det i Mageskiftebrevet: „Da Otte Ruds Gods renter 1½ Td. Korn mindre end det udlagte Kronens Gods, skal den Sæbygaards Jord, som Borgerne i Sæbye nu have i Værge, blive hos Kronen" — Kansel. Brevb. 6. Juli 1560 —. Traditionen siger, at Toften, der se at have været inddiget med svære Jorddiger, har været Kalvehave til Sæbygaard, og spillet bort i Kortspil til en Købmand fra Sæby.

Jens Christensøns Arfvinger, med egen Haend, Zignet och Boemerche. Ex. Sæbye d. 16. Juni Anno 1653.

Thomes Christensøn. (Egen Haend.) Martin Kieldsøn. (Egen Haend.)

C. A. N. J. R. O. M.



185. Høyedle velbohrne, nu sl. Mogens Juels thill Knifholt, hans velb. Fundatz och Gaffue=Bref paa ded Jord och Eyendom Hospital=Huusedt ehr paabyged, findis her for thill indførtte.

186. Høyagtbahre, velfornehme, nu sallige Mand Vigel Gregersøn, fordum Raadmand udi Mariager, hans Bref saa liudende:

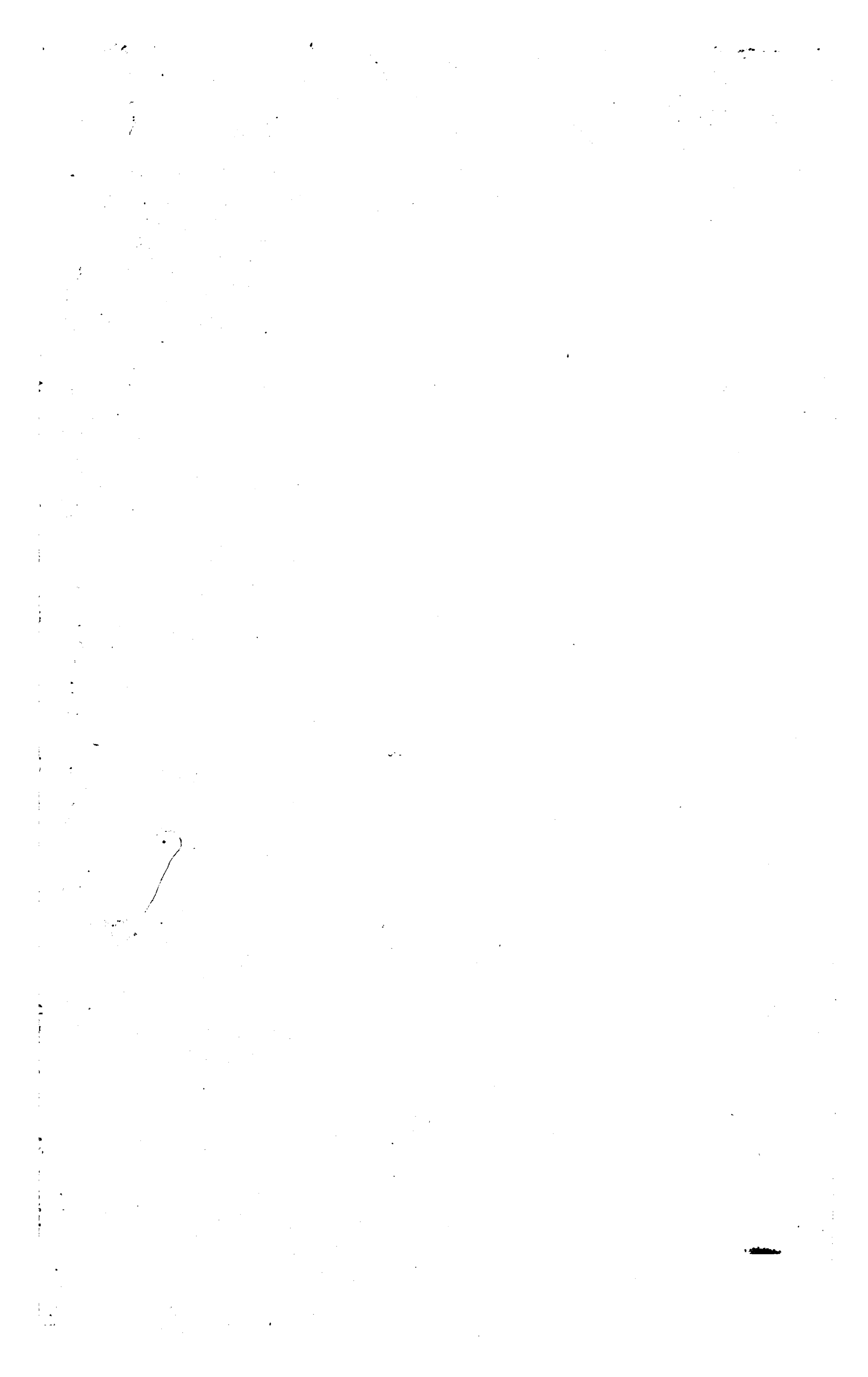
Efter som jeg underschreffne Vigel Gregersøn, Borger och Indvahnnere udi Sæbye, forleden Michelsdag saa och Martensdag Anno 1665, i Hafs=Nød och Liffs=Fahre udlofuede for Gud thill de fattige och Hospitalet udi Sæbye, sexten Rixdaller, och Gud imod mennischelige Forhaabning mig saa naadelig same Tid frelste och friede, huor for hans Naffn sche Lof, da i Herrens Naffn, thill mit Løfthis Erkiendelse och schyldig Tachnemmelighed imod Gud, som dend der i denne eller andre Maader haffr befunden hans Hielp, at beuisse, kundgiør jeg udi dette mit aabne Bref, mig med min kiere Hustru, Anne Nielsdatter Rhuus, Gud thill Ære och Tachsigelse, at haffue giffuet och forærit, och her med giffuer och forærer fornævnte sexten Rixdaller thill fornævnte Hospital och fattige, huilche 16 Rdr. jeg samme Hospital och fattige som ehn Ret vitterlig Gield schyldig ehr, och schal i min Huus och Gaard bliffue hos mig bestaaende, och Mand

efter mig, saa lenge det af os begieris och i saa Maade billig erholdis kand. Her foruden schal forbemelte sexten Rixdallers Rentte først erlegis Halfparten, ehn half Rixdaller thill fiorten Dage før St. Michelsdag, och dend anden halffue Part thill Martini, och siden aarligen thill samme Terminer, være sig, de enten hos mig eller nogen anden bliffr Bestanden, huor thill de fattiges Forstandere, Sognepresten och Borgmester och Raad, som nu ehr eller her efter kommendis vorder, schal haffue Indseende, som de agter for Gud at forsuahre, och at dette ehr och schal saaledis fastholdis och være af mig och mine Arfvinger for Gud och Verden, loffr och forpligter jeg mig thill med egen Haend och Segell for mig och mine Arfvinger. Actnm Sæbye d. 9. April Anno 1666.

Vigel Gregersøn.
(Egen Haend.)

Anno 1669 d. 24. Marti ehr clarerit for Rentten forfalden thill nu nest tilkommende Micheli och Martini Dag.

Fremuist, leest och forkyndet offr Schiffte udi Vigel Gregersøns Huus i Sæbye, Anno 1669 d. 24. Marti.



Tidligere er udkommet:

Anton Jakobsen

Sæby Kirkes Historie

72 Sider — 50 Øre

Vendsyssel Folk og Land

I

192 Sider

Oprind. Pris 2 Kr. — Nedsat Pris 50 Øre

Vendsyssel Folk og Land

II

192 Sider

Oprind. Pris 2 Kr. — Nedsat Pris 50 Øre

[illegible], Sæby

Faas ved Henvendelse til Anton Jakobsen